

CULTURES
DEL VI

/07

**VI I VITICULTURA
AL PLA DE BARCELONA
A LES DARRERIES
DEL SEGLE XIV:**

UN ESTUDI A PARTIR
DELS FONS DELS
HOSPITALS D'EN COLOM,
D'EN VILAR I DELS MESELLS

LLUÍS SALES I FAVÀ

VII VITICULTURA AL PLA DE BARCELONA A LES DARRERIES DEL SEGLE XIV

Un estudi a partir dels fons
dels hospitals d'en Colom,
d'en Vilar i dels Mesells

Lluís Sales i Favà

[publicacions]
urv

Museu de les Cultures
del Vi de Catalunya

VINSEUM

Tarragona, Vilafranca, 2025

PUBLICACIONS DE LA UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

Av. Catalunya, 35 · 43002 Tarragona

Tel. 977 558 474 · publicacions@urv.cat

www.publicacions.urv.cat

VINSEUM. MUSEU DE LES CULTURES DEL VI DE CATALUNYA

Plaça Jaume I · 08720 Vilafranca del Penedès

Tel. 93 890 05 82 · vinseum@vinseum.cat

www.vinseum.cat

1a edició: octubre de 2025

ISBN URV (paper): 978-84-1365-223-8

ISBN URV (PDF): 978-84-1365-224-5

ISBN (Vinseum): 978-84-120297-7-2

DOI: 10.17345/9788413652238

Dipòsit legal: T 1073-2025

Cita el llibre.

Consulta el llibre a la nostra web.

Llibre sota una llicència Creative Commons BY-NC-SA.

Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili és membre de la Unión de Editoriales Universitarias Españolas i de la Xarxa Vives, fet que garanteix la difusió i comercialització de les seves publicacions a nivell nacional i internacional.

CONTINGUTS

ABREVIATURES.....	7
PREÀMBUL.....	9
1. EL PLA DE BARCELONA I EL VI A L'EDAT MITJANA. UNA PANORÀMICA GENERAL .	15
La vinya a Barcelona entre els segles x i xiii.....	16
Vi i vinya a la Barcelona del segle xiv	23
El comerç foraster	26
La vinya i el vi al darrer quart del segle xiv	28
Les imposicions sobre el vi i la verema	32
2. ELS HOSPITALS, LES VINYES, EL VI	41
Els hospitals dels Mesells, d'en Colom i d'en Vilar. Una presentació.....	41
Els llibres i els comptes dels hospitals	49
El consum de vi als hospitals.....	63
Les vinyes dels hospitals	74
Les parcel·les de l'Hospital d'en Colom.....	74
Les parcel·les de l'Hospital d'en Vilar	79
Les parcel·les de l'Hospital dels Mesells.....	83
Els horts de l'Hospital dels Mesells.....	86
Les tinences dels hospitals i la vinya	87
3. TREBALLAR A LES VINYES, FER EL VI.....	93
Les feines a la vinya.....	93
La plantada.....	95
Arrabassar la vinya	97
Cavar i netejar	98
La verema	104
La poda	110
Levar la verema.....	114
Tocar l'ase (i el mul).....	115
A tall de conclusió	118
La mà d'obra i les relacions de producció.....	118

El treball femení.....	125
Els salaris.	126
Les condicions de treball	128
A tall de conclusió	133
Els cellers	134
Llavar, estrènyer, follar i tramostar.....	137
CONCLUSIONS FINALS.....	141
APÈNDIX (TAULES I GRÀFIQUES).....	145
BIBLIOGRAFIA.....	167
ÍNDIX DE GRÀFIQUES	181
ÍNDIX DE TAULES.....	182
ÍNDIX DE MAPES	183
ÍNDIX ONOMÀSTIC.....	184
ÍNDIX TOPONÍMIC.....	189

ABREVIATURES

ACB:	Arxiu Capítular de Barcelona
AHCB:	Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
AHG:	Arxiu Històric de Girona
AMSPP:	Arxiu del Monestir de Sant Pere de les Puel·les
AHMOV:	Arxiu Històric Municipal de València
CSIC:	Consejo Superior de Investigaciones Científicas
CL:	secció notarial de Caldes-Llagostera a l'Arxiu Històric de Girona
d.:	diner de Barcelona (moneda de compte)
H:	Hospitals, fons de l'Arxiu Capítular de Barcelona
HC:	fons de l'Hospital d'en Colom de l'Arxiu Capítular de Barcelona
HM:	fons de l'Hospital dels Mesells de l'Arxiu Capítular de Barcelona
HV:	fons de l'Hospital d'en Vilar de l'Arxiu Capítular de Barcelona
IMF:	Institució Milà i Fontanals (CSIC).
l.:	lliura de Barcelona (moneda de compte)
Mn:	secció notarial de Monells de l'Arxiu Històric de Girona
MUHBA:	Museu d'Història de Barcelona
P:	pergamí
PA:	fons de la Pia Almoina de l'Arxiu Capítular de Barcelona
s.:	sou de Barcelona (moneda de compte)
Sfe.:	secció notarial de Sant Feliu de Guíxols a l'Arxiu Històric de Girona
UB:	Universitat de Barcelona
URV:	Universitat Rovira i Virgili

De Saul & David son mejoys orpuyes

Primer ment d'mars a xxvj semas jo tng delusignives fui
En loir & spirat En margina copra adpar e jo et tng co
menge adessondra d'iqui auctt & vj co peregues

It lo dit d'mars a xxvj de mas et don de oiet lxx per	vj d'ns		
copra pex azopar q el dit en margina aupa copra adpar			
It d'mars a xxvj molt	18x	It d'mars a m de p molo	18x
It pex azopar	vj d'ns	It p'reres	18x
It d'gous a xxvj molt	18x	It p'f'ia	18x
fou d'f'ia de compore	18x	It copra v p'ang d'ol' anao	18x
It pex azopar	vj d'ns	De m p	18x
It d'mars a xxvj pex	18x	It comp're m p'mabes d'el'ia	18x
It p'reres	18x	anode 1 p'u loquinar	18x
It d'gous a xxvj copra molo	18x	It de p'ort	18x
It cat' copranen	18x	It d'gous a m copra molo	18x
It copra i t'm d'gous q co	18x	It copra i p'mage	18x
p're de querol	18x	It col'g	18x
It alos on'g	18x	It p'reres	18x
It copra pex	18x	It p'f'ia copra	18x
It d'menge a xxvj molo	18x	It copra pex azopar	18x
q lomeg de juy	18x	It d'mars a v copra pex	18x
		It p'reres	18x
It d'lung l'p'men'ia molo	18x	It copranen v p'mages	18x
It copra p'reres	18x	anode v m d'ns	18x
It copra pex azopar	18x	It d'gous a v copra molo	18x
It d'mars a v copra molo	18x	It pex	18x
It col'g	18x	It alos on'g	18x
It p'reres	18x	It d'menge v m molo	18x
It pex azopar	18x	It p'reres	18x

Et m' l'ns 18x d'ns

PREÀMBUL

El paper que va tenir el vi per les societats medievals¹ ha estat objecte de múltiples estudis en les darreres dècades (Riera Melis, 1996; Archetti, 2003; Blánquez Pérez, Celestino Pérez, 2008; Rose, 2011; Alexandre-Bidon, Mane, Wilmart, 2014).² No és un tema balder, ja que aquest fou un producte central de la dieta dels homes i les dones que van viure a l'Europa occidental del període.

El vi no era considerat una beguda d'acompanyament com avui en dia, sinó un aliment més al costat del pa i del companatge (és a dir, la proteïna animal i la verdura). En un calendari cristià que estava farcit de dies d'abstinència, el vi servia d'element reconstitutiú (Rodrigo-Estevan, 2013, 113 i s.).

A la baixa edat mitjana, sabem que el vi fou consumit pels membres de tots els estaments i grups socials, i també per algunes minories religioses com ara els jueus. Tampoc existien barreres d'edat (en bevien els infants), ni de condició física (era subministrat als malalts o als vells). Disposem d'exemples il·lustratius de la relació entre el vi i la infància, com ara els contractes d'aprenentge d'oficis, en els quals els nens podien ser beneficiaris d'una manutenció que incloïa aquest producte. Un nen de Vidreres, a la vegueria de Girona, fou deixat a mans d'un teixidor de Caldes de Malavella l'any 1353 per tal que aprengués el seu *misterium* durant un any. En aquest període, l'infant seria

1 Aquest estudi ha estat possible gràcies a la La Beca Emili Giralt – Cultures del Vi concedida pel VINSEUM, Museu de les Cultures del Vi de Catalunya. Compta amb la col·laboració de la Fundació Privada Mútua Catalana, així com amb el suport de la Universitat de Barcelona, la Universitat Rovira i Virgili, la Universitat de Lleida i la Universitat de Girona. L'estudi també s'inscriu en el projecte de recerca «Desigualdad, movilidad y conflicto social en la Cataluña vieja (s. XIII-XVI)» (referència: PID2022-141368NB-C21).

2 Vull agrair al personal de l'Arxiu Capítular de Barcelona la col·laboració prestada durant la recerca, especialment a la Clara Jáuregui, que és una gran coneixedora dels hospitals baixmedievals i dels seus fons documentals. Reconec, alhora, als revisors anònims les aportacions a l'estudi, que han contribuït a millorar-lo substancialment. Jaume Marcé (UB) en va fer una altra revisió minuciosa, *amore et gratia*, de la qual estic admirat i agraït. Finalment, soc deutor dels consells de Philip Banks (investigador), de Pol Bridgewater (UB), de Rosa Lluch (UB) i de Joan Tort, pagès viticultor de Sant Martí Sarroca. Comptar amb l'ajuda d'aquestes persones ha facilitat enormement la recerca. Amb tot, qualsevol dels errors o de les imprecisions que pugui contenir aquest treball són responsabilitat exclusiva de l'autor.

vestit i calçat, rebria set quarteres d'ordi i, també, dues botes plenes de most i dues de remost.³ Del segon aspecte, el vi per als malalts, aquest llibre que teniu a les mans en presenta molts casos, com ara la circumstància documentada a l'Hospital d'en Vilar de Barcelona l'any 1391, quan s'hagué de comprar deu quarters de vi *pels malalts* perquè el que havien comprat amb anterioritat no els era suficient.⁴

Estirant d'aquest fil, una de les fonts documentals que evidencien més clarament l'extensió del consum del vi són les comptabilitats d'institucions conservades als arxius. En aquest estudi analitzem una de les col·leccions més extenses d'aquestes comptabilitats que s'han preservat a la Corona d'Aragó: la de tres hospitals per a pobres i malalts de la ciutat de Barcelona. La importància del vi s'hi fa palesa.

Tan central era el vi en el sistema alimentari baixmedieval, que per l'escassetat eventual d'aquest producte es convertia en un problema públic, que havia de ser atès per les autoritats municipals (Riera Melis, 1998, 33; Izquierdo Benito, 1999, 808). Així mateix, l'adulteració o la barreja de vins de diferents qualitats o orígens eren pràctiques controlades amb zel. El primer capítol del llibre debat aquestes qüestions per al cas de la ciutat de Barcelona.

Ja a mig camí entre l'alimentació i el plaer, Francesc Eiximenis descriví les «tècniques de degustació» del bon vi: la inspecció visual i el tast, a la vegada que elogià l'alegria proporcionada pel producte en banquets i actes socials (Renedo, 2002, 260 i 270-3). El franciscà, aquí, es referia a les pautes culturals del vi que eren pròpies dels sectors privilegiats. Però el vi, en tant que beguda fermentada i alcohòlica, també era un producte controvertit. Xavier Renedo (2002, 260-269) ha explicat que el mateix Eiximenis descrivia els mals físics i morals provocats per un excés de la beguda, que donava peu a una conducta que es relacionava amb el pecat de la gola.⁵

Amb tot, el vi no era només un aliment per al conjunt de la societat, sinó que a més era present en els actes litúrgics cristians: en la consagració del pa i el vi durant l'eucaristia (Rubin, 1991, 48-49). Apareix en alguns sagraments, i en el mateix enterament, acompanyant l'àpat ofert als familiars del difunt (Woolgar, 2019), i, tal vegada, en les libacions que es feien damunt les tombes com una herència de temps precristians (Riu, 1982, 36). El judaïsme medieval també feu un ús ritual d'aquest producte, especialment amb motiu del Purim, quan se n'esperonava el consum festiu entre la comunitat, i en el marc de la benedicció del vi del sàbat (Cantera Montenegro, 2007).

Finalment —tal com avançàvem—, el vi era considerat un element curatiu pel tractadisme mèdic baixmedieval. Sempre que es consumís amb moderació, el producte era tingut com una manera d'animar el caràcter i també una via per incidir en dolències

3 Arxiu Històric de Girona (AHG), Caldes-Llagostera (CL), 44, f. 103r-103v (15-4-1353). Vegeu-ne un altre cas a la localitat veïna de Monells: AHG, Monells (Mn), 162, f. 28r (25-7-1332).

4 Arxiu Capítular de Barcelona (ACB), Hospital d'en Vilar (HV), 1388-1389 (2), f. 157r (6-2-1391).

5 Vegeu també Juncosa i Bonet (2008).

com ara les febres, els dolors i les inflamacions. D'altra banda, tenia usos cutanis, en la desinfecció de ferides (González de Fauve, de Forteza, 2005, 185-187). Així, el vi barrejat amb aigua fou un dels tractaments mèdics més habituals als hospitals (Valls Taberner, 1927, 273-274). Preparat d'aquesta manera, fou especialment prescrit en els temps de plagues i pestilències.

En aquest treball centrem el nostre interès no tan sols en el consum del vi, sinó sobretot en les pràctiques agrícoles i de treball a l'entorn de la vinya. Ho fem posant el focus en el territori del Pla de Barcelona en el darrer quart del segle XIV. Se sap que aquest era un espai amb una alta densitat de vinyals, que produïen vi per al mercat urbà. No en va, *vinyet* i *horta* són els dos elements descriptius més habituals d'una part d'aquest territori —la més propera a la ciutat— en la documentació del conjunt del segle XIV.⁶ Tal com ha explicat Pere Orti (2001a), cal entendre aquests dos conceptes (*horta* i *vinyet*) de forma literal (i. e., els horts i les vinyes propietat dels barcelonins a les parròquies de l'entorn de la ciutat) i no, en canvi, com una espècie de terme jurisdiccional estès més enllà de les muralles de Barcelona. Val a dir que aquesta és la interpretació que n'havia fet la historiografia clàssica.

Que la ciutat de Barcelona, especialment al segle XIV, no exercís cap mena de jurisdicció sobre les parròquies del seu entorn no vol dir que no hi tingués interès ni presència. Tal com veurem, eren molts els ciutadans que explotaven les vinyes periurbanes. També ho feien algunes institucions religioses, que obtenien vi per al consum propi i per col·locar l'excedent al mercat. Aquest és el cas dels hospitals estudiats en el treball.

Amb tot, a la baixa edat mitjana els capitals urbans incidien de ple en l'orientació dels cultius de l'entorn i en la fesonomia del paisatge (Fernández Trabal, 1993). Un privilegi reial concedit l'any 1319 atorgà al Consell de Cent la capacitat d'emetre bans per protegir els interessos dels seus ciutadans i també cedí les mesures per fer-los complir (Orti, 2001a, 40-41). És a partir d'aquest moment que observem una vertadera eclosió de disposicions sobre allò que es podia fer i allò que no es podia fer amb les vinyes que alimentaven Barcelona. La capacitat punitiva per qualsevol altra causa, tanmateix, restà a mans del rei i dels seus representants, d'una banda, i dels detentors de la jurisdicció civil de cada terme, de l'altra. Creiem que és necessari fixar aquestes idees aquí per tal de contribuir, en la mesura de les possibilitats d'aquest estudi, a entendre millor la configuració jurisdiccional del territori en temps medievals.

Per tal d'aproximar-nos als dos elements apuntats fins aquí (el vi i la viticultura), hem recorregut a un repertori documental la gran majoria del qual és inèdit. Tant per a les labors a la vinya i als cellers, com per al consum rutinari del vi, s'han estudiat un

6 Una ordinació emesa l'any 1310 pel Consell de Cent esmenta aquest tipus de cultiu: «Que nuyll hom qui no sia ciutedà o ciutedà que aja casa de fora en que tenga bistiari, que no gos metra bestiar en lo vinyet ne en la orta del territori de Barcelona». Vegeu Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), 1B.I-1, f. 7v (12-1310).

total de 29 llibres de comptes corresponents a tres hospitals per a pobres i malalts de la ciutat: l'Hospital d'en Vilar (11), l'Hospital d'en Colom (11) i l'Hospital dels Mesells (6), conservats al fons dels hospitals de l'Arxiu Capitular de Barcelona (ACB). Gràcies a aquests volums, podem resseguir totes les fases de la producció i el consum. La col·lecció de registres presenta exercicis comptables que s'estenen entre 1375 i 1399.⁷ Aquesta és, per tant, la cronologia sobre la qual pivota el nostre estudi.

D'altra banda, per a les qüestions de caràcter normatiu relacionades amb la preservació de la vinya periurabana, de la qualitat de vi o de la legalitat de les mesures —entre d'altres—, hem consultat la totalitat de llibres del Consell de Cent que corresponen al segle XIV (28) i que són a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.⁸ D'aquest mateix arxiu i centúria, s'han buidat els registres d'ordinacions (3),⁹ els plecs d'ordinacions originals (3)¹⁰ i alguns registres d'ordinacions especials (6),¹¹ que corresponen a oficials específics. D'altra banda, s'ha accedit al fons digitalitzat de pergamins de la Biblioteca de Catalunya (BC) amb l'objectiu d'aproximar-nos als precedents de la vinya al Pla de Barcelona durant el segle XIII.¹²

De forma menys sistemàtica, s'han consultat altres sèries municipals de l'AHCB (les sèries dels testaments dels consellers,¹³ de clavaria,¹⁴ d'albarans¹⁵ i d'imposicions¹⁶), a més del fons de la Confraria dels Sants Abdó i Senén del mateix arxiu,¹⁷ alguns registres de l'Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (AHSCSP),¹⁸ de l'Arxiu Històric de Girona (AHG),¹⁹ de l'Arxiu del Monestir de Sant Pere de les Puel·les (AMSPP)²⁰ i de l'Arxiu Històric Municipal de València (AHMV),²¹ i alguns llibres de la majordomia de la Pia Almoina de la catedral de Barcelona.²² En total, d'aquestes fonts, n'hem aplegat uns 400 folis de regestos documentals i diversos fulls de càlcul.

⁷ Vegeu les taules 6, 8 i 10.

⁸ AHCB, 1B.I-1 a 1B.I-28.

⁹ AHCB, 1B.IV-1 a 1B.IV-3.

¹⁰ AHCB, 1B.XXVI-1; 1B.XXVI-2 i 1B.XXVI-4.

¹¹ AHCB, 1B.V-4 a 1B.V-6; 1B.V-8 a 1B.V-10.

¹² Vegeu la nota 27 i la resta de pergamins citats en successives notes.

¹³ AHCB, 1C.XVII-1.

¹⁴ AHCB, 1B.XI-16; 1B.XI-26; 1B.XI-168.

¹⁵ AHCB, 1B.XXII-7.

¹⁶ AHCB, 1C.VI-7; 1C.VI-8; 1C.VI-30.

¹⁷ AHCB, 5D133-4.

¹⁸ AHSCP, Primer Manual de Joan Torró.

¹⁹ AHG, Mn, 169; 162; CL, 44; 27; Sant Feliu de Guíxols (Sfe), 12; 13; 22.

²⁰ AMSPP, Llibre de les Abadeses, reg. 12; reg. 18.

²¹ AHMV, Hospital dels Beguins, caixa 344, llibre 3.

²² ACB, Pia Almoina (PA), Majordomia, 1373-74; 1388.

Els resultats d'aquest treball arxivístic s'estructuren en tres capítols, que presenten, de la manera més ordenada possible, el *cicle del vi* a la baixa edat mitjana. En el primer dels blocs descrivim l'extensió de la vinya tant al Pla de Barcelona com a l'entorn regional, fent èmfasi en el creixement d'aquest cultiu durant el segle XIII. També s'aborden qüestions normatives sobre la preservació dels vinyars i la comercialització de la verema i el vi a partir del segle XIV a la ciutat. Aquest és el període del qual els arxius comencen a proporcionar més dades sobre les qüestions indicades. A cavall de les normatives, ens interessem per la fiscalitat sobre el vi (especialment per les imposicions municipals, consolidades a partir de la dècada de 1330). La recaptació de l'impost ofereix una imatge força eloqüent sobre com era tractat, venut i consumit el producte a la ciutat.

El segon capítol del llibre presenta els hospitals escollits des del punt de vista documental i institucional. Seguidament, introdueix les pautes de consum del vi en aquestes fundacions, incloent-hi la venda que feien dels propis excedents. Finalment, descriu les reserves senyorials, és a dir, els vinyars que aquests hospitals gestionaven de forma directa, amb mà d'obra assalariada, i en els quals en algunes de les anyades documentades s'hi veremà un important volum de raïm.

El tercer capítol presenta les tècniques i el mode de producció als vinyars. Descriu les principals feines localitzades en aquestes parcel·les, contextualitzant-les dins del cicle agrícola i descrivint la mà d'obra que hi participava. En seccions posteriors s'aborden les condicions de treball, incloent-hi les salarials. En un epígraf final, s'introdueixen els processos d'elaboració del vi dins dels cellers.

Amenes. 11. et mes d'agost logue
dos homes p' leuar la uenema de
da r.e. d. 11. p' 100. des leue

11. p' 100

10. p'

11. des

Amenes. 10. et mes d'agost fin
leuar 11. des en balhada costa 1.
jornal 11. des

11. p'

11. des

10. et mes d'agost fin
leuar 11. des en balhada costa 1.
jornal 11. des

11. p'

11. des

Amenes. 11. et mes d'agost fin
leuar 11. des en balhada costa 1.
jornal 11. des

11. p'

Amenes. 11. et mes d'agost fin
leuar 11. des en balhada costa 1.
jornal 11. des

11. p'

Amenes. 11. et mes d'agost fin
leuar 11. des en balhada costa 1.
jornal 11. des

11. p'

11. des

Amenes. 11. et mes d'agost fin
leuar 11. des en balhada costa 1.
jornal 11. des

11. p'

11. des

Amenes. 11. et mes d'agost fin
leuar 11. des en balhada costa 1.
jornal 11. des

11. p'

11. des

Amenes. 11. et mes d'agost fin
leuar 11. des en balhada costa 1.
jornal 11. des

11. p'

11. des

Amenes. 11. et mes d'agost fin
leuar 11. des en balhada costa 1.
jornal 11. des

5. d'agos 11. des 11. p' 100. des

1. EL PLA DE BARCELONA I EL VI A L'EDAT MITJANA. UNA PANORÀMICA GENERAL

En aquest primer capítol descrivim el paisatge agrari de l'entorn de Barcelona a partir de l'edat mitjana central (s. x-xiii), que estigué caracteritzat per l'augment de la viticultura. L'extensió d'aquest cultiu es donà a cavall de l'aparició del feudalisme i de diferents formes de subjecció del camperolat a la terra. Amb tot, la consolidació d'un cinturó de vinyes al Pla de Barcelona —i més enllà— va venir determinada per la demanda urbana de vi. Elaborat localment amb verema de l'entorn, durant la baixa edat mitjana la ciutat de Barcelona estigué ben proveïda de vi. Tanmateix, tant per dèficits puntuals en la producció com sobretot per les preferències dels consumidors, també se n'importà d'altres regions del Mediterrani occidental.

D'aquesta manera, el transport, la venda i el consum del vi foren aspectes intensament regulats per les autoritats locals. El capítol reprèn les ordinacions sobre el producte, que amb anterioritat ja havien estat objecte d'anàlisi per part de Manuel Sánchez (2001; 2016), Josep Fernández Trabal (1993) o Francesc Carreras Candi (1923-1924). Amb la mirada posada en el segle xiv, ara proposem una revisió del tema, que acara les disposicions legals amb les pràctiques efectives en el comerç i el consum (i que han estat observades en les comptabilitats dels hospitals). En alguns punts també analitzem documentació inèdita de caràcter normatiu.

No podíem proposar una panoràmica d'aquest tipus sense abordar les complexes imposicions sobre el vi i la verema implantades a la ciutat durant el segle xiv. La darrera secció del capítol se n'ocupa, en què es fa una descripció de la taxa i de l'arrendament, i s'apunten les dificultats en els pagaments durant el darrer quart de la centúria.

La vinya a Barcelona entre els segles x i xiii

La vinya fou un dels cultius protagonistes del procés de conquesta i d'artigament de terres incultes que van acompanyar, a Catalunya, la revolució feudal esdevinguda entre els segles x i xi. És precisament en aquesta cronologia que l'historiador Pierre Bonassie (1979, 201-202, 390-396) va detectar una important extensió de la viticultura a través de contractes de *complantatio*, pels quals els senyors cedien les terres als cultivadors i en què fixaven un repartiment a mitges dels rendiments dels ceps.²³ Aquests contractes solien tenir una durada inicial de menys de deu anys i durant aquest temps es restringia el dret a transferir la terra per part de l'arrendatari (Salrach, 1993, 131-132; 2001, 235-239). Finalitzat el termini, la terra era dividida entre el propietari i el pagès. Per acció dels grans terratinents eclesiàstics, la *complantatio* aniria evolucionant cap a noves formes de tinença de la terra, hereditàries i que obligaven el pagès a satisfer parts de la collita al senyor.

Amb tot, a les terres baixes del comtat de Barcelona, Bonassie (1979, 393) va estimar que la superfície agrícola ocupada per la vinya suposava, a l'entorn de l'any 1000, un terç del total. Construïts de nou en terrasses i en espais més o menys marginals, els vinyars també es localitzaven en espais propers als principals centres de consum (abadies, pobles i viles). En aquest sentit, al tombant del primer mil·leni la ciutat de Barcelona experimentà una sòlida extensió de la vinya suburbana, ubicada en «totes les elevacions que dominen la ciutat». Aquest cultiu ocuparia, alhora, la conca baixa de dos rius que delimiten el Pla de Barcelona: el Besòs i el Llobregat (Bonassie, 1979, 396).²⁴

La proliferació dels vinyars a Barcelona s'hauria vist aturada durant el segle xii. En aquest període es detecta una reducció del valor del sòl i, com a conseqüència, pèrdues econòmiques per a les classes urbanes que hi havien invertit. Tal com ha apuntat Stephen Bensch (1995, 93-96, 110-112, 167), el motor que havia impulsat el creixement del segle xi ara s'havia quedat *sense combustible*.

Altra vegada, però, les notícies documentals sobre vinyes periurbanes augmenten a partir de les darreries del segle xii i durant la centúria posterior.²⁵ Tot i que no s'hi solen esmentar ni artigaments ni substitució de cultius, hom té la impressió que la vinya tornava a avançar arran de l'augment de la demanda urbana i del mateix creixement de la ciutat.²⁶ És ben sabut que, en aquest període, les figures jurídiques imperants en la

²³ Vegeu, també, Benito (2003, 125-161).

²⁴ Tot i reconèixer una certa extensió del cultiu, Salrach (1993, 129-130, 142) fou del parer que l'estructura bàsica de l'exploració de la vinya dels segles ix i x, a Catalunya, era en realitat una herència d'època clàssica i no pas una innovació del període feudal. Sobre aquest mateix debat, vegeu també Ruiz Gómez (2010, 160 i s.).

²⁵ Aquesta mateixa dinàmica ha estat confirmada per la reconstrucció paleoambiental a partir de l'estudi dels llims del pla de Palau (Julià Brugués, Riera i Mora, 2010, 173).

²⁶ Vegeu l'obligació de plantar vinya en una peça cedida a Sant Gervasi de Cassoles l'any 1236: Brugués *et alii*. (2019, 414-416, doc. 227 [22-9-1236]). Aquesta mateixa dinàmica ha estat detectada als territoris del nord-est de Catalunya al final de la dotzena centúria (To Figueras, 1997, 211).

vinya (i, de fet, en el conjunt de parcel·les agrícoles) ja eren els establiments emfitèutics i, més rarament, les parceries.

Com a exemple, només en la col·lecció de pergamins custodiats a la Biblioteca de Catalunya hem localitzat fins a 61 actes diferents datades entre 1180 i 1300 que recullen operacions comercials (establiments, compravendes del domini útil, empenyoraments i donacions) relatives a les vinyes del *territorium* de Barcelona, és a dir, a l'espai geogràfic més proper a la ciutat.²⁷ Apareixen de forma força equilibrada al llarg del període: són 24 entre 1183 i 1248, i 37 entre 1251 i 1299. A través d'aquest dossier documental tenim notícia d'un total de 64 vinyes i lots de vinyes que s'estenien preferentment vers l'est i el sud de l'urbs, on destaca Sant Gervasi (17), amb finques relacionades amb microtopònims com l'Olivera Rodona²⁸ (8), la Granada (6), el torrent Pregon (2) i Ginestar (1), i Montjuïc (6), on apareixen de forma col·lateral (i. e., en les afrontacions) esments a l'església de Sant Fructuós, el coll dels Enforcats o el castell del Port (Banks, 184, 114). A més a més, cal esmentar la parròquia d'Horta (11), on les vinyes devien concentrar-se a la zona coneguda com a Vilatrau (8), que era als vessants del Puigdemàger (a la muntanya Pelada),²⁹ el torrent de Lligalbé (1) i l'espai proper conegut com a Saltigador³⁰ (2). Més allunyada, al sud, cal tenir en compte la parròquia de Cornellà (6), on destacava el coll de la Gavarra (entre els torrents Gornal i Fontsaneta, a l'espai dominat pel mas Gavarra)³¹ (4), a banda de les Comes (1) i les Clotes (1).³² Aquesta distribució es mostra a la taula 1.

27 BC, pergami (P.) 288, reg. 13499 (14-3-1183); P. 185, reg. 10148 (1-12-1198); P. 367, reg. 13017 (2-11-1205); P. 623, reg. 29631 (2-11-1205); P. 163, reg. 12110 (9-2-1208); P. 126, reg. 16117 (6-10-1214); P. 409, reg. 20467 (16-4-1216); P. 484, reg. 21286 (25-10-1217); P. 639, reg. 29623 (27-11-1217); P. 285, reg. 13496 (15-2-1219); P. 222, reg. 17858 (19-11-1219); P. 151, reg. 18621 (12-1-1220); P. 432, reg. 11477 (5-3-1220); P. 265, reg. 12554 (14-8-1220); P. 115, reg. 15748 (1-2-1222); P. 46, reg. 5405 (2-1-1226); P. 279, reg. 11828 (21-3-1226); P. 473, reg. 11409 (26-8-1227); P. 579, reg. 22856 (15-3-1232); P. 277, reg. 11853 (1-7-1234); P. 480, reg. 21254 (1-7-1234); P. 401, reg. 20485 (18-1-1239); P. 480, reg. 22908 (14-2-1241); P. 279, reg. 11842 (15-3-1248); P. 581, reg. 22854 (12-5-1251); P. 277, reg. 11831 (26-10-1252); P. 580, reg. 22855 (21-1-1254); P. 147, reg. 16275 (24-1-1257); P. 581, reg. 22877 (8-9-1261); P. 635, reg. 29595 (15-9-1261); P. 479, reg. 20622 (9-1-1262); P. 581, reg. 22878 (1-8-1263) = P. 581, reg. 22879 (18-1363); P. 169, reg. 16274 (25-3-1264); P. 317, reg. 19148 (11-11-1264); P. 581, reg. 22880 (11-1-1267); P. 479, reg. 20628 (30-11-1267); P. 277, reg. 11845 (10-5-1267); P. 407, reg. 20581 (20-1-1270); P. 26, reg. 5304 (15-2-1270); P. 636, reg. 29588 (26-4-1270); P. 581, reg. 22940 (30-11-1272); P. 234, reg. 18345 (30-11-1272); P. 207, reg. 12257 (5-12-1275); P. 580, reg. 22846 (29-4-1275); P. 486, reg. 21379 (22-8-1278); P. 586, reg. 22964 (3-12-1280); P. 496, reg. 22408 (7-1-1282); P. 580, reg. 22851 (16-?-1282); P. 580, reg. 22850 (20-7-1282); P. 452, reg. 16223 (21-5-1282); P. 78, reg. 5420 (4-1-1283); P. 581, reg. 22881 (5-5-1283); P. 83, reg. 5112 (19-4-1289); P. 452, reg. 16222 (13-8-1289); P. 261, reg. 15126 (16-3-1290); P. 443, reg. 16221 (3-9-1291); P. 224, reg. 17934 (17-7-1293); P. 77, reg. 5422 (26-4-1294); P. 69, reg. 2601 (5-4-1296); P. 218, reg. 12934 (18-1-1296); P. 260, reg. 15142 (7-10-1297); P. 580, reg. 228786 (11-2-1299).

28 A través de les afrontacions que contenen aquests documents, aprenem que, durant les primeres dues dècades del segle XIII, un Bernat de Montjuïc tenia un lot important de terres, també plantades de vinya, a la zona de Sant Gervasi. Per a d'altres tinences d'aquest personatge al Pla de Barcelona, vegeu Papell Tardiu (2005, 32).

29 Un document posterior (1345) atribueix l'indret de Vilatrau a la parròquia de Sant Andreu del Palomar, fet pel qual tal vegada caldria localitzar-lo a les vessants de l'actual turó de la Peira. Vegeu BC, P. 550, reg. 22867 (30-3-1345). Oliver i Guilera (1999) ha fet una altra interpretació de la ubicació d'aquest topònim.

30 Sobre la proximitat d'aquests dos microtopònims, vegeu BC, P. 512, reg. 22197 (17-1-1314).

31 BC, P. 493, reg. 22329 (12-3-1341).

32 Per a la localització d'aquests espais, s'ha recorregut a tres treballs, ja clàssics, de referència: Moran i Ocerinjauregui (1980), Feliu (1984) i Travesset i Queraltó (1984).

Taula 1. La vinya al Pla de Barcelona (1180-1300). Evidències a partir de la col·lecció de pergamins de la Biblioteca de Catalunya

Parròquia/Lloc	Microtopònim	N. de terres amb vinya
Badalona		1
Cornellà	Les Comes	1
	Coll de la Gavarra	4
	Les Clotes	1 (6)
Esplugues	Cassabò	1
Horta	Lligalbé	1
	Saltigador	2
	Vilatrau	8 (11)
Montjuïc		6
No identificat	<i>Barcelona</i>	2
	Boada	1
	Sanaüja *	1 (4)
Provençana		1
	Aiguaviva	1
	Serra	1 (3)
Sant Andreu del Palomar		1
	Molins del Clot	1 (2)
Sant Gervasi	L'Olivera Rodona	8
	La Granada	6
	Ginestar	1
	Torrent Pregon	2 (17)
Sant Martí de Provençals		1
Sant Pau del Camp	Coll de la Creu o <i>Carner</i>	1
	Fora del portal d'en Cardona	1 (2)
Santa Eulàlia del Camp	Pont de Cogull	3
	Cort Comtal (identificat com a <i>suburbium</i>)	3 (6)
Sants	Serra	1
	Quadra	1 (2)
Sarrià	Vinyals	1

*Podria relacionar-se amb el mas Sanaüja, del lloc dit Jaforra (Batlle, 1981,78).

Font: elaboració pròpia a partir dels pergamins citats a la nota 27.

Altres col·leccions documentals del període, com ara la dels pergamins del monestir de Jonqueres del segle XIII, custodiats per l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), confirmen aquesta mateixa distribució geogràfica de la vinya al Pla de Barcelona: la Cort Comtal o *suburbium* de la ciutat (3 documents) i també la riera de Magòria, entre Sant Gervasi i les Corts, la part mitjana de la qual era a l'entorn del monestir de Vall-donzella (4) (Costa i Paretas, 1998). La col·lecció diplomàtica del monestir de Sant Pau del Camp, també a l'ACA, corresponent a aquest mateix segle reitera la presència de vinya plantada al lloc de Soleràs, a Sant Gervasi (4) (Mutgé, 2002, doc. 16, 117-118 [29-1-1232]; doc. 33, 151 [6-2-1272]; doc. 34, 152-153 [8-2-1272]; doc. 35, 154-155 [17-2-1272]),³³ a l'entorn del mateix cenobi de Sant Pau del Camp (3) (Mutgé, 2002, doc. 22, 128-129 [3-1-1253]; doc. 27, 139-141 [21-6-1255]; doc. 36, 156-157 [15-12-1274]), a Horta (2) (Mutgé, 2002, doc. 37, 158-161 [1-3-1275]; doc. 47, 178-182 [17-3-1290]), a Montjuïc (1) (Mutgé, 2002, doc. 26, 136-139 [24-3-1254]), a Sant Andreu (1) (Mutgé, 2002, doc. 28, 141-142 [3-1257]) i a l'entorn del monestir de Santa Anna (1) (Mutgé, 2002, doc. 39, 163-165 [19-11-1275]), a més de l'indret —no localitzat— que s'identifica amb el nom de *Pagesia* (1) (Mutgé, 2002, doc. 17, 119-120 [31-1-1232]).

És destacable l'aprofitament dels desnivells de la muntanya baixa mediterrània per al cultiu de la vinya. Cal imaginar el progressiu aterrassament d'aquests espais, altrament inhàbils per al cultiu del cereals. Un grapat de topònims remetent a aquesta orografia: les rieres, els torrents, els puigs, els colls, les comes o els clots. Tal vegada l'avenç de la vinya en el període es feu a costa d'ocupar espais cada vegada més marginals i de treball laboriós (Fernández Trabal, 1995, 168). A més, cal comptar que la majoria de les peces que coneixem combinaven els ceps amb altres cultius, com ara els arbres fruiters i les oliveres, en un esquema d'agricultura *promiscua*.³⁴ Tot i així, també cal considerar que algunes peces, en els terrenys més planers del territori de Barcelona i de les mateixes parròquies de la ciutat (extramurs), van arribar a tenir una extensió destacada.³⁵

Les notícies del segle XIII —que corresponen a donacions, compravendes i empenyoraments— ens parlen de dos elements amb prou importància per singularitzar-los: la terra i els ceps («vineam cum terra in qua est fundata»). A més, en aquest espai proper a la ciutat, amb certa densitat de parcel·les i existència d'activitat pecuària, s'hi impulsà l'edificació de closos o murs per protegir els ceps (Bolós i Masclans, 1994,

33 Per a la ubicació d'aquest topònim, vegeu Mutgé (2002, 40-41).

34 Tan sols com a exemple, vegeu BC, P. 317, reg. 19148 (11-11-1264).

35 Per exemple, una vinya venuda l'any 1183 a l'indret anomenat l'Olivera Rodona tenia dues mujades d'extensió, equivalents a una hectàrea. Vegeu BC, P. 288, reg. 13499 (14-3-1183), i també Riu (1991-1992, 119).

150; Salrach, 2001, 252-3). És el cas de les *parietibus comunibus*, que protegien una vinya d'una altra tinença al *suburbium* de Barcelona, sobre la Cort Comtal.³⁶

Alguns d'aquests elements que apuntem apareixen magníficament descrits en un dels exemples localitzats, que data de l'any 1267, poc després de la constitució de l'hospital del canonge Vilar, quan una dona anomenada Guillemma, muller del ferrer Pere Guerau, donà a aquesta institució tot el seu mas, amb terres i vinyes, que tenia a la parròquia de Santa Eulàlia de Provençana i que era un alou del monestir de Sant Pere de Rodes. A més a més, en la donació s'hi incloïa una vinya en alou de la mateixa Guillemma a la parròquia de Sants (concretament al lloc identificat com a *Serra*), dues vinyes separades que eren al lloc d'Aiguaviva de Provençana (de domini eminent compartit pels canonges de Barcelona, per la casa de Santa Anna de la ciutat i per un home anomenat Ferrer Cortès) i també una esclava que es deia Gueraua.³⁷

Aquest exemple és també un pretext per apuntar que, en un bon nombre d'aquestes operacions, s'hi observa que no només els sectors mercantils, sinó també els menestrals, invertiren en el període en finques agrícoles, particularment vitícoles, a la rodalia de Barcelona. També les naixents institucions assistencials i els convents urbans s'hi mostraren interessats. Àdhuc la comunitat jueva fou activa en aquest mercat immobiliari a partir de la segona meitat del segle XIII. Adquiriren drets sobre parcel·les fruit de l'activitat prestamista; també en van explotar directament amb l'objectiu de produir vi caixer per a l'aljama (Carreras Candi, 1915, 273-4; Donat, 2001; Rivera Medina, 2007).³⁸ En conseqüència, el segon creixement urbà de l'edat mitjana, que pot datar-se a partir de 1180, també fixà els seus fonaments en la inversió agrícola i el comerç de la producció vinícola.

En la producció del vi eren necessàries un seguit d'infraestructures complementàries: trulls, cellers etc., que rarament són esmentades en la documentació del període que repassem en aquest epígraf. Pocs documents del període n'ofereixen evidències directes.³⁹ L'any 1293, un Pere Bernat que era ciutadà de Barcelona signava una donació al seu fill, amb motiu del matrimoni que el jove havia de contraure.⁴⁰ A banda d'una sèrie de cases al *suburbium* de la ciutat (el carrer Nou de Guillem Ermengol i la zona de la Bòria) i de predis rurals (a la Granada i a l'Horta dels Molins Nous), el pare en-

36 BC, P. 581, reg. 22940 (30-11-1272). Vegeu també les parets amb portal que encerclaven la vinya venuda al lloc de Soleràs, al territori de Barcelona, l'any 1290: AHCB, 01/1A, P. 162 (15-3-1290).

37 La dona i el seu marit retenien l'usdefruit de les terres i de l'esclava, i també una pensió anual de 300 s. sobre la vinya en alou propi i les vinyes d'Aiguaviva, fins el dia de la seva mort. BC, P. 277, reg. 11845 (10-5-1267).

38 Vegeu, entre d'altres, BC, P. 452, reg. 16223 (21-5-1282); P. 452, reg. 16222 (13-8-1289); P. 224, reg. 17934 (17-7-1293). Aquesta dinàmica, però, no ha estat observada en altres indrets de la Corona d'Aragó al segle XIII. A Perpinyà, per exemple, Emery (1959, 76) afirmà que els membres de la comunitat hebreaica no van perseguir el control de béns immobiliaris ni tampoc, en particular, dels vinyets.

39 Alguns cellers als segles XI i XII han estat localitzats per Banks (2003, 21, nota 40).

40 BC, P. 224, reg. 17934 (17-7-1293). Vegeu també Batlle (1994, 255).

tregava al fill els dipòsits vinaders que tenia al celler de casa. Així, s'especificava que la donació incloïa «*vasa vinaria et cubos, scilicet, et tonnas et apparatus sellarii que sunt in predictis domibus meis*». Semblantment, una vintena d'anys abans, Ramon Ricard havia donat al seu fill, homònim, una sèrie de predis a les rodalies de Barcelona, a banda dels dipòsits de vi que tenia al celler de casa («*vegetes de vegetibus cellarii domorum mearum quam inhabito*»).⁴¹ Segons el mateix document, el conjunt d'aquests dipòsits podien contenir fins a quaranta cafissos, equivalents a c. 10.000 litres.⁴²

No sabem gran cosa sobre la ubicació dels cellers en aquest període; tot just que podien trobar-se en les cases i torres de l'espai rural (Banks, 2003, 21; Fariás, 2007, 32, nota 60), però també dins mateix de la ciutat⁴³ o a les àrees recentment urbanitzades i d'orientació industrial i comercial, com ara el celler que hi havia en un immoble del carrer de Sant Pere Més Baix (1304).⁴⁴ En aquesta mateixa zona, l'any 1310, un inventari de la casa que la família Burgès tenia prop de la plaça de la Bòria revela un gran nombre d'estrís relacionats amb l'emmagatzematge i venda de vi (Sanahuja i Torres, 1997, 970-971). Els cellers no necessàriament es trobaven a tocar de les vinyes. Això —tal com veurem en el cas dels hospitals— requeria una logística del transport de la verema i d'altres subproductes de la vinya (sarments, ceps arrencats, etc.) o dels fems.

Les notícies sobre la comercialització del vi tampoc són abundants al segle XIII. Amb tot, un primer indicatiu de l'augment de la producció vinícola en aquesta centúria és l'aparició del vi entre els productes que havien de ser taxats per les lleudes de Barcelona, l'impost indirecte de titularitat reial que gravava la compravenda i la circulació de productes (Orti, 2001b, 420-421). Hipotèticament, el vi s'hauria incorporat a les tarifes entre 1180 i 1222. Per a la primera de les dates disposem d'una acta notarial, que recull les tarifes de les lleudes, que demostra que la pressió fiscal s'orientava vers el gran comerç, però no en canvi als productes que servien per «satisfer les necessitats més quotidianes dels habitants de Barcelona», com ara el mateix vi (Sobrequés, Riera, 1984, 339). Els tarifaris de lleudes coetànies (ribera de l'Ebre, 1162-1196; sisa de Mallorca, 1254; Cambrils, 1258) tampoc l'inclourien entre els productes taxats (Gual Camarena, 1967; Cateura Bennàsser, 1998; Gual Camarena, 1966). En canvi, en el pacte i repartiment de les lleudes de Barcelona que fou ratificat entre Jaume I i el llinatge dels Mediona l'any 1222, el vi ja hi apareix (Orti, 2001b, 420-421). A partir d'aquell moment no es taxaria la compravenda a la menuda ni a l'engròs, però sí en canvi els trànsits

41 BC, P. 407, reg. 20581 (20-1-1270).

42 A Barcelona, un cafís de vi equivalia a quatre somades. Vegeu AHCB, 1B.V-4, f. 96r-97r (18-4-1377) i Aventín (2004, 122-124). Vegeu altres casos semblants, on es documenten recipients per contenir vi a la Barcelona del segle XIII: AHCB, 01/1A, P. 21 (4-10-1236) i Batlle (1981, 85-87).

43 La construcció de la capella de les Onze Mil Verges de la catedral, a la dècada de 1250, s'executà al terreny on anteriorment havia estat *lo celler* (Carreras Candi, 1915, 954).

44 BC, P. 408, reg. 20548 (8-8-1304).

internacionals. El document de 1222 preveia una taxació diferenciada segons si el vi era exportat per via marítima o bé era importat. Tot plegat apareix com un índex de l'arrencada comercial d'aquest sector al Pla de Barcelona i, amb seguretat, de l'augment de la producció vinícola.⁴⁵

Més endavant, a partir de mitjan segle XIII, es documenten alguns carregaments de vi produïts a Barcelona —o bé en trànsit des de la ciutat— i amb destinació al nord d'Àfrica o al Mediterrani oriental (Batlle, Varela, 1988-1989, 29-30; Cateura Bennàsser, 2000, 94; Batlle, 1987, 109 i 120). Els carregaments localitzats en els documents sovint combinaven el vi amb un altre dels productes que s'extreuen dels espais intersticials que hi havia entre els cultius de cereals i l'horta: l'oli d'oliva (Madurell Marimon, García Sanz, 1973, 190-191, doc. 49). En aquest sentit, per a la baixa edat mitjana s'observen punts de contacte en la producció, la comercialització i l'exacció fiscal sobre una gamma de productes del Mediterrani occidental de baix valor afegit: el mateix vi, l'oli i la mel (Mutgé, 2002, 117-118, doc. 16 [29-1-1232]; 119-120, doc. 17 [31-1-1232]; Sapoznik *et alii*, 2023, 259). Malgrat que la vinya i l'apicultura eren pràctiques antagòniques (les abelles se senten atretes per la dolçor del raïm, quan és madur),⁴⁶ per a totes aquestes activitats extractives s'aprofitaven els espais que no podien ser ocupats amb cultius de més productivitat (cereals, horticultura), és a dir, les parcel·les més petites i/o que tenien una orografia i un accés difícils.

A títol de síntesi d'aquest apartat, pot afirmar-se que Barcelona, com altres ciutats medievals de l'Europa occidental, maldà per tenir certa autonomia en el proveïment alimentari i, a la vegada, comptà amb sectors socials que invertiren en la terra —i particularment en la vinya— de l'entorn (Landsteiner, 2019). El Pla de Barcelona oferia condicions òptimes per a aquest cultiu: les evidències documentals indiquen que els vinyars eren omnipresents, especialment a les zones més elevades o amb pendent. Sigui dit de passada: tampoc hem de perdre de vista la presència de parres o ceps als patis de l'interior de la ciutat (com per exemple els que encara documentem a les darreries del segle XIV a l'hort de l'Hospital dels Mesells⁴⁷). Un cop veremat, el raïm era traslladat als cellers, que en alguns casos es trobaven en els immobles de dins de la muralla. D'aquesta manera, a partir del segle XIII tenim notícies sobre el mercat del vi, tant domèstic com per a l'exportació.

45 Pere Orti (2001b, 505) ha estudiat els arrendaments de la part de la lleuda de Barcelona que corresponien al vi, dels quals assenyalava rendiments que oscil·laven entre els 500 s. i els 900 s. entre 1297 i la dècada de 1310, els quals es devaluaren durant la resta del segle XIV (període durant el qual es detecten arrendaments d'entre 200 s. i 400 s.).

46 Fet que, arreu, generarà un bon nombre de disposicions per separar les dues activitats, especialment a les darreries d'estiu (Sales i Favà *et alii*, 2021, 277 i 281).

47 ACB, Hospital dels Mesells (HM), 1383-1385, f. 95v (21-1-1384).

Vi i vinya a la Barcelona del segle XIV

La situació de la viticultura al Pla de Barcelona al segle XIV és herència directa dels avenços produïts durant la centúria precedent en aquest cultiu. Amb tot, a ulls contemporanis el més destacable d'aquest període és la riquesa documental, sobretot pel que fa a les notícies de caràcter normatiu i fiscal.⁴⁸

Posarem el focus en el darrer quart del segle XIV, que és el període per al qual disposem dels llibres de comptes dels tres hospitals que estudiarem en aquest treball. Tanmateix, a continuació s'apunten algunes notícies sobre els temps precedents. S'hi inclouen les disposicions emeses per protegir els vinyars periurbans, per prevenir l'adulteració dels vins o per fixar-ne les mesures i els llocs de venda.

Des de l'inici del segle XIV constatem que el Consell de Cent feia servir la seva capacitat normativa (l'emissió d'ordinacions i l'executivitat d'un cos de guardes) per prohibir l'entrada d'estrany a les vinyes, especialment si ho feien amb bestiar gros i amb l'agreujant de la nocturnitat.⁴⁹ També s'hi perseguia el robatori de sarments i rabasses.⁵⁰ És probable que, entre els sectors socials més desfavorits, s'estengués la pràctica d'esgotimar o *reymar* (és a dir: collir el raïm que quedava al cep després de la verema), activitat que el municipi prohibia totalment fins passat Tots Sants.⁵¹ Reforçant la idea que algunes vinyes eren protegides de forma perimetral contra les invasions, l'any 1310 localitzem la primera referència a la prohibició de desfer les *bardisses de vinya* per endur-se'n rabasses o llenyes d'altres tipus.⁵²

Des de les vinyes periurbanes, la verema havia de ser entrada a la ciutat en recipients estàndards i de grans dimensions, fet que devia facilitar-ne el control. Així, una ordinació del 1313 imposava que els raïms no podien ser entrats en «penestre, ne en cove, ne en sanaya», sinó que s'havia de fer en somada, que és la càrrega d'un animal de bast i que podia contenir uns 60 litres.⁵³ A més, també es prohibia la venda del raïm verd o *agràs*, particularment a les dones revenedores.⁵⁴

A l'inici del segle XIV disposem de les primeres ordinacions urbanes sobre el comerç i el consum de vi, que, entre d'altres qüestions, prohibien afegir-hi substàncies

48 Tal com ha indicat Manuel Sánchez (2016, 112), una part molt important del contingut de les ordinacions barcelonines sobre el vi tenien relació amb la naixent fiscalitat municipal. Sobre les ordinacions locals que protegien les vinyes, vegeu també Garcia-Oliver (2004, 309-310).

49 AHCB, 1B.I-1, f. 8v (1301). Aquests guardes pagats pel municipi convivia amb un cos que tenia unes funcions similars habilitat pel veguer reial (AHCB, 5D133-4, f. 2r [24-3-1386]).

50 AHCB, 1B.I-1, f. 9r (1301).

51 AHCB, 1B.I-3, f. 20r (5-7-1315).

52 AHCB, 1B.I-2, f. 5r (12-1310).

53 AHCB, 1B.I-2, f. 42v (4-12-1313).

54 Les dones barcelonines, al segle XIV, apareixen com un contingent important d'aquest sector professional (AHCB, 1B.I-4, f. 19r [18-2-1315]).

clarificants (mel, calç, guix, ous, figues) (Sánchez Martínez, 2016, 121),⁵⁵ aigualir-lo o barrejar-lo amb vins d'altres categories.⁵⁶ A banda de les habituals penes pecuniàries per a qui les infringís, a partir de 1301 observem l'advertència de trencar les botes i vessar el vi, que és una amenaça que es reiteraria durant les dècades següents. D'aquesta manera, es fa evident que el mercat de vi —sobretot de proximitat— era un sector prou dinàmic, que havia de ser regulat. Tal com veurem, aquestes prohibicions no afectaven les pràctiques de consum domèstic o de les institucions, àmbits en els quals tenim ben documentat que, efectivament, es feien barreges de tot tipus. Com a exemple tardà, l'octubre de 1398 l'Hospital d'en Vilar adquiria sis somades de reremost, a Cabrera, per «mesclar ab aquel de l'Hospital».⁵⁷

Abans de ser consumit, el vi havia de ser mesurat per a ser taxat i venut. A l'inici de segle XIV, el vi era mesurat en un espai que, segons múltiples notícies, devia ser central pel que fa a la compravenda del producte: el front marítim de la ciutat. En aquest indret, un cos d'especialistes s'encarregava de mesurar-lo. Havien d'haver prestat jurament previ al batlle, sempre que cap d'aquests oficials «aye part en lo vi».⁵⁸ L'operació es duia a terme amb un joc de *sesters* o mesures que podien fer entre un i tres quarts de capacitat.⁵⁹ Sempre que ho demanés el comprador, però, aquests oficials podien retirar-se de l'operació. El servei de mesura es retribuïa amb 2 d. per cafís i 4 d. suplementaris si es feien *corredures* o se subhastava el vi (les subhastes, les pagaven una meitat el comprador i l'altra el venedor). Tanmateix, si el producte mesurat no excedia el mig cafís, la tarifa per mesurar era de només 0,5 d.⁶⁰

El vi era venut a les tavernes,⁶¹ als mateixos cellers i també particularment a les *barraques*, que eren instal·lacions de caràcter provisional ubicades a la ribera de la mar, on es guardaven botes.⁶² Cal dir que algunes de les barraques, al front marítim, també haurien servit per vendre-hi altres productes d'escàs valor afegit i que casualment solien plantar-se entre les vinyes, particularment els alls i les cebes.⁶³ Per tal de prevenir

55 Encara un segle més tard, entre 1408 i 1409, s'advertia contra l'adulteració (*encamerament*) amb garrofes, que feia els vins «molt dampnosos a la sanitat de lurs presones»: AHCB, 1B.XXVI-2, 2º f. (1408-1409).

56 AHCB, 1B.I-1, f. 6r (1301).

57 ACB, HV, 1397-1398 (2), f. 37r (29-10-1398).

58 AHCB, 1B.I-4, f. 20r-20v (18-2-1315).

59 «Item, que aquest sister ab que mesuren lo vi e que tenguen quarter, axí que tothom pusca haver I quarter fins en III, a son boure a aquela rahó que-l III serà venut mentres mesur a cisters, e que-l venedor ne-l comprador no li o pusquen vedar. E qui contra farà, pagarà per ban X sol.» AHCB, 1B.I-4, f. 20v (18-2-1315).

60 *Ibidem*.

61 Les tavernes eren, com en temps contemporanis, llocs de consum i també de compravenda a granel. L'Hospital dels Mesells, l'any 1380, en comprava de manera habitual, fins que el mes de setembre decidí d'adquirir un carretell sencer de vi a fi «que no anàs hom axí tot die a la taverna». ACB, HM, 1379-1380, f. 139r (23-9-1380).

62 L'espai per construir aquestes barraques hauria estat delimitat per un sistema de fites o *feixúries* a partir de la dècada de 1340. AHCB, 1B.I-16, f. 35r (1343). Més endavant, aquest espai seria conegut com la plaça del Vi. Aquí havien de fer-s'hi les compravendes a l'engròs. AHCB, 1B.V-6, f. 39r-41v (4-1390).

63 AHCB, 1B.I-2, f. 10r (12-1310).

l'evasió fiscal en aquest espai, a la dècada de 1320 es prohibí que ningú vengués vi en més d'una barraca.⁶⁴ A partir de 1357, les prohibicions es feren més severes: ni els taverners ni les persones estrangeres podrien vendre vi en aquest espai, concebut sobretot per al comerç a l'engròs.⁶⁵ Coincidint amb la consolidació de la imposició municipal sobre el vi, l'any 1330 es prohibí trafegar-lo (i. e., treure'l del cup per posar-lo en altres recipients) a les barraques, entre la posta i la sortida del sol.⁶⁶ Cal dir que, també de manera fraudulenta, altres comerciants de vi haurien tingut botes per vendre'n al *porxo nou del comú* (potser el Porxo del Forment).⁶⁷

Tant a les tavernes i a les barraques com a la ribera de la mar, també s'hi jugava a bitlles, s'hi feien juguesques⁶⁸ i els homes s'hi embriagaven.⁶⁹ A Barcelona, com arreu en època baixmedieval, l'embriaguesa escandalosa era una circumstància associada als sectors subalterns, com ara els esclaus (Ferrer Mallol, 2000, 204-205; Rodrigo-Estevan, 2013). Així, els comptes de l'Hospital dels Mesells del darrer quart del segle XIV assenyalen que l'esclau de la institució era un bevedor empedreït, una activitat que el duia a vagar de nits per aquests espais. Tampoc no respectava els diumenges.⁷⁰ Una d'aquestes expedicions l'hauria fet arribar una nit a l'hospital «quamcom embriac».⁷¹ En aquell cas, inicià una baralla amb l'administrador de la institució: l'insultà i amenaçà de cremar l'hospital. L'administrador cridà un grup de veïns, que l'ajudaren a retenir i lligar l'esvalotador.

Finalment, un sector auxiliar que indica la vitalitat del mercat del vi a Barcelona al segle XIV és el dels boters. Malgrat que no es constituïssin en confraria d'ofici fins ben entrat el segle XV, la seva presència a la ciutat és incontrovertible. Un bon nombre d'ordinacions dels dos darrers segles medievals assenyalen les maneres legítimes de produir botes per al vi, que prohibien especialment reaprofitar fustes de recipients que haguessin contingut altres aliments (Sánchez Martínez, 2016, 117).

Se sap que aquests professionals es feien proveir de fusta d'arreu de Catalunya. El 1339, per exemple, tenim constància que Francesc Adrover i Bonanat de Moià, boters i ciutadans de Barcelona, havien *boscada* una certa quantitat de fusta per fer botes

64 AHCB, 1B.I-8, f. f. 22v (1-2-1324). Vegeu també Garcia Espuche (2008, 47) i Soberón (2015, 221 i 232).

65 AHCB, 1B.I-19, f. 116r (12-9-1357).

66 AHCB, 1B.I-11, f. 23v (1330). Aquesta prohibició perduraria durant tot el segle XIV. AHCB, 1B.I-21, f. 92r (16-1-1362).

67 AHCB, 1B.I-1, f. 6r-6v (1301).

68 Una ordinació que prohibia les juguesques a partir de l'any 1334 esmentava que no podien tenir lloc a places, carrers, tavernes, carnisseries, el cementiri i, curiosament, tampoc dins l'*espital d'en Vilar*. Vegeu AHCB, 1B.I-13, f. 22r (1334) i Bridgewater (2020, 159-160).

69 AHCB, 1B.I-7, f. 15v (12-1321); 1B.I-8, f. 21r (12-6-1324). Vegeu també Baucells (2004-2007, v. 3, 1971). A la dècada de 1340 es prohibí que els saigs anessin a beure a les tavernes. AHCB, 1B.I-15, f. 24v (1340).

70 ACB, HM, 1379-1380, f. 51r (3-1380).

71 ACB, HM, 1379-1380, f. 52v (8-1379). Vegeu, també, ACB, HM, 1381-1382, f. 51r (1381).

a la parròquia de Santa Creu d'Horta (Osor) per enviar-la —segurament a embarcar-la— a Sant Feliu de Guíxols.⁷² A mitjan segle documentem altres boters barcelonins fent vida a la vila guixolenc.⁷³ A tall d'hipòtesi, aquest port podia actuar com un dels nodes distribuïdors de la fusta de l'Ardenya i les Guillerries cap a la Ciutat Comtal (Guilleré, 2001, 91).⁷⁴

El comerç foraster

Malgrat tot el que ha estat apuntat fins aquí sobre la viticultura al Pla de Barcelona, també sabem que la creixent demanda urbana de vi, al segle XIV, se satisfia amb la producció d'altres contrades de Catalunya. Aquesta secció n'ofereix una panoràmica.

Un exemple primerenc sobre aquesta realitat és el del vi comprat l'any 1318 a la vegueria de Girona per la companyia formada pel mercader barceloní Guillem de Torre i per Guillem Jaume el Jove, el qual tenia com a destí la Ciutat Comtal. En aquella ocasió, el producte havia de ser embarcat a Palamós, però fou retingut pels jurats de Girona, que al·legaven el vet de treure vitualles del seu bisbat de.⁷⁵ Aquest comerç regional també es detecta en els capítols de les impositcions extraordinàries concedides per Jaume II al Consell de Cent amb motiu dels preparatius per a la conquesta de Sardenya (1321, 1326). En aquesta ocasió es determinà que qualsevol vaixell que navegues entre el Camp de Tarragona o el Maresme i Barcelona «qui aport vi o altres coses» pagués 20 s., un indicati de la freqüència d'aquests trànsits (Rovira i Solà, Riera i Viader, 1996, 48 i 51).⁷⁶

Però a Barcelona no només hi arribava vi, sinó la mateixa verema per ser processada. L'any 1442, una ordinació emesa pels consellers, amb l'autorització del veguer, del batlle i del mostassaf, assenyala amb detall els orígens més habituals de la verema que era duta fins a la ciutat.⁷⁷ Podem imaginar que almenys una part d'aquests indrets també n'hauria produït durant el segle XIV per al consum urbà de vi; també per ser duta als cellers de la ciutat per fer-ne vi. L'ordinació indica que la verema duta «de les parts de fora» i que fins aquell moment havia estat descarregada, venuda i comprada a la plaça de Santa Anna, ara havia de ser duta fins a la Rambla, als trasts o espais designats especialment per a cada origen. Segons el text de l'ordinació, això facultaria

72 AHCB, 1B.I-14, f. 45r (17-2-1339). D'altres carregaments de fusta des de Sant Feliu de Guíxols consten a AHCB, 1B.I-17, f. 74v (4-4-1346) i a AHG, Sfe, 22, f. 74r (31-7-1368) (botes plenes de vi).

73 AHG, Sfe, 12, f. 96r-98r (17-3-1357); f. 98r (17-3-1357); Sfe, 13, f. 36v-37r (14-7-1357).

74 Calonge també apareix com un punt des d'on s'embarcava fusta en aquest període. Vegeu AHCB, 1B.I-16, f. 62r-62v (29-7-1343); f. 65r-65v (20-8-1343).

75 AHCB, 1B.I-5, f. 24r-25r (1318?). En el context de la guerra contra l'infant Jaume de Mallorca, l'any 1374 es decretaria un nou vet del vi i d'altres aliments al conjunt del Principat. Vegeu AHCB, 1B.I-24, f. 45r-45v (5-7-1374) i també Puigferrat (2000, 83 i 101).

76 Vegeu també AHCB, 1B.I-5, f. 41v (1321).

77 AHCB, 1B.XXVI-4, plec 222 (17-10-1442). Aquesta ordinació fou també assenyalada per Sánchez Martínez (2016).

els compradors saber d'on era la verema que adquirien «e no sie decebut en comprar una venema per altre», que és un indicatiu clar que el mercat distingia els vins de diferents espais de Catalunya.

Segons la nova normativa, entre la Porta Ferrissa i la Boqueria, a la Rambla, s'hi hauria de dur la verema del Maresme i del nord del Pla de Barcelona. Això incloïa, de sud a nord: Horta i el Pla de Fornells, Santa Coloma de Gramenet, «Sant Adrià de Badalona», Tiana, Alella, Teià, Premià, Vilassar, Cabrera i Mataró.⁷⁸ En aquest mateix emplaçament, a la Rambla barcelonina, s'hi havia de dipositar la que provenia del sud de la ciutat, és a dir, de l'espai comprès entre Montjuïc, Sant Boi i Castelldefels. La producció d'aquest territori era identificada com la «verema del Prat». Finalment, a la zona compresa entre el carrer del Ginjoler i el portal de Santa Anna s'hi duria la verema del Baix Llobregat (des de Sant Boi, pujant pel camí reial, fins a Sant Climent de Llobregat), del Vallès i fins i tot de Tàrraga. El raïm era carregat en portadores, una de les quals servia com a mostra de la qualitat que provenia de cadascun dels territoris.⁷⁹ Aquesta llista evidencia la ubiqüitat de la vinya plantada amb finalitats comercials al litoral central del Principat de Catalunya durant els darrers segles medievals.

Amb tot i a títol d'hipòtesi, de tots aquests centres de producció propers a la ciutat, Alella i Teià, al nord, i Sitges, al sud, podrien haver estat els llocs de proviment més habitual a les darreries del segle XIV i inicis del XV. A cavall de la demanda urbana, haurien esdevingut localitats especialitzades en la producció vinícola. És així com pot entendre's una ordinació emesa el 1408 o el 1409 per prevenir l'adulteració del vi que arribava a la ciutat: s'hi indicava, alhora, que era necessari dir al comprador d'on provenia «so és, a saber, si és de Ciges, d'Alella, de Teyà o d'altre qualsevol loch del Principat o de fora».⁸⁰ Un cas concret que apunta en aquest mateix sentit el proporciona el proveïment de vi de Sitges per a la Pia Almoina de la catedral. Val a dir que aquesta institució exercia el domini jurisdiccional sobre la localitat i també rebia agrers de les tinences que hi tenia, a més d'explotar-hi reserves senyorials (Muntaner, 2013, 87 i s.). Els llibres de comptes de la majordomia de la institució evidencien un tràfic continu de vi, al llarg de l'any, cap a Barcelona (Benito, 2013, 89). Com a exemples, entre els mesos de maig i juny de 1373 la institució rebé un mínim 135 somades de vi de Sitges, conduïdes per via marítima.⁸¹ Més endavant, el maig de 1388, rebria 7,5 botes de «vi barral» de la localitat, pel qual se satisfieren 26 s. de costos de transport.⁸² D'altres

78 Sobre el desenvolupament de la viticultura del Maresme en època medieval, vegeu Cuadrada (1988, 175-176).

79 AHCB, 1B.XXVI-4, Plec 222 (17-10-1442).

80 AHCB, 1B.XXVI-2, 2º f. (1408-1409).

81 ACB, PA, Majordomia, 1373-74, f. 2r (1373).

82 ACB, PA, Majordomia, 1388, s. f. (1388).

notícies espigolades dels llibres de comptabilitat dels hospitals apunten, també, a la preeminència d'aquests tres centres de producció.⁸³

Per cloure aquest apartat, val la pena apuntar algunes notícies sobre el comerç d'importació. Sabem que durant el segle XIV, de vi, també n'arribava d'altres llocs del Mediterrani occidental (Trenchs, 1993, 346). En la documentació consultada, tant per nosaltres mateixos com per altres investigadors, es compten referències a carregaments del nord del Regne de València (1357) (Maubert, 1980, 670), del Regne de França (1342)⁸⁴, de Mallorca (1397) (Polonio Luque, 2012, v. 2, 209)⁸⁵, però especialment de Sicília (1319 [Mutgé, 1996, 448-449], 1370 [Polonio Luque, 2012, v. 2, 70], 1380 [Polonio Luque, 2012, v. 2, 83], 1388 [Polonio Luque, 2012, v. 2, 109]), de Sardenya (1349 [Polonio Luque, 2012, v. 2, 7, 10 i 12; Madurell Marimon, García Sanz, 1973, 234-235, doc. 100], 1368 [Polonio Luque, 2012, v. 2, 38], 1372 [Polonio Luque, 2012, v. 2, 60], 1396 [Polonio Luque, 2012, v. 2, 206]), de la Campània (1380 [Polonio Luque, 2012, v. 2, 84], 1395 [Polonio Luque, 2012, v. 2, 163], 1396 [Polonio Luque, 2012, v. 2, 183], 1399 [Polonio Luque, 2012, v. 2, 243]) i de Calàbria (1374 [Carrère, 1967, v. 2, 616, nota 4], 1380 [Polonio Luque, 2012, v. 2, 83], 1389 [Polonio Luque, 2012, v. 2, 115])⁸⁶. Pel que fa als dos darrers orígens, a partir de 1377 es fan notar queixes sobre la minva de les botes de mena que carregaven vi (blanc i vermell) des de Nàpols i Calàbria fins a Barcelona.⁸⁷ D'aquesta zona provenia també l'anomenat *vi grec*, la varietat de vi blanc més apreciada pels consumidors locals (Carrère, 1967, v. 2, 616; Barrio Barrio, 1993, 425 i 428). Cal dir que alguns tipus de vins blancs arribaven des del Mediterrani oriental, particularment de Síria (Slavin, 2023).

La vinya i el vi al darrer quart del segle XIV

Aquesta secció se centra en el període 1375-1400. La intenció, aquí, és descriure un marc social, econòmic i normatiu que ens permetrà entendre, més endavant, les vicissituds dels hospitals i de les seves vinyes.

En primer lloc constatem que, en aquesta època, la vinya al Pla de Barcelona continuà especialment protegida de les invasions d'espigoladors i de caçadors. Ho documentem gràcies a les ordinacions de caràcter general (que es replicaren gairebé de manera literal al llarg del segle XIV), però també dels bans instats pels particulars. Tal és el cas del ban emès pels consellers l'agost de 1394, que prohibia que cap caçador en-

⁸³ Vegeu, per exemple, les p. 66 i 73.

⁸⁴ AHCB, 1B.I-15, f. 97v-98r (22-10-1342).

⁸⁵ En aquella època, l'illa actuava, alhora, com a centre reexportador dels vins italians cap a la península Ibèrica (Juan Vidal, 1993, 410).

⁸⁶ Sobre la importació de vins napolitans en períodes posteriors, vegeu Del Treppo i Riera i Sans (1976, 169-171).

⁸⁷ AHCB, 1B.V-4, f. 96r-97r (18-4-1377); f. 130r-130v (18-5-1378); 1B.V-5, f. 34r-35r (1387); 1B.V-8, f. 35r-35v (1387).

trés a les vinyes, horts i camps propietat de Tomàs Sacosta, a Montjuïc. Aquell qui ho fes, si era interceptat, perdria l'instrumental de caça: els gossos, els furons, la ballesta o qualsevol altre arreu que dugués.⁸⁸

D'altra banda, en el darrer quart de segle el govern local continuaria intentant preservar la fràgil convivència entre els cultius i les pràctiques de pastura i guarda de ramats. Fernández Trabal (1993) ha estudiat aquesta problemàtica. D'una banda, ha destacat la iniciativa de la pagesia de la ciutat —cultivadors de petites vinyes— per organitzar-se en la confraria de Sant Abdó i Senén i, de l'altra, els episodis de descontentament protagonitzats per la pagesia de la resta de parròquies del Pla de Barcelona contra les invasions dels ramats (Fernández Trabal, 1993; Banegas, 2016, 98-102; Bringué i Portella, 2016).

Tal com es feia des d'antic, les ordres que emetia el Consell afectaven el territori comprès entre la riera d'Horta i la riera de Sants, i de Collserola i el Puig Aguilar fins al mar.⁸⁹ Les normatives advertien davant del fet de trencar closos amb bestiar per accedir a les hortes i vinyes; imposava multes de 60 s. si els closos eren fets de parets de pedra i de 10 s. si eren de canyes.⁹⁰ La nocturnitat era considerada un agreujant.

Evidentment, el robatori directe també era perseguit i sancionat. Una ordre especialment detallada que fou emesa l'any 1397 advertia que ningú gosés robar raïm (ni madur ni verd) de les vinyes i honors.⁹¹ L'ordinació també proscriu que ningú prengués brots de ceps, així com préssecs, figues o altres fruites d'aquestes parcel·les, que es duïen en caperons (les cobertures d'espert posades damunt les portadores per veremar) o cistelles, fent-ne *anyocs* o a la mateixa falda. També quedava prohibit el robatori de sarments verds o secs, cols, naps, porros, alls, melons, carbasses i qualsevol altra hortalissa. Qualsevol membre del cos de guardes del Consell que fos trobat als camins amb aquests elements hauria de jurar «de quina vinya o camp ho durà», tal vegada un indicatiu de pràctiques de pillatge per part d'aquests oficials.⁹² A l'inici de la dècada de 1390, aquest cos estava format per vuit individus.⁹³

Una constant d'aquestes ordinacions, que també observarem més endavant en el cas dels hospitals, és el fet que a les vinyes es detecti la presència d'altres fruits i cultius. Així, en contextos baixmedievals la *vinya* no esdevé un identificatiu inequívoc, sinó una

88 AHCB, 1B.IV-1, f. 55r (14-8-1394).

89 AHCB, 1B.IV-1, f. 62v-63r (9-12-1396).

90 Ibidem.

91 AHCB, 1B.IV-1, f. 73r (24-11-1397).

92 En aquestes circumstàncies, qui no era processat per robatori —si el senyor de la vinya així ho expressava— eren els seus propis fills, pares, germans, nets, nebots, sogres o gendres. S'aplicava, en aquest sentit, una forma d'excusa absoluta per parentesc. Ibidem. Sobre l'elecció dels membres de la guarderia rural, vegeu Fernández Trabal (1993, 317). L'any 1351, un mateix cos de guardes fou habilitat per a les hortes i vinyes periurbanes de la ciutat de Girona (Chía, 1888-1890, v.1, 50).

93 AHCB, 1B.I-26, f. 37r (13-5-1393).

manera de descriure un espai que contenia ceps o parres o que potser els havia contingut en el passat, o que —com en temps contemporanis en algunes regions catalanes— es tractava de parcel·les aterassades dedicades a l'horticultura, als arbres fruiters o a les oliveres (oposades a un espai clarament cerealícola).

De manera legítima, tanmateix, hom podia accedir a les vinyes per tallar *mallols* (que aquí cal entendre com els brots de la vinya). En aquest punt, les ordinacions demostren la complexitat d'aquesta forma de cultiu i, sobretot, la iniciativa municipal per promoure la vinya. Els plançons eren utilitzats per replantar-los i estendre així el cultiu de vinya en altres finques. Però calia que algú que en fos expert («persona qui sàpia la poda») els tallés. A més, el podador havia de ser escollit pel senyor de la vinya. Si el senyor preferia retenir els propis mallols per plantar-los ell mateix, no estava obligat a cedir-los a ningú. Així i tot, calia que jurés que, efectivament, ell els utilitzaria aquell any.⁹⁴

Més enllà d'una protecció especial, un altre dels elements que denoten la importància de la producció vitivinícola al Pla de Barcelona són les disputes, en aquest període, sobre la fiscalitat eclesiàstica sobre la verema. La primícia era un dret parroquial que generalment era recaptat en el mateix moment que el delme i que podia correspondre a la meitat d'aquesta darrera taxa. Entre el 1372 i el 1373 es demanà als habitants de Barcelona que tinguessin possessions i vinyes al territori de la ciutat, així com a la parròquia de Provençana, que satisfessin aquesta primícia.⁹⁵ En principi, això semblava atemptar contra el privilegi concedit als barcelonins el 1284, que els eximia de pagar la primícia de la vinya (tot i que en principi sí que estaven obligats al delme) (Aragó, Costa, 1971, 8-17, doc. 22 [11-1-1284]).⁹⁶ El conflicte s'arrossegà fins al 1380, especialment en relació amb la Provençana, on el cabiscol Jaume Santcliment continuava exigint el dret.⁹⁷ La ciutat, curiosament, assignà per al plet el seu propi germà, Pere Santcliment, i Jaume Vallseca, que determinaren que la zona de Collblanc (on, tal com veurem, la vinya era un dels cultius destacats) era inclosa «dins la costuma de Barcelona». Aparentment, això tirà enrere les pretensions del cabiscol.

Tot i resoldre's aquest conflicte en particular, contenciosos semblants es mantindrien actius a la cort episcopal durant aquest període. Valgui d'exemple el cas registrat el 1396, quan una sèrie de mercaders de la ciutat (Pere Boïgues, Pere Asbert, Bernat de Puig, Bernat Planes), un paller (Bernat Ribera) i un agricultor (Jaume Torroella), en

94 AHCB, 1B.IV-1, f. 62v-63r (9-12-1396).

95 AHCB, 1C.XVII-1, f. 2v (1372-1373).

96 Un exemple de pagament del delme de la verema (juntament amb el de l'avena) el trobem documentat a la comptabilitat de l'Hospital d'en Colom. El 1380, pels rendiments de la seva vinya de Magòria, l'hospital pagà 11 s. al paborde del mes de maig de la catedral: ACB, Hospital d'en Colom (HC), 1380, f. 34r (10-1380).

97 AHCB, 1C.XVII-1, f. 1v (1380).

representació d'altres persones, es dirigiren als consellers per demanar-los empara.⁹⁸ Es lamentaven del fet que havien estat vexats a la cort del bisbe, ja que se'ls exigia —contra el que prescrivia el privilegi esmentat— el delme i la primícia de productes plantats entre les vinyes: alls, faves, cigrons, pèsols o llenties. Tal com veurem en el cas dels hospitals, aquests eren uns tipus de cultiu que efectivament compartien espai amb els ceps; eren, alhora, objecte del zel de la fiscalitat eclesiàstica.

Un cop veremat, el raïm havia de ser venut pels mateixos propietaris. Des de l'inici del segle XIV els revenedors no podien accedir a aquest mercat. Els bans dels revenedors, de fet, els prohibien negociar no només amb raïms madurs i verds, tal com ja ha estat avançat, sinó també amb peres, albercocs, prunes, figues, cireres o cap altre tipus de fruita o d'hortalissa.⁹⁹ Aquesta podria haver estat una mesura per evitar que s'encarissin, per efecte de la mateixa revenda, productes que tenien un baix valor afegit i que eren de consum quotidià de les classes populars.

El vi a Barcelona devia ser traslladat, i també venut a l'engròs, en botes de mena, que, segons les ordinacions, havien de contenir un mínim de 4 somades (= 1 cafís) de vi.¹⁰⁰ Una ordinació de 1387 que advertia contra el minvament de les botes, mitges botes i carretells, establí que a partir de llavors tot el vi que es vengués a l'engròs havia de ser «a rahó de bota de mena complida», que contenia 86 *quarteres grosses*.¹⁰¹ Per tal de comprovar-ne les capacitats, els *verguers* (mesuradors) podien reconèixer les botes i, si detectaven frau, els venedors eren obligats a compensar econòmicament els compradors. En aquestes circumstàncies, l'ordinació esmentada especificava que les botes d'on es treia el vi per vendre a la menuda no calia que fossin vergades o inspeccionades, atès que el producte es venia *a sister* (0,55 litres).¹⁰²

En el comerç minorista les normes eren unes altres. El preu del producte es fixava d'entrada: un cop obertes les botes, els consellers prohibien apujar el preu per a la venda. Tanmateix, sí que podia abaixar-se si així ho decidia el comerciant.¹⁰³ Durant les darreres dècades del segle XIV, en el comerç a la menuda hi veiem l'aparició d'algunes mesures de tipus higiènic, com ara l'obligatorietat de tenir un sedàs als embuts per evitar que el vi es vengués amb impureses.¹⁰⁴

El cos normatiu que regulava el cultiu de la vinya i el comerç del vi a la Barcelona de finals del tres-cents és força voluminós. A més, no sempre és lineal. Si poques

98 AHCB, 1B.I-27, f. 64v (13-12-1396).

99 AHCB, 1B.V-4, f. 79r (3-7-1375).

100 AHCB, 1B.V-4, f. 96r-97r (18-4-1377).

101 AHCB, 1B.V-8, f. 36r-36v (1387).

102 AHCB, 1B.V-8, f. 36r-36v (1387). Vegeu també Riu (1996, 829).

103 AHCB, 1B.V-4, f. 96r-97r (18-4-1377).

104 AHCB, 1B.V-8, f. 36r-36v (1387). A més, també es prohibí que els bastaixos que carregaven vi a la ribera de la mar mengessin sobre els recipients: AHCB, 1B.V-8, f. 37r (1387).

ratlles enrere indicàvem que, en el context dels enganys detectats l'any 1387 a les botes de mena, s'excusava que les botes dels minoristes fossin vergades, a continuació es descriurien altres ordinacions que sí que ho preveïen. Sovint l'explicació rau en la fiscalitat municipal i en els esforços del municipi, a cada moment, per evitar els fraus.

Les imposicions sobre el vi i la verema

Algunes de les normatives esmentades en seccions anteriors tenen una relació directa amb la fiscalitat sobre el vi que fou implantada a la ciutat, particularment les imposicions municipals. A partir de 1315, el govern local de Barcelona va anar donant forma a un sistema d'impostos indirectes sobre el consum de productes bàsics que acabaria sent conegut com a *imposicions* (Orti, 2001b, 529 i s.). Durant les primeres dècades d'existència, per aconseguir fixar les imposicions, Barcelona hagué de rebre un seguit de privilegis reials que en permetessin la recaptació. Amb tot, constituïts en un recurs permanent i desvinculats dels donatius oferts al rei, a mitjan segle XIV ja eren el nucli dels ingressos del municipi.

Per al cas que ens afecta, la imposició del vi esdevingué l'expedient més rendible del conjunt d'impostos indirectes de la ciutat. Els ingressos se situaren en el 28% del total de les imposicions durant la segona meitat del segle XIV (Broussolle, 1955, 43; Sánchez Martínez, 2001, 407). Inicialment, aquest expedient s'arrendava de manera independent, trimestralment, tal com succeí amb les altres imposicions que afectaven el consum de cereals (*la quartera del forment* i, més endavant, la imposició de la farina), de la carn i del peix fresc.

Tal com ha explicat Pere Orti (2001b, 536-638), la imposició sobre el vi apareix a partir de 1321 com un impost *ad valorem* sobre la venda del vi (en origen, 16 d. per cada cafís venut si el preu era de 8 d./quarter o més; 12 d. per cada cafís si el preu era inferior a 8 d.). A mitjan segle XIV, aquestes taxes ja havien estat disminuïdes a 1 d./l (el 0,4% del valor del vi).¹⁰⁵ Des de 1331, a més a més, la imposició del vi obligaria el comprador a la menuda del producte a tributar una vuitena part del preu (12,5%).¹⁰⁶ Finalment, també es gravava l'entrada del vi a la ciutat, amb una taxa d'una vuitena part (12,5%) del seu valor, encara que ja hagués pagat una imposició en una altra localitat. Així, la imposició del vi es constituïa com un impost complex, que gravava, alhora, la comercialització, el consum i l'entrada a la ciutat del producte.

Era el venedor qui era obligat a entregar les taxes als collidors de l'impost o als arrendataris, amb l'amenaça d'una multa de 60 s.¹⁰⁷ Cal dir que la taxa del vuitè sobre

¹⁰⁵ AHCB, 1B.I-20, f. 34r (6-3-1358).

¹⁰⁶ Ibidem. Seguim també AHCB, 1B.IV-1, f. 61r-62r (23-5-1373); f. 70r-71v (22-5-1376); f. 83r-83v (5-12-1383); f. 98r-98v (s. d.); AHCB, 1C.VI-8, f. 58r-60r (1392) = AHCB, 1C.VI-30/1 (1395).

¹⁰⁷ AHCB, 1C.VI-8, f. 58r-60r (1392) = AHCB, 1C.VI-30/1 (1395).

el consum no afectava aquells individus o institucions que consumien el vi de la seva pròpia collita. Els eclesiàstics n'estaven exempts, sempre que no actuessin com a revenedors del producte.

A dins de les tavernes o barraques, era el mateix venedor qui s'encarregava de mesurar el vi que venia i de cisar-ne una vuitena part, per la qual cosa les botes havien de dur incorporada les mesures de «quarter minvat».¹⁰⁸ Aquest mateix individu, després, havia de passar comptes amb els collidors sobre la vuitena part del consum que recaptava l'impost. També havien de passar comptes aquells que actuaven com a mitjancers de les vendes.

En aquest sentit, els collidors —exercint d'inspectors fiscals— en principi tenien dret a demanar als venedors que els mostressin el vi que tenien al celler o a casa, incloent-hi el que era «ubert per vendra, com altra». L'objectiu era «escadenyar, mesurar e segellar» els recipients que contenien el vi. Així, tant els revenedors com els taverners que obrissin una bota de vi per vendre'n podien rebre un segell dels collidors de la imposició al «bonó de la boca» (el forat). No els era permès de treure aquest segell a fi que no se n'hi afegís més i perquè no s'hi poguessin fer mescles.¹⁰⁹ Tampoc era permès de treure el segell que es posava a la cadireta (l'obertura per netejar-la) de les botes més grans (Sánchez Martínez, 2016, 120).¹¹⁰ Només ho podrien fer els collidors, amb l'objectiu d'escandallar o mesurar el volum de vi restant.

Com ja ha estat avançat, el sistema fiscal comptava amb un cos de mesuradors que havia d'actuar sota l'autorització dels collidors. D'aquesta manera, cal imaginar que malgrat la literalitat de les ordinacions, eren els mesuradors els qui, de forma efectiva, duïen a terme aquestes inspeccions.

Un cop el vi era a les tavernes i la bota estava segellada, el producte havia de ser *cridat* o pregonat, del qual s'especificava la qualitat, l'origen i el preu. A més, es col·locava una toia o ram de flors a la porta de l'establiment perquè tothom tingués constància que allí es feia una venda sancionada del vi (Sánchez Martínez, 2016, 120).

De totes aquestes pautes de funcionament de l'impost en tenim notícia tant gràcies a la documentació normativa com a l'observació de la compravenda del vi per part d'algunes institucions. Tal és el cas de l'Hospital dels Mesells, la comptabilitat

108 A partir de l'establiment de les impositcions, s'aplicà aquesta mesura, que prohibia emprar el *corter vell*. Vegeu AHCB, 1C.XVII-1, f. 14r (1372-1373). Aquesta mateixa mesura també s'implantà a partir de 1393 a la parròquia de Santa Maria de Badalona amb motiu de la creació d'un nou impost local sobre el vi. Una privilegi reial del 12-8-1393 concedí als prohoms locals una impositció sobre el vi amb idèntiques característiques a les de Barcelona. Vegeu AHCB, 1B.IV-1, f. 5 (9-8-1394) = AHCB, 1B.IV-3, f. 77v-81v (24-9-1403).

109 AHCB, 1B.IV-1, f. 3r-4v (1359). Ordinacions posteriors, de la dècada de 1420, prohibien als taverners d'obrir les botes després d'haver-hi col·locat les mesures o les aixetes, per tal que no s'hi posés aigua. AHCB, 1B.V-10, f. 166r (1421?).

110 Una ordinació emesa a partir de 1377, en aquest cas per ordre del mostassaf, especificava que el segell era posat sobre el *ferro* de la cadireta, que segurament era una peça metàl·lica que servia com a tancament del recipient. AHCB, 1B.V f. 96r-97r (18-4-1377).

detallada del qual és una talaia privilegiada per entendre la mecànica fiscal. Vegem-ne un parell d'exemples. El de 2 juny de 1383, l'escrivà indicava que s'havia obert una bota per vendre, de la qual s'obtingueren 9 l. 15 s. 8 d. (a un preu de 10 d. el quarter).¹¹¹ Aquest era el vi que feia l'hospital a partir de la verema de les seves pròpies vinyes. D'aquesta quantitat, l'administrador de l'hospital en pagà 24 s. 6 d. a l'*ajuda* (la imposició), corresponent al 12,52% dels beneficis. A més a més, també es retribuïren 3 s. per fer les crides i 5 s. a la tavernera que el vengué durant 14 dies, de manera que finalment restava un benefici net de 8 l. 3 s. 4 d. per a l'Hospital. De la següent bota de vi que obrí la institució, el 25 de juliol, se n'obtingueren 16 l. 4 s. 2 d. (a 12 d./quarter de preu).¹¹² Després de pagar la imposició (2 l. 5 s., el 13,88%), en quedaren 14 l. 3 s. 8 d. Però en aquest cas, la comptabilitat detalla que, de vi, també se'n vengué a «diversos preveres». Com que els eclesiàstics no pagaven la imposició, dels seus diners se'n feia rebuda a part. Així, els seus pagaments (2 l. 4 s. 5 d.) s'afegiren nets als beneficis, que augmentaren fins a un total de 16 l. 8 s. 1 d.

Avançant encara altres característiques de la imposició, sabem que en una data indeterminada —segurament a les darreries de la dècada de 1370— s'imposaren noves taxes per a la compravenda dels vins de menys qualitat i graduació alcohòlica. Tal vegada havien quedat fora de l'impost inicialment. Concretament, un esborrany que hem localitzat indica que el reremost —el cafís del qual valdria 50 s.— havia de tributar 20 d. per lliura, és a dir el 8,3%.¹¹³ Aquesta era la mateixa tarifa aplicada en la compravenda del *reeví* o *reaygues*, un líquid d'encara menys qualitat que pot associar-se amb la brisa (Roca, 1928, 312). Aquest líquid havia de valdre 30 s. el cafís. La venda per part dels taverners es taxava igualment en 20 d./l. Val a dir que aquestes ordinacions també demostren la voluntat del Consell de Cent d'exercir una certa regulació sobre els preus, particularment sobre uns tipus de vins que eren centrals en la dieta habitual dels sectors subalterns.

En darrera instància cal assenyalar que la imposició també afectava la verema, de tal manera que la compravenda «a ull o a engròs en les vinyes» s'havia de retribuir amb 4 d./l. (1,66%), una meitat per al venedor i l'altra per al comprador. Indicativament, les ordinacions apunten que aquesta taxa afectava tant els cristians com els jueus.¹¹⁴

El setembre de l'any 1391, en un context de crisi social i turbulències ciutadanes, els consellers haurien rebut la petició «per molts de la ciutat» de llevar completament les impositcions.¹¹⁵ Els consellers escoltaren parcialment les peticions i decidiren atenu-

111 ACB, HM, 1383-85, f. 27r (2-6-1383). De la bota en sobrà una certa quantitat, que fou consumida pels treballadors i malalts de l'establiment hospitalari. Aquest consum ja sabem que no era gravat per la imposició.

112 Ibidem.

113 AHCB, 1B.IV-1, f. 95v (s. d. dècada 1370?).

114 AHCB, 1B.IV-1, f. 3r-4v (3-8-1359).

115 AHCB, 1B.I-25, f. 40v-41r (5-9-1391).

ar la pressió fiscal sobre el consum. Així, com en el cas de la imposició de la quartera sobre el forment, la imposició sobre el vi es reduí a la meitat: d'una vuitena part a una setzena part sobre el preu de compra.¹¹⁶ Semblantment, la part de la imposició sobre la verema es veié minorada: cada somada de mul que entrés pels portals fiscals de la ciutat hauria de retribuir-se amb 4 d., mentre que la somada d'ase ho faria amb 3 d.¹¹⁷

Aquestes reduccions tot just durarien deu mesos, ja que a finals de juliol de 1392 els consellers feren restituir les tarifes anteriors (s'enumera la mesura en el cas de les imposicions del pa, del vi, de la carn i del peix). Els consellers justificaven aquesta retorn a les tarifes originals perquè els emoluments de les imposicions no haurien resultat suficients per pagar els censals morts contrets per la ciutat (que era un deute molt carregós per al municipi) ni la resta de despeses del consistori.¹¹⁸

Al llarg del segle XIV, el Consell de Cent no desenvolupà completament una infraestructura fiscal pròpia i, a més, els arrendataris de les imposicions canviaven molt sovint. D'aquesta manera, la gestió de l'impost no devia estar exempta de riscos per a la ciutat: frau, impagaments, etc. Tanmateix, les notícies, que són força fragmentàries, dels arrendaments de la imposició del vi entre 1375 i 1407 (taula 2) aclareixen alguna d'aquestes complexitats.

En primer lloc, cal tenir en compte el fet que diversos individus, com ara els mercaders Berenguer Sarriera o Bernat Solzina, que apareixen a la taula 2, devien participar en l'organització de les companyies de licitadors, ja que els documentem en successius exercicis. A més a més, disposem d'indis del fet que, en realitat, entre els grups d'arrendataris la majoria de noms actuaven a títol d'avaladors d'un sol financer principal o de dos. El cas de Jaume Baró, ressenyat més avall, n'és un bon exemple.

Un altre element que observem en la cronologia analitzada és el fet que les alienacions tendiren a passar progressivament de la trimestralitat a l'annualitat. Això en podia facilitar la gestió.

Finalment, cal tenir en compte que el municipi s'aprofità dels mecanismes de la fiscalitat reial (les lleudes) i fixà els mateixos llocs de cobrament a la ciutat (els portals fiscals) i, també, els mateixos sistemes de mesures sancionats pel monarca. Amb tot, Broussolle (1955, 110) i Orti (2001b, 559) han explicat que durant les primeres dècades d'existència de les imposicions, els arrendaments s'haurien efectuat sense dificultats i gràcies a les primes (*eixaucs*) concedides als licitadors. Tanmateix, en l'època observada aquí es comencen a detectar alguns problemes en el pagament dels preus dels arrendaments.

116 Una altra modificació de les tarifes havia tingut lloc entre 1359 i 1369, quan temporalment s'implantà la vuitena part per al conjunt del vi i també la verema que entrava a la ciutat, fossin adquirits al mercat o duts per a l'autoconsum de famílies i institucions (Orti, 2001b, 537-538).

117 AHCB, 1B.I-25, f. 41r-41v (13-9-1391).

118 AHCB, 1B.I-25, f. 83r (24-7-1392).

Entre el novembre de 1397 i el gener de 1398, per exemple, Jaume Baró i altres individus que la documentació a l'abast no identifica, van arrendar la imposició del vi a canvi de 40.000 s., però no en van disposar el preu.¹¹⁹ Sabent-se morós per aquesta *terça*, Baró fugí de la ciutat. Un cop fora de l'abast de les autoritats municipals, feu arribar una proposta als consellers per la qual els assegurava que, si era guiat (*i. e.*, rebia un guiatge per entrar a Barcelona sense repercussions penals), pagaria el 75% del deute en un termini de deu anys. El Consell, atenent el fet que Baró no era enlloc on «la ciutat lo pogués posar la mà demunt» i que els seus companys en l'obligació eren *tan pobres* que no podien pagar res, van acceptar el tracte i li condonaren el pagament de 10.000 s.

Pocs anys després, a l'inici de 1402, els arrendataris de la imposició del vi (que havien assumit el cost de tot l'any) van ser empresonats per no haver pagat la *terça* de novembre de 1401–gener 1402.¹²⁰ Mentre eren al presidi, van arribar a un acord amb els consellers per posposar el pagament un cert temps.¹²¹

Amb tot, aquests problemes en el pagament —morositat i *arreratges*— devien tenir relació amb les quantitats astronòmiques que les companyies havien de satisfer (sobretot en el cas dels arrendaments anuals) i també amb les dificultats financeres finiseculars (Feliu, 2016, 30). La problemàtica ja fou advertida per Broussolle (1955, 102-112 i 115), que descrigué els problemes per trobar afermadors per a les imposicions, especialment a partir del canvi de segle.¹²² A partir dels 51 arrendaments considerats dels quals tenim dades (taula 2), el preu mitjà trimestral de la imposició se situa en 50.800 s., que és una quantitat equivalent al jornal de c. 30.500 temporers agrícoles (homes).¹²³

Cal dir, encara en relació amb la taula que comentem, que els valors observats en els mesos posteriors a la verema podrien ser presos com a indicadors del rendiment de la collita. Almenys poden servir per acostar-nos-hi. Evidentment, aquesta nota només és vàlida per als períodes en què els arrendaments es feien cada trimestre. De fet, algunes de les variacions més dràstiques es detecten a l'entorn de la verema (1376, 1377) i podrien correspondre, precisament, a anyades difícils. Ens hi detindrem més endavant. Amb tot, la complexitat de l'impost (recordem-ho: incloïa expedients sobre la venda, el consum i l'entrada del vi, a més de la comercialització de la verema) fa que qualsevol afirmació d'aquest tipus no passi de ser una hipòtesi.

119 AHCB, 1B.I-27, f. 147v (18-6-1398).

120 AHCB, 1B.XI-168, f. 14r (1401-1402); 1B.XI-26, f. 6v (1401-1402).

121 Les penes de presó, a la baixa edat mitjana, entre d'altres servien d'esperó perquè els reus arribessin a acords amb els denunciants (Sales i Favà, 2023).

122 De forma coincident, en aquest mateix període (1399) també s'han detectat dificultats en l'arrendament de les ajudes del vi de Puigcerdà (Sabaté, 1993, 303).

123 AHCB, 1B.I-18, f. 16v (6-5-1350).

Taula 2. L'arrendament de la imposició del vi a Barcelona (1375-1407)

Trimestre	Preu (s. b.)	Arrendataris
nov.-gener 1375-6	57.200	Berenguer de Vic, Joan Hostencs, Mateu Brunet, mercaders de Barcelona
febrer-abril 1376	58.820	Berenguer de Vic, Berenguer Sunyer, Arnau Bonet, mercaders de Barcelona
maig-jul. 1376	56.220	Mateu Brunet, Berenguer Sarriera, Bernat Solzina
agost-oct. 1376	42.000	Pere de Curc, Berenguer Sarriera, Bernat Solzina
nov.-gener 1376-7	44.020	Pere Corts, hostaler, Antoni Agulló, carnisser, Berenguer Viaria, mercader, Bernat Solzina
febrer-abril 1377	44.000	Pere de Curc, Berenguer Sarriera, Bernat Solzina
maig-jul. 1377	52.600	Joan Palumbí, Pere Dosrius, Berenguer Sarriera
agost-oct. 1377	60.600	Mateu Brunet, mercader, Francesc Palom, Berenguer Gasull
nov.-gener 1377-8	38.300	Mateu Brunet
febrer-abril 1378	42.620	Pere Corts, Berenguer Sarriera, Pere Solzina, Bernat Pons, Bartomeu Font, Pere Dominguet
maig-jul. 1378	48.000	Pere Corts, Antoni Agulló, Mateu Brunet, Pere Valls, carnisser, Francesc Riba, Joan Palumbí
agost-oct. 1378	42.700	Pere Corts, Berenguer Sarriera, Antoni Llobet
nov.-gener 1378-9	38.020	Mateu Brunet, canviador, Berenguer Sunyer, Arnau Bonet, Bernat Llobet
febrer-abril 1379	32.000	Arnau Bonet, Bernat Sabrià, poller, Francesc Colomer, Pere Dominguet, carnisser, Joan Camp, Pere Castany, Berenguer Carreres, Bartomeu Bellsolà
maig-jul. 1379	50.000	Jaume Gonter, Francesc Palom, Joan Palom, Guillem Pere Llorenç, Mateu Brunet, Nicolau Llong, Francesc Riba, Jaume Sitjar, Bernat Gasull
agost-oct. 1379	60.000	Guillem Pere Llorenç, Guillem Blanca, de Perpinyà, Pere Valls, Bernat Gasull, Mateu Brunet, Francesc Palom, ciutadans de Barcelona, Andreu Olivella
nov.-gener 1379-80	55.500	Jaume Sitjar, Bartomeu Llong, Francesc Riba
febrer-abril 1380	62.640	Jaume Sitjar, Bartomeu Llong, Mateu Brunet
maig-jul. 1380	66.000	Jaume Sitjar, Bartomeu Llong, Francesc Riba, Bernat Solzina
agost-oct. 1380	68.020	Bartomeu Llong, Jaume Sitjar, Francesc Riba, mercaders i ciutadans de Barcelona, Jaume Sitjar, carnisser
nov.-gener 1383-4	s. d.	Joan Descamp
nov.-gener 1386-7	s. d.	Narcís Franc, Guerau Julià
maig-jul. 1387	s. d.	Jaume Sitjar, Antoni Peiró

agost-oct. 1387	s. d.	Jaume Sitjar, Antoni Peiró
maig-jul. 1388	s. d.	Guillem Huguet
maig-jul. 1389	62.380	Joan Descamp, Pere Sesdeus, Arnau Bonet
agost-oct. 1389	67.000	Joan Palom, Ramon Ferrer, Pere Bargalló, Antoni Descoll, Pere Valls, Guillem Santpol, Jaume Bargalló, Pere Ferrer
nov.-gener 1389-90 (arrendament anual)	60.750	Jaume Soler, Pere Miquel, Guillem Huguet, Jaume Gibert
febrer-abril 1390 (arrendament anual)	60.750	Ídem
maig-jul. 1390 (arrendament anual)	60.750	Ídem
agost-oct. 1390 (arrendament anual)	60.750	Ídem
nov.-gener 1390-1 (arrendament anual)	63.500	Bartomeu Llonc, Jaume Sitjar, Pere Sesdeus?
febrer-abril 1391 (arrendament anual)	63.500	Ídem
maig-jul. 1391 (arrendament anual)	63.500	Ídem
agost-oct. 1391 (arrendament anual)	63.500	Ídem
nov.-gener 1391-2	s. d.	Narcís Franc, Guerau Julià
febrer-abril 1392	21.620	Narcís Franc, Guerau Julià
maig-jul. 1392	26.000	Francesc Colomer, Bernat Torner, ciutadans de Barcelona
febrer-abril 1394	32.000	Jaume Soler, Pere Terrades, ciutadans de Barcelona
maig-jul. 1394	44.000	Antoni Sapllana, Joan Pi, Jaume Baró, Bartomeu Codina, Antoni Nogueres, Guillem Huguet, ciutadans de Barcelona
nov.-gener 1397-8	40.000	Jaume Baró <i>i altres</i>
nov.-gener 1399-1400 (arrendament anual)	50.250	Bernat Perearnau, Guillem Colteller, flequer, Jaume Safeu, Berenguer Pere, Pere Cies, Bernat Sapila, Vicenç Querol, Francesc Riusec, Pere Cortils, Miquel Esquiú, Bernat Torner, Francesc Colomer, ciutadans de Barcelona
febrer-abril 1400 (arrendament anual)	50.250	Ídem
maig-jul. 1400 (arrendament anual)	50.250	Ídem
agost-oct. 1400 (arrendament anual)	50.250	Ídem

nov.-gener 1400-1 (arrendament anual)	52.500	Guillem Huguet, Bernat Sardans, Peregrí Soler, Miquel Noguera, Pere Ferrer, ciutadans de Barcelona
febrer-abril 1401 (arrendament anual)	52.500	Ídem
maig-jul. 1401 (arrendament anual)	52.500	Ídem
agost-oct. 1401 (arrendament anual)	52.500	Ídem
nov.-gener 1401-2 (arrendament anual)	48.750	Pere Esteve, Antoni Farell, Francesc Romangues, Berenguer Carboners, Jaume Gual, Bernat Tolrà, Salvador Català
febrer-abril 1402 (arrendament anual)	48.750	Ídem
maig-jul. 1402 (arrendament anual)	48.750	Ídem
agost-oct. 1402 (arrendament anual)	48.750	Ídem
agost-oct. 1403	40.000	Joan Fàbregues, de llinatge de grecs, Ramon Tallada, ciutadans de Barcelona
febrer-abril 1406	43.800	Pere Oliver, carnisser i Jaume Riera, taverner de Barcelona
agost-oct. 1406	54.000	Bernat Riera, taverner, Francesc Mir, baster, Guillem Comes, mercader, Bartomeu Lombarda, paller, Pere Torres, Jaume Riera, taverner
nov.-gener 1407-8	40.020	Pere Feixes, Jaume Traginer, Pere Oliver, (...) de Montesquiu, ciutadans de Barcelona

Font: AHCB, 1C.VI-7; 1C.VI-30; 1Bl.XI-15; 1B.XI-16; 1B.XXII-7; 1C.VI-8; 1B.XI-19/20; 1B.I-27; 1B.XI-24; 1B.XI-25; 1B.XI-26; 1B.XI-168; 1B.XI-27; 1C.VI-28/3; 1B.XI-30-31. Una part d'aquestes dades ja foren presentades per Orti (2001b, 566).

En finalitzar l'arc cronològic analitzat aquí, al tombant del segle xv, l'augment del tràfic internacional de vi i la seva competència amb els productes locals van esperar la consolidació d'una nova imposició, separada, sobre els vins estrangers. A partir del maig de 1409, els consellers posaren en marxa, i arrendaren, un nou impost que gravava l'entrada a la ciutat, per mar o per terra, de qualsevol tipus de vi, tant si era *vermell* com *blanc*.¹²⁴ L'entrada havia de ser anunciada al collidor de la plaça del Vi i, en cas que arribés per via marítima, els encarregats de fer-ho eren els patrons o els escrivans de la nau. Un terç d'aquest vi s'havia de vendre a la mateixa plaça i la resta no podia ser venut en més de tres tavernes diferents. La tarifa que s'havia d'aplicar al vi vermell era de 5 s. 6 d. per cada bota de mena i, en canvi, el vi blanc («com és malvasia, merva,

¹²⁴ AHCB, 1B.XXVI-2, carpeta 82, f. 1° (1408-09); f. 2°; 1C.VI-30/1, *Alberà de la imposició dels vins estranys* (1409).

grech, surià, vin blanch de Mallorques o altra qualsevol natura de vin blanch») tributaria el doble: 11 s. per bota de mena.¹²⁵ Tal com passava amb l'antiga imposició del vi, en quedaven exempts els clergues i els particulars o institucions que duguessin vi de les pròpies collites. En aquest cas, el nou impost només gravava la circulació, atès que el consum i la venda dels vins continuaven essent taxats per l'expedient de la imposició que hem presentat anteriorment.

La imposició municipal sobre la verema i el vi —implantada a l'inici del segle XIV i amb caràcter permanent a partir de 1331— és una de les vies que avui tenim per aproximar-nos al comerç i al consum d'aquests productes en temps medievals. Entre altres qüestions, assenyala la centralitat del mercat del vi en el conjunt del panorama comercial de la ciutat. Amb tot, la complexitat de l'expedient (que gravava al mateix temps la venda, el consum i el trànsit) fa difícil que, per aquesta via, puguem proposar dades fiables sobre el volum de vi que bevien els barcelonins.

* * *

La gran majoria d'estudis sobre la vinya i el vi a la Catalunya medieval que han estat publicats fins a dia d'avui es basen en dues tipologies de documents: les fonts normatives (ordinacions), d'una banda, i les actes notariales que testimonien compravendes i establiments de parcel·les, de l'altra. La bibliografia ressenyada al llarg de les darreres pàgines en dona fe. Amb la revisió de les col·leccions de pergamins i del cos normatiu produït pel municipi barceloní, el present capítol no s'ha distanciat d'aquest plantejament documental. Dit això, hem procurat de relacionar alguns dels problemes historigràfics anunciats (el paisatge agrari i la vinya, l'existència de cellers intramurs, el consum de vi i l'embriaguesa, la mecànica de la imposició sobre el vi) amb notícies poades del fons administratiu dels hospitals de Barcelona. A partir d'aquest punt, el nostre estudi canvia l'enfocament i recorre fonamentalment als llibres de comptes dels hospitals. Tindrem en compte la riquesa qualitativa (l'expressivitat) de moltes de les entrades d'aquests volums: a vegades hom té la impressió d'estar davant de dietaris! Alhora, amb les sèries de dades hem pogut fer-ne un treball quantitatiu. Abans de començar, però, caldrà presentar sintèticament els tres hospitals i també les fonts documentals que ens han llegat. Posem-nos-hi.

¹²⁵ AHCB, 1C.VI-30/1, *Alberà de la imposició dels vins estranys* (1409).

2. ELS HOSPITALS, LES VINYES, EL VI

Aquest capítol presenta les institucions que són objecte del nostre estudi: tres hospitals barcelonins tres-centistes. D'entrada, proposem un esbós de cadascuna de les fundacions, en el qual n'apuntem els orígens, allò que sabem sobre la gestió interna i, també, la descripció dels edificis i del seu emplaçament físic. Més endavant proposem una mirada a les fonts emprades, que són els llibres de comptabilitat conservats per aquestes institucions i que corresponen al darrer quart del segle XIV. A partir de les notícies buidades dels volums, un tercer apartat interpreta el consum i la venda d'excedents de vi per part dels hospitals. Hi examinem un sistema que prioritzava l'autoproveïment, tot i no renunciar al mercat. Finalment, el quart apartat del capítol descriu el complex de vinyes gestionades directament per les institucions, ubicades arreu del Pla de Barcelona i que exigien una intensa dedicació en mà d'obra.

Els hospitals dels Mesells, d'en Colom i d'en Vilar. Una presentació

El procés d'urbanització a l'Europa occidental a partir del segle XII proporcionà un caldo de cultiu idoni per a l'aparició d'institucions assistencials que tinguessin cura dels pobres i dels malalts que s'aplegaven a les ciutats en creixement: els hospitals. En paral·lel al fenomen urbà, l'auge de conceptes morals i teològics com ara la caritat, la compassió, la salvació o el purgatori, també donaren ales a aquestes institucions (Davis, 2016). Els hospitals, amb més intensitat que cap altra institució, començaren acollir formes privades de caritat en forma de donacions pietoses, de treball o d'almoines rutinàries.

És en aquest període, sobretot a partir del segle XIII, que la idea de salut esdevingué central en la ideologia del bé comú (Arrizabalaga, 2023, 33 i s.). Tant la salut individual (que perpetuava el grup familiar) com la salut col·lectiva (que garantia el creixement econòmic) van ser temes centrals dels tractats de salut i també dels de teologia. Així, es legitimaria un nou abordament mèdic, sancionat pels estudis generals,

que donaria com a resultat l'emissió de les primeres ordinacions de caràcter sanitari (n'hem vist algunes en al capítol anterior, en relació amb el vi) i la creació d'institucions assistencials. Algunes d'aquestes institucions comptaren amb la promoció d'una part dels poders públics.

El concepte de responsabilitat cívica esperonat pels ordes mendicants acabaria de donar forma a aquest magma ideològic, en què els hospitals es van convertir, a la vegada, en espais per intentar guarir el malalt i per contenir la pobresa. De fet, pobresa i malaltia apareixen com dues circumstàncies estretament relacionades en el tractadisme polític baixmedieval (Arrizabalaga, 2023, 39-41).

Tal com darrerament ha indicat Pol Bridgewater (2020, 138 i s.), a partir de mitjan segle XII la ciutat de Barcelona assití a l'eclosió d'un cert nombre d'hospitals, per a cristians i de fundació privada. S'hi compten l'Hospital dels Mesells (fundat en algun moment entre 1144 i 1171), l'Hospital d'en Marcús (c. 1147), l'Hospital d'en Colom (inici del segle XIII), l'Hospital de Santa Eulàlia (1210), l'Hospital d'en Vilar (1256) i l'homònim Hospital d'en Pere Desvilar, la titularitat del qual corresponia al Consell de Cent (1308) (Marcé, 2023, 131-132). A més, des de com a mínim les darreries del segle X, a la ciutat ja hi funcionava l'Hospital de la Seu.

Com ja sabem, en aquest estudi analitzem el món de la vinya i el vi a través dels fons comptables dels hospitals dels Mesells, d'en Colom i d'en Vilar. Per aquest motiu, cal fer una presentació d'aquestes fundacions, començant per la primera que aparegué. Per tal d'orientar el lector, les ubiquem totes tres al mapa 1.

Mapa 1. Els hospitals d'en Vilar, dels Mesells i d'en Colom a les darreries del segle XIV

Font: elaboració pròpia.

L'Hospital dels Mesells (també conegut com de Santa Margarida per les fonts coetànies), fou una institució especialitzada en l'assistència als leprosos (*mesells*, en català). Es trobava a la zona del Raval, davant del Pedró, i tenia dependències per allotjar-hi els malalts, a més d'una capella que ha perviscut fins els nostres dies (Pérez Santamaria, 1980; Juncà Ramon, 1982; Castellano, 1991-1993; Brodman, 1998, 77-79; Jáuregui, 2017; 2018a; 2018b; Jáuregui *et alii*, 2023).¹²⁶ Fou de fundació episcopal.

Abans de 1326 la institució hauria estat dirigida pel rector, que era controlat pel bisbe i pel capítol de la catedral. Però una gestió deficient propiciaria aquell any la redacció d'un conjunt d'ordinacions que atorgaren poders a una nova figura: l'administrador. Aquest oficial s'encarregaria de gestionar els comptes, fer el pagament dels salaris¹²⁷ i serveis, administrar les propietats immobiliàries, escollir el personal assalariat per l'hospital i representar-lo en plets judicials, mentre que el rector es reservaria el culte (Bridgewater, 2020, 140-141). Alguns autors, a partir de la mateixa documentació que hem consultat nosaltres, han destacat les atribucions de tipus jurisdiccional de què gaudiria l'administrador sobre els residents de l'Hospital: per exemple, la capacitat d'imposar càstigs als qui que tenien una conducta ofensiva (Pérez Santamaria, 1980). Al final del segle XIV, l'administrador era sempre present, físicament, a l'Hospital: segurament hi dormia, hi menjava, tractava amb els jornalers i amb els proveïdors de serveis, etc. (vegeu la taula 3). Disposava d'una dona subalterna, que l'auxiliava en les seves obligacions i que era descrita com *la clavera*.

Amb tot, la capacitat de decisió dels administradors es veia condicionada pels designis dels titulars de l'Hospital (el bisbe i el capítol). En aquest sentit, la documentació a l'abast ens ofereix notícies sobre la feina dels visitadors, que duïen a terme reconeixements periòdics de la casa i dels seus dominis alodials.¹²⁸ El relleu dels administradors devia estar lligat al resultat d'aquestes inspeccions i, alhora, al control dels comptes que feien els auditors, també canonges delegats pels titulars de l'Hospital. Tal com havia de passar en les altres fundacions que veurem, no és rar trobar-se amb crítiques formulades pels nous administradors sobre la gestió dels seus predecessors. Joan Sabater, que accedí a l'ofici l'abril de 1393, deixà escrit que «trobé que no eren cavades IIII muiades de vinyes de aquella de Collblanc», cosa que denotava descura en els treballs agrícoles de les parcel·les.¹²⁹

¹²⁶ Sobre l'Hospital dels Mesells en períodes posteriors, vegeu Vinyoles (2013).

¹²⁷ Tal com veurem, l'administrador també era l'encarregat de regular les pitances o *missions*, és a dir, les prestacions alimentàries a treballadors i malalts.

¹²⁸ ACB, HM, 1381-1382, f. 51v (5-1381); 1393-1395, f. 55r (8-5-1393). Vegeu, també, Bridgewater (2020, 125-127).

¹²⁹ ACB, HM, 1393-1395, f. 10r (15-4-1393).

A banda de l'administrador, entre el personal assalariat i permanent de l'Hospital hi trobem un o dos *missatges* (servents dedicats a feines molt diverses, especialment a l'atenció dels malalts, a captar pels carrers i a vendre-hi pa) i dos escolans (que a banda de les seves obligacions al culte també eren destinats a tasques assistencials o agrícoles). Durant el darrer quart del segle XIV, disposà de la mà d'obra d'un esclau.

Taula 3. Administradors de l'Hospital dels Mesells (1379-1395)

Nom	Període
Guillem Rossell/ó*	fins el 5-1379
Berenguer Català, prevere beneficiat a la Seu	1379 a 1383
Miquel Sescorts	1383 a 1393
Joan Sabater	15-4-1393 a 1395?

*Fou administrador de l'Hospital d'en Vilar el 1385.

Font: ACB, llibres de l'Hospital dels Mesells.

El mateix tipus de crítiques apuntades més amunt apareixen en el context d'un relleu de l'administrador del segon hospital que presentem, el d'en Colom. L'any 1375 accedí a aquest càrrec Francesc Guardiola, després d'una gestió aparentment desastrosa del seu predecessor, Esteve Mateu, que hauria deixat la institució en situació de *gran defalliment*. Per tal de remuntar el sotrac, Guardiola manà la venda d'un censal mort de 1.400 s. (a un interès del 7,14% anual) a Sibil·la, muller del porter reial, Bernat Despuig.¹³⁰ Per justificar l'operació, Guardiola descrivia tot tipus de desordres a la casa: no hi havia bestiar, ni llenya, ni llençols, ni tovalles, ni palla als llits dels malalts; les vinyes no havien estat cavades ni magencades. Com que l'explotació agrícola de la casa no es trobava en funcionament, el nou administrador havia hagut d'accedir al mercat per proveir de pa i de vi els residents (Tey, 2023, 46).

Aquesta casa que estava tan mal proveïda el 1375, també era al Raval, entra la Rambla i el portal del carrer de la Cadena. Posteriorment, el seu emplaçament seria l'escollit per consolidar-hi l'Hospital de la Santa Creu, el projecte assistencial que l'any 1401 unificà els hospitals preexistents a la ciutat.

L'Hospital d'en Colom havia estat fundat a inicis del segle XIII pel canonge Joan Colom. L'any 1236, en unificar-se amb l'Hospital de la Seu, la institució quedava sota la fèrula de la catedral i del bisbe (Bridgewater, 2020, 145-149). L'Hospital es dedicava a assistir pobres i malalts.

Tenint en compte la titularitat episcopal i catedralícia, l'administració de la casa era semblant a la que ha estat descrita més amunt per als Mesells. S'exigia als administradors retre comptes de forma anual i als oficials designats pel bisbe que hi feien vi-

¹³⁰ ACB, HC, 1375, f. 8r (4-1375); 1375 (2), f. 44r (25-5-1376). La mala gestió i el frau eren un mal endèmic dels hospitals medievals, tal com ha destacat Marcé (2022, 85, n. 287).

sites.¹³¹ Els administradors també tenien autoritat per imposar càstigs a treballadors i malalts dins del recinte de l'Hospital. A la taula 4 recollim la nòmina d'administradors coneguts durant el darrer quart del segle XIV.

Taula 4. Administradors de l'Hospital d'en Colom (1375-1399)

Nom	Període
Esteve Mateu	fins al 5-1375
Francesc Guardiola	10-5-1375 a 1383
Nicolau Oliver	25-5-1383 - ?
Antoni Ballet	1391 a 3-1392
Bartomeu Canamasses	1397 a 1399?

Font: ACB, llibres de l'Hospital d'en Colom.

A l'Hospital d'en Colom s'hi reunia una plantilla de treballadors i d'oficials més gran que la descrita anteriorment per als Mesells. D'entrada, s'hi contractava un major nombre de jornalers, per a períodes llargs de temps, que es dedicaven als cultius i a la vinya. L'Hospital dels Mesells, això, ho feia en emnor mesura. Però l'Hospital d'en Colom també tenia diversos servents per anar a captar, una serventa, una macipa que tenia *les claus del vi i del pa*, un escolà i un prevere, que segurament s'encarregava de qüestions litúrgiques. No pot confondre's aquest personal, que era identificat com *de casa* i que hi residia, era alimentat i sovint vestit; amb els treballadors llogats per jornals o els prestadors d'altres serveis quotidians (metges, cirurgians, barbers, fusters, boters, traginers i ferrers). Aquesta consideració també és vàlida pels altres tres hospitals estudiats aquí.

Sabem que a les dependències de l'Hospital d'en Colom hi havia una cambra on s'allotjava l'administrador, a més d'una cuina per fer-hi el menjar per a tots els residents. Pel que fa als interns, hi havia dos espais —o cases— separats, un per acollir-hi els malalts ordinaris i un altre per als *orats* o *bojos*.¹³² S'ha apuntat que aquest fou el primer hospital conegut a la península Ibèrica a acollir, específicament, malalts mentals (Huguet-Termes, Arrizabalaga, 2010, 86-87). A l'Hospital també s'hi documenta la presència habitual d'infants orfes. Adjacent a les dependències de l'Hospital, s'hi localitzaven un celler i un colomer, un estable, on hi havia els muls i l'aviram, i una cort de porcs.

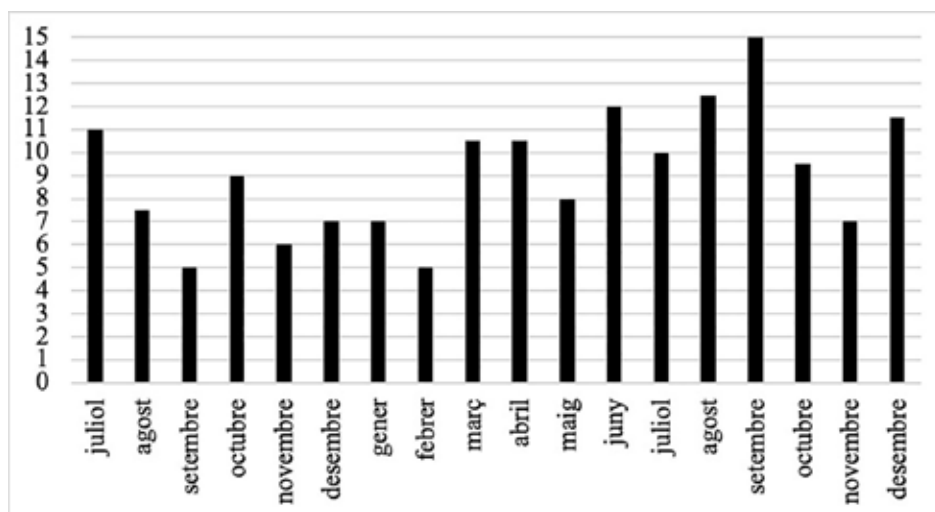
131 Vegeu, com a exemple, la visita dels oïdors de comptes el desembre de 1379: ACB, HC, 1379, f. 23v (12-1379). Anys més tard, els visitadors Francesc Martí i Guillem Closelles volgueren veure l'estat en què havia quedat una paret caiguda a l'hort de l'hospital. ACB, HC, 1389, f. 134v (1389).

132 ACB, HC, 1391-1392, f. 93 (13-7-1391). La compra, l'any 1386, de tres claus per a les reixes de l'Hospital, per *tancar les fembres*, podria indicar que, a més, les dones jeien en espais separats dels homes. ACB, HC, 1385, f. 42v (13-3-1386).

L'any 1372, sembla que l'Hospital d'en Colom disposava de 31 llits per atendre els malalts (Bridgewater, 2020, 145-149). Tanmateix, el nombre d'interns en el darrer quart del segle XIV solia situar-se a la meitat d'aquesta xifra, o fins i tot per sota. A títol de mostra i a partir de les despeses de la institució, aquestes xifres poden precisar-se per a tres períodes diferents: 1375-1376 (amb una mitjana de 9,5 interns), 1391-1393 (10 interns) i 1397-1399 (17 interns). Aquestes són les dades reflectides a les gràfiques 1, 2 i 3, que indiquen que es donava un petit increment de malalts entre la tardor i l'hivern.

S'hi pot comprovar com la variabilitat del nombre de malalts era notable; una dinàmica que es detecta fins i tot de setmana en setmana. Alguns hi morien, però més freqüentment en marxaven, amb la qual cosa feien lloc a nous acollits. D'altra banda, tot i que la documentació no sol oferir dades personals sobre aquests interns, quan ho fa ens adonem de la diversitat quant a gènere, origen o circumstàncies dels interns. És el cas registrat un dijous de novembre de 1375, quan es detallà que els sis malalts residents eren «Pere Major, [...] na Cartró, [...] I qui havia perdut lo membre, [...] en Pedrolo, [...] I grega, [...] I orada».¹³³

**Gràfica 1. Mitjana mensual d'interns malalts a l'Hospital d'en Colom
(juliol 1375 – desembre 1376)**

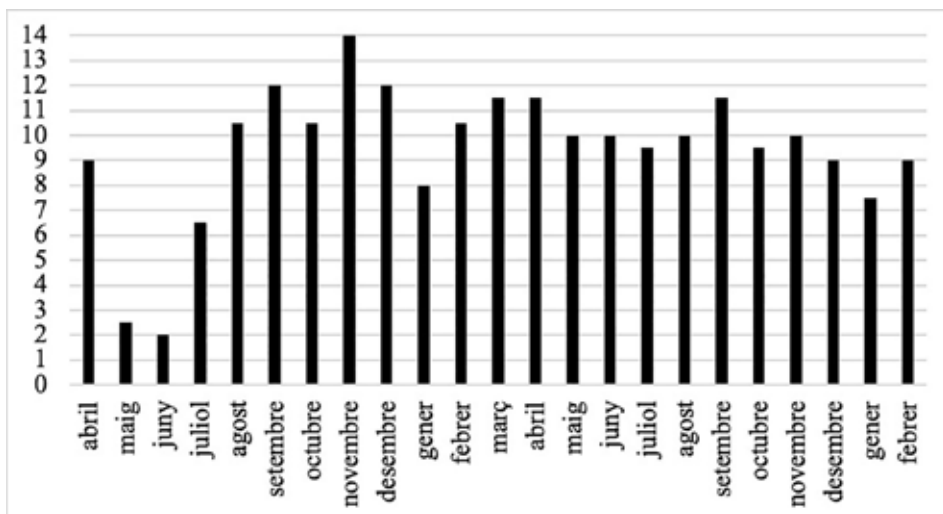

Nota: Es tenen en compte els residents identificats com a malalts, els descrits com a *orats* i també els infants.

Font: ACB, llibres de l'Hospital d'en Colom

¹³³ ACB, HC, 1375, f. 28v (11-1375).

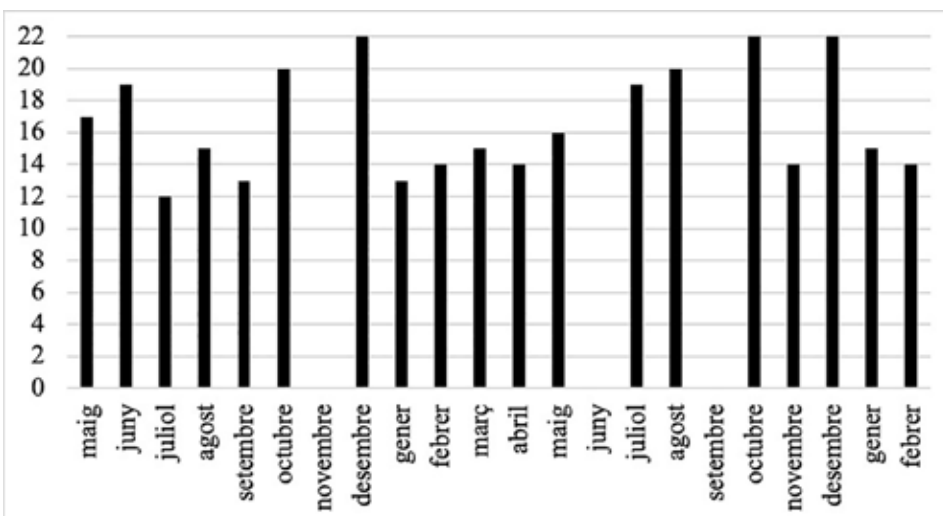
**Gràfica 2. Mitjana mensual d'interns malalts a l'Hospital d'en Colom
(abril 1391- febrer 1393)**

Nota: Es tenen en compte els residents identificats com a malalts, els descrits com a *orats* i també els infants.

Font: ACB, llibres de l'Hospital d'en Colom

**Gràfica 3. Mitjana mensual d'interns malalts a l'Hospital d'en Colom
(maig 1397- febrer 1399)**

Nota: Es tenen en compte els residents identificats com a malalts, els descrits com a *orats* i també els infants.

Font: ACB, llibres de l'Hospital d'en Colom

En darrer terme, presentem l'Hospital d'en Vilar, que fou el darrer a ser fundat (1256). Ho fou per indicació testamentària de Pere Desvilar, que era canonge de la catedral de Barcelona. La institució es fundà sota l'advocació de Sant Macià, fet pel qual també fou conegut amb aquest nom (Bridgewater, 2020, 152-156; Marcé, 2022, 188-192). L'edifici es construï a la zona del Pedró, *prope domum informorum* (els Messells) (Mas, 1906, v. 13, 246-248). La proximitat amb aquest darrer hospital facilità l'intercanvi comercial i de serveis entre ambdues institucions.¹³⁴

Com en la resta de casos observats fins aquí, l'Hospital formava part de l'estructura administrativa de la catedral barcelonina i era controlat pel seu capítol i pel bisbe. Era regit per un administrador amb les mateixes responsabilitats que ja hem observat en els altres dos casos.

Taula 5. Administradors de l'Hospital d'en Vilar (1377-1399)

Nom	Període
Berenguer de Bufagranyes, prevere beneficiat a la Seu	25-5-1377 a 6-12-1378 (†)
Gabriel Serra	XII-1378 a ?
Francesc Serra	1379?
Guillem Rossell/ó	1385 a 1386
Ferrer Desplà	12-6-1387 a 2-1388 (†)
Blanca Desplà (hereva del marit) i Joan Cervià*	2-1388 a ?
Guillem Serrat	1389
Bernat Serrat	1390
Salvador (...)	1391 a 1399

*Joan Cervià fou designat pels visitadors del capítol de la catedral (Jaume Todonyà i Guillem Closells) el febrer de 1388. Al llibre de l'Hospital corresponent al període s'hi indica que els comptes foren regits conjuntament entre Cervià i Blanca Desplà. Vegeu ACB, HV, 1387-1388bis, f. 1r (2-1388).

Font: ACB, llibres de l'Hospital d'en Vilar.

L'Hospital d'en Vilar tenia una bona nòmina de treballadors agrícoles contractats per a llargues temporades, així com un hortolà permanent i una macipa.

Tal com ja hem observat amb anterioritat, el nombre de malalts residents a l'Hospital disminuïa o augmentava periòdicament. És d'aquesta manera que l'administrador advertia l'any 1389 que «a vagades crexen e avegades minven, que no si po(t) a tots jorns tenir compte».¹³⁵ Amb tot, la comptabilitat de l'Hospital d'en Vilar assenyala que n'eren pocs: el 1378 hi havia 5,5 malalts de mitjana; n'eren 9 el 1389. Entre 1391 i 1395, es detecta una reducció dràstica de l'atenció hospitalària (amb 2,5 malalts de

¹³⁴ Al darrer quart del segle XIV fou habitual el lloguer de mules d'una institució a l'altra i, també, la compravenda de matèries primeres. Vegeu, com a exemples, ACB, HM, 1383-1385, f. 95r (5-1-1384); 1385-1386, f. 75r (28-9-1385).

¹³⁵ ACB, HV, 1388-1389, f. 38r (1389)

mitjana i amb moments puntuals en què només se'n documenta un de sol).¹³⁶ Aquesta reducció, de fet, ens fa dubtar sobre la mateixa naturalesa de la institució en aquell període. Si bé es prestava assistència a alguns malalts, l'esforç econòmic de la institució se centrava en altres àmbits, especialment en el sosteniment de les dides que alletaven i tenien cura dels infants expòsits en els propis domicilis.

Pel que fa a l'estructura física de la casa, un inventari d'inicis del segle xv identifica dos espais separats, un per a homes (on llavors s'hi comptaven 22 llits) i un per a dones (6 llits). L'estructura de la casa denota una certa amplitud. Una cambra major era reservada per a l'administrador.¹³⁷ Dins mateix de l'Hospital hi havia un graner i un refectori i, tal com veurem, també un celler. La casa tenia dues portes (la *forana* i la porta *del fossar*), fet que podria indicar que estava rodejada de parcel·les agrícoles o dels propis horts. Dins de les dependències hi havia un pati on, a les darreries del segle XIV, s'hi havien plantat alguns arbres fruiters, com ara tarongers. Al peu d'una escala que hi havia en aquest pati, els administradors hi tenien estacat un gos perquè protegís les instal·lacions.¹³⁸

Els hospitals dels Mesells, d'en Colom i d'en Vilar són tres exemples d'hospitals urbans baixmedievals, de titularitat eclesiàstica i regits per un administrador (un oficial que, de fet, podia ser laic). Tal com hem vist, les tres institucions eren força similars entre si, tant pel que fa a la fundació com a la gestió durant el segle XIV. A més, els hospitals eren ubicats en una mateixa zona: un Raval que a les darreries de la centúria es trobava en plena expansió urbanística.

Els llibres i els comptes dels hospitals

Aquest apartat proposa una descripció del fons documental estudiat (els llibres de comptes dels hospitals) a través de les seves seccions temàtiques. També s'hi presenten algunes de les dades econòmiques que se'n deriven. Lluny de voler extreure'n conclusions sobre la conjuntura, volem apropar el lector a les possibilitats, i també a les mancances, dels documents explorats.

Dels tres hospitals que hem presentat fins aquí, en conservem un fons documental *inèdit* —perquè encara no ha estat objecte de cap edició— però que els investigadors han utilitzat profusament, tal com es desprèn de les referències bibliogràfiques que aportem en aquest estudi. Aquest fons es troba custodiat a l'Arxiu Capítular de Barcelona i està format per un total de 29 registres comptables de caràcter general, a més d'altres lligalls que corresponen a administracions parcials, a capbreus i a llevadors de censals.

136 ACB, HV, 1391, f. 48v (3-1-1392); 1393, f. 39r (7-5-1393).

137 ACB, HV, 1386, f. 13v (1386-1387).

138 ACB, HV, 1387-1388bis, f. 79v (4-9-1388).

En el nostre estudi hem emprat el conjunt dels 29 llibres comptables. En general són poc detallats, ja que eren expressament confeccionats perquè els comptes fossin auditats. Els llibres presenten dues parts significativament separades, corresponents a les dades i a les rebudes (despeses i ingressos). Al seu torn, en epígrafs específics s'hi concentren els moviments relatius a un sol concepte (e. g., alletament per part de dides, conreu de les vinyes i dels horts, ingressos de censals, etc.). Solen contenir sumatoris corollaris, per folis i per epígrafs, i en la majoria de registres també s'hi troben els tancaments d'exercicis, en què es detalla el superàvit, el dèficit o el quadrament dels comptes («munta més la rebuda que la despesa», «ha despès més que no ha rebut», etc.). Recordem que aquests comptes eren supervisats pels oïdors delegats pel capítol de la Seu, que accedien als hospitals per «oyir los comptes», tal com feien Berenguer Desfeu i Antoni Fornells a l'Hospital d'en Colom el desembre de 1379. Després d'un copiós dinar en què els serviren perdius, moltó, mantega i vi, ratificaren els comptes dels dos anys anteriors.¹³⁹

Tot i l'exercici d'aquests darrers inspectors, els llibres analitzats tendeixen a presentar anys comptables que s'estenien entre l'1 de maig i el 30 d'abril de l'any següent, moment en què es produïa el balanç dels comptes. Circumstàncies infortunades, com ara la mort de l'administrador, escurçaven els exercicis i provocaven el balanç abans d'hora, fet que queda ben reflectit a la documentació. En el cas específic de l'Hospital d'en Vilar, a més, diversos registres anteriors a 1389 presenten exercicis de temporalitats diferents, sense que en puguem explicar les causes.

Si hem decidit estudiar aquests 29 registres com un tot és perquè reflecteixen, com ja preveïem, l'activitat econòmica de tres institucions que eren prou semblants entre si i que, a més, pertanyen a un mateix arc cronològic: 1375-1399 (amb petites diferències i llacunes documentals segons els hospitals). Per què es conserven els llibres de comptes d'aquesta cronologia i no, en canvi, els de períodes anteriors és encara una incògnita. Tal vegada, la unificació hospitalària de l'any 1401, per la qual tots els hospitals de la ciutat fundaren l'Hospital de la Santa Creu per iniciativa del capítol i del Consell de Cent, ens en pot donar algunes claus. Sabem que a partir de 1394 s'endegaren auditories sobre els comptes dels hospitals de Barcelona per part dels consellers de la ciutat (Marcé, 2022, 84-88). S'acusava les fundacions de mala administració i de dèficits estructurals en els comptes. Com a hipòtesi, la inspecció oficial d'aquests comptes els preservà de la destrucció periòdica a la qual era sotmesa la documentació d'aquest tipus.

D'aquests 29 registres, n'hi ha 11 que foren elaborats per l'Hospital d'en Colom, 11 per l'Hospital d'en Vilar i 7 per l'Hospital dels Mesells. Alguns contenen dos exercicis comptables i d'altres només un. A més, cada hospital presenta algunes llacunes documentals. Així, tenim cobert de forma diferenciada un període de 25 anys (300 mesos), que s'estén entre 1375 i 1399.

¹³⁹ ACB, HC, 1379, f. 23v (12-1379).

Els 11 llibres de l'Hospital d'en Colom contenen un total de 16 exercicis comptables, que cobreixen 199 mesos dels 300 (66,3%). És l'hospital més ben documentat, malgrat l'apreciable buit documental entre 1386 i 1389 (vegeu les taules 6 i 7).

Taula 6. Els registres de l'Hospital d'en Colom a l'ACB

Top. registre	Exercici 1	Exercici 2
Colom 1375	1375-1376	1376-1377
Colom 1377	1377-1378	1378-1379
Colom 1379	1379-1380	
Colom 1380	1380-1381	
Colom 1383	1383-1384	
Colom 1384	1384-1385	
Colom 1385	1385-1386	
Colom 1389	1389-1390 ^a	
Colom 1391-1392	1391-1392 ^b	1392-1393
Colom 1393-1394	1393-1394	1394-1395
Colom 1397	1397-1398	1398-1399

a. La cronologia inclou del 7-1389 a l'11-1390. b. Inici l'1-3-1391.

Font: ACB, llibres de l'Hospital d'en Colom.

Taula 7. Abast cronològic dels registres conservats de l'Hospital d'en Colom (ACB)*

	gener	febrer	març	abril	maig	juny	juliol	agost	setembre	octubre	novembre	desembre
1375												
1376												
1377												
1378												
1379												
1380												
1381												
1382												
1383												
1384												
1385												
1386												
1387												

1388												
1389												
1390												
1391												
1392												
1393												
1394												
1395												
1396												
1397												
1398												
1399												

*El tram en negre indica la disponibilitat.

Font: ACB, llibres de l'Hospital d'en Colom.

Els 11 llibres de l'Hospital d'en Vilar també contenen 16 exercicis comptables, però en canvi aquests tan sols inclouen 180 mesos dels 300 (60%). A més, cal tenir en compte que del període 1379-1381 només disposem de lligalls que ofereixen, primer, els ingressos (12-2-1379 a 30-4-1380) i, després, les despeses (1-5-1380 a 30-4-1381) (vegeu les taules 8 i 9).

Taula 8. Els registres de l'Hospital d'en Vilar a l'ACB

Top. registre	Exercici 1	Exercici 2
En Vilar 1377	1377-1378 ^a	
En Vilar 1378	1378 ^b	
En Vilar 1379-1380	1379-1380 ^c	
En Vilar 1380-1381	1380-1381 ^d	
En Vilar 1386	1386-1387 ^e	
En Vilar 1387-1388	1387 ^f	
En Vilar 1387-1388 bis	1387-1388 ^g	1388-1389 ^h
En Vilar 1388-1389	1389-1390	1390-1391
En Vilar 1391	1391-1392 ⁱ	1392-1393
En Vilar 1393	1393-1394	1394-1395
En Vilar 1397-1398	1397-1398	1398-1399

a. La cronologia inclou del 20-5-1377 al 30-5-1378. b. 1-4-1378 a 31-12-1378. c. 12-2-1389 a 30-4-1380 (només ingressos). d. Només despeses. e. 1-5-1386 a 31-5-1387. f. 1-6-1387 a 11-1387. g. 12-11-1387 a 9-12-1388. h. 20-12-1388 a 30-4-1389. i. Inici el 8-6-1391.

Font: ACB, llibres de l'Hospital d'en Vilar.

Taula 9. Abast cronològic dels registres conservats de l'Hospital d'en Vilar (ACB)*

	gener	febrer	març	abril	maig	juny	juliol	agost	setembre	octubre	novembre	desembre
1375												
1376												
1377												
1378												
1379												
1380												
1381												
1382												
1383												
1384												
1385												
1386												
1387												
1388												
1389												
1390												
1391												
1392												
1393												
1394												
1395												
1396												
1397												
1398												
1399												

* El tram en negre indica la disponibilitat. El tram en gris indica que es disposa de dades fragmentàries.

Font: ACB, llibres de l'Hospital d'en Vilar.

Els 7 llibres de l'Hospital dels Mesells són els més uniformes, ja que inclouen dos exercicis en cada cas i, excepte per una petita desviació, tots segueixen la cronologia ordinària dels exercicis comptables (vegeu les taules 10 i 11). Aquests llibres inclouen 169 mesos del total de 300 (56,3%).

Taula 10. Els registres de l’Hospital dels Mesells a l’ACB

Top. registre	Exercici 1	Exercici 2
Mesells 1379-1380	1379-1380	1380-1381
Mesells 1381-1382	1381-1382	1382-1383
Mesells 1383-1385	1383-1384	1384-1385
Mesells 1385-1386	1385-1386	1386-1387
Mesells 1387-1389	1387-1388	1388-1389
Mesells 1389-1391	1389-1390	1390-1391
Mesells 1393-1395	1393-1394*	1394-1395

* Inici l’1-6-1393.

Font: ACB, llibres de l’Hospital dels Mesells.

Taula 11. Abast cronològic dels registres conservats de l’Hospital dels Mesells (ACB)*

	gener	febrer	març	abril	maig	juny	juliol	agost	setembre	octubre	novembre	desembre								
1375																				
1376																				
1377																				
1378																				
1379																				
1380																				
1381																				
1382																				
1383																				
1384																				
1385																				
1386																				
1387																				
1388																				
1389																				
1390																				
1391																				
1392																				

[illegible]

* El tramat en negre indica la disponibilitat.

Font: ACB, llibres de l'Hospital dels Mesells.

Internament, els llibres dels tres hospitals presenten moltes similituds en els epígrafs que reflecteixen les activitats econòmiques de la institució. A continuació n'oferim una descripció, en què posem èmfasi en els títols que proporcionen més informació sobre el cultiu de la vinya i del consum del vi.

A grans trets, els capítols d'ingressos recullen dues fonts d'activitats econòmiques: les de tipus estrictament caritatiu, d'una banda, i les referents a la gestió de la renda agrària i immobiliària, de l'altra.

En el primer dels casos destaquen els ingressos provinents dels bacins que cada hospital tenia dins mateix de la catedral i el de la pròpia capella en el cas de l'Hospital dels Mesells. Aquest concepte se suma als dels acaptes fets pels malalts als carrers de la ciutat. També es comptabilitzen els ingressos derivats del pa rebut a la menuda, que anteriorment havia estat captat pels mateixos malalts (*la questa del pa, l'acapte de la senalla*). Aquests acaptes es produïen de manera regular, mitjançant campanetes per cridar l'atenció dels vianants.¹⁴⁰ Un darrer epígraf en el camp de la caritat es dedica a les deixes monetàries dels fidels.

En el camp de les rendes agrària i immobiliaria, hi destaquen els censos emfitèutics, que eren les entrades més voluminoses i regulars del capítol d'ingressos. Aquest epígraf podia desglossar-se en un altre d'específic dedicat als agrers, el bestiar i els ous rebuts en concepte de censos (sovint hi apareixen directament monetitzats). Més interessant per als nostres interessos són els epígrafs dedicats a la venda de l'excedent agrícola de les parcel·les de gestió directa, encapçalats pel vi i pels cereals. Tal com veurem més endavant, en aquest epígraf es compten els diners ingressats per la venda dels productes; en el cas del vi, la venda era a càrrec de taverners i, en el cas dels cereals, de la fruita i de la verdura, a càrrec de revenedores. Aquests professionals rebien, al seu torn, una compensació per la seva activitat. Els lluïsmes, els establiments i els lloguers de propietats immobiliàries de les fundacions també consten en epígrafs específics.

140 ACB, HC, 1383, f. 55r (9-10-1383). Aquest és un sistema que no podem confondre amb el repartiment de pa per als pobres, activitat pròpia de les almoines catedralícies (Lluch, 2017).

Al marge d'aquests dos grans àmbits, els tres hospitals també feien diners amb la revenda de la roba i els béns dels malalts morts, als quals es dedicava una entrada específica (Marcé, 2021). Cal destacar que també hi apareixen epígrafs esporàdics, com ara els reservats al cobrament de deutes endarrerits o a les donacions fetes per canonges novells (Colom).

Si fins aquí hem descrit una estructura comuna en el camp dels ingressos, el capítol de les despeses presenta més diferències entre institucions. Comencem, però, per aquells camps que comparteixen els tres conjunts documentals.

Els volums dels hospitals d'en Colom, d'en Vilar i dels Mesells contenen, tots, un epígraf referent a les despeses ordinàries, en el qual es concentrava una part substancial de l'esforç econòmic dels hospitals.

Amb entrades que corresponen a cada jornada, s'hi anotaven les matèries primeres, els aliments, el bestiar, les eines o alguns serveis que s'adquirien al mercat urbà. En funció de l'expressivitat de l'escrivà i segurament de l'elecció de l'administrador, aquestes entrades poden contenir referències més o menys anecdòtiques sobre l'activitat diària de la institució, dels assalariats i dels malalts. A més, en funció de la pràctica registral podia anotar-s'hi el nombre d'interns i/o d'assalariats que eren alimentats cada dia per l'hospital (o bé específicament aquells que hi treballaven però que no rebien aliments). En aquest sentit, alguns dels registres funcionen pràcticament com un dietari, en què l'administrador hi feia descriure quines tasques s'havien dut a terme durant la jornada (mèdiques, acapte, conreu, manteniment de les instal·lacions i les eines) i qui se n'havia encarregat.

Valgui, únicament com a exemple, una entrada exhuberant corresponent al 7 d'octubre de 1383 a l'Hospital d'en Colom.¹⁴¹ S'hi informa de la despesa en una sèrie de carns (moltó per als treballadors, cabrit per als malalts i porc per a les veremadores). A més, també s'hi anotà la compra de peres, d'ordiat (aigua d'ordi), de pomes, de panses i d'atmetlles per als malalts. Per a aquests darrers també es comprà vi vell. Encara en el capítol dels productes alimentaris, s'hi anotava la compra d'oli. Pel que fa al combustible, necessari per a la cuina, els forns o la calefacció, es descrivia aquest mateix dia la compra d'una bona quantitat de llenya (equivalent a 250 kg). S'hi troba també la despesa en metges per atendre un noi jove¹⁴² i, finalment, informació relativa a les tasques agrícoles de la jornada (que lògicament contribuïen a dimensionar la despesa feta en aliments i combustible): «aquest dia veremà a la vinya major, foren-hi IV vetmadores, V hòmens de lloguer menys companya de casa».

Malgrat allò que pugui donar a entendre aquest exemple, les despeses ordinàries reflecteixen, estrictament, les compres de productes de primera necessitat adquirits al

¹⁴¹ ACB, HC, 1383, f. 29v (7-10-1383).

¹⁴² Tornem aquí a trobar-nos amb dolències al penis, que curiosament és un tipus d'afectació recurrent en la documentació consultada: «Item, costa que doní a mestre Axemeno e en Bernat, metges, que metgaren I fadrí qui avia gran mall al menbra, II florins». ACB, HC, 1383, f. 29v (7-10-1383).

mercat urbà. Podem afirmar que les institucions estudiades tenien tendència a autoproveir-se, de tal manera que el vi (tal com s'exposa a continuació), però també les hortalisses, la fruita, els embotits, el farratge per al bestiar i fins i tot el pa, eren productes que generalment s'elaboraven amb recursos propis. És per aquest motiu que no es pot considerar que els aliments que apareixen en aquests epígrafs incloguin tots els que contenia la dieta dels malalts o dels treballadors, ni tan sols dels animals dels hospitals.

Així, algunes anotacions indiquen que les veremadores de l'Hospital d'en Colom eren proveïdes amb una ració diària de pa, que era cuit amb la farina del mateix hospital. Per algun motiu que encara no coneixem, el pa de l'any 1390 (tant abans com després de la sega estival) no era considerat gaire bo. El març de 1390, se n'adquiria donat «que-l de casa era falit»¹⁴³ i, el setembre d'aquell any, simplement no n'hi havia i se n'havia de comprar.¹⁴⁴ Això passaria poc després que els *lavadors* del celler —encarregats de rentar els recipients— es neguessin a menjar el pa cuit pel mateix hospital i n'exigissin de fresc.¹⁴⁵ En sabem més aviat poc, de l'elaboració del pa per part d'aquestes institucions; tan sols que la falta de l'habitual font de proveïment (i. e., l'autoabastiment) reflecteix la necessitat de comprar-ne per continuar subministrant-ne a treballadors i malalts.

Un segon epígraf del capítol de despeses que és compartit entre les tres institucions (si bé amb noms diferents i algunes variacions) és el de les vinyes i llaurons. Aquí s'anotaven les despeses corresponents als jornals agrícoles, a l'adquisició i reparació d'eines i recipients per a les feines del camp, i també als jornals corresponents a les tasques que tenien lloc dins dels cellers, així com a l'instrumental necessari. Els llibres dels hospitals d'en Colom i d'en Vilar, per la seva banda, contenen un epígraf específic de despeses de l'hort, en el qual s'anotaven els costos dels jornals de treball, de les eines i també dels plançons i les llavors per a aquestes parcel·les.

El tercer epígraf compartit pel conjunt de les institucions és el dels salaris (*saulades*) de les persones contractades pels hospitals, tant per a les feines agrícoles de llarga durada, com per dur a terme tasques domèstiques (cuinar, netejar, atendre els malalts).

Val a dir que els epígrafs corresponents als salaris i a les vinyes reflecteixen, en conjunt, certa diversitat de modalitats contractuals: des dels lloguers d'una jornada fins a les persones que eren reclutades per anyades senceres. En conseqüència, aquestes darreres es consideraven «de casa», de manera que eren alimentades per la institució i solien, també, ser-hi hostajades. Aquestes persones poden ser identificades per les fonts com les que *jaïen a l'hospital*.

Majoritàriament, a la documentació s'hi localitzen treballadors domèstics, encarregats d'atendre els malalts, però també s'hi poden detectar treballadors agrícoles. A

143 ACB, HC, 1389, f. 86r (14-3-1390).

144 ACB, HC, 1389, f. 135v (16-9-1390).

145 ACB, HC, 1389, f. 136r (8?-1390); f. 137v (6-9-1390). Al d'en Vilar, el desembre de 1389, l'escrivà hi havia anotat que «haguí a comprar pa» per als treballadors agrícoles, fet que indica que normalment aquest aliment es produïa dins de la mateixa institució. ACB, HV, 1388-1389 (2), f. 111r (24-12-1389).

grans trets, els darrers podien dedicar-se a la sembra i collita de cereals i a les tasques de l'hort, o bé a tenir cura de la vinya. Tal com veurem més endavant en aquest capítol, aquests eren els tres principals cultius que gestionaven els hospitals trescentistes de forma directa. També s'hi inclouen referències al treball dins dels cellers de les institucions. Hi ha entrades comptables que apunten que alguns individus eren llogats per fer tasques variades. L'any 1377, l'Hospital d'en Colom contractava Llorenç Safont, que principalment faria d'hortolà («qui hic està per ortolà»), però a més ajudaria en les habituals cavades a la vinya i, en general, faria «totes faenes del Hospital».¹⁴⁶ Un parell d'anys més tard, un Pere *Cuilibet* era afermat durant un mes per la mateixa institució amb l'objectiu de cavar les vinyes, per un costat, i de segar els cereals, per l'altre.¹⁴⁷ Encara l'any 1383, na Reixac s'estava un any a l'Hospital d'en Colom per fer-hi de serventa, rentar escudelles, fer bugades, dur hortalisses, plegar sarments, veremar, eixercolar l'hort «e moltes altres fahenes».¹⁴⁸

Específicament en el camp de la viticultura, hom també podia ser llogat per realitzar tasques prou diverses en un període curt de temps. A l'Hospital dels Mesells, entre el dimecres 5 i el dissabte 8 de febrer de 1382, un home fou llogat per anar a la vinya «per fer colgats [...], plegar serments, eixobrir, axollar alguns ceps e posar fems als dits ceps». Totes aquestes tasques les faria auxiliat per l'esclau domèstic.¹⁴⁹

Aquesta versatilitat (en definitiva, l'escassa especialització) d'alguns treballadors posa traves a la recerca, ja que manquen detalls sobre el volum d'hores invertides en cadascuna de les ocupacions. Per tal d'esbrinar-ho, en alguns d'aquests casos hem hagut de repartir els dies en funció del nombre d'activitats declarades en els albarans dels salaris. Però no sempre hem procedit de manera arbitrària. Les entrades ordinàries diàries, que descriuen les pitances, ens ofereixen pistes sobre les tasques que mantien ocupats els jornalers en uns dies determinats o fins i tot en unes hores del dia determinades.

Amb tot, de treballadors agrícoles contractats per una mesada sencera, o encara més temps, se'n poden localitzar un grapat en cada exercici comptable (entre cap o 2 als Mesells, 2 o 3 a en Colom, de 5 a 7 a en Vilar). Per contra, la gran majoria de mà d'obra agrícola era proporcionada per jornalers. Uns i altres convivien fent les mateixes tasques, però sota condicions contractuals prou diferents. El djous 23 de gener de 1389, l'Hospital d'en Vilar contractava, per tan sols tres dies, un home per cavar les vinyes.¹⁵⁰ Participaria en la cavada «ab altros cavadós, que ya aviha logats per mes». Aquest home cobraria 12 d. per cada jornada de treball, sense que tinguem constància que li fos pro-

146 ACB, HC, 1377(1), f. 34v (1-5-1377).

147 ACB, HC, 1379, f. 39r (6?-1379).

148 ACB, HC, 1383, f. 60v (5?-1383). Vegeu també ACB, HC, 1384, f. 76r (5-1384).

149 ACB, HM, 1381-1382, f. 74v (3-2-1381).

150 ACB, HV, 1387-1388 bis (2), f. 13r (23-1-1389).

porcionat ni menjar ni beure. Al camp podia haver coincidit, per exemple, amb dos individus anomenats Pere i Alfonso, contractats per cinc setmanes seguides per fer aquestes i altres tasques a canvi de 10 d. diaris, menjar i fins i tot calçat.¹⁵¹ Com a norma, com més llargs eren els contractes, més baixos eren els salaris diaris. En canvi, l'especialització —també l'eventualitat— solia ser objecte de recompensa per part dels hospitals.

A títol anecdòtic, podem apuntar que alguns dels treballadors contractats per períodes més o menys llargs accedien a la institució amb la parella. Al matrimoni format per Ramon Reixac i Rumia, l'Hospital d'en Colom els contractà a finals de la dècada de 1370 i hi passaren a viure de manera permanent. Ell cavava les vinyes i rentava les botes del celler; ella era contractada «per pensar dels malalts e per faenes de casa». Rebrien 280 s. (1377) i 290 s. (1378) de compensació, conjuntament.¹⁵² En aquests casos, els hospitals oferien un salari unitari pel conjunt de tasques assumides pel matrimoni. En morir el marit, tal com hem observat més amunt en aquesta mateixa secció, Rumia fou contractada de forma individual.

Retornem en aquest punt als epígrafs que manquen per completar l'anàlisi del contingut dels volums estudiats. Atesa l'especialització dels Mesells en la cura dels leprosos i també l'existència d'una capella oberta al culte de feligresos, s'hi detecten algunes diferències respecte de la resta d'institucions.

D'una banda, els volums dels hospitals d'en Colom i d'en Vilar contenen un epígraf de despeses extraordinàries, que als Mesells no es confeccionà. Aquí es concentren entrades relatives a la compra de matèries primeres (a vegades, de grans volums de vi) que no es feien de manera rutinària, però també a despeses mèdiques, per al culte (candeles, oli, cera) i també judicials. De fet, aquest darrer concepte, en el cas dels Mesells, fou inclòs en un epígraf propi dedicat als plets. S'hi inclouen pagaments de salaris als oficials, despeses processals, cartes imprecatòries, etc. Colom i Vilar també comparteixen un epígraf en què s'anotaven les gratificacions a les dides que es feien càrrec dels infants orfes, una activitat que els Mesells no desenvolupà.

En canvi, Colom i els Mesells comparteixen un epígraf específic dedicat als aniversaris litúrgics que havien de satisfer ambdues institucions.

En darrer lloc, Colom conté un epígraf específic dedicat a la despesa en llençols que s'empraven per cobrir els morts de l'Hospital, mentre que els Mesells en té un de dedicat a registrar les obres que es duïen a terme a les instal·lacions i un altre de referent a les despeses derivades del culte a la capella (retribucions salarials, cera, oli, materials ornamentals, etc.).

Aquestes comptabilitats que hem descrit fins aquí proporcionen dades que ratifiquen que, a grans trets, estem davant d'institucions similars pel que fa al volum

¹⁵¹ ACB, HV, 1387-1388 bis (2), f. 13v (27-1-1389).

¹⁵² ACB, HC, 1377, f. 34v (5-1377); 1377 (2), f. 75r (5-1378).

econòmic. Els tres únics exercicis comptables que avui podem comparar assenyalen uns ingressos anuals bruts que ronden els 5.000 s. (vegeu la taula 12). Amb tot, també és constatable la dimensió una mica superior de l'Hospital d'en Colom respecte de les altres dues institucions. En aquest sentit, en el conjunt d'anys comptables sencers que hem analitzat, aquest darrer hospital va ingressar 6.100 s. anuals de mitjana, mentre que l'Hospital d'en Vilar en va anotar 4.400 i els Mesells 4.200 s. (vegeu les taules 13, 15 i 17, a l'apèndix).

Taula 12. Els ingressos dels hospitals barcelonins

Hospital	Exercicis comptables		
	1389-1390	1393-1394	1394-1395
d'en Colom	5.265 s. 11 d.*	5.251 s. 1,5 d.	4.599 s. 9 d.
dels Mesells	5.028 s. 2,5 d.	5.107 s.	4.006 s. 8,5 d.
d'en Vilar	4.636 s.	4.610 s. 4 d.	4.288 s. 5 d.

* Es tracta dels exercicis 7-1389 a 11-1390.

Font: ACB, llibres de l'Hospital dels Mesells, d'en Colom i d'en Vilar.

Si retornem a les taules 13 a 18 (apèndix), ens adonarem que l'estructura d'ingressos i despeses era similar, notablement en el cas dels hospitals d'en Vilar i d'en Colom. Pel que fa als ingressos, aquestes dues institucions procedien prioritàriament de les rendes agrària i immobiliària, que representaven el 64,3% dels ingressos en el cas d'en Colom i el 64,5% en el d'en Vilar (incloent-hi censos emfitèutics, lluïsmes i vendes de l'excedent). En canvi, l'economia pietosa (acaptés, deixes) en aquest cas representava una porció força més petita del capítol d'ingressos (Vilar, 23,4%; Colom, 28,6%). De la seva banda, en l'esfera de les despeses hi destaquen les contingudes en l'epígraf corresponent a les despeses ordinàries (Vilar, 29,7%; Colom, 28,3%), les extraordinàries (Vilar, 15,4%; Colom, 24,7%), els salaris (Vilar, 16,5%; Colom, 14,4%) i les dides (Vilar, 11,9%; Colom, 11,6%).¹⁵³

La comptabilitat dels Mesells assenyalaria una estructura patrimonial més reduïda: la renda censal, els lloguers i els lluïsmes tan sols sumen el 25,3%. Arriben fins el 37,1% si s'hi afegeixen les vendes dels excedents agraris. En aquest cas s'observa que l'orientació en la gestió dels administradors era una mica diferent, ja que el conjunt dels acaptés del pa, dels diners dels bacins i de les deixes pietoses arriben fins el 52,3% del total d'ingressos. El pes de les despeses dels Mesells el concentrava l'epígraf ordinari (36,7%), els treballs dels llaurons i la vinya (31%), i els salaris del personal (15,3%). D'aquesta manera, podem afirmar que l'Hospital dels Mesells posava més èmfasi en

¹⁵³ Sobre els ingressos de l'Hospital d'en Colom en aquell període, vegeu Lindgren (1987, 525-528).

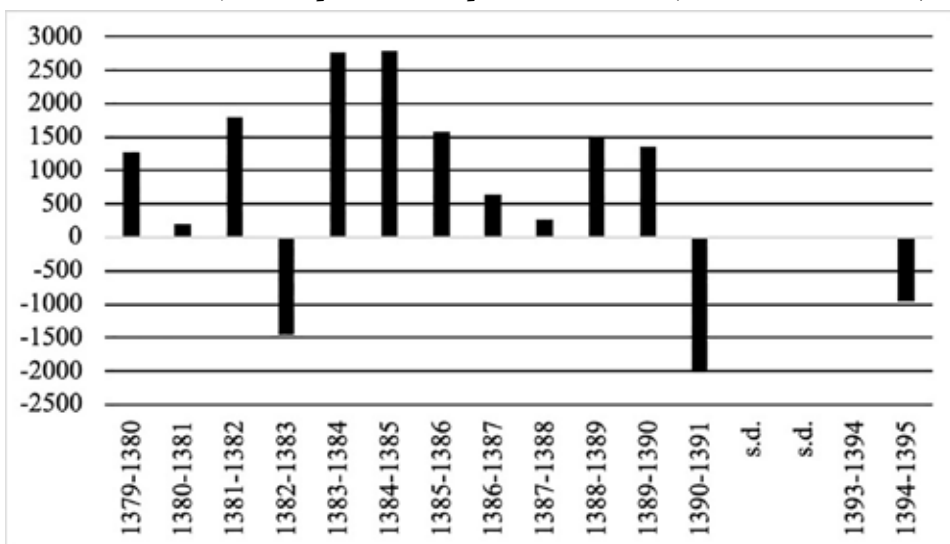
l'economia pietosa (els acaptes, els bacins, la captació de deixes monetàries) que no pas en la renda immobiliaria.

Aquesta orientació potser la convertí en una institució més àgil per superar el context finisecular, que teòricament estava caracteritzat pel descens del preus dels cereals i de les prestacions dels pagesos per les terres que explotaven, és a dir, per la crisi de la renda feudal.

Que aquesta institució es movia millor en aquest context ho demostrarien els balanços comptables, que van reportar superàvits en la majoria d'exercicis considerats, menys entre 1390 i 1395 (gràfica 4). Amb tot, si s'analitzen les dades presentades a la taula 17 (apèndix) per a aquestes darreres anualitats deficitàries, pot intuir-se que els exercicis negatius coincideixen amb moments de descens important de la revenda de l'acapte del pa. Es tracta d'un descens autònom, que no estigué acompanyat pel descens de les deixes ni els bacins. Hipotèticament, l'acapte del pa (que requeria un esforç logístic: l'organització de les persones per fer els acaptes en diferents sectors de la ciutat, la revenda del pa, etc.), es veié afectat per la mala gestió que ja denunciaven els consellers de Barcelona en aquell moment. Val a dir que aquesta denúncia s'efectuava amb la finalitat de promoure la unificació hospitalària i d'exercir el control sobre la institució.

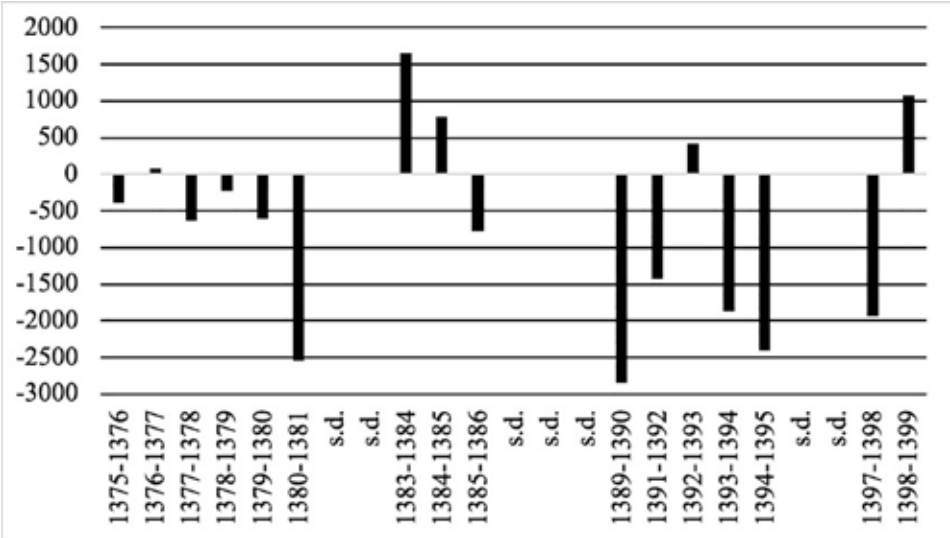
En canvi, les gràfiques 5 i 6, que corresponen als balanços dels hospitals d'en Colom i d'en Vilar, apunten a una situació de dèficit estructural. Aquesta circumstància s'ha explicat per la incapacitat d'adaptació a la baixada de la renda feudal (Bridgewater, 2020, 188-198). Amb tot, aquestes consideracions queden fora de les pretensions del nostre estudi.

Gràfica 4. Balanç de comptes de l'Hospital dels Mesells (en sous de Barcelona)

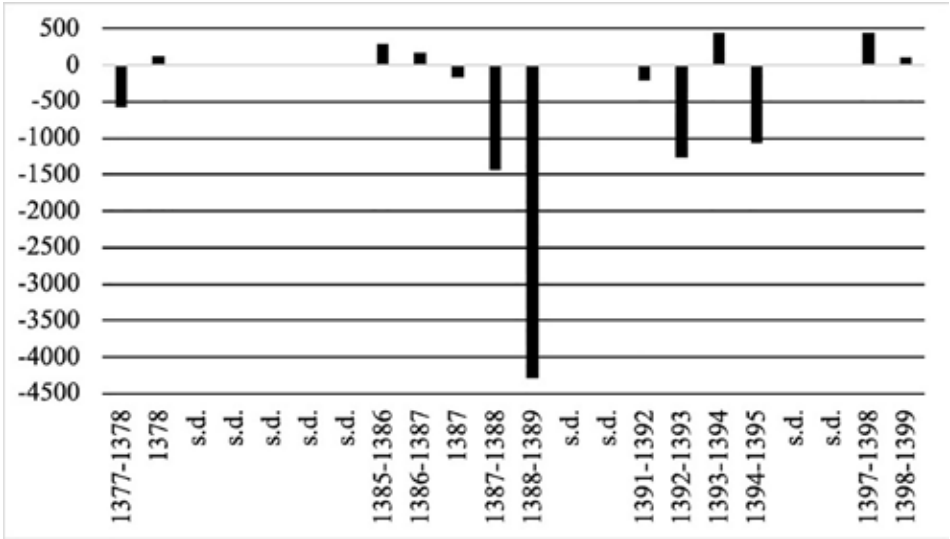
Font: ACB, llibres de l'Hospital dels Mesells.

Gràfica 5. Balanç de comptes de l'Hospital d'en Colom (en sous de Barcelona)

Font: ACB, llibres de l'Hospital d'en Colom.

Gràfica 6. Balanç de comptes de l'Hospital d'en Vilar (en sous de Barcelona)

Font: ACB, llibres de l'Hospital d'en Vilar.

Els fons dels llibres de comptes dels hospitals d'en Colom, d'en Vilar i dels Me-sells revelen les activitats econòmiques de les tres fundacions durant el darrer quart del segle XIV. El cultiu de la vinya i el consum del vi apareixen en diferents epígrafs

dels volums descrits (despeses ordinàries i extraordinàries, treball a les vinyes, treball als horts, salaris). A partir de l'estudi de les dades que n'hem buidat, presentem les seccions que segueixen.

El consum de vi als hospitals

El vi era un element central en el proveïment alimentari dels hospitals de la ciutat. Un manament emès el 28 d'agost de 1339 per part dels consellers indicava al clavari de la ciutat que pagués 100 s. a l'administrador de l'Hospital d'en Marcús, Ramon sa Sunyera. Aquests diners els hauria atorgat el Consell «graciosament per amor de Déu» per tal que els pobres de l'Hospital tinguessin vi per beure, atès que en la verema anterior (1338) el raïm de les vinyes havia estat fet malbé per causa de la calamarsa.¹⁵⁴

Aquesta notícia és indicativa sobre, com a mínim, dos factors: d'una banda, que els interns dels hospitals barcelonins consumien vi habitualment, també durant la primera meitat del segle XIV; de l'altra, que el vi que bevien en anys ordinaris provenia prioritàriament de la producció pròpia. D'aquesta manera, en aquesta secció intentem fixar les idees següents: *a*) que el vi produït per les vinyes dels hospitals a les darreries del segle XIV estava destinat al consum intern (ahora es proposen xifres sobre les racions diàries i les formes de beure'n), *b*) que l'excedent era destinat al mercat i que la venda generava guanys destacats, i *c*) que davant de l'escassetat de vi propi, els hospitals recorrien al mercat urbà.

La documentació consultada és curulla d'evidències sobre el fet que el vi produït als cellers dels tres hospitals es donava als malalts i també als treballadors i oficials. Valgui com a exemple l'entrada registrada el 27 d'abril de 1376 a l'Hospital d'en Colom, quan s'ordenà l'aturada d'unes trafegades de vi i l'inici de la neteja d'un conjunt de botes.¹⁵⁵ Una de les botes de 14 somades de capacitat ja havia estat buidada abans, ja que «havien-ne begut los malalts e nosaltres ensems» (aquí, «nosaltres» es refereix a l'administrador i els seus auxiliars); una altra bota, encara més gran (25 somades), havia estat plena de remost i reví, els líquids de més baixa qualitat, i en aquest cas el producte havia estat begut pels treballadors (*companyes de casa*).

Poc podem dir sobre el vi d'autoconsum, ja que no deixà rastre a la documentació, precisament perquè no fou venut. Afortunadament, el preàmbul d'un epígraf de les despeses ordinàries d'un registre dels Mesells, corresponent a 1379, ofereix idees suggerents al respecte.¹⁵⁶ Aquest preàmbul, escrit en un català molt expressiu, degué servir com a recordatori al nou administrador d'allò que solia fer-se a la casa pel que fa

154 AHCB, 1B.I-14, f. 56v (28-8-1339).

155 ACB, HC, 1375, f. 38v (27-4-1376).

156 Seguim ACB, HM, 1379-1380, f. 45r-45v (5-1379)

a les racions del menjar i del beure. Així, s'hi diu que per a les racions dels malalts i de tres treballadors (dos servents que revenien pa i la macipa dels malalts) s'oferien, cada dilluns, 12 d. pel companatge i dues mesures de vi. És a dir: la institució destinava 1 s. per al menjar setmanal d'una persona, a més d'oferir-li dues *mesures* de vi (que creiem que podien equivaldre a 8,56 litres¹⁵⁷).¹⁵⁸ En canvi, si els malalts no eren *rebut*s, és a dir, si en el moment d'ingressar no havien aportat una suma monetària per cobrir la pròpia manutenció, cura, sepultura i misses, s'indica que, a banda dels aliments, tan sols rebien una mesura de vi (4,28 litres). Tant una xifra com l'altra —que representen entre 0,6 i 1,2 litres per persona i dia— són congruents amb altres estimacions de consum en aquest període. No s'allunyen gaire, per exemple, dels tres quarts de litre diaris proposats per Teresa Vinyoles (1985, 165) a partir de l'inventari del domicili barceloní de Ramon Manlleu (final del segle XIV).¹⁵⁹

De manera il·lustrativa, aquest preàmbul continua descrivint allò que percebia la clavera dels Mesells. Si bé en el passat hauria rebut el mateix que els malalts i que la resta de treballadors, ara menjava amb l'administrador («e no és dapnatge del espital»). Així, rebia 2 d. o 3 d. per a companatge i tenia vi a disposició sens mesura, a més de pa sens pes.¹⁶⁰ El text reconeixia aquesta situació de privilegi i potser també la capacitat de la casa a l'hora de produir aliments: «car no ha hom al món, o són fort pocs, qui ma(n)iasen lo pa ne beguessen lo vi que poria pendre segons la dita forma».¹⁶¹

Finalment, s'indica que, més enllà d'allò descrit fins aquest punt, en una sèrie de festivitats (Nadal, Ninou, Aparici, Candelera, l'Anunciació, Pasqua, l'Ascensió, Pentecosta, Corpus, Sant Joan del juny, Santa Margarida —patrona de l'hospital—, la Verge d'agost, la Nativitat de Maria, Tots Sants i Sant Llàtzer —patró dels Mesells—) es proporcionaven 3 d. extres de pitaça per als malalts rebuts, per a l'administrador i per al prevere que servia a la capella. Aquest darrer, de fet, menjava amb l'administrador en aquestes solemnitats. També s'oferia 1 d. més per als malalts ordinaris, els treballadors i la macipa. En aquestes festes s'introduïa alimentació càrnica excepcional, com ara les gallines. Per sufragar-ne la despesa, algunes d'aquestes pitances havien estat arrendades, de tal manera que s'ingressaven morabatins o censos, amb els quals

157 Seguim les indicacions ofertes per una entrada de 1380 que esmenta aquestes *mesures*: ACB, HM, 1379-1380 (2), f. 138r (10-9-1380).

158 Més endavant, s'hi explica que en el moment de redactar la nota ja no s'hi destinava aquesta quantitat, sinó 14 d. (2 d. per dia), a més del vi i del pa suficients.

159 Vegeu, també, Lynn Martin (2001, 30) i Aventín (2004, 124).

160 Si bé en el passat es recordava que l'administrador tenia limitats aquests aliments: dues mesures de vi setmanals i tres o quatre *pesals* de pa que compartia amb una serventa.

161 ACB, HM, 1379-1380, f. 45r-45v (5-1379). Dos anys després, el maig de 1381, en un escenari de més dificultats («gran carestia qui és en la terra de carn e d'altres companatges segons lo temps antich»), la clavera ja no menjava amb l'administrador ni rebia aquest tracte preferencial. ACB, HM, 1381-1382, f. 51r (5-1381).

se'n compensava el cost. Tal com veurem, els àpats d'aquestes celebracions solien anar acompanyats de vins dolços o de més qualitat comprats expressament.

Les notícies presentades fins aquí encaixen amb les poques entrades localitzades entre les despeses ordinàries que permeten calcular quant de vi bevien els homes i les dones de la institució, és a dir, entrades que especifiquin, alhora, el volum de vi comprat i el nombre de persones al dia que n'havien de beure. Sabem que aquestes anotacions solen aparèixer quan els hospitals no tenien prou vi per alimentar malalts i domèstics. En conseqüència, prenem les dades amb cautela, ja que és ben possible que, en aquestes circumstàncies, la ració diària de vi que s'oferís fos inferior. El dimecres 3 d'octubre de 1380 l'Hospital dels Messells va comprar vi per a un sol malalt per valor de 4 d. Tenint en compte que el quarter de vi (= 3,79 litres) en aquell moment rondava els 20 d., li'n degueren proporcionar tres quarts de litre.¹⁶² L'any 1389 les racions potser eren una mica més generoses. El 19 d'agost s'adquirien 3 quarts (per un preu de 44 d.), anotació en què s'especificava que «açò és regla de la casa que cascun jorn ne compra tres quartés; són en la dita casa IX persones».¹⁶³ En principi, hom tenia a disposició 1,26 litres diaris.

Mutatis mutandis, som del parer que les racions de vi també devien quedar fixades pel costum —aquestes regles— a la resta d'hospitals de la ciutat. No tenim notícies de caràcter tan qualitatiu com les que s'han presentat per als Mesells, però podem aproximar-nos-hi a través d'alguns exemples de compres al mercat quan no en tenien prou amb el vi domèstic. Durant la primera quinzena d'octubre de 1383, a l'Hospital d'en Colom hi havia allotjats 12 malalts; en aquest període, la institució comprà un quarter diari de vi vell específicament per a ells, a cadascun dels quals proporcionava 0,3 litres.¹⁶⁴ És ben probable que les racions es completessin amb el vi novell que acabava de ser veremat. Durant la part central del mes de setembre de 1389, l'administrador de l'Hospital d'en Vilar compraria c. 0,75 quarts diaris de vi, altre cop exclusivament per als malalts. Com que en aquest període tenim documentat que n'eren tan sols 5, la ració de vi diari per als interns devia aproximar-se als 0,6 litres.¹⁶⁵

El vi produït per les institucions era *vermell* (l'actual vi negre, que adquireix aquesta pigmentació per la fermentació amb les pells fosques). Després de la verema es començava a diferenciar el vi novell del vi vell. De fet, un cop el most era fet, els treballadors començaven a beure'n, de vi novell. És el cas registrat a en Colom el 28 de setembre de 1383. Aquell dia follaren o espremeren un cup del celler i «tots beguem vi novell, sinó los malauts».¹⁶⁶ És clar que aquest vi no podia tenir graduació alcohòlica i

162 ACB, HM, 1379-1380 (2), f. 140r (3-10-1380).

163 ACB, HM, 1389-1391, f. 45r (19-8-1389).

164 ACB, HC, 1383, f. 28v-30v (10-1383).

165 ACB, HV, 1388-1389, f. 55v-57v (9-1389).

166 ACB, HC, 1383, f. 28v (28-9-1383).

a més el gust no devia acostar-se al dels vins reposats (Labbé, Garcia, 2014). Per això sorprèn que el 1375, al mateix hospital, encara s'hi afegís aigua.¹⁶⁷ Normalment, el vi que no s'ajustava a les expectatives era adobat d'altres maneres, especialment mitjançant la barreja amb vi cuit (most cuit en una caldera i deixat refredar) i amb pebre.¹⁶⁸

Amb tot, el vi novell era consumit especialment pel treballadors sans, mentre que als malalts els era prescrit el vell. Només quan adquiria qualitats alcohòliques («ja era ben fet») es considerava que podia recomfortar els malalts. Sabem que, quan les fundacions accedien al mercat, se solien comprar vins més cars (i bons) per als malalts que no pas per als treballadors. És probable que aquesta pauta també es reproduís amb els vins de casa.

Però aquests actors no eren els únics a consumir-ne. L'esclau dels Mesells en bevia de forma regular quan anava a treballar a la vinya, així com els treballadors especialitzats que feien feines als cellers dels tres hospitals, als quals se'ls prometien els vins de la millor qualitat. Fins i tot als reclusos eventuais que podien custodiar els hospitals els n'era proporcionat. És el cas especialment ben documentat de Bernat Perera, un pertorbat d'Alella que havia estat conduït des de la cort del veguer fins a la casa dels orats de l'Hospital d'en Colom a les darreries d'octubre de 1376.¹⁶⁹ Fou encadenat amb un forrellat a les portes de la dita estança i, durant els més de 45 dies que s'hi estigué, li fou proporcionat remost, que portaren especialment del seu poble, Alella (Lindgren, 1976, 286).¹⁷⁰

El vi es bevia en anaps, vasos fets de fusta o de ceràmica que les fundacions reemplaçaven regularment.¹⁷¹ Això era dins de casa. Però quan el líquid havia de traslladar-se fins a les parcel·les per alimentar els treballadors, llavors s'empraven altres recipients que també servien per beure'n directament, com ara els flascons de vidre,¹⁷² les ampolles¹⁷³ o les carabasses vinateres.¹⁷⁴

Un cop malalts i treballadors eren proveïts de vi —o quan s'estimava que les reserves permetrien arribar fins a la verema següent—, els hospitals col·locaven els propis excedents al mercat. És per això que la majoria de les vendes de vi documen-

167 ACB, HM, 1375, f. 24v (8-9-1375).

168 ACB, HM, 1379-1380, f. 47r (6-1379). A l'Hospital dels Beguins de València, al segle xv també es conreava la vinya i es produïa vi. Una entrada de la seva comptabilitat descriu com a *medecina* els afegits al vi per evitar que el líquid es fes malbé: «Ítem, dimecres a XII del mes de mag, paguí una medecina per a el nostre vy, que se enagria, perquè no-s perdés, qui costa: IIII s.» AHMV (Arxiu Històric Municipal de València), Hospital dels Beguins, caixa 344, llibre 3, s. d. (12-5-1458).

169 ACB, HC, 1375 (2), f. 81v (25-10-1376).

170 Vegeu també ACB, HC, 1375 (2), f. 72v (6-11-1376); f. 74r (12-1376); f. 83v (11-1376).

171 ACB, HC, 1375, f. 30v (2-1-1376).

172 ACB, HC, 1383, f. 56r (6-2-1384); ACB, HV, 1386, f. 15r (28-5-1386).

173 ACB, HM, 1379-1380 (2), f. 138r (10-9-1380).

174 ACB, HV, 1388-1389 f. 155v (25-10-1390).

tades tenien lloc entre el juny i el setembre, quan ja podien fer-se els càlculs amb una certa precisió (vegeu les taules 19 a 21, a l'apèndix): si n'hi havia prou per alimentar els residents i, també, si el que quedava no s'havia fet malbé. Observem, així, el cas ja esmentat d'una bota de l'Hospital dels Mesells que van obrir el 25 de juliol de 1383. El recipient contenia unes 26 somades: se'n va vendre més de la meitat. Ara bé, una part seria reservada i el vi fou descrit com «aquél qui-s bourà en casa, que pot ésser de x o xii somades».¹⁷⁵ El juliol de l'any següent, a la mateixa institució, s'obrí la bota anomenada *del senyor Duch*. Feren el mateix: se'n va vendre «caucom més de la meytat», mentre que «l'altra qui romàs, beguem-lo nosaltres de casa».¹⁷⁶

Si s'analitzen les dades contingudes a la taula 22, que presenta els litres de vi col·locats al mercat pels tres hospitals, es comprova que en Colom i els Mesells tenien si fa no fa la mateixa capacitat de generar excedent (c. 2.000 litres anuals, quan efectivament accedien al mercat com a venedors),¹⁷⁷ mentre que en Vilar devia trobar-se per sota. A més, aquest darrer hospital hauria tingut dificultats per produir vi per al mercat, ja que en la majoria d'anyades documentades no dugué ni un sol litre a vendre.¹⁷⁸

Taula 22. Excedent de vi venut pels hospitals de Barcelona, 1375-1399 (anys de collita, en litres)*

	Colom	Vilar	Mesells
1375	558,6		
1376	743,1	364,6	
1377	537,9	0	
1378	1.986,6		1.986
1379	0		0
1380	0		1.329,4
1381			365,6
1382	6.140,2		2.708,9
1383	0		4.182,6
1384	4.033,5		3.839,7
1385			2.450,9
1386		0	408,3
1387		0	4.462,9

¹⁷⁵ ACB, HM, 1383-1385, f. 27r (25-7-1383).

¹⁷⁶ ACB, HM, 1383-1385 (2), f. 20v (9-7-1384).

¹⁷⁷ Aquest volum de vi equivalia al consum anual de 7 barcelonins.

¹⁷⁸ Significativament, el setembre de 1388 l'Hospital llogava a un ciutadà de Barcelona (en *March*) dos recipients per posar-hi vi, atès que no «els havia mister per la pocha venema que és estada». Vegeu ACB, HV, 1387-1388bis, f. 6v (9-1388). La institució devia tenir dificultats en la producció del vi durant bona part de les anyades documentades.

1388		0	0
1389		0	0
1390	0	0	
1391	2.166,8	0	
1392	0	2.598,9	966,6
1393	0	1.455,4	0
1394	2.494,9		
1395			
1396		1.429,4	
1397	0	0	
1398			
1399			
Mitjana	2.332,7 ^b	1.457,6	2.270,1

* Tramats en negre: dades no disponibles. b. En aquest còmput potser hi falta el d'un cas notable, que no es pot confirmar a causa del deficient estat de conservació del registre. Disposem d'un albarà —però no, en canvi, de l'entrada comptable— per la venda de 15 botes (12 de vi i 3 de vinagre), a un preu d'1 l. 10 s. 4 d. cada bota. Haurien estat transportades per encàrrec de l'Hospital d'en Colom en un lleny (l'any 1393 o el 1394) cap a un destí desconegut. Vegeu ACB, HC, 1393-1394, f. s. (f. 1v-2r).

Font: ACB, llibres dels hospitals d'en Colom, d'en Vilar i dels Mesells.

Un cop s'obria una bota, el vi era comercialitzat a la menuda pels taverners, que sovint eren dones, com ara la Gueraldona Babota, que en venia per a en Colom els anys 1377 i 1378.¹⁷⁹ Aquestes taverneres buscaven l'ajuda de *cridadors*, que en feien publicitat arreu de la ciutat. Per aquestes feines, uns i altres cobraven una retribució del mateix hospital (les hem agrupat a la columna de «vendes» de les taules 19, 20 i 21, a l'apèndix). La documentació evidencia les dificultats amb què es podien trobar aquests actors: haver de fer una cerca intensiva de consumidors que hi estiguessin interessats,¹⁸⁰ que la venda a la taverna d'una sola bota durés molt dies o que el preu de sortida fos excessiu i l'haguessin de rebaixar.¹⁸¹

Una circumstància prou habitual és que, en obrir un bota, el vi s'hagués fet agre i que, en conseqüència, el valor de mercat quedés compromès. El líquid dels Mesells que el setembre de 1386 ja tenia tres anys i que «era fort bé agra» tan sols es va poder comercialitzar a 3 d. i a 4 d. el quarter.¹⁸² De la bota, la mateixa institució en retingué

179 ACB, HC, 1377, f. 10v (28-8-1377); 1377 (2) f. 47v-48r (3-10-1378). Una Babota, segurament la mateixa dona, i la seva filla veremaven per la institució l'any 1378. Vegeu ACB, HC, 1377 (2), f. 69r (10-1378). Algunes entrades, que no especifiquen cap retribució per als taverners, podrien indicar que l'hospital s'encarregava directament de la comercialització del vi.

180 Del cridador per al vi dels Mesells, el 1381, es deia: «és luny, e cerca molt de la ciutat, cridant». ACB, HM, 1381-1382, f. 72r (1-8-1381).

181 Sobre aquestes dues circumstàncies, vegeu, per exemple, ACB, HM, 1387-1389, f. 21r (18-4-1387).

182 ACB, HM, 1385-1386 (2), f. 20v (9-1386).

una part per emprar-la com a vinagre. Un cert volum del vinagre —producte tan sols documentat als Mesells— era sovint col·locat a mans d'homes identificats com a mariners, que bé el transportaven per vendre'l a altres zones, bé l'utilitzaven a bord (per netejar o en la desinfecció de l'aigua).¹⁸³

Del vi dels hospitals, en canvi, no en solem conèixer els compradors, ja que la comercialització es feia a la menuda. Tan sols tenim notícia d'alguns clergues (perquè, tal com s'ha indicat, estaven exempts de pagar la imposició del vi i aquesta circumstància quedava registrada a la comptabilitat) i, també, d'altres institucions. Per a les pròpies necessitats, eclesiàstics i institucions en compraven en quantitats més destacades. Tal és el cas dels 29 quarters que Guillem Rosselló, l'administrador d'en Vilar, comprava als Mesells l'agost de 1385.¹⁸⁴ Aquest exemple ens condueix a analitzar un darrer aspecte del consum i la comercialització de vi als hospitals: la necessitat de sortir al mercat per proveir-se'n, tal com ho feia aquest administrador de l'Hospital d'en Vilar.

Si ja hem observat que les vendes de l'excedent es registren durant els mesos estivals, la majoria de les compres de vi dels residents també tenien lloc en aquest període. Quan el vi estocat s'esgotava, els administradors feien mans i mànigues per proveir els malalts i treballadors. Segons aquesta lògica, els anys excedentaris es venia vi i en anys deficitaris se'n comprava. Aquesta darrera és, per exemple, la circumstància detectada a en Vilar entre 1388 i 1389. El maig de 1389 l'administrador constata que el vi que tenien a casa s'havia fet agre.¹⁸⁵ A més, el 24 d'abril de l'any anterior s'havia registrat una forta pedregada a les vinyes de l'Hospital, fet que no augurava una bona verema.¹⁸⁶ De fet, sabem que aquella mateixa calamarsada també afectà els ceps de l'Hospital dels Mesells.¹⁸⁷ En aquest context, a partir del 29 de maig en Vilar accedí al mercat per comprar-hi vi de manera quotidiana. Entre aquesta data i el 18 de setembre (moment d'inici de la verema), l'Hospital va comprar 349 quarters de vi (1.323,5 litres), suficients per alimentar 15 persones cada dia (0,75 l/dia).¹⁸⁸ Hi invertí 382 s. 4 d., tenint en compte que n'adquirí a 12 d./quarter i que a finals de juliol el preu tendria a incrementar-se fins als 16 d./quarter. En aquell període, l'administrador d'en Vilar comprà vi pràcticament cada dia (3,3 quarters de mitjana), que començà barrejant amb el vi de casa («compré vin per malalts e axí matex per casa, per tal que·n

183 ACB, HM, 1385-1386 (2), f. 4r (10-8-1386); 1387-1389, f. 20r (7-1387). Agraïm a Pol Junyent l'aclariment sobre els usos que la marineria feia del vinagre.

184 ACB, HM, 1385-1386, f. 21v (10-8-1385).

185 ACB, HV, 1388-1389, f. 41r (29-5-1389). Als comptes també s'hi diu que el vi era *anagrit*. Vegeu ACB, HV, 1388-1389, f. 42r (1-6-1389).

186 ACB, HV, 1388-1389, f. 129v (24-4-1388).

187 ACB, HM, 1389-1391, f. 47r; f. 67v (4-1389).

188 ACB, HV, 1388-1389, f. 41r-58r (1388). Un sumatori posterior comptabilitza 344 quarters: ACB, HV, 1388-1389, f. 58v (9-1388).

mesclassen ab aquell de casa qui no era gayra bo»¹⁸⁹ i segurament acabà servint-lo directament als malalts.

Aquest episodi no és un fet aïllat. Existeix una mateixa pauta de compra, en els tres hospitals, que localitzem en diferents moments del marc cronològic observat. En una secció anterior ja hem descrit que les institucions també podien optar per compres més voluminoses, d'un sol cop, per tal de proveir-se de vins especialment desitjats (com ara les tres somades de vi de Tiana que el mateix Hospital d'en Vilar comprà el 1377 o el cafís de Sitges de l'any següent¹⁹⁰) o bé per evitar el traslladat diari des de les tavernes de la ciutat. Tal com pot observar-se a la taula 23, l'hospital amb menys capacitat per col·locar excedents al mercat (en Vilar) era el més assidu al mercat com a comprador, amb un total de 5.500 litres durant el període analitzat. A les taules 24, 25 i 26, a l'apèndix, hi presentem el conjunt de vins comprats per les tres institucions. A banda dels vins per a l'alimentació quotidiana, cal destacar la periodicitat en l'adquisició de petits volums de vins dolços i vins blancs per a les celebracions i reunions amb dignitats, així com de piments¹⁹¹ i d'aiguardents.

D'altra banda, si provem de comparar aquestes dades amb les de la taula 22, corresponent als excedents duts al mercat, intuïm que les veremades bones evitaven que les fundacions haguessin de recórrer a noves compres de vi. És el cas, per exemple, de 1392 a en Vilar o, molt clarament, del cicle favorable 1382-1387 als Mesells, durant el qual la institució fou capaç de col·locar més de 18.000 litres i, en canvi, tot just en comprà 584.

**Taula 23. Compres de vi vermell als hospitals de Barcelona,
1375-1399 (en litres)***

	Colom	Vilar	Mesells
1375	376,4		
1376	180 ^b		
1377	0	180	
1378	0	272	
1379	47		125,1
1380	22,7	0	875,3
1381			1,9

189 ACB, HV, 1388-1389, f. 42r (3-6-1388).

190 ACB, HV, 1377, f. 32r (1377); 1378, f. 29r (2-9-1378).

191 Aquesta era una beguda consumida per les festes de Nadal i que estava composta d'una base de vi, amb mel i espècies. En aquestes festivitats, els hospitals solien comprar-ne conjuntament amb vi blanc i amb neules. Potser per descura en la neteja de les botes, el vi blanc que van comprar als Mesells el cap d'any de 1380 «sabia un poc a piment». Vegeu ACB, HM, 1379-1380 (2), f. 142v (31-12-1380).

1382			576,1
1383	1.071,6		0
1384	0		0
1385	12,5		0
1386		0	0
1387		25	8
1388		0	0
1389	0,9	1.323,5	585,6
1390	0	107,1	509,8
1391	0	310,8	
1392	0	0	
1393	0	60	0
1394	0	2.275,3	1.055,5
1395			1,9
1396			
1397	0	600 ^c	
1398	0	360 ^d	
1399			
Totals	1.711,1	5.513,6	3.739

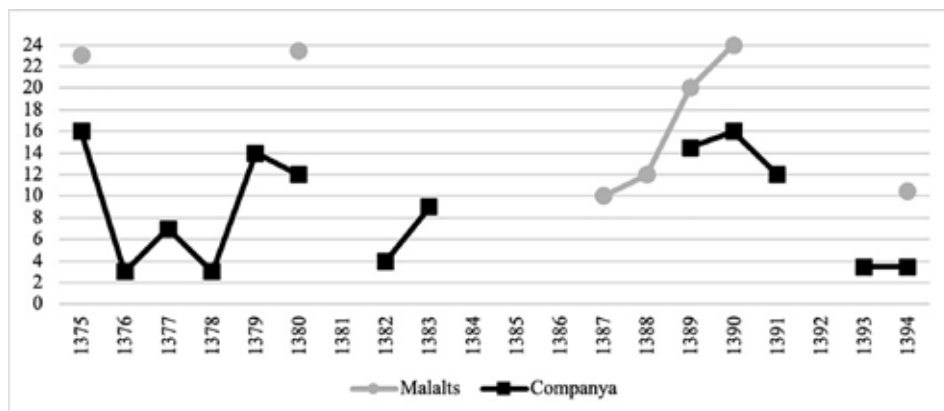
* Tramut en negre: dades no disponibles. b. Remost. c. Remost. d. Remost.

Font: ACB, llibres dels hospitals d'en Colom, d'en Vilar i dels Mesells.

Com que l'accés al mercat, com a compradors o com a venedors, es donava en contextos diferents, és difícil de saber si el vi de casa era de la mateixa qualitat que el que es trobava al mercat. D'un costat, sabem que el vi venut per les fundacions rarament superà els 16 d./quarter. En canvi, a la gràfica 7 s'observa que una de les dues qualitats que compraven (el destinat a l'alimentació dels malalts i de les dignitats) se situà per damunt d'aquest preu en alguns moments i arribà als 24 d./quarter. El més barat era destinat a la *companya*, és a dir, els treballadors. La gràfica, a més, descriu una gran variabilitat en el preu, que no tan sols tindria relació amb la qualitat, sinó també amb la disponibilitat al mercat¹⁹² i amb el volum de les compres.

¹⁹² L'any 1380, l'administrador dels Mesells justificava la compra a preus alts: «car per la gran carestia e falta que hic ha de vi, no se'n hic trobava ha menys qui tangués prou ha res (?)». ACB, HM, 1379-1380, f. 132v (22-5-1380).

Gràfica 7. Mitjana de preus del vi comprat pels hospitals dels Mesells, en Colom i en Vilar (d./quarter), 1375-1394

Font: ACB, llibres dels hospitals d'en Colom, d'en Vilar i dels Mesells.

Si bé hem pogut constatar que els hospitals compraven vi en anys deficitaris, també ho feien moguts per altres circumstàncies, com ara els compromisos adquirits amb determinats treballadors per complementar els salaris (*i. e.*, les *missions*). Als mes-tres que adobaven el celler dels Mesells, l'agost de 1379, se'ls prometé vi blanc, que s'ha-gué d'anar a comprar a fora.¹⁹³ L'exigència de malalts i treballadors obligava els adminis-tradors a anar a les tavernes a comprar vins diferents o que es jutjava que eren millors que el vi de què es disposava a casa. El 4 d'octubre de 1387, en Vilar feia una despesa de 3 s. 4 d. en concepte de «vi per los malalts e folladores, que volien baure vi novell».¹⁹⁴ Ja sabem que la mala qualitat del vi domèstic també era un esperó per haver-ne de comprar. L'octubre de 1389, a en Colom s'anotava: «costà vi, que'l de casa era I poch aspre, VI drs.»¹⁹⁵ Encara es documenten altres circumstàncies relatives a les previsions efectuades pels administradors, com ara el consum extraordinari en moments puntu-als, «costà una quartà e mig de vinagre per mesclar-lo ab lo vi qui és bo, per rahó dels faners (treballadors), qui-n despenen molt»,¹⁹⁶ o la mateixa inconveniència d'encetar una bota per evitar que el líquid es fes malbé.¹⁹⁷

Tot i que hem observat que una part del vi era adquirit en tavernes, també se'n comprava directament als productors (bo i havent de satisfer, igualment, la imposició

193 Tot i que finalment no el van consumir perquè no van anar a treballar, atès que es mobilitzà l'host a Barcelona. ACB, HM, 1379-1380, f. 52r (8-1379).

194 ACB, HV, 1387-1388, f. 8r (4-10-1387). Vegeu també ACB, HM, 1379-1380 (2), f. 140r (3-10-1380).

195 ACB, HC, 1389, f. 78v (16-10-1389). En aquest mateix sentit, vegeu ACB, HV, 1393, f. 58v (24-2-1394); 1397-1398, f. 39r (15-10-1397); 1397-1398 (2), f. 37r (24-10-1398).

196 ACB, HC, 1391-1392 (2), f. 142v (9-6-1392).

197 ACB, HV, 1393, f. 55r (31-12-1393).

del vi). És el cas dels volums més importants, que anaven a buscar-se a les zones d'intensa especialització de la vegueria, com ara Sitges,¹⁹⁸ Tiana,¹⁹⁹ Alella²⁰⁰ i Cabrera,²⁰¹ així com al Pla de Barcelona i a Collserola (en aquests darrers llocs mereixen esment les compravendes entre els mateixos hospitals).²⁰² En el cas dels indrets més allunyats, calia fer-se càrrec, directament, dels costos de transport.

Com que els hospitals ja disposaven de les instal·lacions i el personal per fer vi, una de les alternatives a adquirir-ne, en anyades deficitàries, era processar la verema d'altres productors. Aquesta podia ser, de fet, una opció una mica més econòmica que no pas la compra de vi; almenys podia esmorteir-ne el cost. Tal com podrà intuir-se a partir de les dades ofertes fins aquí, aquesta pràctica es documenta sobretot en el cas d'en Vilar (anys 1378, 1389 i 1393), tot i que també als Mesells (1390) i a en Colom (1380). L'operació es duia a terme poc abans de la verema i tant podia consistir en la compra temporal dels ceps carregats de raïm com dels fruites ja collits.

El primer cas, per exemple, el documentem el setembre de 1389 a en Vilar, quan es feu una despesa de 15 l. pel que s'estimava que eren 28 somades de raïm en una vinya de la qual no es dona el nom.²⁰³ Durant dos dies i a canvi de 28 s. 8 d., es llogaren vuit persones diferents, tres homes i cinc dones, per veremar aquesta parcel·la. L'operació reportaria 16 somades de most, el cost de producció del qual hauria estat, comptat i debatut, de c. 15,5 d./quarter, que és una xifra prou semblant als preus del vi al mercat.²⁰⁴ Madona Guerau, que s'estava davant del mateix hospital, els venia una mujada de verema l'any 1393,²⁰⁵ així com en Fabregades n'havia venut mitja a l'Hospital d'en Colom el setembre de 1380.²⁰⁶

Però els hospitals també compraven raïm a l'engròs per produir vi. Vegeu, en aquest sentit, la despesa de 96 s. per 12 quintars de raïm (≈ 500 kg) que en Colom va fer el setembre de 1380.²⁰⁷ El fruit fou comprat a Ferrer Sala, de Sant Andreu, i el preu (8 s./quintar) ja incloïa la *posada en casa*. Més endavant, el 1390, els Mesells n'anirien a

198 ACB, HV, 1378, f. 27r (2-9-1378).

199 ACB, HV, 1377, f. 32r (1377); 1378, f. 29v (4-10-1378),.

200 ACB, HC, 1375 (2), f. 72v (6-11-1376).

201 ACB, HV, 1393, f. 55r (31-12-1393); 1397-1398, f. 39r (5-10-1397); 1397-1398 (2), f. 37r (24-10-1398).

202 A banda d'un cas ja esmentat (la compra d'en Vilar als Mesells, el 1385), l'any 1383 en Colom comprà 260 quarters a l'Hospital d'en Marcús. Corroborem, així, que aquesta darrera institució també era productora de vi. Vegeu ACB, HC, 1383, f. 24v (8-8-1383). Altres compres efectuades a la zona inclouen venedors com ara l'antic administrador dels Mesells, Guillem Rosselló (que probablement era un terratinent) o un home cognominat Clotes, de la Santa Creu d'Olorda. Ambdues compres, de 45 (1380) i 128 quarters (1394), respectivament, foren feres per l'administrador de l'Hospital dels Mesells: ACB, HM, 1379-1380, f. 134v (5-1380); 1393-1395 (2), f. 39v (19-5-1394).

203 ACB, HV, 1388-1389 (2), f. 130v (9-1389).

204 ACB, HV, 1388-1389 (2), f. 131r (9-1389).

205 ACB, HV, 1393, f. f. 38a-r (17-10-1393).

206 ACB, HC, 1380-1381, f. 43r (26-9).

207 ACB, HC, 1380-1381, f. 43r (26-9-1380).

comprar a la plaça de Santa Anna; els comptes indiquen que la producció provenia de Sant Climent de Llobregat i de la Santa Creu d'Olorda.²⁰⁸

És hora de recapitular aquest apartat. En les darreres pàgines hem après que els hospitals barcelonins produïen vi que destinaven, prioritàriament, a les necessitats domèstiques. Els interns i treballadors devien tenir a la seva disposició entre 0,6 i 1,2 litres diaris. En anyades bones —que van ser nombroses per a dos dels hospitals analitzats al darrer quart del segle XIV—, més enllà del consum propi les fundacions van tenir capacitat de generar excedent (c. 2.000 litres), dur-lo al mercat i obtenir-ne guanys. Però quan la verema o el vi fallaven, calia recórrer al mercat. També detectem que, sovint, de manera rutinària es compraven petits volums de vi, de més qualitat, que eren consumits en circumstàncies especials. En aquest capítol encara ens manca descriure com era el parcel·lari que permetia als hospitals disposar de vi propi. A continuació ens n'ocupem.

Les vinyes dels hospitals

Aquest apartat és estrictament descriptiu. Vol presentar de la manera més ordenada possible i a partir dels buidatges documentals, l'estructura de la propietat agrícola de l'Hospital d'en Colom, de l'Hospital d'en Vilar i de l'Hospital dels Mesells. Ho fa en primer lloc per al cas de les reserves senyorials, és a dir, aquelles parcel·les o finques, generalment tingudes en alou, que les institucions explotaven de forma directa per tal de proveir d'aliments (i particularment de vi) malalts i treballadors i també per derivar-ne l'excedent al mercat. S'identifiquen les parcel·les documentades i, en la mesura que ens ho permeten les dades disponibles, descrivim les principals dedicacions agrícoles de cadascuna, les seves característiques topogràfiques, les infraestructures construïdes, etc. En un darrer punt introduïm algunes notícies sobre la resta del parcel·lari que els hospitals tenien establert i en el qual també es detecta el cultiu de la vinya.

Les parcel·les de l'Hospital d'en Colom

A les darreries del segle XIV, l'Hospital d'en Colom disposava de tres peces diferents que explotava de manera directa (taula 27). Ho feia amb mà d'obra assalariada, amb la col·laboració dels treballadors de la institució (*la companya*) i fins i tot amb malalts residents.

208 ACB, HM, 1389-1391, f. 73v (3-10-1390).

Taula 27. La reserva senyorial de l'Hospital d'en Colom, 1375-1399

Nom parcel·les	Vinya Major	Magòria	Hort
Ubicació	Sarrià	Sant Gervasi	Raval
Extensió	12 mujades	8 mujades	2 mujades
Cultius	V ^a -C ^b -L ^c	V-C-L	H ^d -C-L-A ^e -V-Li ^f

a. Vinya. b. Cereals. c. Llegums. d. Hortalisses. e. Arbres fruiters. f. Lli.

Font: elaboració pròpia.

La Vinya Major

La primera d'aquestes peces, l'Hospital la posseïa en franc alou i es trobava a Sarrià, prop de la torre del ciutadà Ramon Desplà.²⁰⁹ En algun dels extrems, la parcel·la estava flanquejada pel camí que menava fins el nucli de Sarrià.²¹⁰ En conjunt feia aproximadament 12 mujades d'extensió²¹¹ —és a dir, unes 6 hectàrees— i es trobava dividida en dos: en una part hi havia vinya i en l'altra s'hi plantava cereal. El conjunt d'aquesta parcel·la, com que era la més gran de l'Hospital, fou coneguda com la Vinya Major. Com que devia estar situada en un punt més elevat que no pas l'altra vinya de l'Hospital (que era al lloc de Magòria) i en oposició a la Vinya Jussana, en algun moment també fou identificada com la Vinya Sobirana per l'escrivà de la institució.²¹²

Un dels espais dedicats a la vinya, a la Vinya Major, era descrit com una mallola (1375), és a dir, com una extensió plena de ceps joves.²¹³ De fet, aquesta mallola se situava en un extrem de l'explotació, contigüa a les possessions dels Desplà, que al seu torn eren protegides per tàpies.²¹⁴

En el període analitzat aquí, l'extensió del cultiu de vinya es modificà. Sabem, per exemple, que el novembre de 1376 s'hi plantà una mujada sencera de vinya.²¹⁵ Al mateix temps, s'arrencava una vinya més vella i, tres anys més tard, s'ocupava aquest mateix espai amb el sembrat de cereals.²¹⁶ En aquest cas som capaços d'identificar el canvi de conreu en un espai determinat, dins d'una gran parcel·la, perquè les feines d'arrencar els ceps foren dirigides per un Esteve Mateu, que arribà expressament per

209 ACB, HC, 1375, f. 44r (primavera 1375); 1389, f. s.1. Sobre aquest palau, vegeu Carreras Candi i Schwartz (1892, v.1, 163) i Ferrer Mallol (2005, 549).

210 ACB, HC, 1380, f. 37v (5-11-1380).

211 ACB, HC, 1389, f. s. 1 (s. d.).

212 ACB, HC, 1375 f. 44r (25-5-1375).

213 En aquest estudi emprem indistintament els termes *mallola* i *mallol*.

214 ACB, HC, 1375 f.44r (primavera 1375).

215 ACB, HC, 1375 (2), f. 85v (11-1376).

216 ACB, HC, 1375 (2), f. 85v (11-1376); 1379, f. 44r (3-11-1379).

fer la feina des del Vallès (1376).²¹⁷ Encara l'any 1379 es recordava l'espai com la vinya que havia arrencat aquest Esteve Mateu.²¹⁸

El rendiment dels ceps a la Vinya Major no ens és conegut. Amb tot, dades proporcionades per les fonts entre 1383 i 1392 indiquen que el delme de la verema se situava entre els 77 s. i els 110 s.²¹⁹ Això podria implicar que, a les darreries del segle XIV, la producció de raïm tenia un valor de c. 900 s.

La part que no tenia ceps, a la Vinya Major, era cultivada mitjançant un sistema de rotació, que segurament era de caràcter triennal. S'hi alternaven el repòs de la terra, el sembrat de cereals d'hivern (forment i civada)²²⁰ i el sembrat de cereals de primavera (mill i també civada) i faves (Fàrias, 2009, 66-68). Devia existir un mosaic complex de cultius a dins d'aquesta gran parcel·la, fet pel qual les notícies que en tenim no dibuixen una rotació estricta d'aquestes tres fases. Tanmateix, sí que s'hi detecta una clara alternança. A la primavera de 1375 s'hi documenta el sembrat de mill,²²¹ a la tardor de 1376 s'hi plantà forment,²²² a la tardor de 1377 s'hi tornà a detectar el sembrat de forment,²²³ a la tardor de 1378 s'hi plantaren faves i *avena*²²⁴ i encara a la tardor de 1379 s'hi sembrà civada.²²⁵

La vinya de Magòria

No lluny de la Vinya Major, a la zona coneguda com Magòria i a tocar del monestir de Valldonzella, l'Hospital d'en Colom hi posseïa una altra vinya. També era un alou de la institució. En aquest cas, la parcel·la tenia una superfície de 8 mujades, equivalents a c. 4 hectàrees.²²⁶ Amb un paisatge agrícola similar a la de la Vinya Major, aquí hi tornem a trobar una parcel·la de cultiu promiscu, on es combinaven els cereals, els llegums i els ceps. En aquest cas, una notícia de 1376 indica que, de les 8 mujades, 5 estaven dedicades específicament a la vinya.²²⁷

²¹⁷ ACB, HC, 1375(2), f. 85v (11-1376).

²¹⁸ ACB, HC, 1379, f. 44r (3-11-1379).

²¹⁹ ACB, HC, 1383 f. 53v (9-1383): 77 s.; f. 66v (8-1384): 77 s.; 1389, f. 139v (30-10-1390): 110 s.; 1391-1392 (2) f. 195v (3-11-1392): 88 s.

²²⁰ És possible que la civada d'hivern fos, en realitat, l'*ordi avenós* identificat per un inventari de les propietats de l'Hospital i que cal datar a l'entorn de 1389: ACB, HC, 1389, f.s.1(1389). Vegeu, al respecte, Comet (1992, 260).

²²¹ ACB, HC, 1375 f. 43r (4-1375).

²²² ACB, HC, 1375 (2), f. 85v (11-1376).

²²³ ACB, HC, 1377 (2), f. 67v (7-1378).

²²⁴ ACB, HC, 1379, f. 10r (1379).

²²⁵ Ibidem.

²²⁶ ACB, HC, 1389, f. s. 1 (s. d.).

²²⁷ ACB, HC, 1375 (2), f. 85r (23-9-1376).

L'any 1377 documentem la plantada d'una mujada de vinya, segurament per compensar l'arrencada d'un altre grup de ceps.²²⁸ Al lloc on s'havia dut a terme l'arrencada, l'any següent (hivern de 1378-79) s'hi plantarien cigrons.²²⁹

Entre aquestes 5 mujades de ceps hi havia un tros que era considerat, de nou, una mallola (mentre que la resta de l'espai dels ceps era descrit, simplement, com a *vinya*).²³⁰ La mallola, específicament, era una de peces que hauria estat víctima de la descura de l'administrador Esteve Mateu, que exercí el càrrec fins a 1375. Respecte d'aquesta peça, el nou administrador es lamentava el maig d'aquell mateix any: «car no-y havia res qui fos esta cavat con jo pris l'espital, ans ere fort mal endreçat».²³¹ En aquesta mallola es detecta la presència d'alls plantats entre les files dels ceps (1377).²³²

El delme de la verema pagat per la institució, en aquest cas, se situà entre els 66 s. i els 70 s. entre 1389 i 1392,²³³ xifra que assenyala que a Magòria i a la Vinya Major s'hi produïa, si fa no fa, el mateix volum de raïm. En aquest sentit i malgrat l'extensió superior d'aquesta segona parcel·la, Magòria tingué una dedicació vitícola més intensa.

En un esquema similar al que ja ha estat indicat per a la Vinya Major, a Magòria a més s'hi plantava blat (1374),²³⁴ avena i forment (1376),²³⁵ faves i forment (1377),²³⁶ forment (1378),²³⁷ avena i forment (1379),²³⁸ blat (1382),²³⁹ blat (1384),²⁴⁰ veces (1385),²⁴¹ avena (1389),²⁴² avena (1391)²⁴³ i ordi (1396).²⁴⁴

Tant la vinya de Magòria com la Vinya Major eren protegides mitjançant el cos de guardes del municipi de Barcelona, als quals l'Hospital retribuïa de manera particular (entre 2 s. 6 d. i 3 s. anuals).²⁴⁵ A més, alguna d'aquestes parcel·les tenia un tancat, que era clos mitjançant una porta amb pany.²⁴⁶ Aquestes mesures volien impedir

228 ACB, HC, 1377, f. 20r (10-1377); f. 30r (5-11-1377).

229 ACB, HC, 1377 (2), f. 71r (1-1379?).

230 ACB, HC, 1375, f. 28v (11-1375).

231 ACB, HC, 1375, 24v, f. 44r (25-5-1375).

232 ACB, HC, 1375 (2), f. 86r (25-4-1377).

233 ACB, HC, 1389, f. 137 (1-9-1389): 66 s.; 1391-1392, f. 97r (4-11-1391): 70 s.; f. 195v (3-11-1392): 66 s.

234 ACB, HC, 1375, f. 45r (13-6-1375).

235 ACB, HC, 1375, f. 85v (11-1376).

236 ACB, HC, 1377 f. 19v (10-1377); f. 20r (7-12-1377).

237 ACB, HC, 1379 f. 10r (1379).

238 ACB, HC, 1380, f. 34r (10-1380); f. 36r (1380).

239 ACB, HC, 1383 f. 20r; f. 52r (27-5-1383)

240 ACB, HC, 1385, f. 28r (31-5-1385).

241 ACB, HC, 1385, f. 53v (21-8-1385)

242 ACB, HC, 1389, f. 98r (26-11-1389).

243 ACB, HC, 1391-1392, f. 98r (27-11-1391).

244 ACB, HC, 1397 f. 113r (25-9-1396).

245 ACB, HC, 1375 (2), f. 82r (1376); 1391-1392, f. 97v (26-11-1391).

246 ACB, HC, 1391-1392 (2), f. 198v (26-3-1392).

incidents com ara el que fou detectat el setembre de 1385, quan dos individus cavaren unes rases al camp de Magòria. El batlle de les Corts, Llorenç de Vilalba, inspeccionà els desperfectes i ordenà als infractors de reomplir les rases.²⁴⁷

L'hort

L'Hospital d'en Colom «ha I ort qui té prop de II muiades, are tot plantat de ortalica e de poms de diverses linyatges».²⁴⁸ Així descrivia l'inventari de c.1389 la peça de terra més propera a la casa de l'Hospital; a més —afegia—, els esplets podien valdre entre 20 i 25 l. L'hort era envoltat d'una paret de pedra.²⁴⁹ Creiem que devia trobar-se a tocar de la casa dels malalts, a la zona del Raval.

Es tractava d'una parcel·la irrigada, que s'alimentava de l'aigua d'un pou mitjançant una sínia. Tal com acredita la comptabilitat de la institució, la màquina era objecte de reparacions periòdiques. És gràcies a aquestes intervencions que en podem tenir una imatge força precisa. Lús la feia malbé. El juny de 1378, la roda de la sínia estava *fort casquada* i un mestre l'hagué d'adobar, utilitzant llaunes de ferro, pintes de fusta d'alzina i clavons.²⁵⁰ La sínia es movia per la força d'una somera.²⁵¹ Disposava d'un *rest* o corda major, a més de cordes menors de cànem i de trunyelles, que servien per sostenir els cadufs, és a dir, els recipients on es dipositava l'aigua.²⁵² Sembla, amb tot, que aquesta sínia era de grans dimensions, ja que tenia dues rodes unides mitjançant creuers.

Quan calia regar, es feia moure la sínia i l'aigua s'escolava per un sistema d'*eres*.²⁵³ En aquests espais, al llarg dels exercicis comptables hi documentem la plantació d'una gran diversitat d'hortalisses i llegums. Els espinacs, les cols i els *brotons* es plantaven junts.²⁵⁴ A més, al llarg dels anys es documenta que s'hi plantaven carabasses, raves, naps, porros, albergínies, cebes, julivert, xirivies, enciams (*letugues*), fesols i faves. En els comptes s'hi descriu la compra de llavors de les hortalisses. Alguns d'aquests productes eren designats amb epítets territorials (per tant, podem suposar que eren va-

²⁴⁷ ACB, HC, 1385, f. 54r (17-9-1385).

²⁴⁸ ACB, HC, 1389, f. s. 1 (s. d.).

²⁴⁹ ACB, HC, 1393-1394 (2) f. 72r (15-10-1394).

²⁵⁰ ACB, HC, 1377 (2), f. 73r (22-6-1378). Per a la sínia, tant s'emprava la fusta d'olivera com la d'alzina; ambdós tipus de material van anar a ser *boscats* a Lliçà el març de 1384 per un mestre i un macip del mateix hospital. ACB, HC, 1383, f. 43r (29-3-1384).

²⁵¹ ACB, HC, 1375, f. 37r (primavera 1375).

²⁵² ACB, HC, 1377, f. 73r (6-1378).

²⁵³ ACB, HC, 1375, f. 43r (20-5-1375).

²⁵⁴ *Ibidem*.

rietats especialment apreciades), tals com les cebes *del lloc de Vilaverd* o les cols de València.²⁵⁵

Tot i que la documentació no ho esmenta gaire sovint (segurament per la seva escassa importància), a l'hort hi havia ceps.²⁵⁶ A més, sembla que en algun moment també es collí raïm d'uns emparrats que se sostenien sobre els lledoners.²⁵⁷ Tenint en compte les referències a la fruita venuda per l'Hospital, també hi havia figueres i pres-seguers.²⁵⁸

La producció d'hortalisses i fruita era dirigida al mercat. La comptabilitat indica que els productes eren entregats a revenedores (sempre dones), anualment. Tal és el cas de les cols, els brotons i el julivert que rebé na Colomera, muller del barber Pere Colomer, que després vengué a la plaça Nova i que generaren una entrada de 340 s. per a la institució l'any 1375.²⁵⁹

A l'hort encara s'hi sembraven cereals farratgers: el mill i el panís.²⁶⁰ A més, només l'any 1380 es detecta la venda de lli per part de l'Hospital,²⁶¹ que podria haver estat cultivat gràcies a l'acumulació d'aigua a l'hort, on també hi havia un sistema de basses.²⁶²

Les parcel·les de l'Hospital d'en Vilar

L'Hospital d'en Vilar explotava vinyes de forma directa en un lot de parcel·les més divers que no pas les d'en Colom. Se'n compten a la parròquia de Provençana. Tanmateix, el nucli de la reserva senyorial tornen a ser, en aquest cas, parcel·les amb cultius diversos al territori immediat de la ciutat (Sant Gervasi) i també en un espai irrigat contingut a la casa de l'Hospital (taula 28). Per protegir les terres periurbanes, els administradors d'en Vilar també remuneraven els guardes de la ciutat.²⁶³ Alhora, alguna d'aquestes vinyes era protegida amb parets de pedra d'una considerable entitat, de tal manera que abans de la verema de 1389 calien sis jornals de treball (remunerats amb 18 d. cadascun) per *paredar* els murs, que eren cavats a les *ribes de la vinya*.²⁶⁴

255 Vegeu, respectivament, ACB, HC, 1377, f. 31r (estiu 1377) i ACB, HC, 1383, f. 47r (27-6-1383).

256 ACB, HC, 1383 f. 41v; f. 48r (11-3-1384).

257 ACB, HC, 1391-1392 f. 96r (12-10-1392). Sobre aquesta pràctica, vegeu Giralt (2004a, 308; 2004b, 331).

258 ACB, HC, 1375, f. 13r-13v (estiu 1375).

259 ACB, HC, 1375, f. 13r (estiu 1375). En un altre cas, l'any 1379, la institució indicava que la revenedora retenia un 12,5% (2 s. 6 d. per l.) de les vendes. Vegeu ACB, HC, 1379, f. 7v (20-6-1379).

260 ACB, HC, 1375, f. 43r (20-5-1375); 1379, f. 7v (30-3-1380).

261 ACB, HC, 1379, f. 7v (30-3-1380).

262 ACB, HC, 1384, f. 34r (13-7 1384).

263 ACB, HV, 1377, f. 33v (1377)

264 ACB, HV, 1388-1389 f. 131r (9-1389); 1388-1389 (2) f. 123r (20-4-1391).

Taula 28. Les reserva senyorial de l'Hospital d'en Vilar, 1377-1399

Nom parcel·les	<i>La Granada</i>	<i>Vinya Llonga</i>	<i>La Genovesa</i>	<i>Hort</i>
Ubicació	Sant Gervasi	Magòria?	s. d.	Raval
Extensió	s. d.	s. d.	s. d.	s. d.
Cultius	V ^a -C ^b -L ^c	V	V	H ^d -C-A ^e -V-Ap ^f -L

a. Vinya. b. Cereals. c. Llegums. d. Hortalisses. e. Arbres fruiters. f. Apicultura.

Font: elaboració pròpia.

La Vinya de la Granada

Ja sabem que la Granada, que era un paratge de Sant Gervasi, gaudí d'un cultiu intensiu de vinyes entre els segles XIII i XIV.²⁶⁵ La parcel·la que hi tenia l'Hospital d'en Vilar, tota descrita com a *vinya*, a banda de ceps contenia cultius de cereals, a més de les habituals plantades de llegums. Les lleguminoses (cigrons, faves i veces, segons els anys) eren sembrades estratègicament entre els cultius principals, ja que capten el nitrogen atmosfèric, cosa que fa augmentar la fertilitat del sòl.

En els anys inicials dels quals disposem de dades (la segona meitat de la dècada de 1370 i inicis de la següent), a la vinya de la Granada hi podrien haver conviscut tres espais diferenciats de ceps: una mallola, un *mayol novell* i una vinya vella. La mallola es trobava en expansió l'any 1378, quan es dedicaren diverses hores de treball per murgonar-hi; és a dir, per plantar-hi sarments que engendrarien nous ceps.²⁶⁶ Potser com a resultat d'aquesta plantada, l'any 1380 ja s'identificava un *mayol novell*.²⁶⁷ En aquest mateix període hom duia a terme les tasques habituals en la cura d'una vinya vella,²⁶⁸ la qual, però, no arribaria fins a la dècada següent, ja que l'hivern de 1387-1388 fou arrencada i cavada a *tall obert* i en lloc seu s'hi sembrà forment.²⁶⁹ Aquesta vinya arrabassada és un clar indicatiu del dinamisme d'aquest tipus de parcel·les, on ja sabem que els ceps convivia amb els sembrats de cereals.

Així, en paral·lel al cultiu del raïm, a la vinya de la Granada es documenta el sembrat mixt d'avena i ordi (1377)²⁷⁰ —segurament destinat a produir algun tipus de

²⁶⁵ A banda de les evidències esmentades a la p. 18, vegeu Orti (1994, 335-337).

²⁶⁶ ACB, HV, 1377, f. 44v (8-1-1378 i 9-1-1378). Deu anys més tard es tornaven a murgonar unes vinyes no identificades de l'Hospital d'en Vilar. ACB, HV, 1387-1388bis, f. 74v (s. d.).

²⁶⁷ ACB, HV, 1380-1381, f. 64v (8-8-1380).

²⁶⁸ Per exemple, la poda del gener de 1381. Vegeu ACB, HV, f. 65v 1380-1381 (2-1-1381).

²⁶⁹ ACB, HV, 1387-1388bis, f. 75r (hivern 1387-1388); 1388-1389, f. 51v (6-8-1388).

²⁷⁰ ACB, HV, 1377, f. 44r (tardor 1377).

mestall—, de forment (1378),²⁷¹ de blat *avenós* (1379),²⁷² de forment (1387),²⁷³ d'ordi (1392),²⁷⁴ de forment tosell (1393),²⁷⁵ d'ordi (1397)²⁷⁶ i de forment de xeixa (1398).²⁷⁷ Tots aquests cultius devien ser de cicle hivernal. En canvi, en aquesta parcel·la no es documenta la sembra de cereals de primavera o per a usos farratgers.²⁷⁸

La Vinya Llonga

En un lloc encara per determinar —tal vegada a la zona de Magòria—, hi localitzem una altra parcel·la identificada com a vinya.²⁷⁹ En aquest cas no hi documentem complementarietat cerealícola ni, tan sols, l'ús de lleguminoses.

Tot i que l'any 1388 era descrit com un mallol («vinya apellada La Longa, qui és mayol»),²⁸⁰ també hi devia haver ceps vells, que el 1393 eren arrabassats.²⁸¹

Les altres vinyes

Tan sols a partir de 1394 l'escriu de l'Hospital assenyala treballs agrícoles en una parcel·la coneguda com la Genovesa, que també era un mallol.²⁸² Continuaríem sent cultivada fins al final d'aquella dècada.²⁸³ Com ja ha estat observat amb anterioritat en altres vinyes, es plantaven alls entre els ceps.²⁸⁴ En aquest sentit, el *Llibre de plantar vinyes e arbres*, un tractat agrícola del segle xv, advertiria que «si vols fer en lo teu camp alls és millor que femar, car podrix la terra e scalfa-la e sens dupte fa-la molt fructificar» (Luna-Batlle, 2011, 53).

271 ACB, HV, 1378, f. 33r (12-11-1378).

272 Tal vegada, de blat i avena sembrats de forma mixta per a fer mestall. ACB, HV, 1380-1381, f. 64r (2-7-1380).

273 ACB, HV, 1388-1389, s.f. (1389).

274 ACB, HV, 1393, f. 35r (8-6-1393).

275 ACB, HV, 1393, f. 38a-v (27-10-1393).

276 ACB, HV, 1397-1398 (2), f. 28r (16-6-1389).

277 ACB, HV, 1397-1398 (2), f. 28v (12-10-1398).

278 La vinya de la Granada podria haver estat parcel·lada en tres trossos el 1404, que van ser establerts a Antoni Riera (Marcé, 2022, 453). Agraïm la indicació a Jaume Marcé.

279 Hipotèticament, aquesta parcel·la pot relacionar-se amb aquelles de Magòria que l'Hospital de la Santa Creu -com a institució hereva d'en Vilar- establí a partir de 1401. Vegeu les p. 88 i 89. Al voltant d'aquesta parcel·la hi havia alguns habitatges, com ara el d'un home cognominat Riba, que ajudà a la poda l'hivern de 1391-1392. ACB, HV, 1391, f. 65v (18-1-1392).

280 ACB, HV, 1387-88bis, f. 75r (1388).

281 ACB, HV, 1393, f. 25v (25-10-1393). La Vinya Llonga podria haver estat parcel·lada en sis trossos el 1404, que van ser establerts a Antoni Martorell (Marcé, 2022, 452-453). Agraïm la indicació a Jaume Marcé.

282 ACB, HV, 1393 (2), f. 34r (24-11-1394).

283 ACB, HV, 1397-1398 (2), f. 28v (18-8-1398).

284 ACB, HV, 1397-1398 (2), f. 29r (15-12-1398).

Encara abans es detecten treballs en altres vinyes, però només en anyades concretes. Com que no s'hi evidencien feines de manera sostinguda, creiem que devien ser establertes a tercers i només momentàniament explotades de forma directa. En aquesta circumstància cal comptar-hi la vinya de la Torre Granera (Provençana), els anys 1380 i 1387,²⁸⁵ i també les vinyes que recentment havien estat comprades a Guillem Sesfontos i a en Vilanova, a Provençana, el 1389.²⁸⁶

L'hort

Hipotèticament, l'hort d'en Vilar podia ser a tocar de la casa de l'Hospital, a la zona del Raval. A partir de 1389, la institució contractà un hortolà, que es dedicaria tant a l'hort com a les feines exigides a les vinyes (principalment, podar i cavar).

Les activitats agrícoles de l'hort de l'Hospital d'en Vilar giraven entorn d'una sinya, que extreia aigua d'un pou i permetia irrigar la terra.²⁸⁷ Aquesta devia ser una infraestructura més senzilla que la que hem observat anteriorment a l'Hospital d'en Colom, ja que era activada per la força d'un home mitjançant una barra.²⁸⁸

La parcel·la disposava de «tries ho seps» no gaire extenses, donat que el febrer de 1378 es podaven, tot just, en una sola jornada de treball de tres homes.²⁸⁹ Aquestes trilles estaven emparrades mitjançant un sistema de perxes fetes amb fusta de salze, a les quals s'unien els sarments per evitar que caiguessin.²⁹⁰ Les perxes estaven unides per joncs. És probable que s'hagués optat per aquest mètode per optimitzar l'espai disponible en un hort relativament petit, en què a més hi havia altres cultius.

Així, a banda, a l'hort s'hi plantaren carabasses, pèsols, cols blanques i verdes,²⁹¹ cebes,²⁹² enciams, porros, cogombres i melons.²⁹³ Per tal de contribuir a la polinització i per extreure'n petits volums de cera i mel, l'any 1388 l'administrador va decidir de col·locar-hi dos bucs d'abelles.²⁹⁴ Tal com veurem a continuació en el cas dels Mesells, l'Hospital d'en Vilar també començava a interessar-se pel potencial comercial dels tarongers. L'any 1386 n'adquiriria un de sol per deixar-lo al pati.²⁹⁵

285 ACB, HV, 1380-1381, f. 64r (2-6-1380); 1387-1388, f. 7v (27-9-1387).

286 ACB, HV, 1388-1389, f. 57v (17-9-1389); f. 134r (1389).

287 ACB, HV, 1383, f. s.1; f. 2r (1385-1386).

288 ACB, HV, 1380-81, f. 64v (4-7-1380).

289 ACB, HV, 1377, f. 19v (10-2-1378); f. 43r (tardor 1377).

290 Vegeu compres d'aquestes perxes a ACB, HV, 1380-81, f. 66r (8-3-1381); 1391-1392, f. 65v (30-12-1391). Sobre aquest sistema, en època antiga, vegeu Corrales (2022, 80-81).

291 ACB, HV, 1377 f. 43v (primavera 1378).

292 ACB, HV, 1380-81 f. 64v (28-8-1380).

293 ACB, HV, 1387-1388bis, f. 75v (s. d.).

294. ACB, HV, 1388-1389, f. 43v (15-6-1388).

295 ACB, HV, 1386, f. 13r (1386). Aquest hort continuà essent explotat per l'Hospital de la Santa Creu a inicis del segle xv (Marcé, 2022, 188-189).

Les parcel·les de l'Hospital dels Mesells

A les darreries del segle XIV, l'estructura bàsica del parcel·lari de l'Hospital dels Mesells era similar a la de les institucions que han estat descrites fins ara (taula 29). La fundació disposava de dues vinyes ubicades al Pla de Barcelona, a més d'un sistema d'hortos propers a la casa. No podem determinar amb exactitud la situació topogràfica d'aquestes parcel·les. Sabem, en tot cas, que la més gran era prou lluny de la ciutat perquè el maig de 1393 s'hagués de llogar una mula, perquè els visitadors de la catedral «volien anar (a) veura les vinyes».²⁹⁶ També tenim evidències que algunes de les veremadores arribades des de Barcelona a la vinya del Collblanc —que descrivim a continuació— es quedaven a les vinyes a passar la nit.²⁹⁷

Taula 29. La reserva senyorial de l'Hospital dels Mesells, 1379-1395

Nom parcel·les	<i>Collblanc</i>	<i>Bosc</i>	<i>Horts</i>
Ubicació	Sants/Provençana	s. d.	?
Extensió	7 mujades (vinya)	3 mujades	?
Cultius	V ^a -C ^b -L ^c -A ^e	V-L-A	H ^d -C-L-V-A

a. Vinya. b. Cereals. c. Llegums. d. Hortalisses. e. Arbres fruiters.

Font: elaboració pròpia.

La vinya del Collblanc

La parcel·la que oferia més rendiment en la verema era precisament el Collblanc, entre Sants i Provençana. Es calcula que la vinya que hi havia plantada feia una extensió d'unes set mujades (1390).²⁹⁸ Cal dir que en aquest indret, durant les dècades de 1370 i 1380, s'hi diferenciaven un mallol i una vinya vella, que solien ser veremats amb força dies de diferència (per exemple, en el primer es va collir el raïm a partir del 18 de setembre de 1385, mentre que la vinya vella no va ser veremada fins el dia 27 del mateix mes).²⁹⁹ El conjunt de la parcel·la estava rodejat de romagueres.³⁰⁰ A més, en aquest emplaçament hi havia pedra de calç, que era extreta per comercialitzar-la.³⁰¹

Amb tot, sabem que el mallol en qüestió era objecte d'una atenció especial. De manera gairebé literària, l'administrador descrivia l'agost de 1382 com havia manat de magencar «lo mayol de la vinya del Collblanc, jatsia que fos ja estat maiencat, más

296 ACB, HM, 1393-1395, f. 75r (8-5-1393).

297 ACB, HM, 1379-1380, f. 81v (6-10-1379).

298 ACB, HM, 1389-1391, f. 68v (3-1-1390).

299 ACB, HM, 1385-1396, f. 74r-74v (9-1385).

300 ACB, HM, 1387-1389, f. 68v (20-8-1387).

301 ACB, HM, 1379-1380, f. 44r (1379).

aviah canyota; e mayol qui ha ops més que vinya, axí com infant mes que hom gran».³⁰² Potser aquest tractament particular també estava justificat perquè aquí s'hi collia una varietat diferenciada de raïm: el picapoll.³⁰³ Aquesta parcel·la ofereix les úniques referències, en la documentació consultada, a varietats específiques de raïm. Al mallol s'hi entrecavaven alls per donar fertilitat a la terra.³⁰⁴

El novembre de 1382 una part de la vinya vella ja era considerada improductiva, de tal manera que fou arrabassada amb l'ajuda d'un contingent important d'homes que treballaren un sol dia (72).³⁰⁵ L'arrencada de ceps continuaria encara el 1393, ja que en anys anteriors havien estat considerats tan vells que «no s-i salva la dita casa».³⁰⁶

Tal com era habitual, la parcel·la també incloïa cultius de cereals. Durant el període analitzat s'hi sembrà forment (1378),³⁰⁷ ordi (1380),³⁰⁸ forment i ordi (1382),³⁰⁹ forment (1384)³¹⁰ i forment (1394).³¹¹

Entre tots aquests cultius, a més a més, hi havia arbres fruiters, com ara la *figarota*, que s'havia mort i que fou arrabassada el febrer de 1380,³¹² uns cirerers que llindaven amb la mallola³¹³ o unes pruneres.³¹⁴

La vinya del Bosc

La vinya del Bosc o del *camí* del Bosc, era la segona parcel·la, pel que fa a grandària, de l'Hospital dels Messells. Feia unes tres mujades d'extensió.³¹⁵ No en coneixem l'emplaçament, més que el fet que es trobava a tocar d'un camí, que li feia de límit, i que estava tota rodejada d'una tanca que tenia una porta que hi donava accés.³¹⁶ Aquesta tanca en alguns llocs era una simple bardissa, en d'altres un mur precari. En tenim notícia perquè a les darreries de l'agost de 1389 fou afectat per una rierada o *lavací*, «lo qual

³⁰² ACB, HM, 1381-1382, f. 131v (12-8-1382).

³⁰³ Vegeu, entre d'altres, ACB, HM, 1383-1385 (2), f. 54v (20-9-1384); f. 72r (29-9-1384).

³⁰⁴ ACB, HM, 1379-1380 (2), f. 158v (19-1-1381); 1381-1382, f. 72r (6-5-1381).

³⁰⁵ ACB, HM, 1381-1382 (2), f. 132v (10-11-1382).

³⁰⁶ ACB, HM, 1389-1391, f. 76r (16-4-1390); 1393-1395, f. 77r (15-11-1393).

³⁰⁷ ACB, HM, 1379-1380, f. 47r (6-1379).

³⁰⁸ ACB, HM, 1381-1382, f. 72r (21-5-1381).

³⁰⁹ El forment fou sembrat a la terra arrabassada aquell mateix any. Vegeu ACB, HM, 1381-1382 (2), f. 132v (11-1382); 1383-1395, f. 55r (25-6-1383).

³¹⁰ ACB, HM, 1383-1385 (2), f. 74r (5-11-1384); 1385-1386, f. 48r (15-6-1385).

³¹¹ ACB, HM, 1393-1395 (2), f. 79v (29-10-1394).

³¹² ACB, HM, 1379-1380, f. 83v (2-1380).

³¹³ ACB, HM, 1381-1382, f. 74v (3-2-1381).

³¹⁴ ACB, HM, 1381-1382, f. 74v (13-2-1381).

³¹⁵ ACB, HM, 1389-1391, f. 73r (22-9-1390).

³¹⁶ ACB, HM, 1383-1385, f. 52v (16-5-1383).

és estat ffort salvatya, beneyt-na sia Déu», de tal manera que tot plegat hagué de ser restaurat.³¹⁷

És probable que en aquest indret hi hagués un curs d'aigua, ja que l'Hospital hi enviava l'esclau i la macipa per fer-hi la bugada.³¹⁸ A més, el recurs a aquest espai per fer una feina tan quotidiana és indicatiu de la relativa proximitat amb l'Hospital. Un altre indici de la proximitat amb el Raval és que, en un sol dia, alguns homes podien anar a captar el pa a Barcelona al matí, mentre que a la tarda podien acostar-se a la vinya del Bosc per ajudar a la verema.³¹⁹

La proximitat amb la ciutat també permetia que els ceps del Bosc fossin intensament adobats amb fems. A més, sabem que dins de la parcel·la s'hi havia construït un vediguer, és a dir, un dipòsit per acumular les sarments, que podia tenir una estructura (potser un muret) que periòdicament havia de ser reparada.³²⁰ Les sarments eren venudes com a combustible i també per als treballs de fusteria. Mentre eren emmagatzemades, dins dels vediguers, era habitual que s'hi podrissin.³²¹

A banda de ceps, a la vinya del Bosc no tenim constància que s'hi sembressin cereals. Tan sols s'hi documenta la presència d'alguns magraners.³²²

Per tal d'interpretar el pes relatiu d'ambdues vinyes (Collblanc i el Bosc) en la producció vitivinícola dels Mesells, és útil una entrada registrada després de la verema de 1382, en què s'assegura que foren 103 les somades de raïm produïdes per la casa.³²³ Els comptes es presentaven per calcular el delme que s'havia de pagar. Si Collblanc havia produït 65 somades (63%),³²⁴ el Bosc n'aportava 38 (37%). Tot i que ja sabem que la productivitat de les vinyes varià al llarg del temps (per l'envelliment i l'arrencada dels ceps, per les males anyades), les dades poden ser orientatives sobre l'esforç pel que fa a treball dedicat a cadascuna de les parcel·les.

Finalment, cal dir que tan sols durant el bienni 1393-1394 es documenta treball agrícola (de fet, l'arrabassada d'una vinya) al mas Ribé, que devia trobar-se a prop del Collblanc.³²⁵ Hipotèticament, podia tractar-se d'una parcel·la adquirida recentment (o bé establerta) al mateix hospital.

317 ACB, HM, 1389-1391, f. 67r (1-9-1389).

318 ACB, HM, 1379-1380, f. 58r (20-12-1379).

319 ACB, HM, 1379-1380 (2), f. 139r (24-9-1380).

320 ACB, HM, 1381-1382, f. 63r (5-2-1382).

321 ACB, HM, 1381-1382, f. 74r (4-2-1382).

322 ACB, HM, 1379-1380, f. 58r (20-12-1379).

323 ACB, HM, 1381-1382 (2), f. 132r (10-1382). Tal vegada aquesta vinya fou establerta el 1403 per l'Hospital de la Santa Creu a Berenguer Mates (Marcé, 2022, 452), tot i que en aquell moment fos descrita com una peça erma. Agraïm aquesta indicació a Jaume Marcé.

324 Del mallol se n'havien collit 25 somades, i de la vinya vella, 40.

325 ACB, HM, 1393-1395, f. 78r (12-1393); f. 79r (1-4-1394).

Els horts de l'Hospital dels Mesells

Tal com ja hem observat en el cas de les altres dues institucions descrites fins aquí, els Mesells també tenien horts a prop de la casa. En aquest cas, però, sembla que disposaven de dues zones irrigades: un hort *de la casa* (a vegades també identificat com a *verger*) i un hort descrit com a *major* o *dels malalts*.³²⁶ Ignorem, de moment, si eren peces adjacents o bé separades. La identificació, en la documentació, no és inequívoca, de tal manera que no és fàcil determinar quin tipus de conreu hi havia a cada espai. Una part d'aquests horts, que l'Hospital devia tenir en domini eminent, estava establerta a cens a diferents persones a l'inici de la dècada de 1380.³²⁷

Un dels horts estava vorejat per una tanca construïda amb perxes de salze. L'altre tenia una tàpia feta de calç i arena.³²⁸ Un *gran portell* hi donava accés.³²⁹ En l'espai dels horts hi havia un pou.³³⁰

Amb tot, sabem que als horts s'hi plantaven les hortalisses habituals en aquest tipus de parcel·les: cols, bledes, porros, espinacs³³¹ o faves, que eren consumits al mateix hospital.³³²

A més, sembla que a l'hort Major s'hi sembraven cereals, tant de primavera com d'hivern: és el cas de l'ordi (1379, 1384, 1386, 1388),³³³ del mill per alimentar l'aviram (primaveres de 1381 i 1392),³³⁴ del blat (1392)³³⁵ i del blat tosell (1393).³³⁶

Als horts també hi havia parres, amb el fruit de les quals no sembla que es fes vi, sinó que podia ser venut al mercat per a l'alimentació.³³⁷ Les parres eren entriades amb joncs. D'altres potser se sostenien en els arbres identificats al verger, com ara la figuera que l'any 1381 es feu arrencar «per tal com levava pocas figuas e àvols (dolentes), e fu-la serrar per fer-ne portas».³³⁸ Als horts es cultivaven alguns tarongers, tot i que

326 ACB, HM, 1385-1386, f. 55r (13-9-1386).

327 En aquest antic espai d'horta, els tinents hi havien construït albergs i hi conreaven petits horts, de tal manera que l'Hospital n'obtenia un rendiment en forma de censos i lluïsmes. Vegeu ACB, HM, 1379-1380 (2), f. 157r (7-7-1380); 1385-1386 (2), f. 8r-12v (1386). Donada la proximitat de les parcel·les i les cases, l'aviram que l'Hospital tenia a l'hort podia causar molèsties «als stablidós del dit ort»: ACB, HM, 1381, f. 72r (7-5-1381).

328 En una reparació de l'any 1385, la calç (20 quarteres) va ser comprada a un pagès de Sants, mentre que la sorra la van anar a buscar a la platja. ACB, HM, 1385-1386, f. 84r (10-8-1385).

329 ACB, HM, 1381-1382, f. 51v (4-5-1381); f. 52r (5-1381).

330 ACB, HM, 1385-1386, f. 51v (7-8-1385).

331 ACB, HM, 1379-1380, f. 80v (5-8-1379).

332 ACB, HM, 1379-1380, f. 82r (21-11-1379); 1383-1385, f. 27v (9-1383).

333 ACB, HM, 1379-1380, f. 82r (21-11-1379); 1385-1386, f. 48v (17-6-1385); 1385-1386 (2), f. 57r (1386); 1387-1389, f. 67v (5-1387); 1389-1391, f. 66r (28-5-1389).

334 ACB, HM, 1381-1382, f. 72r (7-5-1381); 1393-1395, f. 75v (9-1393).

335 ACB, HM, 1393-1395, f. 75r (2-6-1393).

336 ACB, HM, 1393-1395, f. 77r (13-10-1393).

337 ACB, HM, 1379-1380 (2), f. 143r (1-1381).

338 ACB, HM, 1381-1382, f. 79r (1381).

el rendiment econòmic de la venda de les taronges era magre: l'any 1386 unes 4.200 taronges es col·locaven al mercat a un preu d'entre 5 d. i 8 d. el centenar.³³⁹ Per tal de podar les tries o parres i també per enfilar-se als arbres per collir la fruita, s'utilitzaven escales portàtils.³⁴⁰

Les tinences dels hospitals i la vinya

Més enllà d'aquestes dominicatures o reserves senyorials que explotaven de manera directa, els hospitals gaudien del domini eminent sobre altres immobles, entre els quals hi havia parcel·les de vinya, arreu del Pla de Barcelona i del seu territori. D'aquestes vinyes les institucions podien obtenir-ne agrers, en forma de verema, que era vinificada.

No disposem de capbreus íntegres que ens permetin aproximar-nos al conjunt del domini que tenien durant el darrer quart del segle XIV. Ara com ara, la reconstrucció tan sols podria efectuar-se a partir dels llibres de comptes existents, alguns epígrafs dels quals proporcionen dades sobre censos i lluïsmes. Tanmateix, aquest objectiu queda lluny de les ambicions del nostre treball.

Valgui com a exemple indicatiu el lluïsmes de 8 s. 11 d. percebut per l'Hospital d'en Colom el febrer de 1376 per la compravenda d'una vinya al pont de Sant Martí de Provençals.³⁴¹ El perpunter Jaume Gombau l'havia venut per la notable suma de 20 l. al moliner Jaume Jover i l'operació havia hagut de rebre la lloació dels tres senyors directes de la parcel·la: l'Hospital d'en Colom, el de Santa Eulàlia i el d'en Marcús. És probable que originàriament aquesta vinya hagués estat transferida *pro indiviso*, com a donació pietosa, a diferents hospitals de la ciutat a la vegada.

Val a dir que, durant el període observat, un bon nombre dels tinents de les terres dels hospitals es mostraren contumaciosos a l'hora de satisfer els censos.³⁴² A través d'aquests incidents identifiquem alguns pagesos que, almenys de manera accessòria, també es dedicaven a la viticultura al territori de Barcelona. És el cas d'un home que es deia Colldefrades de cognom i que tenia parcel·les per l'Hospital d'en Colom a Sant Joan Despí. Hi semblava cereals. El març de 1385 l'administrador constata el retard en el pagament dels agrers dels darrers dos anys, que ascendien a 26 quarteres d'ordi (taxades en 22 l.).³⁴³ A punt d'executar els seus béns, el batlle de Sant Joan Despí i els prohoms del lloc van advertir l'administrador que el pagès era pobre i que, com a molt, li podrien embargar els cups i les botes, o els bous, a en Colldefrades. L'administrador

339 ACB, HM, 1385-1386 (2), f. 4v (1386).

340 ACB, HM, 1385-1386, f. 60v (7-1-1386).

341 ACB, HC, 1375, f. 15v (15-2-1376).

342 Vegeu un cas de resistència al pagament a ACB, HC, 1377 (2), f. 71r (1379), o fins i tot un epígraf específic d'impagaments d'aquest tipus a en Vilar: ACB, HC, 1387-1388bis, f. 10v-11r (1387-1388).

343 ACB, HC, 1384, f. 19r (16-3-1385).

acceptà demorar la mesura a canvi que el morós registrés una obligació de pagament diferit al llibre de la cort local: el deute havia d'estar completament saldat abans de Tots Sants d'aquell mateix any.

Un altre cas ens trasllada a l'Hospital dels Mesells, que tenia en franc alou una vinya que havia establert a Bernat Rovira. Aquest vivia prop del portal d'en Godai. L'any 1380 Rovira en devia el cens, però en ser requerit per pagar intentà fugir d'estudi tot al·legant que havia donat la parcel·la a un home anomenat Fransoy Asbert.³⁴⁴ Assessorat per la cort del batlle, l'administrador va fer embargar la verema dels dos homes «car digueren-me a la cort que axís devia fer de mals hòmens».

Avançant una mica en el temps, sabem que l'Hospital de la Santa Creu, com a successor de les institucions hospitalàries precedents, inicià a partir de 1401 una política sistemàtica d'establiments dels seus alous del territori de Barcelona, incloent-hi els que contenien vinyes. Com a exemple, trobem l'acta firmada el 30 de gener de 1404 en la qual els administradors del nou hospital establiren a Antoni Martorell, que era traginer de Barcelona, una peça de terra majoritàriament plantada de vinya, tot i que també hi havia un espai identificat com a *campum*.³⁴⁵ Feia una mujada d'extensió i formava part de la tinença més àmplia que la Santa Creu havia hereditat de l'Hospital d'en Vilar i que es trobava sobre el monestir de Valldonzella, a la zona coneguda com a Magòria. Les afrontacions donades de la peça establerta, que estava rodejada d'alous d'altres senyors excepte per un costat, indiquen que aquesta peça podia ser en un extrem de la tinença que bé coneixem. Com a cens fix, Antoni Martorell s'obligava a prestar 27 s. anuals (pagadors per Nadal i per Sant Joan del juny, que eren els terminis habituals que imposava en aquell període l'Hospital de la Santa Creu als seus establerts); en concepte d'entrada s'obligaven 300 s. A més a més, en un gest carregat de simbolisme, per l'establiment s'entregaven dues tasses.³⁴⁶ Una clàusula suplementària d'aquesta acta concedia al mateix Antoni Martorell el dret de vendre el vi de la verema que hi havia a la parcel·la en aquell moment.

A l'inici de 1404, la Santa Creu arribà a establir fins a sis parcel·les diferents al traginer Antoni Martorell. Totes estaven situades a la zona de Magòria. Pel conjunt, hagué d'afrontar la notable entrada de 1.200 s. i un pagament agregat anual de 108 s. (= 12 morabatins) en forma de cens (Marcé, 2022, 453). A més, sabem que aquests censos ràpidament foren canalitzats cap al mercat secundari, de manera que l'Hospital n'obtenia una liquiditat immediata i, a la vegada, es creaven nous nivells emfitèutics

344 ACB, HM, 1379-1380 (2), f. 139r (18-9-1388).

345 AHSCP, Primer Manual de Joan Torró, f. 104v (30-1-1404).

346 Les tasses de vidre o d'argent eren petits objectes sumptuaris, a vegades substituïts del numerari, que a la documentació notarial del període apareixen com un recurs freqüent de les famílies pageses per empenyorar i fer inversions productives. Un exemple, geogràficament allunyat, són les 14 tasses grosses de vidre (*tacearum vitrii*) que havia costat una mula que, al seu torn, fou cedida en comanda l'any 1353 a Monells (Baix Empordà). AHG, Mn, 169, s. d. (7-12-1353)

sobre els alous. El 21 de febrer del mateix any, els administradors van vendre, al benefici instituït per Arnau Pujol a l'església de Cardedeu, 63 s. anuals de cens sobre dues de les peces de terra de Magòria que havien estat establertes a Antoni Martorell. A canvi, se'n pagaren 2.310 s. (per tant, el comprador obtenia el 2,7% d'interès anual).³⁴⁷

En els nous temps, les vinyes serien majoritàriament cedides en emfiteusi per voluntat expressa dels nous administradors, que defugien la gestió directa per la *incertesa* del rendiment (Marcé, 2022, 126 i 133). Amb tot, per via dels censos, la viticultura continuaria constituint una font de rendes per a la nova institució.

Arribats a aquest punt, ens cal recapitular sobre el parcel·lari descrit. Els tres hospitals que hem estudiat s'encarregaven de la gestió directa de lots de terres. Aquests lots estaven constituïts per un parcel·lari dispers i en algun cas les feixes estaven separades per distàncies notables. A més, a partir de la descripció de les finques, hem après que contenien un mosaic divers, on s'intercalava el cultiu de cereals, l'horticultura, l'arboricultura i la vinya (en les seves diverses modalitats: els ceps i les parres). Amb les dades proporcionades fins ara podem afirmar que l'objectiu prioritari de les institucions era proveir d'aliments (vi, farina, hortalisses, llegums) els interns. Així, aquesta varietat en els cultius i els canvis que s'esdevenien periòdicament responien, sobretot, a les necessitats de la casa, però no a les del mercat.

Es fa difícil de jutjar la viabilitat d'aquesta sistema. Hem observat períodes en què l'excedent del vi oferí beneficis (per exemple, als Mesells, en l'exercici 1383-1384, la venda de productes de la vinya suposà l'11% dels ingressos de la institució, que arribarien fins al 22% l'exercici següent, en un context de superàvit), però també d'altres en què malgrat els destacats costos en mà d'obra i transport, la casa va haver de recórrer al mercat igualment perquè el vi dels cellers no els era suficient. En cap cas podem determinar una tendència de llarg termini pel que fa a la rendibilitat d'aquests cultius. Tal vegada, només podem intuir una certa adaptació de les institucions al context ecològic per tal d'acostar-se a l'autoabastiment en l'alimentació bàsica.

La dispersió geogràfica de les finques (hem detectat que cada hospital tenia dues vinyes de referència a certa distància, a banda d'un sistema d'horts molt proper) podria haver estat un fre a la rendibilitat, atesos els costos de transport i la dificultat logística d'organitzar diferents partides de treballadors. Però al mateix temps, aquesta dispersió era una assegurança davant de les inclemències meteorològiques o d'altres incidències a les finques. La pedregada de 1388 afectà amb molta intensitat la vinya de Collblanc dels Mesells, ja tocada per calamarsades anteriors.³⁴⁸ D'aquesta manera, aquell any la vinya només rendí 25 somades «fort sutills, que no eren sinó rapes», que

347 AHSCP, Primer Manual de Joan Torró, f. 110v (21-2-1404).

348 ACB, HM, 1385-1386 (2), f. 55v (27-9-1386); f. 56v (13-10-1386); 1387-1389, f. 155v (30-9-1388).

era el 38% del que hauria produït el 1382.³⁴⁹ La precarietat de la finca s'arrossegaria diversos anys.³⁵⁰ Mentrestant, no es reporten dificultats a la vinya del Bosc del mateix hospital, que havia sortit indemne de les inclemències del temps. Ara bé, si la dispersió geogràfica podia esmorteir l'impacte de fenòmens localitzats, les tendències del clima tenien una afectació general, especialment en el cas dels cereals. La *gran secada* de 1374-1376³⁵¹ afectà el rendiment dels cultius del Pla de Barcelona i provocà un acusat episodi de carestia.³⁵²

Finalment, cal reconèixer que els hospitals no van adaptar-se a les possibilitats comercials d'una ciutat dinàmica com Barcelona pel que fa a la gestió agrícola. La majoria de cultius documentats responien a les necessitats directes de la casa i, només de manera marginal, es localitzen intents de produir directament per al mercat (alls, raïm de parra, taronges). En tot cas, no podem jutjar les intencions dels administradors ni, sobretot, qualificar-los de resistents als canvis; l'estímul en la gestió dels hospitals no tenia en compte la generació de beneficis comercials, sinó la satisfacció de les necessitats dels usuaris al mínim cost possible.

* * *

Aquest capítol ha servit per presentar els hospitals des de quatre punts de vista diferents: el documental, l'institucional, el del consum i el de la producció del vi. En el primer cas, l'aproximació es justifica per la necessitat d'explicar al lector quines coses podem saber i quines no sobre l'objecte d'estudi. La documentació comptable té una enorme potencialitat, però ja hem anat observant que també té algunes limitacions, com ara certa imprecisió a l'hora d'identificar les parcel·les on es treballava. A més, l'anàlisi dels llibres conservats ens ha permès presentar els volums de despeses i ingressos dels hospitals i també els balanços dels exercicis comptables. Aquestes dades serveixen com a marc de referència quan tractem la viticultura.

D'altra banda, abans d'endissar-nos en la descripció del mode de producció en la viticultura, calia entendre quins eren els condicionants institucionals que hi havia a les darreries del segle XIV als hospitals de Barcelona: com s'organitzava el treball, qui el dirigia, qui el retribuïa, etc.

Un estudi sobre la vinya i el vi seria incomplet si no abordéssim l'esfera del consum. La documentació a l'abast ofereix més informació sobre els temps d'escassetat

349 ACB, HM, 1387-1389, f. 155r (23-9-1388); 155v (30-9-1388).

350 Referint-se al picapoll del Collblanc, el setembre de 1389 l'administrador afirmava que «no l'eguera vermat si no fos per vergonya». Vegeu ACB, HM, 1389-1391, f. 67v (16-9-1389). Encara a la verema de 1393 es lamentaven del seu *mal recapte*: ACB, HM, 1393-1395, f. 75v (21-9-1393).

351 Tal com és referida a ACB, HC, 1375 (2), f. 81v (7-1376).

352 L'any 1376 s'hagué de recórrer a forment sicilià per sembrar a la finca de Magòria d'en Colom. Vegeu ACB, HC, 1375, f. 85v (1376). Sobre aquest episodi al Pla de Barcelona, vegeu molt particularment Richou (2015).

—quan calia anar a mercat a buscar-ne— que no pas sobre els períodes d'autoproveïment. Amb tot, en l'apartat corresponent hem defensat que els hospitals satisfien les necessitats dels residents i treballadors tot accedint de forma regular al mercat per comprar petits volums de vi de gran qualitat i, de manera excepcional, per completar les reserves de vi vermell (que era una part consubstancial de la dieta diària). A més, hem procurat entendre la compra i la venda del vi de manera integrada, llegint la pulsio dels gestors dels hospitals per autoproveir-se de vi a través d'una xarxa de vinyes i, tal com veurem, de l'organització del treball.

En darrer terme, el capítol ha presentat els vinyals gestionats de forma directa pels hospitals, n'ha descrit la ubicació. Alhora, hem intuït algunes qüestions sobre el paisatge que dibuixaven.

Quan l'any 1306 l'Hospital d'en Colom va rebre una visita pastoral ordenada pel bisbe Ponç de Gualbes, es reconegué que la institució gestionava 20 mujades de vinya (Pifarré, 1981). Aquesta extensió, es diu en el document que testimonià la visita, era suficient per proveir de vi la institució durant tot un any (en aquell moment es comptabilitzen 32 adults i 8 lactants residents a l'Hospital). Amb tot, és probable que les 20 mujades de 1306 corresponguessin a les 12 mujades de la vinya Major i a les 8 de Magòria que encara hem observat a les darreries del segle XIV. En tot cas, en un context demogràfic regressiu i amb una població de residents de l'hospital que havia disminuït fins prop de 20 persones, pren sentit que una part de les parcel·les —tot i que encara eren descrites com a *vinyes*— fossin ara dedicades a altres usos agrícoles.

El resultat d'aquest canvi en el paisatge agrícola periurbà ha estat descrit amb detall. En el darrer quart del segle XIV, si haguéssim fet un passeig per l'entorn de la ciutat de Barcelona hi hauríem observat una combinació de camps de cereals i de vinyars, plantats de forma contigüa. Com en els territoris del nord italià d'aquell moment, potser fins i tot hi hauríem pogut veure algun camp on es practicava l'alternança de files de vinya i cereal.³⁵³ En tot cas, a les terres de secà s'hi detecta un mosaic agrari que, a més, es trobava en moviment continu (s'arrencaven els ceps més vells, se'n plantaven de nous, es practicaven cultius rotatius). Tal com hem documentat, l'atapeïment de cultius fou encara més gran en les terres de regadiu, com ara les del Raval. Aquí s'hi combinaven les hortalisses, els sembrats farratgers, els ceps i les parres, els arbres fruiters i encara els llinars.

353 En el sistema descrit com a *griciatum* (Leggero, Montanari, 2019).

3. TREBALLAR A LES VINYES, FER EL VI

Aquest capítol analitza la naturalesa i el volum de les feines relatives al cultiu de la vinya dels hospitals barcelonins a les darreries de la catorzena centúria. De forma més sintètica, també aborda les condicions de treball dels homes i de les dones que hi participaven, i, en darrer terme, apunta qüestions preliminars sobre l'utilatge, les tècniques i el treball relacionats amb els cellers.

Les feines a la vinya

Fins a dia d'avui, la majoria d'aproximacions sobre el treball a la vinya en temps medievals, a Catalunya, s'han basat en l'anàlisi dels contractes agraris (Salrach, 1993; 2001; Serra, 1993; Benet, 1993; Benito, 2003, 125-178; Farías, 2009, 48). Aquests estudis ofereixen una descripció valuosa dels tipus de feines, de l'evolució de les clàusules contractuals o fins i tot de la distribució dels excedents. Però els mateixos contractes presenten problemes per a l'historiador, el principal dels quals és que no ens permeten interpretar el context productiu. Les compravendes de parcel·les, els establiments, les mitgeries o els contractes de llauró poden descriure amb detall les tasques necessàries per al creixement i el bon rendiment de la vinya. Però no fan encaixar aquestes tasques en un sistema de treball que generalment era més complex. Cal entendre que els masos —l'unitat agrícola nuclear en contextos baixmedievals a Catalunya— s'ocupaven d'una bona diversitat de cultius, en espais diferents i en condicions de tinença que també podien variar. La vinya convivia, entre d'altres, amb els sembrats de cereals, l'arboricultura, la cura dels horts o la ramaderia estant. Tota la mà d'obra domèstica disponible s'invertia en aquest conjunt de feines (i això incloïa la dels infants, les dones i la gent gran); però a vegades calia recórrer a jornals llogats als veïns. Això era així perquè la diversificació generava desajustos: pics de feina i d'escassetat de mà d'obra. També hi havia alguns moments de replegament al llarg de l'any, que la família podia dedicar a

activitats complementàries. La complexitat productiva, i els desajustos, també es detecten en altres tipus d'explotacions agrícoles, com ara les reserves senyorials de les fundacions monàstiques i dels hospitals (Castellano, 1998, 135-137).

Al nostre entendre, un segon problema dels contractes agraris és el fet que no proporcionen una visió diacrònica sobre els treballs a la vinya. A través seu no solem tenir notícia del funcionament del cicle anual (quines feines succeïen a les precedents). Tampoc sabem com convivia diferents pràctiques agrícoles en un mateixa finca i en un mateix moment. Cal dir, en darrer terme, que també estem mancats de descripcions precises sobre les tècniques de cultiu, per a les quals els investigadors solen fer analogies amb allò que es coneix millor per períodes posteriors.

En aquest estudi de cas abordem algunes de les mancances detectades fins ara en la literatura. No ho fem a partir dels masos, sinó de la comptabilitat dels tres hospitals barcelonins que ja hem presentat. Aquests comptes, del darrer quart del segle XIV, ofereixen una voluminosa sèrie de dades que permet quantificar el contingent de mà d'obra que accedia als vinyets, els moments en què ho feia al llarg de l'any, els salaris que percebien els homes i, també, qüestions de caràcter més qualitatiu, com ara la mecànica de la feina i la sociologia dels treballadors.

El nostre estudi, que creiem que no té precedents per a aquest context cronològic, es basa en un dossier documental voluminós (vegeu la taula 30), format per 14.181 jornades de treball. D'aquestes, 4.887 corresponen a l'Hospital d'en Colom, 5.146 a l'Hospital d'en Vilar i 4.148 a l'Hospital dels Mesells. A partir d'aquest volum de notícies, al llarg de les properes pàgines provem de descriure el cicle del treball anual a la vinya.

Taula 30. Jornades de treball invertides en la vinya (1375-1399)

Tasques	Colom		Vilar		Mesells		Totals	%
	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones		
Plantar	149	2	413	0	181	0	745	5,3
Murgonar	0	0	96	0	2	0	98	0,7
Fer colgats	39	0	20	0	68	0	127	0,9
Arrabassar	8	0	72	0	160	0	240	1,7
Cavar	2.478	0	2.040	0	1.399	0	5.917	41,7
Magencar	586	0	1.038	1	860	4	2.489	17,6
Agostar	97	0	215	0	42	0	354	2,5
Eixobrir	53	0	231	0	96	0	380	2,7
Veremar	51	557	111	275	36	224	1.254	8,8
Fer somades	75	8	43	0	68	15	209	1,5

Podar	400	0	262	1	507	0	1.170	8,3
Plegar sarments	42	27	34	46	10	119	278	2,0
Levar la verema	47	0	159	0	50	0	256	1,8
Traginar animals	183	0	77	0	282	0	542	3,8
n. i.	85	0	12	0	25	0	122	0,9
Totals	4.293	594	4.823	323	3.786	362	14.181	100

Font: ACB, llibres dels hospitals d'en Colom, d'en Vilar i dels Mesells.

La plantada

En aquest epígraf descrivim les formes que els hospitals estudiats tenien de plantar i d'estendre els ceps. Tal com hem vist en el capítol anterior, el paisatge dels vinyals era dinàmic i creixia o disminuïa amb certa rapidesa en funció de l'envelliment dels ceps i de noves plantades. Amb tot, abans de plantar calia deixar la terra en repòs un cert temps. Si abans, a la feixa, s'hi havien sembrat cereals, n'hi havia prou amb dos o tres anys; però si hi havia hagut ceps, feien falta sis o set anys de repòs, a més d'arrencar rabasses i arrels a consciència (Gilart, 2004b, 334).

Segons els especialistes, en època moderna es tenia coneixement de tres maneres diferents de propagar la vinya: a través del sembrat de les llavors del raïm (que sembla que no s'utilitzava a la pràctica, perquè es tenia la creença que produïa ceps bords), mitjançant el murgonat i plantant sarments (*redortes*) (Ferrer Alós, 1987, 123-135; Giralt, 2004b, 368-369).³⁵⁴ No sabem si en època baixmedieval la primera de les tècniques era tinguda en compte, però la documentació aporta evidències de les dues darreres.

Murgonar consistia a soterrar un sarment, però sense tallar-lo de la planta que li havia donat origen. Era emprat quan es volia estendre una vinya ja existent (o reemplaçar alguns ceps), però no, en canvi, quan es volia plantar *ex novo* una parcel·la. Un cop soterrat el sarment, se'n feia sortir la punta. Al cap d'un any es procedia a tallar-lo de la soca mare. Aquest és un procediment que no era estrictament compartit per tothom en temps medievals. Fer-ho, o no, depenia de les preferències dels pagesos i, en el nostre cas, dels administradors dels hospitals. Creiem que és per aquest motiu que no documentem el procediment de murgonar a l'Hospital d'en Colom i sí, en canvi, en les dues altres institucions (tan sols s'hi dedicaren 2 jornades als Mesells i 96 a en Vilar).

Per murgonar calia que no s'haguessin podat els ceps. Només així es podien allargar els sarments per sota de la terra. A l'inici de 1388, una partida de podadors

³⁵⁴ Vegeu també ACB, HC, 1389, f. 127r (1389).

va entrar a les vinyes de l'Hospital d'en Vilar però no van acabar del tot la feina.³⁵⁵ Els podadors, afirmava l'administrador, «havien lexats per podar» una sèrie de ceps per tal de poder dur a terme l'operació.³⁵⁶

Com que murgonar depenia, precisament, del fet que els podadors reservessin alguns ceps per allargar els sarments, aquesta és una activitat que sempre documentem en el mateix calendari de la poda. Es comptabilitzen 10 jornades per murgonar en un mes de novembre (10,2%), 64 el desembre (65,3%), 12 el gener (12,2%) i 12 més el febrer (12,2%). Teòricament, s'havia de fer amb lluna vella (minvant) per tal que el sarment no es trenqués en doblegar-se, però no hi ha cap notícia a la documentació que ho indiqui de manera expressa (Agustí, 1617, 95; Luna-Batlle, 2011, 31).³⁵⁷

A la llum de la documentació, sembla evident que els administradors dels hospitals tenien altres preferències a l'hora d'estendre la vinya. Es localitzen moltes més jornades per fer colgats i plantar (que, de fet, eren operacions estretament lligades) que no pas per murgonar. A en Colom es compten 151 jornades per plantar i 39 per fer colgats; a en Vilar, 413 per plantar i 20 per fer colgats; als Mesells, 181 per plantar i 68 per fer colgats.

Fer colgats consistia a enterrar un tros de cep i deixar-ne sortir alguns sarments. Mentre el cep es podria sota terra, els sarments eren traslladats al cap de dos o tres anys per plantar-los allà on fos necessari. A dins dels colgats s'hi posaven fems.³⁵⁸ Però com a adob també es podia utilitzar la mateixa vinassa extreta dels recipients del vi. A la vinya del Collblanc dels Mesells, el febrer de 1383, s'hi envià un home conegut com *en Font* per fer alguns colgats que havien quedat pendents, així com per «metre fems o vinaça en los colgats que si són fets enguany».³⁵⁹ D'un costat, segons l'expressió sembla que fer colgats era una feina rutinària, que servia per tenir una reserva de sarments amb arrels (*barbats*) per plantar quan fos necessari. D'altra banda, la pràctica és indicativa sobre el valor comercial de la vinassa, un producte aparentment residual però que tenia un ús en l'agricultura. És per aquest motiu que eventualment es documenten vendes de vinassa per part dels hospitals.³⁶⁰

Per plantar calia fer una sèrie de forats i col·locar-hi els sarments que havien anat creixent. A més, calia adobar la terra amb fems i, finalment, aplanar la superfície. La finca de la Genovesa, que recordem que fou cultivada per l'Hospital d'en Vilar a partir de 1394, ens proporciona un exemple de vinya en procés de plantació. El novembre d'aquell any s'adquirien fins a 37 somades de fems a un hostaler que hi havia davant

355 ACB, HV, Vilar 1387-1388bis, f. 74v (1-1388).

356 Ibidem.

357 A més, les dates en les quals es murgonà coincideixen, només al 50%, amb fases de lluna vella.

358 ACB, HM, 1381-1382, f. 74r (2-1382).

359 ACB, HM, 1381-1382, f. 133v (2-1383). Vegeu, també, ACB, HM, 1383-1385, f. 95r (4-1-1384).

360 Per exemple, ACB, HM, 1381-1382, f. 15v (1381).

del forn Moneder perquè contribuís a la plantada de la finca.³⁶¹ Un cop plantada, calia aplanar la terra, tal com feien quatre homes al mallol del Collblanc dels Mesells el gener de 1386.³⁶²

Per plantar, que era una tasca que també es feia amb cànecs, es requeria una terra fàcil de treballar, prou hidratada. Per això, l'administrador de l'Hospital d'en Colom, a inicis de novembre de 1377, es lamentava que els homes que havia llogat per plantar a la vinya de Magòria (concretament, una mujada d'extensió) l'havien trobat «molt gran sechada».³⁶³ Sembla que les condicions de treball eren tan dures que els encarregà fer altres tasques, principalment un rec d'aigua que havia d'anar fins a la pica de l'abeurador (segurament, a l'hort de la casa): «els hòmens que jo havia a plantar lavoraren ací per la gran sechada».³⁶⁴ A finals de desembre ja havia plogut, de tal manera que el dia dels Innocents, havent-hi *millor sahó*, hi envià cinc homes tota la setmana per acabar la feina de plantar.³⁶⁵

Una altra forma de plantar, que els agrònoms d'època moderna anomenarien a *vall obert*, podria haver-se donat en alguna de les institucions estudiades (Giralt, 2004b, 336). En aquests casos s'obrien rases d'est a oest, que és on es col·locaven els sarments. Creiem que aquesta és precisament la pràctica descrita per a la vinya del Bosc de l'Hospital dels Mesells el gener de 1380, quan tres homes van anar a plantar «una ribarada envés lo camí».³⁶⁶

Fer colgats és una activitat que preferentment documentem entre el desembre i el gener, tot i que podia donar-se en d'altres moments del període tardor-hivern. Es detecten 22 jornades de treball el setembre (17,3% del total de 127 jornades), 13 el novembre (10,2%), 36 el desembre (28,3%), 43 el gener (33,9%) i 13 el febrer (10,2%). En canvi, les plantades de la vinya tenien lloc, estrictament, després de la verema i fins al final de l'any. El 69% de les jornades es concentraven el novembre (515 del total de 745). Segueix l'octubre (160, 21,4%) i, de manera marginal, el desembre (67, 8,9%) i el gener (3, 0,4%).

Arrabassar la vinya

L'acció contrària a plantar la vinya és la d'arrabassar-la. Per arrabassar o arrencar calia un important contingent d'homes, com ara els 72 individus que ja sabem que accediren

361 ACB, HV, 1393, f. 38r (21-11-1394).

362 ACB, HM, 1385-1386, f. 76v (2-1-1386).

363 ACB, HC, 1377, f. 30r (10-11-1377).

364 ACB, HC, 1377, f. 30v (11-1377).

365 Ibidem.

366 ACB, HM, 1379-1380, f. 82v (21-1-1380).

al Collblanc dels Mesells el 10 de novembre de 1382.³⁶⁷ Un d'aquests fou destinat a triar les rabasses (una fusta preuada i amb sortida comercial³⁶⁸). Com que es tractava d'una feina no tan feixuga, cobrà una mica menys que la resta dels companys: 2 s. 6 d. davant dels 2 s. 8 d. o 3 s. 10 d. que percebien els que arrencaven els ceps.

Posteriorment, les rabasses havien de ser transportades amb la força animal. Una setmana després d'arrencar els ceps a Collblanc es llogaren quatre traginers, amb les bèsties respectives, per fer aquesta feina.³⁶⁹

La vinya s'arrabassava amb càvecs,³⁷⁰ una eina robusta feta de ferro acerat i amb un mànec de fusta.³⁷¹ Donada la duresa de la feina, el càvec era un utensili que es degradava amb facilitat. Les comptabilitats ofereixen entrades per llossar els càvecs (esmol·lar-los, afegir-hi ferro)³⁷² i també per canviar-ne els mànecs. El 1394, l'administrador de l'Hospital d'en Vilar va fer sis mànecs per als càvecs a un home que s'estava prop del portal de Sant Antoni.³⁷³

Les arrencades de la vinya es produïen poc després de la verema, segurament per aprofitar la darrera producció dels ceps, encara que fos minsa. Del total de 240 jornades de treball específicament destinades a arrencar els ceps que hem comptabilitzat, 4 foren a l'abril (1,6%), 9 a l'octubre (3,8%), 95 al desembre (39,5%) i 132 al novembre (55%).

Cavar i netejar

Fins aquí s'han descrit processos que, en principi, no eren estacionals, sinó que formaven part de l'inici o del final d'etapa dels vinyals. En canvi, en les properes pàgines ens endinsem en el calendari vitícola, que demostrarà que els administradors dels hospitals —i, en general, els pagesos que es dedicaven a aquest cultiu— es mantenien ocupats pràcticament al llarg de tot l'any.

Tot i que no en tinguem una descripció explícita, les vinyes conreades pels tres hospitals devien ser *espesses* o *cavadores*, segons la terminologia proposada per Emili Giralt (2004b, 337-338). Això vol dir que la distància entre els ceps era escassa i que el treball de la terra només es podia fer mitjançant cavades (i no pas llaurades). No disposem d'evidències que es fessin llaurades amb bous, en els vinyars.

367 ACB, HM, 1381-1382, f. 132v (10-11-1382).

368 Sabem que amb les rabasses, per exemple, es feien els anaps amb els quals es bevia el vi. Vegeu AHG, CL, 27, f. 79v (3-1-1345).

369 ACB, HM, 1381-1382, f. 132v (17-11-1382).

370 ACB, HM, 1393-1395, f. 77r (11-1393).

371 ACB, HV, 1377, f. 43v (6-5-1377).

372 Per exemple, ACB, HV, 1387-1388bis, f. 21r (4-3-1389).

373 ACB, HV, 1393, f. 34r (11-1394).

Netejar la vinya tenia una funcionalitat pràctica (les males herbes consumeixen l'energia que necessita el cep), però també en tenia una d'estètica o moral (Giralt, 2004b, 357-358). La vinya havia de ser neta i pròspera, i aquest era un símbol de l'expertesa del pagès. Només d'aquesta manera poden entendre's algunes expressions, com ara el *mal endreç* del qual es lamentava l'administrador d'en Colom en trobar-se les vinyes sense cavar quan accedí al càrrec el 1375, o fins i tot la *vergonya* descrita pel dels Mesells en veure la seva vinya poc poblada de raïm.³⁷⁴

La principal d'aquestes tasques s'anomenava, genèricament, *cavar*. Consistia a obrir i remenar la terra amb un càvec, per tal d'airejar-la. A més, en aquest procés s'arrencaven les males herbes. Miquel Agustí (1617, 95) descriu les diverses cavades necessàries a la vinya. La primera era al febrer (abans que els ceps borronessin).³⁷⁵ En aquest sentit, el *Llibre de plantar vinyes i arbres* del segle xv ja esmentava l'*exempli* que assegurava que «si mon senyor me poda de dehembre o de janer, e-m cava en ffebrer, vergonya-m ferà si no li umple lo celler» (Luna-Batlle, 2011, 32). La segona cavada s'havia de fer a l'abril, fins al 10 de maig. La tercera, calia manar-la abans no s'acabés el mes de juny (Agustí, 1617, 95).

Tal com era prescrit pels agrònoms, l'activitat de cavar era realment intensa a les institucions que formen el nostre estudi de cas. En algun moment entre el febrer i el març de 1377, l'administrador de l'Hospital d'en Colom llogà un home identificat com *en Roca*, acompanyat de cinc individus, per entrar a les malloles i cavar-les, sobre les quals recordava que «ja eren estades cavades II vegades» (amb tota seguretat, en els mesos anteriors).³⁷⁶ En aquest sentit, els autors d'època moderna —i també els mateixos administradors dels hospitals baixmedievals— afirmen que les malloles requereixen una feina suplementària: fins a sis cavades l'any durant el primer any de vida dels ceps (Giralt, 2004b, 341). És probable que en alguna de les cavades es reomplissin els forats amb rapa de raïm esmicolada amb l'objectiu d'adobar la terra.³⁷⁷

De la mateixa forma que ho hem observat per a les plantades, remoure la terra amb les cavades era una tasca dura, que requeria un sòl amb bona saó i hidratat. El dia 11 de març de 1381, l'escrivà dels Mesells registrava que «foren a la dita vinya (Collblanc) per cavar VIII hòmens, e per tal com dissabte propassat ac plogut un poc, tothom volia cavar».³⁷⁸ Més enllà de l'expressió de la voluntat col·lectiva dels jornalers,

³⁷⁴ Vegeu les pàgines 77 i 90, respectivament.

³⁷⁵ A l'inici de març de 1382, a l'Hospital dels Mesells hi havia pressa per finalitzar la cavada, atès que la vinya del Bosc «ja se aparellava de brotar». Vegeu ACB, HM, 1381-1382, f. 74v (3-1382).

³⁷⁶ ACB, HC, 1375 (2), f. 85r (1377).

³⁷⁷ Així interpretem l'entrada del juny de 1391 a en Vilar quan es consigna la despesa per «I repade que cavaren en la dita vinya». Una altra hipòtesi, que de moment descartem, és que s'estiguessin plantant els pinyols del raïm. Vegeu ACB, HV, 1391, f. 64r (6-1391).

³⁷⁸ ACB, HM, 1379-1380 (2), f. 159v (11-3-1381).

l'entrada és significativa sobre la conveniència de cavar en terrenys tous i la dificultat de fer-ho quan no plovia. Això ja indicava no només la voluntat col·lectiva, sinó també la capacitat d'organització i força de negociació: els cavadors del mateix hospital s'amotinaren quatre anys més tard. El 28 de febrer de 1385, després de diversos dies de cavades, quinze homes «digueren tots ensems car no hi tornerien de aquí avant, entrò que agués plugut, car ni hi podien pendra per la duresa de la terra», i abandonaren els encàrrecs aquell mateix dia.³⁷⁹ D'aquesta manera, podem entendre que, si bé les cavades eren prescrites en moments determinats del calendari, devien planificar-se en funció de la humitat del terreny i de com era avaluada pels administradors o els mateixos treballadors. La descua d'anteriors administradors també obligava a emprendre cavades no previstes, com la que s'organitzà amb rapidesa l'abril de 1393 al Collblanc dels Mesells, donat que el nou oficial es trobà amb quatre mujades que no havien estat treballades durant els mesos anteriors.³⁸⁰

En general, entenem que les cavades no eren feines del tot especialitzades, donada la gran quantitat de gent que hi participava. És habitual que consti entre les diverses obligacions encomanades als treballadors que eren llogats per períodes llargs: un home castellà que es deia Domingo fou afermat a l'Hospital d'en Vilar el març de 1381 amb l'encàrrec d'ajudar a cavar, «aplegar los fems per la ciutat» i també anar a la qüesta del pa.³⁸¹

Amb tot, poster sí que ho eren, d'especialitzats, en aquestes tasques, dos homes que s'especificava que eren del *Penadès* i que participaren exclusivament en la cavada el febrer de 1379 a l'Hospital d'en Colom.³⁸² En alguns casos, aquestes referències territorials podien ser, precisament, formes d'indicar l'expertesa dels treballadors. Amb tot, aquest és tan sols un exemple garbellat d'una mostra que, tal com s'exposa a continuació, és voluminosa. De forma col·lateral, també cal dir que cavar la vinya o cavar l'hort eren feines prou semblants, que requerien força física, de tal manera que un tal *Ribosa*, de Sant Celoni, accedí a aquest hospital el gener de 1386 per, primer, cavar l'hort i, després, fer-ho a les vinyes.³⁸³

379 ACB, HM, 1383-1385 (2), f. 75v (28-2-1385). Encara el febrer de 1394, també als Mesells, es llogaren deu homes per anar a la vinya del Bosc, «car tant hi havia dur, que no-y podrien cavar, e hara avia plugut». Vegeu ACB, HM, 1393-1395, f. 78v (27-2-1394).

380 ACB, HM, 1393-1395, f. 10r (15-4-1393).

381 ACB, HM, 1380-1381, f. 54r (8-3-1381).

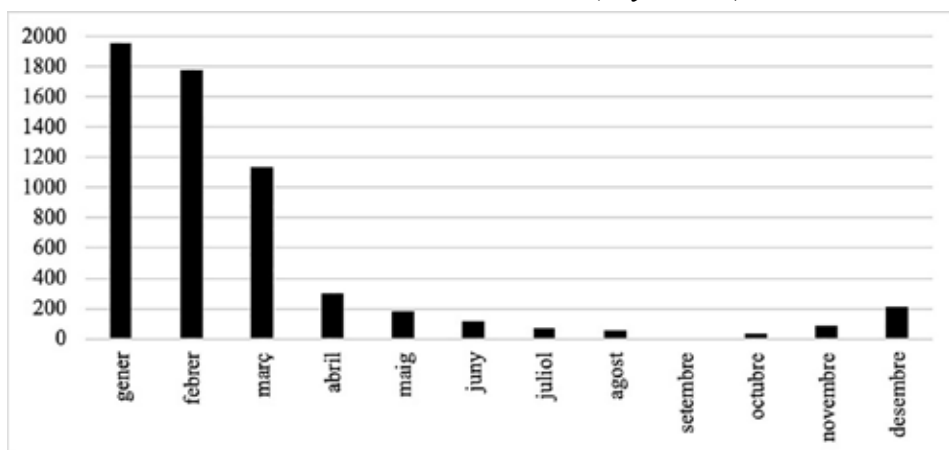
382 ACB, HC, 1377 (2), f. 71r (8-2-1379).

383 ACB, HC, 1385, f. 40r (1-1386). Vegeu també el cas d'en Berenguer Joanet, llogat a en Vilar per cavar tant a les vinyes com a l'hort: ACB, HV, 1391, f. 55r (6-9-1391). Sobre les dificultats de llaurar en condicions climàtiques adverses i la lluita permanent contra les males herbes, vegeu l'expressiva descripció de l'Hospital dels Mesells (desembre de 1382): «Dissabte a XX del dit mes fiu laurar l'ort de casa, car tota la messió que s'i feu d'aquests dies en cavar és estada perduda car tantots vent, pluge e l'erbe no poch exobrir. Anaven II hòmens ab sengles rasclas de ferre, e tiraven e treyen la erbe de sots terre, e derrene los dits II hòmens anaven II fembres que plagavan la dita erve». ACB, HM, 1381-1382 (2), f. 133r (20-12-1382).

Entre els tres hospitals, s'han comptabilitzat 5.917 jornades de treball dedicades a cavar, la totalitat de les quals foren assumides per homes. Cavar, més que no pas altres feines, era un encàrrec masculí que requeria força física. Del total de jornades, 2.478 corresponen a en Colom, 2.040 a en Vilar i 1.399 als Mesells. Sembla que les denominacions en aquest àmbit no eren del tot precises; algunes de les tasques que en un hospital eren anomenades *eixobrir*, *magencar* o *agostar*, en d'altres s'encabien dins del genèric *cavar*. Aquest darrer podria haver estat el cas de l'Hospital d'en Colom, on es *cavava* des del gener fins el mes de juny. Als Mesells, en canvi, s'era més precís amb la terminologia.

Amb tot, 4.868 jornades (el 82,3% del total) per cavar es concentren durant els primers tres mesos de l'any, que és, en bona part, allò que prescrivia Miquel Agustí per al bon rendiment de la vinya. La gràfica 8 ho demostra, així com la tendència a reduir les cavades a l'estiu, deixar-ne de fer en temps de verema i reprendre-les a les darreries de l'any.

Gràfica 8. Cavades a les vinyes dels hospitals dels Mesells, en Colom i en Vilar, 1375-1399 (en jornades)

Font: ACB, llibres dels hospitals d'en Colom, d'en Vilar i dels Mesells.

No tan sols es dedicaven moltes jornades a cavar, sinó que les partides d'homes que entraven a les vinyes per fer-ho eren força nombroses. Vegem, a tall d'exemple, el cas dels Mesells, on de manera sistemàtica es registrà a quina de les dues vinyes principals eren enviats els cavadors (i. e., el Bosc o el Collblanc). Del total de 60 dies en els quals es documenten cavades al Bosc, en 46 ocasions (77% del temps) hi hagué 5 o més treballadors alhora (amb un màxim d'11 persones en un sol dia). De manera semblant, al Collblanc, de 113 jorns dels quals es tenen notícies de cavades, en 86 (76%) hi hagué 5 o més jornalers (amb un màxim de 29). Segons això, pot afirmar-se que en tres de

cada quatre ocasions hom podia trobar-se un volum significatiu d'individus cavant la vinya en una mateixa finca. La dedicació era intensiva. El *Llibre de plantar vinyes i arbres* (Luna-Batlle, 2011, 34) indica que, per cada quarterada de vinya, era convenient destinar-hi 7 homes a cavar (més del doble que en qualsevol altra tasca). Com que la quarterada equival a 0,7 hectàrees, això implica que, segons els agrònoms, s'havien de dedicar 10 cavadors (jornals) per hectàrea de vinya. En canvi, constatem que a les vinyes dels Mesells la dedicació era, si fa no fa, el doble. De mitjana, al Bosc (1,5 hectàrees) s'hi destinaren 30 jornals anuals (20 jornals per hectàrea). Al Collblanc (3,5 hectàrees), on es compten 61 jornals per cavar de mitjana, la ràtio és de 17,5 jornals per hectàrea.³⁸⁴ A la resta d'hospitals aquests càlculs no poden fer-se amb precisió, ja que no s'era tan sistemàtic a l'hora d'indicar on anaven a treballar els cavadors. Tanmateix, el gran volum de jornals per cavar assenyala que, arreu, es feia un esforç extraordinari en aquesta labor.³⁸⁵ Hipotèticament, aquest esforç podria explicar-se per l'escassa qualitat del sòl o bé per la incapacitat d'accedir a les vinyes amb bous, que llauraven amb més eficàcia i profunditat que no pas els homes.

Aquest gran volum de mans tal vegada hauria forçat l'organització de colles, liderades per un *mestre* o capatàs, que, a canvi de rebre un salari més elevat o una gratificació, organitzava les tasques dins de la vinya. Aquesta idea no passa de ser una hipòtesi, perquè tan sols disposem d'una referència a una figura d'aquest tipus: el *mestre dels cavadors* que l'abril de 1391 era gratificat amb una ració de pa de part de l'Hospital d'en Colom.³⁸⁶

Encara dins d'aquest epígraf, que inclou feines relatives a netejar la vinya, es documenta una pràctica, anomenada *magencar*, que essencialment consistia en una cavada, però que era posterior en el calendari (el nom sembla que remet al mes de maig) (Coromines, 1980-2001, v. 5, 372-373). Aquesta feina també es feia amb el cavec.³⁸⁷ El *Llibre de plantar vinyes i arbres* (Luna-Batlle, 2011, 32) esmenta que la millor època per magencar era entre mitjan abril i el 10 de maig. En síntesi: aquesta era la segona cavada anunciada més amunt pel mateix tractat.

La pràctica de magencar podia associar-se amb la d'escanyotar, que consistia a treure la canyota (una gramínia considerada una mala herba per a la vinya i els sembrats). De fet, sembla que la magencada era una cavada menys intensa, l'objectiu de la qual era principalment eliminar les herbes que havien crescut amb les pluges de prima-

³⁸⁴ Per a l'equivalència de la quarterada, vegeu Bolós i Masclans (1994, 164).

³⁸⁵ Tal com també queda ben recollit en els contractes agraris del període que han estat exhومات dels protocols notariaus. Aquí, la tasca més repetida a les vinyes és la de cavar (*fodere*) (Hernando, 1998).

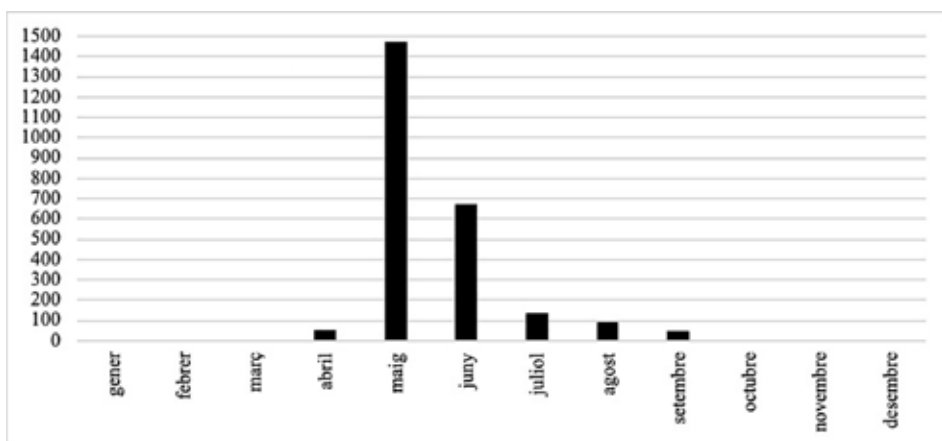
³⁸⁶ ACB, HC, 1391-1392, f. 29r (20-4-1391). Tal vegada aquests mestres de les colles poden associar-se a la figura dels metedors, que descrivim més endavant.

³⁸⁷ ACB, HV, 1387-1388bis, f. 31r (4-3-1389).

vera. Tanmateix, com en qualsevol cavada, requeria que la terra tingués una humitat adequada i que les eines manuals s'hi poguessin endinsar.³⁸⁸

En total es comptabilitzen 2.489 jornals per magencar (586 a en Colom, 1.039 a en Vilar, 864 als Mesells), només 5 dels quals foren adjudicats a dones. Cal recordar que, a en Colom, la tasca sovint es confon amb la de la primera cavada. Amb tot, la distribució temporal (gràfica 9) apunta a una tasca que es duia a terme entre el maig i el juny (2.147 jornals, el 86,3% del total d'identificats), si bé com hem vist podia estendre's als mesos posteriors en funció de les condicions de la terra. Les magencades solien ser més curtes que les primeres cavades.

Gràfica 9. Magencades a les vinyes dels hospitals dels Mesells, en Colom i en Vilar, 1375-1399 (en jornades)

Font: ACB, llibres dels hospitals d'en Colom, d'en Vilar i dels Mesells.

Tal com suggereix el nom, *agostar* era una pràctica que preferentment tenia lloc durant el mes d'agost. Així, del total de 354 jornals per agostar, 268 van ser precisament durant l'agost (75,7%), mentre que 50 van ser al setembre (14,1%), 26 a l'octubre (7,3%) i 10 al mes de maig (2,8%). De fet, la forma de procedir no devia ser gaire diferent de la de les magencades, tal com era descrit a en Colom l'estiu de 1392, quan un home que es deia Pere Riera, de l'Empordà, fou llogat per «agostar la canyota de les vinyes».³⁸⁹

Però agostar no era una feina ni evident, ni obligatòria. Miquel Agustí advertia que durant els mesos estivals no era bo llaurar ni cavar les vinyes, donat que la terra era calenta «y com plou no entra molt, y si la llaurau, o cavan quant és banyada, la terra se

³⁸⁸ El 23 de maig de 1386, a la vinya del Collblanc dels Mesells, «esplegaren de meyencar pero so com no y avia bona sahó». Vegeu ACB, HM, 1385-1386 (2), f. 54r (23-5-1386). Les feines s'acabarien a inicis de juliol: ACB, HM, 1385-1386 (2), f. 54v (3-7-1386).

³⁸⁹ ACB, HC, 1391-1392 (2), f. 191r (1-8-1392).

mescla ab la axuta, y fas caliu».³⁹⁰ El frare agrònom del segle xvii indicava que aquesta pràctica, a l'estiu, només s'havia de fer per «matar les herbas dolentas que-s fan en algunes vinyes» (Agustí, 1617, 95). Així, als Mesells, en què tan sols es documenten 42 jornals en tot l'arc cronològic estudiat, era una tasca excepcional i per aquest motiu necessitava algun tipus de justificació. L'agost de 1387, l'administrador envià cinc homes al mallol del Collblanc per agostar «per so com avia gran mester per la erba».³⁹¹

La darrera de les tasques relatives al manteniment dels vinyars és identificada com a *eixobrir*: cavar a l'entorn dels ceps després de la verema, tot fent-hi un clot per aturar l'aigua de la pluja. També s'arrencaven les herbes, si era menester. Era una feina ràpida, que tenia lloc entre el novembre i el desembre, i que evitava remenar massa la terra en temps de freds.

Del total de 380 jornals per eixobrir, 53 corresponen a en Colom, 231 a en Vilar i 96 als Mesells. Aquestes tasques es concentraven especialment durant els mesos de desembre (234, el 61,6%) i novembre (91, el 23,9%) i, marginalment, al gener (27, el 7,1%), al setembre (21, el 5,5%), al març (5, l'1,3%) i al febrer (2, el 0,5%).

A títol de conclusió d'aquest epígraf, podem indicar que les vinyes, a les darreries del segle xiv al Pla de Barcelona, eren cavades com a mínim tres vegades l'any: en la tasca descrita pròpiament com a *cavada*, que tenia lloc entre el gener i el març; en la magencada, que es manava de fer entre el maig i el juny; i a les darreries de l'any, quan calia eixobrir els ceps. Eventualment, durant el mes d'agost podia executar-se una cava da complementària, coneguda com a *agostar*. Totes aquestes tasques mobilitzaven un contingent molt gran de treballadors: el 64,5% dels jornals documentats entre els tres hospitals pertanyen, precisament, a aquest àmbit (9.140 de 14.181).

La verema

La verema és el moment culminant de la viticultura: marca un abans i un després dels treballs al cep i, a més, sol associar-se amb altres tasques agrícoles, com ara la sega dels cereals de primavera. Tradicionalment, la verema tenia lloc en lluna vella, per tal d'afavorir la conservació del vi.

Per al territori de Barcelona no coneixem, de moment, cap ordinació que en fixés les dates d'inici, sinó que es registren veremades en moments diferents, des del setembre fins ben entrat l'octubre, en funció de la maduració del raïm.³⁹²

390 Semblantment, tampoc s'havia de cavar a l'hivern per evitar traslladar les gelades superficials a la terra (Agustí, 1617, 95).

391 ACB, HM, 1387-1389, f. 68r (2-8-1387).

392 En canvi, per a d'altres regions es coneixen ordinacions que fixaven l'inici de la verema. Aquests manaments servien per prevenir l'evasió fiscal, impedir l'especulació sobre els preus i protegir la collita dels senyors (Turull, 1986, 34 i 39; Verdés, 1994, 32-33).

A cada parcel·la, segons la ubicació o el tipus de raïm conreat, hi registrem diferents inicis de la verema. Com a exemple, en el cas dels Mesells, en algunes anyades les feines al Collblanc podien acabar-se una setmana abans que no pas al Bosc (aquesta darrera potser era una vinya menys exposada al sol, on la maduració arribava una mica més tard).³⁹³ A més, amb les dades disponibles, sembla que les vinyes dels hospitals barcelonins haurien estat veremades de manera selectiva dins mateix d'una parcel·la, mitjançant diverses passades i a mesura que el raïm anava madurant (Giralt, 2004b, 371-372). Així ho entenem a partir d'algunes de les expressions emprades en la comptabilitat: en un mateix lloc es *tornava* a veremar al cap d'uns dies d'inactivitat.³⁹⁴ Aquestes demores, tal com veurem, també es podrien deure a les necessitats operatives dels cellers.

Amb tot, la verema es podia anticipar per tal de produir vi novell per consumir-lo de manera immediata. Aquest és el cas de 1375, en un context de sequera acusada, quan a en Colom decidiren de començar a veremar la mallola de Magòria la vigília de Sant Mateu (20 de setembre) «com no haviem vi que beguéssim».³⁹⁵ Fins i tot abans, aquell mateix any, s'havien follat selectivament sis somades de raïm de la mallola el dia de la Nativitat de Maria (8 de setembre) «e fiu-ne vinum novell».³⁹⁶ Aquell most es començaria a beure just l'endemà.³⁹⁷

Altres circumstàncies meteorològiques, com la pluja excessiva i la consegüent acumulació de terra, podien forçar la verema. El 6 de setembre de 1389 s'enviaren dos homes a la vinyes d'en Colom i «descobriren la venema que la pluga avia reblerta».³⁹⁸ Al cap d'una setmana ja s'havia donat el tret d'inici a la collita.³⁹⁹ Si la humitat era massa elevada a les darreries d'estiu, la verema era *neulada* i *s'engrunava*, i la collita s'havia d'avançar.⁴⁰⁰

El nombre de persones que hi intervenien era limitat. Comparant-ho amb les cavades, per exemple, les veremades eren menades per un petit nombre de treballadors que, a més, anava reduint-se expressament a mesura que s'anaven buidant els ceps i traslladant el raïm al celler. Un dia de finals de setembre de 1381, al Collblanc dels Mesells, es llogà una dona perquè es considerava que la feina que quedava per fer la podia assumir tota sola: «car ja no romagueren de vetmada IIII somades i mitja, e per açò assats de una fembra».⁴⁰¹

393 ACB, HM, 1381-1382, f. 73v (9-1381).

394 Vegeu, per exemple: ACB, HC, 1393-1394, f. 56v (9-10-1393).

395 ACB, HC, 1375, f. 44r (20-9-1375).

396 ACB, HC, 1375, f. 24v (8-9-1375).

397 ACB, HC, 1375, f. 24v (9-9-1375).

398 ACB, HC, 1389, f. 72r (6-9-1389).

399 ACB, HC, 1389, f. 73r (13-9-1389).

400 ACB, HM, 1381-1382, f. 73r (20-9-1381).

401 ACB, HM, 1381-1382, f. 73v (27-9-1381).

Durant els anys estudiats, l'Hospital d'en Colom va necessitar, de mitjana, 36 jornals per veremar el conjunt de les vinyes; l'Hospital d'en Vilar en va emprar 28 de mitjana, i als Mesells tan sols se'n van utilitzar 19 (vegeu aquestes dades, amb detall, a la gràfica 10, a l'apèndix). Per la banda alta, destaquen els 84 jornals d'en Colom per a la verema de 1392 o els 70 per a la de 1376, increments molt per sobre de la mitjana, que ara com ara no podem explicar en relació amb la producció ni amb cap circumstància ambiental (el 1376 el tenim ben documentat com un any de sequera).⁴⁰²

Comptabilitzem un total de 1.254 jornals per veremar, 608 dels quals corresponen a l'Hospital d'en Colom, 386 a en Vilar i 260 als Mesells. Tenint en compte l'alta productivitat d'aquest tercer hospital, és destacable l'eficiència en l'organització del treball als Mesells, que en totes les tasques contractà i/o utilitzà força menys jornals que no pas la resta.

Tal com han indicat alguns autors, la verema era l'ocupació femenina per excel·lència en el món de la vinya (Richou, 2015; Rial García, 2009, 80 i 86; Arauz, 2021, 77-79; Clemente Quijada, 2023, 126). Dels nostres 1.506 jornals, 1.254 (el 84,2%) foren encomanats a dones.⁴⁰³ A més a més, una part de la verema masculina (19 jornals) fou encarregada a infants i adolescents (*fadrins*).

En tractar-se de vinyes ubicades en un mateix espai ecològic (els estreps de la muntanya baixa mediterrània i la plana litoral), és lògic que les veremades s'iniciessin simultàniament arreu de les finques que gestionaven els hospitals. Així ho indiquen les dades presentades a la taula 31. Per als anys dels quals disposem de notícies, s'observen només tres dispersions significatives: els 9 dies de diferència entre les vinyes d'en Colom i les dels Mesells el 1383 (que podrien explicar-se per la premura de veremar el mallol del primer hospital),⁴⁰⁴ els 6 dies entre en Vilar i els Mesells el 1387, i els 6 dies entre en Colom i els Mesells de 1393. Les dispersions poden explicar-se, amb tot, per l'existència de varietats diferents de raïm, que tenen moments de maduració no coincidents.

Una altra característica de les veremes dels hospitals estudiats és la brevetat (taula 31). Als Mesells i a en Vilar aquesta operació durava, de mitjana, 9,5 dies, mentre que a en Colom s'arribava fins els 12,5. Tot i l'aparent rapidesa, és habitual que la verema es fes a dos o tres temps per les necessitats purament operatives del celler. Calia omplir els cups, foliar la verema i trascolar el most cap a d'altres recipients perquè es poguessin omplir amb més raïm. En un dia de finals de setembre de 1379, l'administrador dels Mesells descrivia: «Avia un poc de veneme al cup, e fiu-la foliar e mudar en un cubet, e lavar lo cup on ere per metre-hi la veneme qui ere en les vinya e terras».⁴⁰⁵

402 ACB, HC, 1375 (2), f. 81v; f. 84v (7-1376).

403 Amb tot, a l'Hospital d'en Colom les dones veremadores foren el 91,6% sobre el total (557 de 608), a en Vilar el 71,2% (275 de 386) i als Mesells el 86,2% (224 de 260).

404 A partir de les dades presentades, intuïm que les malloles eren les primeres peces a ser veremades.

405 ACB, HM, 1379-1380, f. 53r (9-1379).

I encara uns dies després, el 3 d'octubre, tornarien a trobar-se en circumstàncies similars: «fiu foliar e mudar en un cubet poc la dita veneme, e pus enbellir lo cup [...] per metre-hi la venema qui ere en les vinyes».⁴⁰⁶

En darrer terme i encara a la taula 31, s'observen dades d'utilitat paleoclimatològica, si se sumen a observacions de llarga durada. L'inici de la verema és un reflex de la maduració del raïm i, per tant, de les condicions ambientals a les quals ha estat exposada la planta durant l'any (especialment, la temperatura del període abril-agost) i, també, de les variacions climàtiques en els dies de la collita (Bennassar, 1999, v. 1, 17-51; Le Roy Ladurie, 2005; Le Roy Ladurie, Daux, 2008; Blanchemanche, 2009). Si bé en el nostre dossier documental es detecten alguns inicis primerencs (4, 8, 13 i 15 de setembre) i altres de tardans (1-3 d'octubre), el gruix de casos es localitza entre el 19 i el 24 de setembre (17 casos de 38, el 45%). Això es presenta amb més claredat a la gràfica 11. En termes climàtics, sabem que el darrer quart del segle XIV s'inscriu en la prolongació de la suavitat climàtica del segle XIV i XV pròpia de la península Ibèrica, en contrast amb les condicions més fredes de la resta d'Europa (Font Tullot, 1988, 62-66). En períodes posteriors (s. XVI i XVII), amb el refredament general del clima, caldrà esperar veremes més tardanes (Bennassar, 1999, v. 1, 17-51).

Taula 31. Les veremes als hospitals d'en Colom, d'en Vilar i dels Mesells (1375-1398)

	Colom		Vilar		Mesells	
	Inici	Final	Inici	Final	Inici	Final
1375	8/9 ^a	25/9	s. d.	s. d.	s. d.	s. d.
1376	19/9 ^b	28/9	s. d.	s. d.	s. d.	s. d.
1377	s. d.	s. d.	s. d.	s. d.	s. d.	s. d.
1378	s. d.	oct.	1/10	12/10	s. d.	s. d.
1379	29/9	6/10	s. d.	s. d.	28/9 ⁱ	7/10 ^v
1380	24/9 ^c	s. d.	19/9	15/10	24/9 ^j	28/10 ^x
1381	s. d.	s. d.	s. d.	s. d.	20/9 ^k	27/9 ^y
1382	s. d.	s. d.	s. d.	s. d.	s. d.	s. d.
1383	22/9 ^d	16/10	s. d.	s. d.	1/10 ^l	10/10 ^z
1384	22/9 ^e	3/10	s. d.	s. d.	22/9 ^m	10/10 ^{ab}
1385	19/9 ^f	4/10	s. d.	s. d.	19/9 ⁿ	29/9 ^{ac}
1386	s. d.	s. d.	26/9	1/10	26/9 ^o	5/10 ^{ad}
1387	s. d.	s. d.	25/9	30/9	1/10 ^p	11/10 ^{ae}
1388	s. d.	s. d.	s. d.	s. d.	24/9 ^q	2/10 ^{af}
1389	13/9	6/10	4/9 ^g	s. d.	15/9 ^r	28/9 ^{ag}

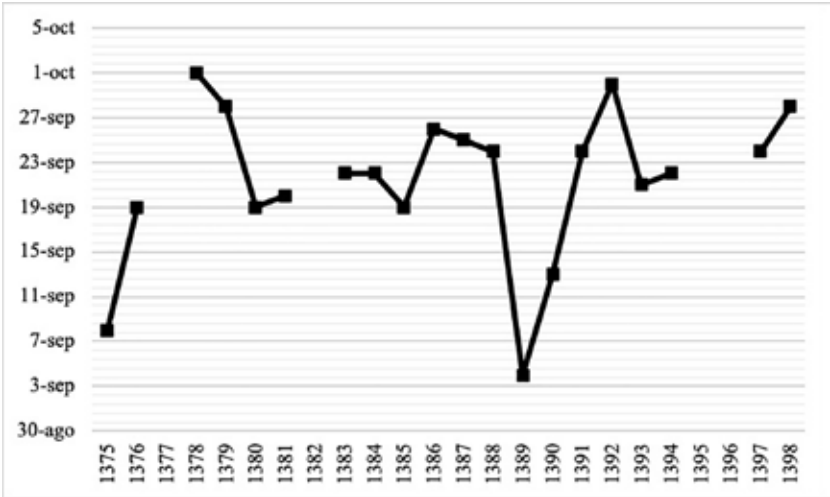
406 ACB, HM, 1379-1380, f. 81r (3-10-1379).

1390	23/9	s. d.	13/9 ^h	s. d.	22/9 ^s	s. d.
1391	24/9	s. d.	2/10	4/10	s. d.	s. d.
1392	30/9	s. d.	3/10	12/10	s. d.	s. d.
1393	27/9	29/9	s. d.	s. d.	21/9 ^f	26/9 ^{ah}
1394	27/9	oct.	22/9	27/9	30/9 ^u	5/10
1395	s. d.	s. d.	s. d.	s. d.	s. d.	s. d.
1396	s. d.	s. d.	s. d.	s. d.	s. d.	s. d.
1397	24/9	3/10	25/9	30/9	s. d.	s. d.
1398	28/9	30/9	s. d.	12/10	s. d.	s. d.

a. El 20/9 s’iniciava la verema a Magòria (tot i que el 8/9 s’havia fet una breu collita). El 21/9 començava la verema a la Vinya Major. *b.* 19/9: Magòria; 22/9: mallola de Magòria. *c.* 24/9: Vinya Major. *d.* 22/9: mallola de Magòria. *e.* 22/9: Magòria. *f.* 19/9: Magòria; 29/9: Vinya Major. *g.* 4/9: Vinya Llonga (per pedregada). *h.* 13/9: vinya d’en Vilanova. *i.* 28/9: Collblanc; 4/10: Bosc. *j.* 24/9: Bosc; 25/9: Collblanc. *k.* 20/9: Collblanc i Bosc. *l.* 1/10: Bosc; 3/10: Collblanc. *m.* 22/9: Collblanc i Bosc. *n.* 19/9: Mallol del Cobllanc; 27/9: Collblanc. *o.* 26/9: Bosc; 27/9: Collblanc; 5/10: mallol del Collblanc. *p.* 1/10: Collblanc; 4/10: Bosc; 8/10 vinya vella del Collblanc. *q.* 24/9 Collblanc; 1/10: Bosc. *r.* 15/9: mallol del Collblanc i picapoll (Collblanc); 25/9: Bosc; 27/9: vinya vella del Collblanc. *s.* 22/9: Bosc; 23/9: Collblanc. *t.* 21/9: Collblanc; 26/9: Bosc. *u.* 30/9: Collblanc; 1/10: Bosc. *v.* 5/10: Bosc; 7/10: Collblanc. *x.* 28/9: Collblanc. *y.* 21/9: Collblanc; 27/9: Bosc. *z.* 2/10: Bosc; 10/10: Collblanc. *ab.* 5/10: Bosc; 10/10: Collblanc. *ac.* 26/9: mallol del Collblanc; 29/9: Collblanc. *ad.* 27/9: Bosc; 3/10: Collblanc; 5/10: mallol del Collblanc. *ae.* 3/10: Collblanc; 5/10: Bosc; 11/10: vinya vella del Collblanc. *af.* 26/9: Collblanc; 2/10: Bosc. *ag.* 16/9: mallol del Collblanc; 25/9: Bosc; 28/9: vinya vella del Collblanc. *ah.* 25/9: Collblanc; 26/9: Bosc.

Font: ACB, llibres dels hospitals d’en Colom, d’en Vilar i dels Mesells.

Gràfica 11. Inici de la verema als hospitals d’en Colom, d’en Vilar i dels Mesells, 1375-1398 (data més primerenca de la collita)

Font: ACB, llibres dels hospitals d’en Colom, d’en Vilar i dels Mesells.

Reprenent la descripció de les tasques de la verema, cal indicar en aquest punt que el raïm es tallava amb falçons, que eren petits ganivets de fulla corba i que periòdicament havien de ser esmolats.⁴⁰⁷ Devia ser una eina força rudimentària, ja que tres falçons «per obs de venemes», l'any 1390, valien tot just 11 d.⁴⁰⁸ Tal com passava amb la majoria d'eines, els mateixos hospitals les proporcionaven als jornalers.

A mesura que es collia, el raïm era dipositat en còvens i cistelles, fetes de vímet. Els primers recipients devien ser més grans que no pas els segons.⁴⁰⁹ Des d'aquests primers atuell, el raïm era abocat en les portadores, grans recipients de fusta que tenien una cornalera com a nansa.⁴¹⁰ Les portadores podien ser cobertes d'enramadores (fetes d'espart) o bé de capells o palmelles (fetes de draps).⁴¹¹

Com la majoria dels recipients vinaters, les portadores eren formades per dogues de fusta tensades per cercols, que eren del mateix material. Les portadores solien fer-se de dues en dues, per col·locar-les a cada costat de l'animal que les transportava. A títol d'exemple, a inicis de setembre de l'any 1384, a en Colom es compraren dos parells de portadores (a 10 s. cada parell) i a més es van fer adobar cinc portadores més que ja tenia l'Hospital (aportant-hi quatre cornaleres, una doga i tretze cercols, per un cost de 6 s.).⁴¹² Els *fons* de les portadores (les posts que clouen els dos caps del recipient) eren sovint reparats pels boters.⁴¹³ L'any 1389, en un inventari del celler d'en Colom s'identificava la presència de cinc parells de portadores.⁴¹⁴

Les portadores, de les quals no coneixem la capacitat, es carregaven sobre els animals de bast lligades amb cordes d'espart o de palma.⁴¹⁵ D'aquesta manera, la verema era conduïda fins als cellers. D'aquest procés (col·locar el raïm a les portadores, carregar-les als animals) se'n deia *fer somades* i era una tasca típicament masculina. La divisió sexual del treball, en el cas de la viticultura baixmedieval, és accentuada: mentre

407 ACB, HC, 1391-1392, f. 94v (7-9-1391).

408 ACB, HC, 1389, f. 136r (9-1390).

409 Només com a mostra, una cistella valia 4 d. l'any 1389 [ACB, HC, 1389, f. 136r (9-1390)] o 7 d. el 1394 [ACB, HC, 1393 (2), f. 37r (28-8-1394)]. La documentació presenta una bona col·lecció de preus per aquests objectes. Els còvens tant podien servir per traslladar-hi fems o per tramostar el vi dins dels cellers, com per veremar. Vegeu ACB, HV, 1387, f. 6r (24-9-1387). Els còvens *femeters* servien exclusivament per a la primera tasca. ACB, HC, 1393-1394 (2), f. 72r (13-10-1394).

410 L'any 1391, a en Vilar, una mula trençà una d'aquestes cornaleres a mitja verema. Costaria 14 d. adobar-la. Vegeu ACB, HV, 1391, f. 64v (30-9-1391).

411 ACB, HC, 1377, f. 29r (9-1377); 1385, f. 54r (18-9-1385).

412 ACB, HC, 1384, f. 67r (10-9-1384). L'any 1389, el mateix hospital comprava en l'encant dels béns d'un Guillem Ferrer dos parells més de portadores a 7 s. 3 d. el parell. Vegeu ACB, HC, 1389, f. 145r (10-1389). En cas de no tenir-ne prou, els boters també llogaven portadores als hospitals [ACB, HC, 1391-1392 (2), f. 195r (26-10-1392); ACB, HC, 1393-1394 (2), f. 79r (10-1394)] o bé en podien dur els mateixos traguers que ajudaven a transportar el raïm fins als cellers [ACB, HM, 1379-1380, f. 81r (9-1379)].

413 Per exemple, ACB, HC, 1397, f. 43r (15-11-1397). També existien els anomenats *barrals*, més petits que les portadores; si eren *desfonats* podien relligar-se per fer una portadora. Vegeu ACB, HM, 1381-1382, f. 73v (9-1381).

414 ACB, HC, 1389, f.s 1 (1389).

415 Vegeu, respectivament, ACB, HC, 1391-1392 (2), f. 192v (26-9-1392) i ACB, HC, 1389, f. 136v (9-1389).

les dones veremaven (i, com veurem, recollien els sarments després de la poda), els homes assumien la resta de les tasques.

Es comptabilitzen un total de 209 jornals per fer somades, dels quals 186 (89%) foren encarregats a homes i 23 (11%) a dones.⁴¹⁶ La majoria de dones que van ser reclutades per a aquesta tasca, entrarien també a la vinya per veremar. Tal com es pot deduir per les dades, aquesta era una ocupació per a poques persones (una o dues com a màxim, cada cop). Feien d'enllaç entre les veremadores i els traginers que carregaven les somades de raïm, dels quals es parla més endavant. En aquest sentit, calia coordinar el ritme de la verema amb el de fer les somades. El 21 de setembre de 1393, al Collblanc dels Mesells es constata que l'únic home que les feia no atrapava el ritme de les veremadores, fet pel qual s'hagueren de llogar dos homes més.⁴¹⁷

La poda

Diu l'expressió, recollida per Joan Amades (1951, 1043) durant la primera meitat del segle xx al Principat de Catalunya, que «de cavar la vinya, en sap qualsevol, però podar-la no en sap qui vol». Aquesta és una evidència, des de la cultura popular, del grau d'especialització que tradicionalment ha requerit la poda dels ceps. Aquest breu epígraf introdueix aquesta tasca, que resulta fonamental per al creixement de la planta.

La vinya adulta requereix una poda a l'any perquè aprofiti de forma òptima l'energia i la destini als fruits. De la seva banda, la mallola sol rebre un altre tipus de poda, anomenada *de formació*, encaminada a deixar el cep amb el nombre adequat de braços (en els nostres contextos ecològics, en solen ser dos o tres) (Giralt, 2004b, 345-351). Totes aquestes feines es feien amb la podadora, que era una espècie de coltell corbat del qual la documentació no ofereix gaires dades i que en època moderna seria substituït per les tisores.⁴¹⁸ Tal com demostrarem més endavant, aquestes operacions tenien lloc sobretot durant els mesos hivernals, quan el cep es troba en repòs.

A més a més, els agrònoms recomenaven que la poda es fes durant la lluna nova en el cas de la vinya adulta i durant la lluna vella en el de la mallola (més concretament, dos dies després de la lluna plena, en lluna gibosa minvant) (Agustí, 1617, 94-95). La lluna, explica Giralt (2004b, 346-347), «té un paper decisiu en la creixença dels sarments, en la grossor i la bondat dels raïms i en mil coses més».

Dels tres hospitals analitzats, sembla que només en Vilar i els Mesells —però no, en canvi, en Colom— es deixaven guiar del tot, per l'astre. Només en aquestes dues

416 La distribució és la següent: Colom: 83 (75 homes, 8 dones); Vilar: 43 (tots homes); Mesells: 83 (68 homes, 15 dones). Recordem que, segons les ordinacions barcelonines, les somades eren la forma correcta d'entrar la verema a la ciutat i que aquesta no podia arribar-hi en altres tipus de recipients.

417 ACB, HM, 1393-1395, f. 76r (24-9-1393).

418 La podadora havia de ser esmolada periòdicament: ACB, HV, 1391, f. 65v (12-1391).

fundacions trobem evidències directes sobre el seguiment de les fases lunars. Així, a inicis de gener de 1381, l'administrador dels Mesells anotava una pitança de mitja lliura d'ovella (per valor de 3 d.) al seu esclau, donat que «podava les parras dels orts per lo matí, ans que anàs al Pa [a la queta del pa], e al capvespre, quant ere vengut del pa, per tal que sa fayàs-ne mentre la luna hi era bona».⁴¹⁹ A banda de descriure una jornada extenuant, l'entrada també ens serveix per entendre que l'esclau s'afanyava a fer la poda en lluna nova, que arribava al quart creixent el 4 de gener.⁴²⁰ Totes les referències explícites a les fases de la lluna, en el cas d'en Vilar i dels Mesells, queden recollides a la taula 32. Es constata que algunes vinyes es podaven en lluna creixent i d'altres quan era minvant, sense que puguem verificar el seguiment de la pauta per la qual la mallola ha de ser podada en la segona fase lunar, mentre que la vinya adulta s'ha de podar en la primera. Cal tenir en compte que l'elecció de la poda també podia estar condicionada per una evaluació de la vinya: les vinyes magres o plantades en terra de poca qualitat també era aconsellat de podar-les en fase creixent, mentre que les *gallardes* podien ser podades en minvant perquè fessin més raïms (Agustí, 1617, 192).

Amb tot, als Mesells documentem la preferència pels dies desens, onzens i dotzens de cada fase lunar, tant minvant com creixent. Ara com ara no sabem si aquesta elecció depenia d'una pràctica estesa entre els vinyaters del moment o d'una aposta particular de la institució.

Taula 32. Podes de la vinya i fase lunar als hospitals d'en Vilar i dels Mesells (1375-1398)

Any	Referència documental	Hospital (vinya)	Fase lunar	Dates estimades
1394	«La vinya de la Granada se podà a la luna nova de l'avent»	Vilar (Granada)	creixent	23-11 a 8-12
1395	«[...] e la Longua, de la vey a de ganer»	Vilar (Vinya Llonga)	minvant	6-1 a 21-1
1397	«De la vinya Longua: podàs de la luna vey a de l'avent»	Vilar (Vinya Llonga)	minvant	4-12 a 20-12
1398	«Podàs la vinya de la Granada de la luna nove e de gener»	Vilar (Granada)	creixent	18-1 a 26-1
1398	«Podàs la vinya de la Granada de la luna vey a de l'avent»	Vilar (Granada)	minvant	24-11 a 9-12 o bé 24-12 a 30-12

⁴¹⁹ ACB, HM, 1379-1380 (2), f. 143 (1-1381).

⁴²⁰ Seguim les dades presentades per <https://astropixels.com/ephemeris/phasescat/phases1301.html> (consultat el febrer del 2023).

1399	«Podar de la Longua, podàs de la luna nova»	Vilar (Vinya Llonga)	creixent	7-1 a 22-1
1380-1381	«[...] per tal que sa fayàs-ne mentre la luna hi era bona»	Mesells (parres)	creixent	27-12 a 11-1
1381	«Los dimarts i dimecres, dies que fo la luna XIena e XIIena»	Mesells (Bosc)	creixent	27 i 28-11
1382	«Divendres i dissabte, lluna Xena e XIena foren a la vinya del Collblanc [...] podadors»	Mesells (Collblanc)	creixent	24-1 i 25-1
1382	«Dilluns, lluna vella, dimarts i dimecres après, hi foren tres podadós e dijous après, dos»	Mesells (mallola del Collblanc)	minvant	3, 4, 5 i 6 - 2
1382	«Luna nova que es deena e tots los dites siguens de la setmana foren a la vinya del Collblanc per podar»	Mesells (Collblanc)	creixent	15-12 a 20-12
1383	«Los dimarts e dimecres luna veyà foren a la dita vinya per podar»	Mesells (Bosc)	minvant	20 i 21-1
1387	«Dimarts luna vella, tornaren a la dita vinya per podar»	Mesells (Bosc)	minvant	31-12

Font: ACB, llibres dels hospitals d'en Vilar i dels Mesells.

Pel que fa als actors implicats en aquestes feines, cal indicar que la comptabilitat designava els podadors amb el seu nom o a vegades amb algun topònim lexicalitzat. Això contrasta notablement amb la resta de treballadors, que no solien rebre aquest tracte. Tot plegat és un un índex de l'expertesa d'aquests treballadors i del reconeixement que rebien, i a més en demostra la capacitat d'imposar-se i negociar salaris elevats.⁴²¹ Ho veurem en epígrafs successius. A través dels llibres de comptes aprenem, alhora, que els treballadors fixos dels hospitals (els hortolans, els *missatges* o servents, o fins i tot l'esclau dels Mesells) en sabien, de podar la vinya.⁴²² Intuïm que aquesta expertesa podria haver estat un al·licient a l'hora de contractar-los.

421 El novembre de 1380 se'ls pagava 3 s. 8 d. per fer la seva feina després d'haver-se negat a cobrar menys. ACB, HM, 1379-1380 (2), f. 158v (10-11-1380).

422 El novembre de 1389, l'administrador d'en Colom preguntava al seu hortolà quant podia costar la poda de les vinyes. Vegeu ACB, HC, 1389, f. 129v (11-1389).

Un Llorenç, contractat com a *missatge* a l'Hospital d'en Colom entre 1375 i 1380, feia tot tipus de tasques.⁴²³ Netejava els cups del celler⁴²⁴ o feia un viatge fins a Vilanova per anar a buscar forment grossal, cigrons i espelta per sembrar a la tardor de 1375⁴²⁵. A més, podava la vinya cada any, juntament amb jornalers contractats expressament. Devia ser tan hàbil a fer-ho que fins i tot després que se li acabés un dels contractes anuals («que hic havia acabat son temps») tornaria a ser reclutat, ara com a jornalier, per podar. El seu nou contracte temporal incloïa menjar, llit i l'eina per podar.⁴²⁶

Una prova definitiva de l'especialització de la poda són els tres convenis firmats (els mesos de gener de 1389, 1390 i 1391) entre l'administrador dels Mesells i els *fills d'en Riba*. Els Riba eren una família pagesa de la zona, que acceptaren de podar la vinya del Collblanc, incloent-hi el mallol. Aquests homes se n'encarregarien de manera íntegra i a canvi d'un preu tancat: 100 s. els primers dos anys, 95 s. el darrer. La vinya necessitava una poda especialitzada, ja que havia rebut diverses pedregades i estava *fort consumada*.⁴²⁷ Aquests individus eren els més adequats per a la feina, donat que «an bona ffama de éser bons podadós» i, a més, vivien molt a prop de la finca.⁴²⁸

La documentació consultada ofereix notícies sobre un total de 1.170 jornals per podar, 400 dels quals foren contractats per l'Hospital d'en Colom, 263 per en Vilar i 507 pels Mesells. L'activitat era exclusivament masculina (es localitza un sol jornal d'una dona per podar). De mitjana, en Colom dedicà 26 jornals anuals a la poda; en Vilar, 23,5. Tal com hem avançat en el cas de la contractació de companyies especialitzades, els Mesells destaquen per haver posat una atenció especial en la poda. Consignem 36 jornals anuals de mitjana en les vinyes d'aquest hospital. Aquesta és, tal vegada, una altra de les claus explicatives del bon rendiment de les vinyes d'aquesta institució.

Amb tot, la poda no representa una part significativa de les hores invertides a la vinya que hem documentat als tres hospitals (1.170 jornades de 14.181: el 8,3%). En canvi, era més important econòmicament, ja que els salaris que es pagaven als jornalers eren els més elevats del conjunt d'ocupacions ressenyades.

Dels 1.170 jornals, 537 (45,9%) es registren durant els mesos de gener. El desembre presenta xifres semblants: 506 jornals (43,2%). Tal com veïem a la taula 32, l'Advent de Nadal apareix com un període propici per a la poda. De manera més marginal, 48 són al febrer (4,1%), 40 al novembre (3,4%), 20 al març (1,7%) i 19 a l'octubre (1,6%).

423 Creiem que no cal confondre'l amb un altre assalariat d'en Colom d'aquest període anomenat Llorenç Safont i que s'esmenta a la p. 58.

424 ACB, HC, 1375, f. 38r (20-9-1375).

425 ACB, HC, 1375, f. 27r (11-1375).

426 ACB, HC, 1377, f. 70v (12-1378).

427 ACB, HM, 1389-1391, f. 68v (3-1-1390).

428 ACB, HM, 1389-1391 (2), f. 74v (23-1-1390).

Donada la temporalitat de les podes principals, solem documentar com dues colles d'homes entraven, alhora, en una mateixa parcel·la, una per podar i l'altra per fer la tercera cavada.⁴²⁹

En el cas de les parres, juntament amb la poda es documenta l'acció d'*entriar*, que era la feina periòdica de col·locar perxes, joncs i canyes per sostenir els nous sarments.⁴³⁰ En aquest mateix espai, la poda de la parra marcava també el moment de podar els arbres que les envoltaven o que fins i tot les sostenien, com ara els lledoners dels Mesells.⁴³¹

La poda hivernal no era l'única feina relacionada amb l'esporgat de les vinyes. Només en el cas de les dels Mesells localitzem alguns jornals per espampolar, és a dir, treure pàmpols per fer més vigorosa la planta a l'estiu.⁴³² Coincidia amb el moment de *levar la verema*, que introduïm de seguit.

Què els passava, als sarments, un cop eren podats i queien a terra? Sabem que els hospitals pagaven colles de jornalers que els recollien: *plegaven* i *garbonaven* sarments (és a dir: en feien garbes per transportar-los més eficaçment). Com a sinònim de garbonar, eventualment també apareix el terme *afeixinar*.⁴³³ Documentem 278 jornals per fer aquestes tasques, sempre coincidents amb la poda i distribuïts d'aquesta manera: Colom, 69; Vilar, 80; Mesells, 129. El 69% dels jornals (129) foren encarregats a dones, i el 31% (86), a homes. L'Hospital dels Mesells és la institució que hi destinà un contingent de mà d'obra femenina més elevat: 119 dels seus 129 encàrrecs (el 92%).

Levar la verema

Just quan el cep es trobava ben carregat de raïm, abans de fer la verema, calia alçar-lo perquè el fruit no toqués el terra i evitar que es malmetés o es podrés. L'acció ambé redreçava el cep per evitar que creixés horitzontalment. Aquesta tasca es feia amb l'ús d'un peluixó o polítxó, que era un tros de fusta —que podia ser d'ullastre tallat en punta per clavar-lo a terra (Martín, 2009, 22-26). Quan els peluixons no podien clavar-se, s'utilitzaven joncs per lligar els sarments.⁴³⁴ Per norma general, aquest procés és descrit a la documentació com *levar la verema*, tot i que també pot rebre el nom de *peluixonar* o *apeluixonar*,⁴³⁵ en referència a l'estri.

429 Per exemple, ACB, HC, 1375, f. 30v (3-1-1376).

430 ACB, HM, 1385-1385 (2), f. 75v (3-3-1386); 1381-1382 (2), f. 133v (11-2-1383).

431 ACB, HM, 1393-1395, f. 78v (27-3-1394).

432 Per exemple, ACB, HM, 1379-1380 (2), f. 138v (17-9-1380). Vegeu Favà (2001, 391).

433 ACB, HV, 1387-1388bis, f. 74v (1387).

434 ACB, HM, 1381-1382 (2), f. 131v (27-8-1382).

435 ACB, HM, 1385-1386, f. 74r (21-8-1385); 1387-1389, f. 68v (2-9-1387).

El 14 de setembre de 1380, als Mesells es van comprar joncs per lligar els sarments que permetrien elevar la verema.⁴³⁶ A inicis de setembre de 1387, al mateix hospital, es compraven fins a 200 peluixos per adreçar el mallol del picapoll.⁴³⁷ A en Vilar, el 17 d'agost de 1393, es llogava un home per *levar los reyms* juntament amb dos treballadors de l'Hospital.⁴³⁸ Aquests són només tres exemples —d'un bon grapat, disponibles en els registres— en relació amb una tasca que fins ara no ha rebut gaire atenció per part de la literatura especialitzada.

Aquesta era una tasca masculina, que majoritàriament detectem a les darreries d'estiu. D'aquesta manera, d'un total de 256 jornals per aquest concepte (47 dels quals corresponen a en Colom, 159 a en Vilar i 50 als Mesells), 194 van assignar-se a l'agost (75,8%), 31 al setembre (12,1%), 16 al juny (6,3%) i 15 al juliol (5,9%).

Tocar l'ase (i el mul)

Fins aquest punt s'han esmentat les tragines dutes a terme per animals de bast: mules, muls, ases, someres i rossins. En les feines agrícoles, particularment en les de la vinya, l'explotació de l'energia dels muls era preponderant, ja que aquest és un eguí resistent, amb gran força de tracció i que permet fer llargues jornades laborals. Val la pena indicar, a més, que era un signe d'estatus en la societat feudal: a manca de cavalls (que eren animals molt cars), les mules i els muls eren utilitzats com a mitjà de transport per donzells, cavallers i mercaders.

Particularment, a la vinya, els eguins eren destinats a carregar les portadores amb el raïm fins als cellers. L'expressió «tiraren venema ab los muls» (és a dir: carregaren la verema al llom dels muls) és omnipresent en la documentació consultada. Normalment, per aquesta tasca se n'utilitzaven dos o tres. Però en anyades productives, com la de 1394 a les vinyes d'en Colom, se'n documenten molts alhora fent el trajecte que els separava del celler. Aquell any se'n compten set.⁴³⁹ Aquesta xifra queda petita davant de les divuit mules que participaren en la veremada dels Mesells l'any 1382.⁴⁴⁰ També documentem jornals dels animals per carregar els sarments, un cop

436 ACB, HM, 1379-1380, f. 138r (14-9-1380).

437 ACB, HM, 1387-1389, f. 68v (2-9-1387).

438 ACB, HV, 1393 (2), f. 33v (17-8-1394).

439 ACB, HC, 1393-1394 (2), f. 78v (27-9-1394).

440 ACB, HM, 1381-1382 (2), f. 132v (9-1382). L'any abans, entre el setembre i l'octubre de 1381, la totalitat de la verema dels Mesells fou traslladada al celler en «LXVI o VII vies» (66 o 67 viatges), tot i que els darrers 27 viatges foren a llocs d'ase I, per tant, amb càrregues més petites que no pas les habituals dels muls. L'administrador de l'Hospital culpabilitzava d'aquests darrers viatges les dones que eren a les vinyes, que no eren capaces de carregar les somades a llocs de muls: «per les fembres, que no sabien ne podien carragar». En total, aquell any es colliren 50 somades de raïm a les vinyes dels Mesells. Vegeu ACB, HM, 1381-1382 (2), f. 158r (2-10-1382).

havien estat podats i afeixinats als vinyars, i per transportar els ceps lligats amb cordes, quan s'arrabassaven.⁴⁴¹

En consonància amb aquests enunciats, del total de 542 jornals per fer tragines relacionades amb la vinya i el vi, amb bèsties,⁴⁴² el 49,3% (267) es documenten el mes de setembre. L'octubre concentra el 36% de l'activitat (197) i, de manera més excèntrica, registrem els mesos de gener (43; 7,9%), febrer (18; 3,3%), desembre (10; 1,8%) i novembre (5; 0,9%). Pel que fa als animals, constatem que muls i mules hi són preponderants: 377 jornals van ser assignats a muls llogats amb els seus propietaris i 134 a homes que van utilitzar els muls dels mateixos hospitals. Representen el 94,3% del total (511). A força distància els segueixen els jornals encarregats a ases (23; 4,2%) i a rossins (8; 1,5%).

Per no perdre de vista el context general, sabem que els muls eren emprats en la resta d'ocupacions productives dels hospitals. Amb la seva força motriu se sembraven els cereals, es llaurava (normalment en parelles de muls o amb un mul i un ase), es carregaven les garbes i es feien les batudes del gra a les eres. També se'ls destinava al transport de producció agrària, estris per a la construcció o d'altres matèries, com ara els fems per adobar les feixes. L'abril de 1378, l'administrador d'en Colom llogà tres homes, un dels quals «tocà l'ase, e II qui traguieren los fems de la bassa del honrat en Bernat de Barberà».⁴⁴³

Tal com apunta el darrer exemple, a les darrereries del segle XIV s'emprava l'expressió *tocar* com a sinònim de conduir un animal de bast. D'altra banda, l'exemple suggereix que aquests animals eren utilitzats per cobrir les necessitats de veïns o clients. Eren un mitjà de producció tan car i valorat que els mateixos hospitals, quan eren en propietat, els llogaven a tercers. D'aquesta manera rendibilitzaven el que podríem descriure com l'*excedent energètic* dels muls. Aquesta no és una abstracció teòrica, sinó la forma en què devien concebre-ho els contemporanis, que descrivien els ingressos per aquest concepte com les «rebudes del mul, fetes totes faenes del-spital».⁴⁴⁴

Documentem com els hospitals periòdicament compraven muls i ases, tot i que eren els animals domèstics més cars en el període baixmedieval a Catalunya (Sales i Favà, 2022, 12). El 6 d'agost de 1375, l'administrador d'en Colom comprava un mul amb el seu bast a un Bernat Riera, àlies Bartolí, de Calaf, per valor de 18 l. 5 s., a més de 3 s. pels costos del corredor o intermediari.⁴⁴⁵ Per entendre l'esforç que representava la compra d'animals d'aquest tipus, calculem que l'operació costà a l'Hospital l'equivalent

441 Vegeu, respectivament, ACB, HC, 1389, f. 127r (1389) i ACB, HM, 1393-1394, f. 93v (1393).

442 D'aquestes, 183 són de l'Hospital d'en Colom, 77 de l'Hospital d'en Vilar i 282 de l'Hospital dels Mesells.

443 ACB, HC, 1393-1394 (2), f. 78v (4-1394).

444 ACB, HC, 1393-1394, f. 44v (1393).

445 ACB, HC, 1375, f. 37v (6-8-1375).

a 1.066 litres de forment grossal (18,4 quarteres).⁴⁴⁶ Tot i així, els hospitals sempre disposaren d'un o dos animals de bast. Un inventari de la mateixa fundació, de l'any 1389, indica que explotaven un mul de pell negra que tenia set anys d'edat, a més d'un ase de *pocha valor*.⁴⁴⁷

A més, cal tenir en compte que, en jornades de treball, aquests animals consumien grans quantitats de civada, que es barrejava amb garrofes quan el cereal assolia preus massa alts.⁴⁴⁸ També se'ls donava ordi, a vegades barrejat amb espelta.⁴⁴⁹ Els muls s'havien de ferrar, els manescals els havien de curar quan tenien malalties i els seus basts s'havien d'adobar sovint.⁴⁵⁰ A més a més, a vegades no hi havia prou mans als hospitals per conduir els animals, fet pel qual es contractaven homes que els menessin. El febrer de 1379, l'administrador d'en Colom va contractar el traginer Bernat Ages durant quatre dies, tres dels quals fou destinat a llaurar amb el mul de l'hospital la «vinya que hi havia arrencada: sembré-hi ciurons».⁴⁵¹

Per esmorteir aquestes despeses, en d'altres llocs hem descrit que, en contextos rurals, hi funcionava un actiu sistema de comanda i cessió d'animals (Sales i Favà, 2021). Donada la necessitat puntual de tracció animal, que excedia la disponibilitat domèstica, els hospitals participaren en aquest mercat també com a comandataris. Així, la documentació descriu que es llogaven homes amb els seus animals a canvi d'un preu tancat que incloïa la jornada d'ambdós. Per a la verema de 1391, a en Vilar es llogà el traginer Llobet amb el seu mul perquè treballessin dos dies a la Vinya Llonga. A més a més, es contractaren dos traginers més amb els muls respectius per carregar el raïm collit a la Granada.⁴⁵² No sempre es tractaria de professionals de la càrrega i el transport: alguns pagesos de la zona prestaven les seves mans i els animals,⁴⁵³ així com altres institucions dotades de bestiar. En aquest sentit, documentem préstecs de bestiar entre els hospitals, com ara les dues mules d'en Vilar que participaren en la veremada del Collblanc dels Mesells el 1385, a raó de 9 s. per animal i dia.⁴⁵⁴ Un any més tard es repetiria l'operació, al mateix for.⁴⁵⁵ En la dècada anterior, l'Hospital d'en Colom també havia llaurat amb l'ajuda d'una bèstia de l'Hospital d'en Vilar.⁴⁵⁶ Aquests préstecs eren

446 A la tardor de 1376, la quartera de forment tenia un cost de 20 s. Vegeu ACB, HC, 1375 (2), f. 85v (11-1375).

447 ACB, HC, 1389, f.s. 3 (1389).

448 ACB, HC, 1380, f. 36v (22-6-1380); 1384, f. 71r (14-3-1385).

449 ACB, HC, 1375, f. 39r (1375).

450 Vegeu-ne exemples, respectivament: ACB, HC, 1375, f. 37v (8-1375); ACB, HV, 1391, f. 64v (23-9-1391); f. 64v (22-9-1391).

451 ACB, HC, 1377, f. 71r (2-1379).

452 ACB, HV, 1391, f. 64v (30-9-1391 i 3-10-1391).

453 ACB, HM, 1385-1386 (2), f. 57r (27-10-1386).

454 ACB, HM, 1385-1386, f. 74v (27-9-1385).

455 ACB, HM, 1385-1386 (2), f. 56r (5-10-1386).

456 ACB, HC, 1377, f. 27r (2-6-1377).

possibles gràcies el decalatge de les veremes en diferents finques i, també, a la càrrega de feina inferior en les institucions que cedien el bestiar.

Però existia una forma alternativa de retribuir les tasques dels animals cedits. Algunes feines no havien d'ocupar ni una jornada sencera; d'altres podien realitzar-se de forma esporàdica; encara en d'altres casos la durada era incerta quan començava la feina. Per aquests motius, en lloc d'un preu tancat per jornada també es documenta el sistema de llogar *a vies*, és a dir, el pagament d'una tarifa per cadascun dels viatges efectuats entre el vinyar i el lloc de destí. Generalment s'anava fins al celler, tot i que també podien fer-se viatges fins al mercat, l'obrador d'un artesà, el front marítim, etc. Valgui com a exemple el cas documentat el gener de 1387 als Mesells, quan es llogaren tres muls per carregar les sarments del Collblanc a raó d'1 s. 2 d. per cada via. Havent-ne fet dotze *charreres* (no sabem al llarg de quantes hores o dies), es pagaren 14 s.⁴⁵⁷

A tall de conclusió

A partir de l'estudi dels hospitals barcelonins tres-centistes, al llarg d'aquesta secció s'han descrit les principals tasques relacionades amb el cultiu de la vinya. L'escena proposada encaixa amb la dels estudis que ens precedeixen sobre la vinya en temps preindustrials, particularment per a l'època moderna. Les referències bibliogràfiques han estat especificades oportunament.

Defensem que la nostra és una aproximació representativa del fenomen en el context baixmedieval. Enriqueix les recerques existents per a aquest període, que en gran part s'havien centrat en l'examen de contractes agraris. De manera sintètica, les pàgines precedents han demostrat que les institucions invertien un gran contingent de treball, humà i animal, en els vinyets. Al llarg del cicle anual i per ordre cronològic, els ceps solien rebre una primera cavada hivernal, tasca que es reprenia a la magencada del mes de maig. Tot i que hi podia haver algunes feines preparatòries a l'estiu (arrencar la canyota, alçar els ceps, espampolar), el punt culminant del cicle era la verema, que en el període estudiat solia començar entre la tercera i la quarta setmana de setembre i, en funció dels hospitals, durava de 9 a 12 dies. Cloïa l'any agrícola la tercera cavada superficial i la poda, que era la feina més especialitzada de totes les que tenien lloc a les vinyes.

La mà d'obra i les relacions de producció

A aquestes alçades ja sabem que de treballadors a les vinyes dels hospitals, i a la resta d'activitats productives, n'hi havia de diverses modalitats. Les institucions disposaven

⁴⁵⁷ ACB, HM, 1385-1386 (2), f. 57r (16-1-1387).

dels treballadors de llarga durada, contractats per mesos i fins a un any sencer. També contractaven jornalers implicats en campanyes o tasques específiques (sovint només hi eren un sol dia). Aquests darrers formaven la major part de la mà d'obra a les vinyes. Finalment, els hospital dels Mesells i d'en Vilar, durant el període estudiat, disposaven d'un esclau implicat en feines agrícoles. Entre les jornades de treball documentades en els tres hospitals estudiats n'hi havia de femenines, tot i que majoritàriament eren masculines. En les línies que segueixen presentem allò que sabem, ara per ara, sobre les relacions de producció que afectaven aquests sectors.

En primer terme, cal corroborar alguns dels enunciats del darrer paràgraf amb dades proveïdes pels registres. La sèrie buidada de la comptabilitat dels Mesells (que és la més consistent de les tres institucions, pel que fa a la identificació de treballadors) indica que, del total de 4.148 jornades invertides als vinyars entre 1379 i 1395, la gran majoria (98%, 4.075) corresponen a jornalers, contractats per dies o setmanes. La resta es repartiren entre l'esclau (1%, n. 42), el personal domèstic de llarga durada i malalts (0,5%, n. 20) o fins i tot l'escolà de la capella (0,3%, n. 11). De totes aquestes jornades, el 84,8% (3.516) corresponen a treball masculí, el 8,7% (362) a treball femení i la resta, 6,5% (270), al treball animal extern (menat per homes).⁴⁵⁸

Cal especificar que, als Mesells, el personal contractat per mesos era preferentment destinat a l'acapte del pa i a d'altres tasques domèstiques. En canvi, en els hospitals d'en Colom i d'en Vilar, si aquestes xifres poguessin cal·lucular-se amb precisió, segurament hi constataríem una proporció més alta de jornades assignades a treballadors de llarga durada (la *companya*). La *companya*, en aquestes dues institucions, era més nombrosa; a més, hi havia homes amb l'encàrrec específic de participar en les tasques vitivinícoles. És el cas d'en Ramon Reixac, ja esmentat al capítol 2, que fou contractat anualment per en Colom per cavar les vinyes i rentar les botes.

Recordem que, en el segon capítol, hem presentat aquest tipus de treballadors, dels quals indicàvem que eren llogats per fer feines diverses (i, per tant, amb escassa especialització) i que les seves condicions contractuals incloïen conceptes com ara la manutenció i el llit. En canvi, proporcionalment estaven més mal pagats que no pas els homes que anaven a jornal. Vegem per aquest motiu el cas d'un Miquel de Saragossa, contractat el 30 d'abril de 1388 a en Vilar per magencar les vinyes durant un mes. Complí l'encàrrec i encara s'hi va estar cinc dies més. Per tot aquest temps se li retribuï el treball amb 27 s.⁴⁵⁹ És a dir: va percebre uns 9 d. diaris. Just quan Miquel de Saragossa acabava el seu encàrrec, començaven a treballar deu homes en la mateixa tasca, tot i que només s'hi haurien d'estar cinc dies. Els comptes no proporcionen el nom d'aquests

⁴⁵⁸ Sobre la complementarietat de la mà d'obra jornalera i els *missatges* o treballadors de llarga durada, vegeu Jover i Pons (2012, 205-217 i 235).

⁴⁵⁹ ACB, HV, 1387-1388bis, f. 70r (30-4-1388).

jornalers, cadascun dels quals va cobrar 3 s. 8 d. per jornal, és a dir, gairebé cinc vegades més que el primer home.⁴⁶⁰

Segons la documentació, als treballadors de llarga durada se'ls *afermava*, és a dir, s'hi arribava a un pacte que devia incloure conceptes com ara el salari, la durada de la feina o altres condicions (l'utillatge, l'alimentació, l'allotjament). Tot això probablement implicava l'extensió d'una acta notarial amb les clàusules contractuals pertinents. Si les retribucions d'aquests homes les localitzem en els epígrafs dels salaris als llibres de comptes, les dels jornalers poden trobar-se als epígrafs relatius a les despeses de les vinyes.⁴⁶¹ Acarant les dues seccions, entenem que la feina dels treballadors de casa es donava per descomptada. Com a exemple eloqüent, en l'exercici 1398-1399, a l'Hospital d'en Vilar l'administrador hi feia constar: «axaubrir de la Granada no costà res, que II hòmens de casa la axaubriren».⁴⁶² El cost d'aquesta mà d'obra era molt inferior i a més formava part d'una despesa estructural, que no mostra gaires oscil·lacions durant el període estudiat. Si es pactaven aquestes condicions, la *companya* podia ser traslladada en qualsevol moment dins de les diverses ocupacions dels hospitals: feina agrícola o al celler, obres i reparacions, captar, cuidar els malalts, netejar les instal·lacions, etc.

Amb tot, un dels elements més originals que es pot descobrir als llibres de comptes, pel que fa a l'organització del treball assalariat, en aquest cas jornalер, és la presència d'intermediaris. Són descrits com a *metedors* i aparentment eren els responsables d'oferir mà d'obra jornalera als hospitals, així com d'organitzar les partides. En tenim molt poques notícies, d'aquests *metedors*; potser la seva existència està relacionada amb els intents d'organització i reglamentació del treball agrícola al territori de Barcelona, l'exemple més eloqüent del qual és l'activitat de la confraria dels sants Abdó i Senén dels pagesos a partir de 1329.⁴⁶³ Dubtem, en canvi, que sigui l'equivalent a la figura d'un majoral encarregat d'organitzar les tasques agrícoles per encàrrec del senyor (entre d'altres qüestions, perquè no documentem que cap individu fos retribuït específicament per fer aquesta feina) (Soto, Jover, 1997, 241; Jover, Pons, 62).

Com a exemple de la seva posició, valgui el cas registrat el 12 de gener de 1384, quan en Roca, que era un d'aquests *metedors*, actuà com a intermediari o col·lector dels salaris de dotze homes que havien podat la vinya Major d'en Colom.⁴⁶⁴ Els *metedors* devien tenir una cartera de treballadors que posaven a disposició dels clients.

460 ACB, HV, 1387-1388bis, f. 14r (8-6-1388).

461 Contractar un treballador de llarga durada podia ser descrit com llogar a *preu cert*: ACB, HC, 1377, f. 30v (12-1377).

462 ACB, HV, 1397-1398 (2), f. 28v (1398-1399).

463 Estem pràcticament mancats d'estudis sobre l'organització gremial dels oficis de pagès i hortolà en temps històrics. Algunes excepcions són Cabestany (1973-1974) i Segura (1981).

464 ACB, HC, 1383, f. 56r (12-1-1384). Tal vegada és el mateix Roca que localitzem treballant a les vinyes *ab altres tres o ab cinc d'altres* entre 1377 i 1380. Vegeu, ACB, HC, 1375 (2), f. 86r (2-1377); 1380, f. 34r (17-5-1380). Un *metedor*

Els llibres dels Mesells indicarien que els tenien reconeguda la capacitat de negociar salaris amb els contractadors i, també, la de fixar indemnitzacions. Així, en les notícies documentals apareixen relacionats amb la capacitat d'emetre *sentències* o bé de *jutjar* qüestions laborals. Tal és el cas registrat el 28 de gener de 1384, quan una colla de 14 homes accedí al Collblanc dels Mesells per cavar. Ja havien treballat la jornada anterior, però aquell dia començaria a ploure i l'administrador els hagué de llicenciar (*trasch-los*). Amb tot, es veié obligat a donar-los 4 d. per cap (*agui-los a donar*) perquè el *metedor* «axí hi donà sentència».⁴⁶⁵

En aquesta mateixa línia i a tall d'hipòtesi, ens preguntem si els *metedors* també sancionaven la retirada o disminució del salari a jornalers improductius o díscols. El desembre de 1380, tres dones van treballar a la vinya del Collblanc dels Mesells. Hi garbonaven sarments. Dues d'aquestes van rebre un jornal de 20 d., però la tercera, valorant l'administrador «que feu fort poch», tan sols en rebé 14 d.⁴⁶⁶

Finalment, cal indicar que, en el mateix període, de *metedors* n'hi havia actuant a d'altres finques de la zona, com ara a la reserva senyorial del monestir de Sant Pere de les Puel·les (1377) (Richou, 2015, 71).⁴⁶⁷ La de *metedor* podria haver estat una figura que no va tenir continuïtat històrica, potser incentivada per les confraries de pagesos i pròpia d'un període en què el treball assalariat gaudí de condicions excepcionals. Ens hi detindrem més endavant, en aquest aspecte.

Pel que fa a la identitat dels jornalers de la vinya, solem tenir-ne poques dades. En podem conèixer el gènere, l'ocupació i el salari amb certa facilitat, però la font sol escamotejar altres referències que no eren útils per dur la comptabilitat. Per exemple, molts dels treballadors es designen anònimament (*un hom, una fembra*, etc.). Tampoc és evident el tipus de gratificacions que rebien, més enllà del salari: si menjaven a càrrec de l'hospital, si els era proporcionada l'eina de treball, etc.

Així i tot, entre els jornalers n'hi havia de més especialitzats que d'altres. En conseqüència, els primers rebien una més bona retribució. Detalls en els comptes, com ara el fet que els individus es designessin pel nom, també són indicatius d'un cert nivell d'especialització o de reconeixement. En la plantada del novembre de 1380 a la Vinya Major d'en Colom, s'hi destinaren un mínim de 33 jornals. Tot i que el conjunt de les tasques van ser descrites de la mateixa manera, les diferències salarials entre individus

efectivament s'estava a les vinyes dels Mesells el gener de 1376, quan l'administrador li va fer arribar *un poc* de vi piment. Vegeu ACB, HM, 1379-1380, f. 58v (1-1-1376).

465 ACB, HM, 1383-1385, f. 95v (28-1-1384). Vegeu els altres exemples documentats a ACB, HM, 1383-1385 (2), f. 71v (23-5-1384); 1387-1389 (2), f. 157r (15-2-1389).

466 ACB, HM, 1379-1380 (2), f. 159r (12-1380).

467 El *metedor* de Sant Pere de les Puel·les era retribuït amb un salari estacional per part de la institució. Vegeu AMSPP (Arxiu del Monestir de Sant Pere de les Puel·les), llibre de les Abadesses, reg. 12, f. 49r (12-1374); reg. 18, f. 54r (7-1384).

són significatives. Mentre un Joan de Cervera percebia 2 s. diaris per estar-s'hi quatre dies, *quatre castellans* rebien només 15 d. diaris treballant-hi el mateix període.⁴⁶⁸

Val a dir que, per a la majoria de treballadors, no disposem d'aquest tipus d'informació sobre l'origen. A en Vilar se'ls denomina *mundaris*, nom que n'evidencia la condició social subalterna. L'any 1393, un total de 39 d'aquests mundaris entraven a cavar a la Granada a canvi d'un jornal prou baix (16 d.), sense que en puguem saber res més, de la seva identitat.⁴⁶⁹

Amb tot, els registres dels hospitals d'en Colom i d'en Vilar proporcionen alguns orígens d'aquests treballadors poc qualificats que es llogaven per dia a Barcelona. En canvi, als comptes dels Mesells aquest tipus d'informació és pràcticament nul·la.

Del sondeig dels dos primers hospitals, doncs, en destaquem, d'una banda, la identificació d'alguns jornalers amb domicilis que estaven molt a prop de les dependències de la institució: en Bayès, *que està prop l'Hospital*, cavà les vinyes d'en Vilar el gener de 1389.⁴⁷⁰ En aquesta mateixa fundació trobem d'altres casos similars, incloent-hi aquells per als quals es deia que els jornalers vivien *prop lo Padró*⁴⁷¹ o *davant Santa Margarida*.⁴⁷² També es documenta un treballador del carrer d'en Canyet⁴⁷³ o, ja més allunyat, un home que duia muls per l'Hospital d'en Colom i que vivia al carrer dels Mercaders.⁴⁷⁴ Ja s'ha esmentat el cas el cas de podadors que vivien a tocar de les vinyes.⁴⁷⁵

De l'altra banda, s'identifica els forasters que estaven de pas o que vivien des de feia poc a la ciutat. Del mateix Principat de Catalunya, entre en Vilar i en Colom es comptabilitzen homes de *Cabrera de Mar* o de *l'Anoia* (1), de *Sant Boi* (1), d'*Igualada* (1), de *Berga* (1), de *Cervera* (1), de *Lleida* (1), de *Sant Feliu de Guíxols* o del *Llobregat* (1),⁴⁷⁶ del *Penedès* (2) i, especialment, de *l'Empordà* (50).⁴⁷⁷ L'Hospital d'en Colom reclutà aquests darrers homes entre 1389 i 1391 per cavar i magencar. En un cas, el dia 29 de gener de 1390 entraren a cavar «aquells d'Empurdà qui jeyen en l'espital, feya-ls la mesió, e prenien cascú a raó de I s. IIII drs.». ⁴⁷⁸ A través d'aquesta notícia sabem que

468 ACB, HC, 1380, f. 37r (bis) (11-1380).

469 ACB, HV, 1391 (2), f. 103r (15-2-1393).

470 ACB, HV, 1387-1388bis (2), f. 14r (26-1-1389).

471 ACB, HV, 1397-1398, f. 31r (29-10-1397).

472 ACB, HV, 1386, f. 16v (11-6-1386). L'espai és difícil de localitzar, ja que el convent de les Jerònimes del mateix nom no es construí sobre el solar de l'Hospital fins l'any 1426.

473 ACB, HC, 1377 (2), f. 69r (10-1378).

474 ACB, HC, 1389, f. 136v (26-9-1389).

475 Vegeu la p. 113.

476 Es tractava d'un home designat com *en Bas*, que duia muls per l'Hospital d'en Colom. ACB, HC, 1389, f. 136v (9-1390).

477 Un d'aquests empordanesos, Joan Merge, era, concretament, de Borrassà. ACB, HC, 1389, f. 127v (1390).

478 ACB, HC, 1389, f. 127v (19-1-1390).

l'Hospital acollia puntualment un nombrós contingent d'homes, d'una zona concreta de Catalunya, i que els destinava al treball agrícola. No hauria de descartar-se que es tractés de refugiats de la guerra de l'Empordà de 1384-1388, en la qual s'enfrontaren els partidaris de Joan I d'Empúries amb els del Cerimoniós i que comportà períodes d'escassetat i una important devastació al país (Monsalvatje, 1917, 201 i s.; Sánchez Martínez, 1999, 304-306).

En darrer terme, de fora del Principat comptabilitzem homes de Saragossa (1), de França (1), de Navarra (1), de Provença (1), de Portugal (1) i, especialment, de Castella (10), origen del qual, en aquest període, detectem molts treballadors subalterns arreu de la Corona d'Aragó (Furió, 2017, 85-87).

Una altra tendència ja anunciada anteriorment pel que fa a la contractació de les persones, és el reclutament de diversos membres d'una mateixa família. Tot i que no solen estar ben documentats, a la ciutat de Barcelona hi havia grups familiars dels estaments populars que vivien gràcies a aquest tipus de feines eventuais al camp.⁴⁷⁹ Mentre l'Hospital d'en Vilar contractava na Cília per fer tasques domèstiques, ocasionalment també reclutava el seu germà per fer feina a les vinyes.⁴⁸⁰ Igualment, na Cortals, clauera d'en Colom a la dècada de 1370, veia com el germà, de tant en tant, era cridat per llau-rar amb el mul.⁴⁸¹ Durant la verema de 1379, en aquest darrer hospital, mentre na Font collia raïm, el marit feia somades.⁴⁸² Els exemples són nombrosos.

Tot i que els hospitals estaven ben provistos d'infants residents, no hi ha evidències que fossin utilitzats com a mà d'obra. Els nens Fransoy, Eulàlia, Pericó i Colom, tots orfes, convivia amb la resta de malalts el gener de 1376 a l'Hospital d'en Colom i hi eren alimentats. Tanmateix, les fonts mai arriben a indicar que fessin feines agrícoles ni de cap altre tipus.⁴⁸³ No hauria de descartar-se, amb tot, que sense cap mena de retribució ajudessin en les feines més senzilles de l'hort, que carreguessin aliments per als jornalers que treballaven als vinyars, etc.

En canvi, sí que tenim constància d'altres *fadrins* (que cal entendre com a adolescents) que eren reclutats per les institucions hospitalàries. És el cas de l'escolà major dels Mesells, «que no ha para ne mare, ne béns, e és fadrí ja gran», i que servia a les vinyes a finals de la dècada de 1370.⁴⁸⁴

A més, de fadrins externs se'n reclutava una bona quantitat per assistir en les tasques típicament femenines de les vinyes. Podia resultar una mà d'obra interessant

479 Encara a les darreries del segle xv, els focs dels pagesos i hortolans representaven prop del 12% de l'estructura productiva de la ciutat (Sales i Favà, 2024).

480 ACB, HV, 1380-1381, f. 53r (1380); 1391, f. 65r (4-10-1391).

481 ACB, HC, 1375, f. 26r (10-1375).

482 ACB, HC, 1379, f. 36v (30-9-1379).

483 ACB, HC, 1375, f. 30v (1-1376).

484 ACB, HM, 1379-1380, f. 133r (7-5-1379).

a nivell comptable, perquè els adolescents estaven encara més mal retribuïts que les dones. Mentre que en la verema de 1389 les dones de l'Hospital d'en Colom percebien entre 16 d. i 18 d. diaris, un fadrí «que fou a tallar rayms» tot just en rebé 12 d.⁴⁸⁵ Com a dia d'avui en les feines precàries i mal remunerades, d'aquests fadrins es deia que hi eren, tot just, per *ajudar*.⁴⁸⁶ En tot l'arc cronològic analitzat comptabilitzem 30 jornades a les vinyes assignades a fadrins (4 a en Colom, 24 a en Vilar i 2 als Mesells).

Si tenim ben documentat que els malalts dels hospitals eren enviats a captar per la ciutat (Jáuregui, 2018a, 91-92), no disposem d'evidències del fet que habitualment fossin reclutats com a mà d'obra a les vinyes. Un cas excepcional és el del malalt anomenat *Jordi*, dels Mesells, que treballà a les vinyes en alguna ocasió durant la seva estada a la institució.⁴⁸⁷ En canvi, els hospitals sí que disposaven de mà d'obra esclava que utilitzaven en les tasques agrícoles i als vinyars, tot i que és marginal en el còmput global.

L'Hospital d'en Vilar disposava d'un esclau anomenat *Rux* o *Ruig* que sabem que participava en les cavades. A canvi d'aquesta activitat rebia refrigeris diaris, tal com també passava amb la majoria dels companys jornalers amb qui treballava.⁴⁸⁸

A l'esclau *Rux*, però, li perdem la pista de seguida. El febrer de 1378 fou venut a un barquer que es deia Francesc Fàbrega a canvi de 21 l. Aquest darrer el duria a revendre a Mallorca. L'esclau devia resistir-s'hi, perquè es van haver d'avisar dos saigs que ajudaren l'administrador d'en Vilar a lligar-lo i a dur-lo cap a la ribera de la mar, on l'esperava el barquer (Roca, 1920, 41).⁴⁸⁹

De l'esclau dels Mesells, en canvi, en tenim més notícies. Ja hem indicat que comptabilitzem 42 jornades d'aquest individu als vinyars (especialment entre 1379 i 1382), tot i que sospitem que en podrien haver estat algunes més. També se l'obligava a treballar en els sembrats, a l'hort i al celler. La majoria dels seus jornals foren per cavar o magencar, però també el localitzem podant les parres de l'hort.⁴⁹⁰ De fet, es convertí en un actor estructural de les tasques agrícoles, de tal manera que, quan queia malalt, havia de ser reemplaçat expressament.⁴⁹¹ Com que l'esclau sortia de l'Hospital cada dia

485 ACB, HC, 1389, f. 137v (6-10-1389).

486 ACB, HC, 1375 (2), f. 73 (8-12-1376). Un altre exemple eloquent de l'ús del concepte *ajudar* el documentem en el cas d'un castellà afermat el 9 de juliol de 1388 a en Vilar en substitució d'un altre home que havia caigut malalt: «perquè segàs canyota, que havia en les vinyes que no-y granàs, e perquè ajudàs a la qüesta». Rebé un jornal de 7,5 d. durant 19 dies. Vegeu ACB, HV, 1387-1388bis, f. 70r (9-7-1388).

487 ACB, HM, 1379-1380 (2), f. 139r (24-9-1380); f. 144r (30-1-1381); 1381-1382, f. 52v (22-5-1381); f. 57r (11-9-1381).

488 ACB, HV, 1377, f. 44v (12-1377).

489 Vegeu també ACB, HV, 1377, f. 35r (2-1378).

490 Vegeu la p. 111.

491 ACB, HM, 1379-1380 (2), f. 157r (12-6-1380); 1381-1382, f. 74r (11-1381).

per anar a la vinya, era ell qui precisament portava el menjar per als treballadors en un sarró de pell de cabra.⁴⁹²

Aquesta no és, però, l'única mà d'obra esclava que entrà a les vinyes o als cellers dels hospitals durant el període estudiat. Els propietaris de captius, a Barcelona, solien posar-los a disposició dels terratinents a canvis de soldades. En el nostre dossier documental tan sols se'n localitzen un parell de casos: el d'una esclava d'en Torra que veremà a en Colom l'any 1380, i el d'un esclau que es deia Antoni que hi netejà les botes aquell mateix any.⁴⁹³

Els hospitals tres-centistes barcelonins disposaven de mà d'obra amb condicions contractuals diverses per treballar les vinyes. Hi comptem els *residents*, que podien estar-se molt anys a la casa; els jornalers especialitzats que, per exemple, hi anaven a podar un sol dia; entremig, persones que assumien un cicle de feina que solia durar des d'una setmana fins a uns quants mesos. Homes, dones, fadrins, grups familiars, esclaus, barcelonins, forasters..., fins i tot, com hem vist en epígrafs anteriors, hi havia companyies especialitzades en la poda dels ceps. Aquesta complexitat requeria una gestió eficient, reflectida en part en els epígrafs dels llibres de comptes. A més, en el cas específic dels jornalers, la gestió dels recursos va ser facilitada per la tasca del *metedor*. Contractador i intermediari amb capacitat jurisdiccional en assumptes laborals, d'aquesta institució encara en tenim massa pocs detalls. Futures recerques i troballes documentals hauran de fer-hi llum.

El treball femení

Pel que fa a la divisió sexual del treball, anteriorment hem constatat que les dones, en la viticultura preindustrial, tenien assignades una sèrie de tasques de caràcter físic. Les feines en qüestió no implicaven una força excessiva, però sí que requerien, específicament, que vinclessin l'esquena per ajupir-se de manera continuada durant la jornada.⁴⁹⁴ Veremaven i garbonaven els sarments. La resta d'ocupacions eren per als homes.

L'oferta laboral que tenien els hospitals per a elles, com a jornaleres, era prou limitada. A la vinya, les dues tasques que els eren especialment assignades duraven pocs dies cada any. En la cerealicultura eren una mica més freqüents: se les destinava, sobretot, a eixarcolar i escugular, és a dir, a arrencar les males herbes que creixien entre els sembrats, que és una activitat que es repetia diverses vegades al llarg del cicle agrícola. Als horts, participaven a entrecavar alls i a plantar hortalisses.

Com que feien tasques que els eren assignades especialment, no podem presentar dades seriades que acreditin les diferències salarials entre homes i dones. Però

492 Vegeu, per exemple, ACB, HM, 1379-1380, f. 59v (24-1-1380); 1381-1382, f. 52v (26-5-1381).

493 ACB, HC, 1380, f. 37r (9-1380); f. 37v (9-1380).

494 Tal com es constata també en la iconografia del període (García Herrero, 2008, 28).

aquestes dades són prou evidents a partir d'algunes observacions aïllades i també de la comparació de les retribucions de les seves feines amb d'altres, d'homes, que requerien una expertesa similar. Per exemple, a partir de les taules 33, 34 i 35, a l'apèndix, es poden comparar els salaris per veremar (dones) amb els de fer somades (homes).

En tot cas, quan homes i dones efectivament coincidien en una mateixa posició, als vinyets, les assignacions salarials a les dones solien situar-se entre un 25% i un 50% per sota de les dels homes. Això es fa explícit, per exemple, en una entrada registrada el gener de 1384 als Mesells: «Fiu aplegar o agarbonar les serments de la dita vinya. Foren-hi dos hòmens e IIII fembres. Los hòmens, a raó de II s. Les fembres, a raó de I s. VI d.».⁴⁹⁵

Malgrat que les jornaleres no solen aparèixer identificades a la documentació, hi ha excepcions. A través d'aquestes notícies reconeixem que les dones participaven de manera recurrent, al llarg dels anys, en les dues tasques que els eren encomanades als vinyars. És el cas d'una Avinent a l'Hospital d'en Vilar, que participà en les veremes i en les recollides de sarments després de la poda, a més de treure cugulla dels sembrats i espigolar forment, durant tota la dècada de 1390.⁴⁹⁶ Com ella en detectem d'altres, de jornaleres que podien guanyar-se la vida d'aquesta manera.⁴⁹⁷ Algunes devien ser llogades per diferents senyors o institucions al llarg de l'any; d'altres devien combinar ocupacions professionals. Tal és el cas d'una dona que anà a veremar a en Colom (1385) i que fou descrita com «aquella qui fa les calces d'aigua», és a dir que també feia de cosidora.⁴⁹⁸

Els salaris

Aquest epígraf, merament descriptiu, presenta el buidatge dels salaris de les feines de la vinya. El conjunt de dades pot resseguir-se a les taules 33, 34 i 35, a l'apèndix. Allà s'hi fan constar les principals tasques en aquest àmbit i l'evolució de les retribucions ofertes pels administradors dels hospitals. Cal advertir que les dades que es presenten són agregades: inclouen tant els salaris dels jornalers (salaris més alts) com els del personal de llarga durada (salaris més baixos).⁴⁹⁹ En conseqüència, les institucions que depenien més dels jornalers (e. g., els Mesells), de mitjana oferien salaris més alts que la resta.

⁴⁹⁵ ACB, HM, 1383-1385, f. 95r (2-1-1384).

⁴⁹⁶ Tan sols com a exemples, vegeu ACB, HV, 1391, f. 50v (6-2-1392); 1397-1398 (2), f. 29v (1-1399).

⁴⁹⁷ Vegeu el cas d'una Marió, a l'Hospital d'en Colom: ACB, HC, 1377 (2), f. 69r (10-1378); 1379, f. 36v (9-1379).

⁴⁹⁸ ACB, HC, 1385, f. 54r (20-9-1385). Aquesta podia ser una peça de vestir, impermeable, que servia per treballar dins l'aigua.

⁴⁹⁹ A les taules s'hi fa constar el nombre d'observacions per a cada dada.

Tenint en compte les tres tasques més ben documentades, que proposem de prendre com a indicadors (podar, cavar i veremar), sorgeixen alguns comentaris. Per exemple, hi ha el fet ja conegut que, als Mesells, els salaris eren més alts. En el cas dels cavadors, per exemple, eren fins a un 55% superiors als dels d'en Vilar. Cal assenyalar que aquestes diferències destacables es mantenen si desagreguem les dades i comparem, només, els salaris dels jornalers de les institucions. L'any 1388, a en Vilar, un jornalier que feia de cavador percebia 19 d. diaris de mitjana, mentre que, per la mateixa feina, als jornalers dels Mesells se'ls remunerava amb 38 d.

Ja sabem que podar era la feina més ben remunerada, tot i que magencar puntualment la superaria. En aquest punt, cal indicar que magencar solia estar més ben retribuït que no pas cavar, tot i que en essència era la mateixa activitat. Però la primera era una feina que entrava en competència amb altres tasques en els sembrats de cereals, durant la primavera avançada. D'aquesta manera, constatem que els salaris dels treballadors agrícoles oscil·laven en funció de la mà d'obra disponible i de la demanda de les finques, i que aquests factors variaven al llarg de l'any.

Encara sobre els tres salaris que es poden prendre de referència, constatem que les retribucions per cavar i veremar arribaren a coincidir en algunes anyades, especialment quan es documenta un contingent més gran d'homes en la segona activitat (en detriment de les dones i dels fadrins, que sempre estaven més mal remunerats) (vegeu la gràfica 12).

En general, els salaris nominals per veremar van experimentar un important increment, dels 16 d. de 1375 fins als 24 d. de 1394. La mitjana durant el conjunt del període observat se situa sobre els 20 d.

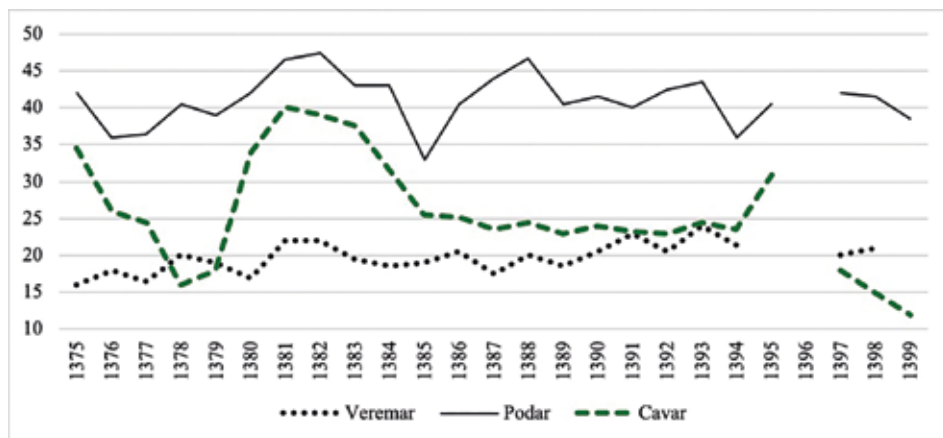
En canvi, en la poda i en la cavada s'hi documenten moltes oscil·lacions i una tendència poc evident. La poda es va retribuir amb un màxim de 47,5 d./dia (1382) i un mínim de 33 d./dia (1385), de manera que la mitjana se situava en els 41 d./dia. En la cavada es localitza un màxim de 40 d./dia (1381) i un mínim de, tan sols, 12 d./dia (1399). La mitjana és de 26 d./dia.

Els canvis interanuals d'aquests salaris van ser molt accentuats. En destaquen els augments del període 1381-1384, de 1386, de 1388 en els podadors i de 1395, que no podem explicar en tots els casos.

Tal com avançàvem, els salaris depenien de la disponibilitat de mà d'obra en un mercat molt fluctuant. Un dels factors que més clarament condicionà aquesta disponibilitat són els episodis bèl·lics, que continuaren durant el darrer quart del segle XIV, per bé que amb menys intensitat que en dècades precedents. L'any 1386, en referència al cost del lloguer d'animals de bast, als Mesells s'indicava: «per so eren recanes les dites bèsties car tots los peyeses se reculien en la ciutat, e açò per les companyes que deyen

que venien».⁵⁰⁰ Hom temia l'arribada de les tropes partidàries de Joan I d'Empúries. Més endavant, el setembre de 1393, l'administrador del mateix hospital es lamentava dels elevats salaris, donat que «no podie hom trobar companya per las gualeres», en referència a l'expedició que es preparava per sufocar les revoltes a Sardenya, una oferta laboral que desviava la mà d'obra que habitualment tenien les finques agrícoles de la perifèria urbana.⁵⁰¹

Gràfica 12. Salaris nominals en els cultius de vinya a partir de les sèries dels hospitals d'en Colom, d'en Vilar i dels Mesells, 1375-1399

Font: ACB, llibres dels hospitals d'en Colom, d'en Vilar i dels Mesells.

Les condicions de treball

A l'hora d'avaluar els salaris han de computar-se alguns conceptes, com ara la durada de la jornada laboral, els complements oferts als treballadors (en forma d'aliments, per exemple) i altres condicions negociades entre administradors i jornalers. La riquesa de la font consultada permet abordar aquests camps, tot i que de vegades ho fem a partir de notícies indirectes.

No sabem exactament quantes hores tenia un jornal a les vinyes dels hospitals. En altres paraules, quant de temps s'hi estaven els treballadors, als vinyars? Tenim algunes pistes que poden ajudar-nos a delimitar la durada de les jornades. En primer lloc, sabem que l'inici de les cavades i de tasques similars es produïa ben d'hora al dematí. Excepcionalment i com a fet digne d'esment, en una entrada del juny de 1379 els

500 ACB, HM, 1385-1386 (2), f. 55v (26-9-1386). Efectivament, el 1386 llogar un mul i un home costava 14 s., mentre que, de mitjana, els set anys anteriors (1379-1385) l'Hospital n'havia pagat 8 s. 11 d.

501 ACB, HM, 1393-1395, f. 75v (22-9-1393). Vegeu Carreras Candi i Schwartz Luna (1892, v. 1, 38-39).

comptes dels Mesells especifiquen que un grup d'homes començaren a magencar de *gran dia* (i. e., ja entrat el matí).⁵⁰² Un altre indicati que les feines s'iniciaven ben d'hora són les provisions per *dinar de matí*, que cal entendre com la primera menjada del dia. Aquesta tenia lloc un cop tothom ja estava treballant a les parcel·les. L'àpat del migdia, en canvi, era conegut com a *dinar major* i apareix menys a les fonts.⁵⁰³ Creiem que les veremades, per la seva banda, devien començar més tard, per tal d'evitar recollir els votims amb rosada. No solem detectar treballs agrícoles de matinada, abans de l'alba: en canvi, sí que apareixen més habitualment en el cas dels cellers.⁵⁰⁴

Les hores de llum solar marcaven el transcurs de la jornada laboral. Rarament es treballava un cop s'havia post el sol. Només excepcionalment ho feien, per exemple, un home que preparava somades, una veremadora i un traginer per enllestir una vinya dels Mesells l'any 1379.⁵⁰⁵ L'entrada comptable indica que s'hi van estar fins a les *vespres* (mitja tarda), tot i que l'escrivà anteriorment s'havia esmenat a si mateix, tot ratllant la paraula *completes* (la nit).

Com que les hores de sol delimitaven la jornada laboral, l'allargament del dia tenia conseqüències salarials. Tot i que pugui semblar anecdòtic, creiem que aquest és un indicati ben original de la capacitat dels jornalers d'imposar condicions avantatjoses en el context econòmic de les darreries del segle XIV. Algunes entrades comptables donen fe d'aquesta pràctica. El 24 de febrer de 1392 (un moment de l'any en què el dia comença a allargar-se amb rapidesa), un home que es deia Secavella de cognom va percebre 10 s. 8 d. per haver treballat vuit dies a 16 d. la jornada. En comparació amb les assignacions precedents (durant els mesos de gener i febrer s'havien pagat 12 d./dia), el nou jornal suposava un increment important. L'administrador de l'Hospital d'en Colom el justificaria «per tal com lo dia era crescut».⁵⁰⁶ A dos empordanesos que aquell any treballaven a la vinya arran d'encàrrecs mensuals, també els fou incrementat el salari amb aquest mateix pretext.⁵⁰⁷

Els diumenges eren dies de precepte, de tal manera que quan Julià de Fontcuberta fou afermat per l'Hospital d'en Vilar el 27 de setembre de 1388 per tirar la verema amb el mul i per cavar, s'establí que s'hi estaria un mes, «so és, XXIV jorns faenés».⁵⁰⁸ Se'n descomptaven els festius, entre els quals hi havia els diumenges. Així i tot, cal destacar que l'aturada dominical es respectava tan sols parcialment. Les feines

502 ACB, HM, 1379-1380, f. 80r (14-6-1379).

503 ACB, HV, 1391, f. 41v (28-9-1391).

504 Només en la plantada d'un mallol a en Vilar, l'any 1386, dos homes treballaren (segurament poques hores) *entrò despertade* (fins a l'alba). Vegeu ACB, HV, 1386, f. 15v (5-11-1386).

505 ACB, HM, 1379-1380, f. 81v (7-10-1379).

506 ACB, HC, 1391-1392, f. 101r (24-2-1392).

507 ACB, HC, 1391-1392, f. 101v (17-3-1392).

508 ACB, HV, 1387-1388bis, f. 70v (27-9-1388).

que no podien esperar, particularment la verema i també les cavades més tardanes, se saltaven la prohibició religiosa (Martínez de Aguirre, 1999, 168).

Més enllà de l'horari o del calendari laboral, es documenta una munió de casos en què les jornades s'interrompien. En tractar la figura del *metedor*, hem indicat que en algunes circumstàncies forçava la retribució parcial dels administradors. Encara no sabem d'on provenia la seva capacitat d'emetre dictàmens vinculants per als senyors de les finques; en tot cas, és significatiu que els jornalers tinguessin força suficient per imposar els propis interessos. Aquell Julià de Fontcoberta que ja coneixem «serví XIX dies tansolament», fet pel qual li retribuïren els dies treballats, malgrat el compromís adquirit inicialment d'estar-s'hi tot un mes.⁵⁰⁹ Tanmateix, les interrupcions i absències dels jornalers i temporers solien justificar-se, cosa que potser era un requisit per tal que el *metedor* pogués imposar la seva decisió.

Sovint, era el mateix administrador qui *treia* els treballadors de la vinya per pluja o amenaça de pluja. Cinc dones s'acostaren a les vinyes, però «ploc tantost, tant que no vetmaren res». Ara bé, pel simple fet d'haver-hi anat i també perquè «totes que-s bayaran» (van acabar xopes), van rebre una gratificació de 4 d. per cap (i 8 d. un home que les acompanyava).⁵¹⁰ Un altre dia, uns homes només perceberen mig jornal «car la pluja los ne gità». ⁵¹¹ Encara uns altres hagueren d'aturar les magencades a les deu del matí per culpa de la pluja. ⁵¹² En la batuda del forment de l'Hospital d'en Colom, el juny de 1380, la feina es feu *amb afany* per la proximitat de la tempesta. ⁵¹³ D'altra banda, ja sabem que les condicions de sequedat del sòl també podien detenir les labors al camp. El 15 de febrer de 1386, cinc cavadors paraven de cavar, per aquest motiu, i l'administrador feia anotar: «jaquim de cabar, per sech». ⁵¹⁴

Una altra circumstància que interrompia les feines eren les indisposicions per malaltia. En aquests casos els administradors també assumien que calia pagar i proposaven compensacions. A la vinya del Collblanc dels Mesells, durant la cavada d'una partida d'homes molt nombrosa, dos d'ells es van posar malalts, de tal manera que «fol-s estimada la feyna ha XVIII drs. aqascú». ⁵¹⁵ Les expressions sobre malalties sobrevingudes són habituals («car vench-li mal»). Aquestes circumstàncies obligaven els administradors a satisfer la feina feta, poca o molta, i a buscar mà d'obra nova per a les vinyes i els sembrats.

509 ACB, HV, 1387-1388bis, f. 70v (27-9-1388).

510 ACB, HM, 1379-1380, f. 81r (28-9-1379).

511 ACB, HC, 1391-1392, f. 88v (11-4-1391).

512 ACB, HC, 1393-1394 (2), f. 78v (28-5-1394).

513 ACB, HC, 1380, f. 16v (26-6-1380).

514 ACB, HC, 1385, f. 56r (15-2-1386).

515 ACB, HM, 1379-1380, f. 159v (13 i 14-2-1381).

Amb tot, constatem que hi havia un règim laboral obert a la negociació, que tendia a ser tolerant amb les circumstàncies personals i les reclamacions dels treballadors.

Altres indicis d'aquesta flexibilitat són les nombroses compensacions materials ofertes als treballadors, com ara la posada a disposició de les eines (càvecs) per part dels hospitals,⁵¹⁶ el proveïment de calçat (no només als treballadors de llarga durada, sinó també als mateixos jornalers),⁵¹⁷ els pagaments complementaris amb roba provinents de les despulles dels morts⁵¹⁸ o les candeles de cera,⁵¹⁹ la disposició temporal de llits dins la casa⁵²⁰ i, particularment, les pitances. Abordem aquest darrer aspecte en la secció següent.

Les missions

Els hospitals estudiats, a les darreries del segle XIV, descrivien com a *missions* les assignacions alimentàries que feien a treballadors i malalts residents (s'emprava l'expressió *fer la missió*, més concretament). Mentre que els treballadors de llarga durada gairebé sempre rebien menjar i beure (un fet que explica, en part, la prestació de salaris més baixos), alguns jornalers no en gaudien i se n'havien de proveir ells mateixos.

Just després de la pesta de 1348, advertint l'escassetat de mà d'obra i l'augment de les exigències dels treballadors assalariats, el Consell de Cent havia intentat regular aquestes pràctiques. Així, una ordinació de 1350 limità el salari i les assignacions alimentàries als mestres de cases (llombards i pisans) i també als manobres, dels quals especificava al mateix temps que si sortien fora de la ciutat per treballar «puxen pendre a menjar e a beure, oltra lo dit loguer».⁵²¹ Observem que els treballadors agrícoles, a les darreries del segle, també participaven en aquestes pràctiques.

Amb tot, no sabem del tot què ho determinava, que alguns d'aquests homes no rebessin aliments. Sospitem que això podia ser objecte d'una negociació entre administradors i treballadors, de la qual, però, no s'emetia cap certificació escrita. En aquest sentit, una entrada del 27 de setembre de 1386, a l'Hospital d'en Vilar, sembla justificar un determinat salari en funció de l'absència d'un àpat: «Lo dijous torné venemar e logué V homens, so és III dels quals qui lo dimecres hi eren astats aquel preu matex, e II qui costaren II s., enperò aquests dos no los donave a sopar».⁵²² El

516 ACB, HC, 1379, f. 37v (5-1379).

517 ACB, HV, 1387-1388bis, f. 13v (27-12-1388).

518 ACB, HV, 1387-1388bis, f. 70v (1-11-1388).

519 ACB, HC, 1377, f. 27v (25-1-1378).

520 ACB, HC, 1377 (2), f. 69v (3-11-1378).

521 AHCB, 1B.I-18, f. 23r (1350).

522 ACB, HV, 1386, f. 15r (27-9-1386).

juny de 1392, sis magencadors s'estaven a les vinyes d'en Colom, tot i que «als IIII tan solament los don barnà (*berenar*)».⁵²³ Fos com fos, a partir de les fonts existents es fa difícil determinar a quin jornalier li era feta la *messió* i a quin no. Creiem que la majoria sí que en rebien.

En termes generals, les *missions* podien cobrir alguns dels tres àpats principals del dia: el dinar de matí, el dinar major i el sopar. El *berenar* (o *la barena*) creiem que era un terme genèric, que tant pot remetre a un àpat de mitja tarda com de mig matí. Cal recordar que els llistats de compres que apareixen en l'epígraf de les despeses ordinàries contenen, només, una part dels aliments distribuïts entre els treballadors. Com ja sabem, aquestes institucions mostren una clara tendència a autoproveir-se de matèries i aliments produïts a casa.

Habitualment es menjava a les mateixes vinyes. «Car tots anaren a la dita vinya de dinar», indica una entrada de l'Hospital dels Mesells en plena temporada de *levar* la verema i d'espampolar.⁵²⁴ Això vol dir que els menjars es duïen cuits i que havien estat preparats amb antelació a les cuines de les fundacions.

L'estudi de l'alimentació proporcionada a malalts i treballadors, a partir de la documentació d'aquests hospitals, és un assumpte que pot donar molt de si. Però a la vegada requereix una aproximació específica, que haurà d'analitzar un nou volum de dades important. De moment deixarem aquest exercici per a futurs treballs o per a altres investigadors i proposem, aquí, algunes generalitzacions preliminars.

Els treballadors rebien un plat principal, d'aportació proteica animal. Durant el període analitzat, l'oferta predominant fou la carn de moltó, si bé competia amb el peix salat en molts dies de l'any que s'esqueien en períodes d'abstinència del calendari religiós (Quaresma, els divendres, etc.). També documentem nombrosos dies de dejuni absolut (les Tèmpestes, Sant Andreu, Sant Mateu, lletanies de maig). Cal destacar que els dejunis no apareixen com una pràctica general, sinó que tenim notícia de treballadors que, potser complint prometes o vots privats, en feien al marge de la resta de companys.⁵²⁵ Entre les aportacions proteïques, de manera habitual també s'hi documenta el fetge (de moltó) i les freixures. Els treballadors en consumien com a revitalitzant de bon matí. El porc apareix menys habitualment i el *crestat* (carn de boc) es documenta, específicament, entre la dieta dels treballadors dels Mesells. Els polls i el cabrit eren sobretot subministrats als malalts i menys, en canvi, als treballadors.

L'altre gran component d'aquestes menjades eren els llegums. Als Mesells la comptabilitat no sol esmentar-los, segurament perquè els aconseguien de la pròpia producció. En canvi, als comptes de l'Hospital d'en Vilar hi apareixen abundantment.

⁵²³ ACB, HC, 1391-1392, f. 15r (27-9-1391).

⁵²⁴ ACB, HM, 1379-1380 (2), f. 138r (14-9-1380).

⁵²⁵ Vegeu, per exemple, ACB, HV, 1391, f. 42v (14-10-1391).

Tan sols entre el gener i el febrer de 1388, en aquesta institució s'especifica el consum del genèric *llegums*, de llenties, de faves, de pèsols, de cigrons o de fesols pràcticament cada dia.⁵²⁶

D'hortalisses, com a acompanyament de la carn o el peix, també n'apareixen. A vegades també s'esmenta la que havia estat collida als propis horts. El 17 de febrer de 1388, a en Vilar, els homes que cavaven la vinya menjaven «cols de casa».⁵²⁷

Són dignes d'esment els formatges, comprats a l'engròs i distribuïts al llarg de moltes setmanes entre els jornalers. A les darreries del gener de 1382, l'administrador dels Mesells comprà *un gran formatge* que durà fins a Carnestoltes, en un moment en què a la casa hi treballava un bon nombre de podadors i cavadors.⁵²⁸ Tres formatges de Sardenya comprats l'agost de 1383 per en Colom pesaven 9 lb.⁵²⁹ Eventualment també apareixen els formatges frescs.⁵³⁰

Finalment, en la dieta proporcionada als treballadors hi destaquen algunes fruites, especialment de seques (panses, ametlles), i l'ordiat, una beguda que devia servir-se com a refrescant. Ja sabem, per acabar, que el vi i el pa eren part de la dieta bàsica de jornalers i treballadors.

A tall de conclusió

La interpretació ja clàssica apunta que, davant de l'escassetat de mà d'obra provocada pel cicle epidèmic i bèl·lic del segle XIV, els treballadors del camp i els jornalers van poder assolir salaris més elevats (Abel, 1973, 71 i s.; Bois, 1976, 255-277; Dyer, 1989, 229; Lluch, 2005, 242). Aquesta *edat d'or* dels assalariats hauria generat una millora en les condicions de vida dels estaments populars (Furió, 2017, 81-82).

La mostra presentada aquí, que es limita als darrers vint-i-cinc anys del segle, no permet copsar aquest increment dels salaris nominals en la llarga durada. A més a més, s'ha argumentat que la inflació de preus, als diferents territoris de la Corona d'Aragó, va arribar a neutralitzar la pujada nominal dels salaris durant la segona meitat del segle XIV (Furió, 2017, 87). En canvi, les fonts estudiades sí que ens han permès observar altres ofertes materials dels hospitals que, en principi, eren prou favorables per als treballadors.

Tot plegat ha dibuixat un escenari benivolent per als treballadors de la vinya: l'escassetat de mà d'obra esclava (o fins i tot dels malalts) que fes la competència als assalariats, l'existència d'una institució reguladora (i també reclutadora) com els *metedors*,

526 ACB, HV, 1387-1388bis, f. 40r-44v (1 i 2-1388).

527 ACB, HV, 1387-1388bis, f. 42r (17-2-1388).

528 ACB, HM, 1381-1382, f. 62v (1-1382).

529 ACB, HC, 1383, f. 25r (20-8-1383).

530 ACB, HV, 1387-1388bis (2), f. 7r (1-3-1389).

la limitació de les jornades laborals o el seguit de compensacions, ofertes i negociacions a càrrec dels administradors dels hospitals...

A més, un altre bon indicatiu de la força assolida pels treballadors en aquest context són les nombroses referències a la seva *voluntat*. Prenien decisions, individuals o col·lectives, que oposaven als interessos de l'administrador de l'hospital. El marc de negociació que s'obria sobre les feines que havien de fer, com les havien de fer, quan les havien de fer o en quines condicions les havien de fer, sol escapar-se dels registres escrits, almenys dels de tipus comptable. Amb tot, s'han esmentat diversos casos que coneixem per via indirecta. Valgui com a colofó d'aquest epígraf l'exemple d'en Bernat Saxa, treballador dels Mesells que fou requerit al celler l'octubre de 1379 per ajudar a tramostar el vi. Aquest individu, que estava contractat per a l'acapte i la revenda del pa, es negà a fer la feina, «no volc aydar a tremostar», fet que no li impedí de continuar treballant a la casa.⁵³¹ Un segon cas, similar, ens trasllada a l'Hospital d'en Colom l'any 1389, quan els *lavadors* del celler, als quals també se'ls alimentava com als treballadors agrícoles, exigiren pa de més bona qualitat «he no volien menjar del pa de casa».⁵³² Valguin aquests exemples, també, com una introducció a l'àmbit laboral que manca per explorar: el del celler.

Els cellers

Aquesta breu secció presenta la localització i composició dels cellers dels tres hospitals analitzats. Per al cas d'en Colom, disposem d'inventaris que descriuen amb una certa precisió els utensilis. Més endavant, s'introdueixen quatre de les feines més comunes dels cellers: *lavar*, estrènyer, follar i tramostar, tasques que també mobilitzaven mà d'obra assalariada i companyies especialitzades.

Els cups i les botes eren els estris essencials als cellers. Ambdós eren dins de les instal·lacions. No hi ha cap evidència que indiqui que els hospitals estudiats empremssin cups a l'aire lliure (*i. e.*, tines), tal com era habitual en altres contextos als Països Catalans (Giralt, 2004c, 396-397).

El vi era fermentat dins dels cups, que podien tapar-se durant el procés. Aquests recipients eren fets de fusta i disposaven d'aixetes. Al cap d'uns dies se'n feia sortir el líquid (es trascolava). Mitjançant gerres o tramosteres, el vi era abocat dins de les botes, que eren segellades fins que no s'haguessin d'obrir per consumir-ne o vendre'n el con-

531 ACB, HM, 1379-1380, f. 54r (14-10-1379). Significativament, en un nou contracte del gener de 1380, Bernat Saxa arribava a un pacte amb l'administrador per ampliar les seves tasques, a banda de l'acapte del pa: «altras feynes, ço és poar, agranar, cavar e maiancar en l'orts -no pas a les vinyas- e encara lavar de grans sribadas quant ops hi fos, e en cups e en tonas». En conseqüència, se li concedí un increment salarial, de 110 s. a 120 s. anuals. ACB, HM, 1379-1380, f. 97v (22-1-1380).

532 ACB, HC, 1389, f. 136r (9-1389).

tingut.⁵³³ Una vegada els cups eren buits, tocava treure'n la brisa i la vinassa i deixar-los nets per a la propera vegada que s'haguessin d'utilitzar. Una variant més petita dels cups eren els *cubets*, utilitzats per mantenir-hi el most de manera provisional.⁵³⁴

Tal com veurem, de botes n'hi havia de volums variats. Les més grans eren les tones, que documentem als cellers d'en Vilar i dels Mesells.⁵³⁵ Les unes i les altres solien disposar d'una aixeta, de coure, per fer-ne sortir el vi.

Tots aquests atuells, de grans dimensions, requerien un espai ampli i ben organitzat. Cada hospital disposava de dos o tres cups, a més de diverses botes. L'Hospital d'en Vilar, de fet, arribà a gestionar dos cellers a la vegada. El principal era *denant lo forn Moneder* del carrer del Carme, dins de l'hospital o de les seves dependències.⁵³⁶ Aquest mateix hospital tenia un segon celler a Sant Boi, prop del mas d'en Ferer Bort, on s'elaborava el vi provinent de les parcel·les que la institució hi tenia establertes.⁵³⁷ Atès el baix rendiment de la producció, el 1387 aquest segon celler fou llogat al vicari de l'església de Sant Jaume de Barcelona.⁵³⁸ De la seva banda, els Mesells disposaven d'un celler propi, també dins de les instal·lacions de l'hospital. Era una casa exenta, sobre la qual l'any 1388 s'edificà un porxo.⁵³⁹

Per tal d'il·lustrar com eren els cellers, ens centrem en la descripció del que coneixem millor: el de l'Hospital d'en Colom. El celler era a tocar de la casa de l'Hospital. Tenia una teulada feta de joncs i canyes i parets recobertes de calç, i donava a un porxo on hi havia una escala. Adjacent al celler (potser al damunt) hi havia el colomer.⁵⁴⁰

Entorn de l'any 1389, en un inventari detallat del celler de l'Hospital d'en Colom, s'indicà que a dins hi havia dos cups de 60 somades cadascun, a més d'un de 30.⁵⁴¹ Per treballar-hi s'emprava el brescat, és a dir, el conjunt de taulons que servien per sos-

533 En aquest procés devien utilitzar-se embuts, com l'*embut major* del celler dels Mesells, que s'hagué d'adobar: ACB, HM, 1383-1385, f. 94r (1383-1384).

534 Tenint poca quantitat de verema en un cup, l'administrador dels Mesells manar follar-la, passar el most en un cubet per tal de poder rentar el cup i omplir-lo de nova verema. Vegeu ACB, HM, 1379-1380, f. 53r (8-1379).

535 ACB, HV, 1388-1389 (2), f. 142r (18-9-1390); ACB, HM, 1381-1382 (2), f. 131r (30-5-1382).

536 Aquestes dues notícies juntes (que el celler es trobés, a la vegada, *dins* de l'hospital i davant del forn Moneder) podrien indicar que les posessions d'en Vilar, entre les quals hi havia un celler exent, s'estenien al llarg del camí reial que sortia de la ciutat. Vegeu ACB, HV, 1387-1388, f. 11r (1387); 1387-1388bis, f. 6v (9-1388), i també Fernández-Cuadrench (2022). Agraïm precisament a Jordi Fernández-Cuadrench l'ajuda a determinar aquesta ubicació. Aquest investigador ens indica l'existència d'un pergami de la catedral (ACB, perg. 4-37-56 [25-04-1290]) que testimonia la compravenda d'un censal sobre un patrimoni que era «supra domum infirmorum et satis prope hospitale Petri de Vilario», el qual afrontava al sud amb el carrer que «itur ad Montem judaycum» i al nord amb el camí reial.

537 ACB, HV, 1377, f. 12v (11-6-1377).

538 ACB, HV, 1387-1388bis, f. 14r (1388).

539 El cost de l'operació, que també inclogué una obra a la *cambrà de les malaltes*, fou de 2.580 s. D'aquests, 2.191 s. foren finançats per la catedral, que els disposà per mà del canonge Guillem Sesfont. Vegeu ACB, HM, 1387-1389, f. 78r (20-4-1388).

540 ACB, HC, 1377, f. 28v-29r (1377); 1389, f. 137r (4-9-1390).

541 Seguim ACB, HC, 1389, f. s. 3 (c. 1389). Els inventaris de cellers no són del tot estranys entre la literatura acadèmica. Vegeu, per exemple, els recollits per Barceló Crespi (1996).

tenir el raïm quan era premsat amb els peus. A través de les esclatxes que hi havia entre els taulons, el most s'escolava cap al cup.⁵⁴² També hi havia l'anomenat *banc de cup*, que servia per salvar l'alçada entre el nivell del sòl i el brescat (Jorba, 2006, 199).

Per tenir-hi el vi, es compten un total deu botes, per bé que eren prou diferents entre si. N'hi havia una de *gran*, feta de fusta de roure, i sis que també són descrites com a grans, per bé que no s'hi especifica el tipus de fusta.⁵⁴³ Una d'aquestes era buida. Les altres tres botes eren *primes*, una de les quals estava *esgavalada* (potser trencada) i una altra era buida. Altres notícies indiquen que una de les botes estava situada davant de la bota més gran, de tal manera que podem especular amb el fet que estiguessin disposades l'una davant de l'altra, al llarg de la sala.⁵⁴⁴

De la capacitat d'aquestes botes en sabem quelcom més a través d'un segon inventari, que datem en el mateix moment (1389) i que especifica: «VIII o IX botes grans, de xx e de xxv e de xxx somades».⁵⁴⁵ Aquest darrer document també apunta que en aquestes botes hi havia, en el moment de redactar l'acta, entre 40 i 44 somades de vi *bo i fi*.

Els cellers eren ecosistemes vius, on es duïen a terme tasques de reparació dels atuells (els *vaixells*) i, també, se'n feia la reposició. Tant és així que, si retrocedim fins a l'abril de 1376, a partir d'una entrada dels comptes detectem que aquest mateix espai tenia botes de menys capacitat: «Fiu appareyl de traffegar e fiu lavar en Rovira la bota de XIV somades qui ere buyda, e una altra bota de XX somades, e altre de XXX somades, e altre de XVI somades. E aquella de XIV havia-la buydada car havien-ne begut los malalts e nosaltres ensems. E aquella de XXV somades havien beguda del reemost e reví, havem beguda les companyes de casa».⁵⁴⁶ Potser perquè es consolidà un increment en la producció, al llarg dels anys següents sabem que l'hospital comprà botes de més capacitat.⁵⁴⁷

L'inventari de 1389 que utilitzem com a referència, la síntesi del qual consta a la taula 36, també indica que hi havia tres botes de mena, que era un recipient més petit que no sabem descriure però que era prou gran perquè un home pogués pujar-hi al damunt (Renedo, 2007, 30-31).

542 Aquest brescat tal vegada és el mateix estri que la *folladora*, que s'adobava amb claus *sagitals* també el 1389: ACB, HC, 1389, f. 134v (1389).

543 De botes, en aquest període, també se'n documenten de fetes de fusta de castanyer. Vegeu ACB, HV, 1393 (2), f. 26r (1-10-1394).

544 ACB, HC, 1391-1392, f. 94v (29-8-1391). Aquesta mateixa disposició s'intueix en la descripció del celler urbà d'en Vilar: ACB, HV, 1378, f. 36v (16-8-1378).

545 ACB, HC, 1389, f.s. 2 (c. 1389).

546 ACB, HC, 1375, f. 38v (27-4-1375).

547 ACB, HC, 1383, f. 53r (7-9-1383); 1385, f. 57r (24-4-1386).

Del celler, també en destaca la presència del bestiar (potser al porxo) i d'eines per cavar i llaurar, una evidència de la connexió habitual entre aquest espai i les tasques agrícoles, particularment les dels horts que eren a tocar.

Taula 36. Inventari del celler de l'Hospital d'en Colom, c. 1389

Estris/objectes	n.
cups	3
brescat	1
banc de cup	1
parells de portadores	5
cobertes de portadores	3
botes	10
botes de mena	3
banc de celler	1
embut de trafegar	1
càvecs	6
cavells	3
arpes	1
mul	1
ase	1

Font: Colom 1389, f. s. 3 (c. 1389).

Llavar, estrènyer, follar i tramostar

Si bé se'n documenten algunes d'altres, aquestes quatre (llavar, estrènyer, follar i tramostar) eren les activitats que més habitualment documentem dins dels cellers dels hospitals. Aquí les presentem de manera sintètica, introduint-ne una descripció sobre la mecànica i l'utillatge, i també sobre els actors que hi estaven implicats.

Llavar (netejar) els cups i les botes era una activitat essencial, que era requerida cada cop que els recipients eren buidats per tornar a contenir vi. Per això, la majoria de les jornades laborals per llavar els cups i les botes es documenten a les darreries d'agost i durant el setembre, just abans de la verema. També es rentaven les botes un cop eren buidades del tot. El 12 d'octubre de 1379, als Mesells, fou contractat un *llavador* per netejar tres botes, de les quals dues «en què mesem lo vi, e una altra de què avia exit vi».⁵⁴⁸ Amb tot, l'objectiu és que els estris quedessin *bells*:⁵⁴⁹ que les olors i els gustos no es barreguessin i que la fusta no es malmetés.

⁵⁴⁸ ACB, HM, 1379-1380, f. 53v (6-10-1379).

⁵⁴⁹ ACB, HM, 1385-1386 (2), f. 56v (19-10-1386).

El primer pas per netejar els recipients implicava treure'n manualment la vinassa, les mares del vi i altres solatges. Aquests materials eren dipositats dins de saques de canemàs, potser per tornar-los a premsar i produir-ne els vins de menys qualitat.⁵⁵⁰ Un cop efectuat aquest pas, es procedia a netejar els recipients amb una espècie d'escombres curtes anomenades *manolls* (Vinyoles, 1999, 1169). Eren fetes amb arbusts llenyosos, com ara la farigola.⁵⁵¹ Els manolls havien de ser reposats sovint; cadascun podia costar uns 6 d.⁵⁵² També s'emprava la terra d'escudelles, un material abrasiu i desgredador que es podia extreure de la muntanya de Montjuïc.⁵⁵³ Lògicament, els *llavadors* havien d'entrar per la cadireta, dins de les botes, per fer aquesta feina. Després, els recipients es *refrescaven* o *remullaven*⁵⁵⁴ amb aigua calenta, i finalment eren eixugats amb esponges.⁵⁵⁵ També s'utilitzava sal, que havia de ser comprada, amb l'objectiu d'eliminar les males olors de la fusta.⁵⁵⁶

Tot i que documentem que el personal dels hospitals participava en aquestes neteges, també es contractaven jornalers que hi estaven avesats. Com els jornalers agrícoles, els *llavadors* solien ser alimentats per les institucions. El seu grau d'especialització podia ser elevat, de tal manera que eren habituals jornals que s'enfilaven per sobre dels 4 s. diaris.⁵⁵⁷ L'objectiu d'aquest epígraf no és analitzar les retribucions als cellers; aquest és un estudi que deixem per a una altra ocasió. Les fonts, amb tot, permetrien reproduir per al celler el mateix exercici que anteriorment hem presentat per a les tasques agrícoles.

Adobar les tines i els cups (estrènyer els recipients, reposar-ne les dogues, rel·ligar-ne els cercols, etc.) era una feina del tot especialitzada, fet pel qual es contractaven mestres boters i les seves pròpies *companyes*.

Aquests professionals eren requerits periòdicament per inspeccionar els cellers: «fiu regonèxer lo celler del hospital a-n Déu, boter», llegim en una entrada comptable d'en Colom.⁵⁵⁸ Per estrènyer les botes (fer-les estanques) calia prémer els cercols i rel·ligar-los, o bé reposar-los perquè n'hi havia que es corcaven i es feien malbé.⁵⁵⁹ Les companyies de boters no tan sols cobraven la mà d'obra, sinó que també aportaven les peces, que afegien un sobrecoast a l'operació.

550 ACB, HM, 1383-1385, f. 96v (1383-1384).

551 ACB, HC, 1391-1392, f. 95v (3-10-1391).

552 ACB, HC, 1391-1392 (2), f. 195r (26-10-1392).

553 ACB, HC, 1391-1392, f. 95v (3-10-1391).

554 ACB, HV, 1391 (2), f. 101v (10-10-1392).

555 ACB, HM, 1383-1385 (2), f. 55r (9-1384).

556 ACB, HV, 1378, f. 36r (8-1378).

557 ACB, HC, 1389, f. 135v (16-9-1389). L'any 1350 se n'havia limitat el salari en 2 s./dia, a banda de les assignacions alimentàries. Vegeu AHCB, 1B.I-18, f. 17v (6-5-1350).

558 ACB, HC, 1397, f. 42v (10-8-1397).

559 ACB, HM, 1379-1380 (2), f. 158r (10-1380); 1393-1395, f. 76v (1393).

Un cop dogues i cèrcols eren al seu lloc, els vaixells havien d'estrènyer-se amb l'ajuda de vímet. A més, la cadireta s'havia d'afermar (*cadiretar*) amb productes segejllants, amb els quals es feia un engrut. Algunes dogues també en necessitaven, d'aquests engruts. Entre els productes per cimentar documentem la terra (argila),⁵⁶⁰ l'estopa,⁵⁶¹ la farina⁵⁶² i la *pagueta*⁵⁶³ (segurament, pega). La tècnica era molt similar a la de calafatar dels vaixells.

Entre els professionals que intervenien en aquestes operacions (i que eren remunerats generosament), hi destaca un Pere Déu, identificat com a boter i que, de fet, documentem treballant per als tres hospitals durant el període analitzat. Aquest personatge, del qual disposem de prou dades per elaborar-ne un perfil professional i biogràfic en el futur, devia tenir certa requesta a la ciutat. Al celler dels Mesells, per exemple, hi era present cada setembre, amb l'objectiu de posar a punt les portadores o arreglar botes i cups.⁵⁶⁴ Tan sols com a exemple, el 26 de setembre de 1384 el localitzem en el celler d'aquesta institució per estrènyer un cup del qual s'havia trencat un cèrcol i estrènyer una bota de la qual s'havien deslligat dos cèrcols. Per un sol dia de treball, acompanyat d'un altre home, percebé 13 s.⁵⁶⁵ Cal dir que en Déu també era cridat en altres moments de l'any, per actuar d'urgència. Com a mínim, exercí professionalment entre 1379 i 1397: durant aquest període es va fer acompanyar d'un bon nombre de macips i d'aprenents. Un dels seus ajudants era el seu gendre, un Francesc Boget, que també treballava pel seu compte.⁵⁶⁶ La companyia de Pere Déu és un bon exemple de com la producció de vi a la ciutat i els seu entorn va dinamitzar no tan sols el mercat de treball directe, sinó també les indústries auxiliars.

Follar era, per contra, una tasca de baixa qualificació. Ens referim a l'espremuda del raïm, que se solia fer amb els peus nus. Aquesta activitat era duta a terme per jornalers (*folladors*), entre els quals hi podia haver mà d'obra femenina. Una de les característiques de la follada del raïm, damunt del brescat, era que solia realitzar-se de matinada, potser per encaixar-la amb els ritmes de la veremada, tal vegada per preservar la qualitat del most.⁵⁶⁷ Com que aquesta activitat es feia encara de nit, en els comptes hi solen aparèixer compres de candeles de seu per il·luminar les estances del

⁵⁶⁰ ACB, HM, 1381-1382 (2), f. 132r (9-1382).

⁵⁶¹ ACB, HM, 1387-1389, f. 68r (1387).

⁵⁶² *Ibidem*.

⁵⁶³ *Ibidem*.

⁵⁶⁴ ACB, HM, 1383-1385 (2), f. 72r (26-9-1384); 1385-1386, f. 74r (18-9-1385); 1385-1386 (2), f. 55r (22-9-1386).

⁵⁶⁵ ACB, HM, 1383-1385 (2), f. 72r (26-9-1384).

⁵⁶⁶ ACB, HM, 1393-1395, f. 76r (1393); HV, 1397-1398, f. 29r (18-9-1397).

⁵⁶⁷ ACB, HC, 1375, f. 38r (9-1375).

celler: «I lb. de candeles de sèu per lo follar».⁵⁶⁸ Al mateix temps que es follava el raïm, es podia tirar aigua al most, potser per aclarir-lo.⁵⁶⁹

Com que es tractava d'una feina força física, sembla que els hospitals proveïen d'àpats especialment proteics els treballadors. Documentem com se'ls servien, en especial, espatlles de moltó,⁵⁷⁰ fetge⁵⁷¹ i porc.⁵⁷² Juntament amb els tramostadors, que també solien treballar de matinada, menjaven pa calent.⁵⁷³

Trascolar o tramostar apareixen com a sinònims a la documentació. El 14 d'octubre de 1379, quan al celler dels Mesells dos homes encara follaven el raïm, un altre *tremostava* ajudat d'en Guillemó, un servent de la casa, i de l'esclau. És a dir: mitjançant gerres, tramosteres o còvens, anaven traient el vi d'un dels cups, perquè ja el donaven per fermentat, i el dipositaven dins de les botes.⁵⁷⁴ Aquesta era una feina que, segons la mostra, era majoritàriament femenina.

L'acció de trafegar, en canvi, implicava canviar el vi de bota per tal de millorar-ne la qualitat (es detecten moviments d'aquest tipus a inicis d'any), per alguna incidència amb el recipient o bé per deixar espai per a vi nou. Per a totes aquestes tasques s'empraven embuts com el que hem detectat a l'inventari del celler de l'Hospital d'en Colom.

* * *

En aquest capítol s'ha analitzat el mode de producció feudal a partir del cas de la vinya. En primer lloc s'han tractat les forces productives, de les quals s'han descrit les especificitats tècniques del treball i els actors que hi estaven implicats. En un context de contracció demogràfica (segona meitat del segle XIV), s'ha indicat la presència de dones i de sectors subalterns en el món del treball assalariat. Així mateix, s'ha assenyalat que les relacions de producció, a les darreries del segle XIV, estaven patint una important transformació que comportava l'increment salarial i la millora de les condicions en el treball. Finalment, s'ha fet èmfasi en l'activitat dels cellers, marcada per l'alta especialització menestral pròpia dels centres urbans del període.

568 ACB, HV, 1397-1398, f. 48v (8-10-1397).

569 ACB, HV, 1388-1389 (2), f. 142r (18-9-1390).

570 ACB, HC, 1385, f. 36r (28-9-1385); HM, 1383-1385, f. 64r (6-10-1383).

571 ACB, HM, 1381-1382, f. 52r (15-15-1381).

572 ACB, HM, 1381-1382, f. 58r (2-10-1381).

573 ACB, HV, 1377, f. 16v (16-10-1377); HC, 1385, f. 36r (28-9-1385).

574 ACB, HM, 1379-1380, f. 54r (14-10-1379).

CONCLUSIONS FINALS

Les cases principals de les institucions hospitalàries estudiades en aquest llibre (l'Hospital d'en Vilar, l'Hospital d'en Colom i l'Hospital dels Mesells) distaven menys de mig quilòmetre les unes de les altres. Aquesta proximitat va fer que l'accés als espais agrícoles, les pautes de consum i revenda del vi, la relació amb les indústries auxiliars de la ciutat de Barcelona... fossin molt i molt similars. A més, tal com hem après, es tractava d'institucions idèntiques pel que fa la titularitat i l'organització comptable, i prou similars pel que fa a les funcions socials. Fins i tot ho eren pel que fa a la dotació de finques explotades de manera directa. És per aquests motius que tenia sentit plantejar-ne un estudi conjunt, que permetés observar les tendències compartides pel que fa a la viticultura i el vi a la baixa edat mitjana.

Les principals conclusions d'aquest estudi creiem que es poden estendre a d'altres institucions productores i/o consumidores de vi a la Barcelona baixmedieval. Són representatives d'un model d'explotació senyorial, però també de les tècniques de treball en aquest període.

Als arxius, especialment als eclesiàstics, hi ha fons suficients per validar aquesta representativitat: es poden endegar estudis amb altres comptabilitats senyorials del Pla de Barcelona. També es podria ser més ambiciós pel que fa al període cronològic que no pas ho hem estat nosaltres: amb estudis de llarga durada. En aquest darrer sentit, creiem que fora interessant descriure l'arribada d'innovacions tècniques, aplicades tant en els cultius com en l'elaboració del vi, durant la primera època moderna. Entre aquests canvis podem esmentar, només com a exemple, la substitució de la trepitjada del raïm per les premses o la introducció de les llaurades animals a les vinyes. El factor ecològic és també clau, en tant que la vinya és un cultiu molt sensible als canvis climàtics. Si en aquest treball hem observat un període de certa bonança ambiental (amb comptats episodis de sequera, freds o grans pluges), cal explicar com es van adaptar els vinyaters barcelonins a l'adveniment de les condicions molt més fredes dels segles xvi

i xvii. També cal interrogar-nos sobre el moment en que s'engegà una pràctica activa de fertilització del sòl, ja que les jornades que s'han documentat per aquest concepte (femades, cultiu o cavades de llegums) són escasses.

Amb tot, el llibre ha volgut entendre qüestions tant de caràcter ecològic i paisatgístic com sobre el consum i la producció del vi. Sobre la primera de les temàtiques, hem recordat que la consolidació del vi com a aliment bàsic en la dieta dels homes, de les dones i dels infants en temps medievals anà acompanyada de l'extensió de la vinya. El paisatge agrari que coneixem del Pla de Barcelona, ja a partir del segle x, dona fe de l'extensió d'aquest cultiu mitjançant solucions contractuals innovadores. Després d'un interval regressiu, a partir del segle xiii assistim a un nou avenç dels vinyets arreu del Pla de Barcelona i a l'entorn de Collserola, on destaquen les parròquies de Cornellà, de Sant Gervasi i d'Horta, però amb presència arreu, fins i tot en els horts que hi havia dins de les muralles. Els cellers, com els dels mateixos hospitals estudiats, també s'ubicaren majoritàriament dins de la ciutat.

Ja al segle xiv augmenta exponencialment la documentació de tipus normatiu i fiscal a l'entorn de la vinya i del vi. La potestat normativa del municipi permet entrellucar qüestions com ara la diversitat de les parcel·les que contenien ceps (que podien conviure amb altres cultius, com ara els arbres fruiters, l'olivera, l'horta i també els sembrats de cereals) o la protecció dels vinyars. Tots aquests aspectes han estat abordats al primer capítol del llibre i, en part, al segon, en la descripció de les finques de cadascun dels hospitals. Mitjançant la comptabilitat d'aquests hospitals del darrer quart del segle xiv, al capítol tercer hem observat un paisatge dinàmic, on les vinyes eren arrabassades i plantades a una certa velocitat en funció de l'envelliment i del rendiment. Vinyes velles i mallols són identificats, com a tals, amb certa insistència. A més, hem certificat que hi havia parcel·les extraordinàriament promíscues, amb convivència de molts cultius diferents. L'exemple més eloqüent són els horts dels hospitals, on els emparrats se sostenien en lledoners i arbres fruiters, que al seu torn flanquejaven ceps i, sobretot, cultius d'hortalissa i llegums.

Retornant a les ordinacions municipals, hem constatat que també ens permeten conèixer els llocs i la forma de comercialitzar els excedents de vi dins de la ciutat, i entendre l'arribada de vi d'importació, sobretot a partir de la segona meitat del segle xiv.

D'aquesta mateixa centúria també hem destacat l'esforç eclesial, i sobretot municipal, per obtenir rendes d'aquest cultiu en auge. A partir de 1315, el consell local va començar a donar forma a un sistema d'impostos indirectes, coneguts com a *imposicions*, que afectava el consum de productes bàsics. En el cas del vi, l'impost acabaria gravant no tan sols el consum, sinó també la comercialització i l'entrada a la ciutat de vins de fora. Mitjançant les comptabilitats dels hospitals, hem observat l'impacte que tenia la tributació d'un vuitè sobre la compra del vi a la menuda. Recordem que aquest

impost funcionava mitjançant un sistema de cises aplicades a les mesures que es feien servir per vendre'l.

Com a resposta a un increment del consum del producte i a la diversificació dels tipus i les qualitats dels vins, hem documentat l'aplicació de nous expedients fiscals que gravaren els líquids de menys qualitat (que, a més, hem vist que eren efectivament consumits per determinats sectors, dins mateix dels hospitals). També hem descrit els nous expedients que afectaven la importació dels vins que tenien més fama. Amb tot, l'interès pel sector del vi i la seva rendibilitat queden evidenciats amb les quantitats astronòmiques aportades pels arrendataris de la imposició del vi. Aquestes sumes afegides a les dificultats econòmiques del final del segle XIV, van causar problemes en el compliment dels compromisos de pagament.

Les dinàmiques apuntades fins aquí, de caràcter general, han pogut ser contrastades mitjançant les pràctiques agrícoles i comercials, i en el consum dels tres hospitals. D'una banda, hem constatat la pulsio d'autosuficiència que guiava els hospitals, que procuraven produir prou vi per al consum d'interns i treballadors. Cadascun dels homes i de les dones que hi vivien o treballaven devien consumir-ne entre 0,6 i 1,2 litres diaris. El vi vell, de més gradació alcohòlica, era especialment introduït a la dieta dels malalts. El consum de tot aquest vi estava exempt de tributació.

Hem constatat, així mateix, que els hospitals accedien al mercat com a venedors quan eren capaços de generar excedents (amb què satisfien les *ajudes* al municipi); i que procuraven de comprar-ne poc. Tot i així, existeixen desajustos respecte d'aquesta imatge general que proposem. En particular, sabem que les fundacions anaven al mercat a proveir-se de vins de més qualitat, i que servien a interns i convidats en circumstàncies especials al llarg de l'any.

El capítol tercer del nostre estudi ha plantejat, de forma inèdita, una extensa descripció de les tasques als vinyars a partir de documentació medieval. Hem procurat entendre les notícies en si mateixes, sense aventurar-nos gaire a omplir buits amb allò que coneixem millor per a períodes posteriors. El buidatge documental dels treballs aplicats als cultius, que formen una base de dades de més de 14.000 jornades de treball, ens permet assenyalar algunes qüestions amb un cert grau de fiabilitat. D'una banda, és evident el pes específic de les cavades a les vinyes, on no es podien realitzar les llaurades amb animals de tracció i que mobilitzaven un contingent molt important de jornalers. Les diferents modalitats de cavades ocupaven la meitat de les hores invertides anualment a les vinyes. D'altra banda, hem indicat l'escassa especialització, la rapidesa en l'execució i també la feminització de la verema. Finalment, s'ha descrit l'elevada especialització de la poda, per a la qual fins i tot s'ha documentat la contractació de companyies professionals.

Més enllà de les qüestions merament mecàniques de les feines, que han quedat a bastament descrites en cadascun dels epígrafs, ens interessa en aquest apartat de conclusions indicar aportacions rellevants del nostre estudi pel que fa a les condicions laborals. Val a dir que, sobre el treball assalariat en època baixmedieval, existeixen moltes deduccions i inferències, però, en canvi, molts menys estudis de base. Esperem que la nostra aportació contribueixi a omplir aquest buit amb noves dades.

Convidem el lector a retornar a les pàgines on discutim les qüestions relatives al treball i a les relacions de producció. Tanmateix, a títol general, creiem haver evidenciat que *a)* el conreu vitícola es realitzava en el període estudiat mitjançant un contingent molt important de mà d'obra i amb un baix nivell d'innovació tècnica; *b)* existia una gran diversitat de modalitats contractuals en aquest període, dins mateix del món viti-vinícola (en què eren majoritaris els jornalers); *c)* Barcelona tenia un mercat del treball agrícola amb aflluència de perfils sociològics molt diferents (forasters, jornalers descrits com a *mundaris*, especialistes en feines concretes, etc.), i *d)* després de la Pesta Negra (1348) es produí una incorporació autònoma de la dona al mercat laboral, tot i que sempre fos en les pitjors condicions salarials.

Amb tot, la vinya al Pla de Barcelona representava un pol d'oferta laboral destacat que, a les darreries del segle XIV, oferia condicions favorables per als interessos dels membres de les classes populars que hi anaven a viure. En aquest sentit, s'han especificat avantatges propis del període i que difícilment s'haurien documentat durant la primera meitat de segle. Entre aquests beneficis cal assenyalar el marge de negociació per als treballadors i una bona sèrie de compensacions materials més enllà de les salarials (les alimentàries, per exemple) que eren ofertes pels administradors dels hospitals.

APÈNDIX (TAULES I GRÀFIQUES)

Taula 13. Els ingressos de l'Hospital d'en Colom, 1375-1399

	Censos	Acaptes i bacins	Lluïsmes	Blat i vi venuts	Hort	Deixes	Pa dels acaptes	Vestidures de morts	Canonges novells	Altres	Totals
1375-1376	1.200 s. 9,5 d.	1.200 s. 9,5 d.	278 s. 3 d.	674 s. 2 d.	591 s. 10 d.	623 s.		179 s. 7 d.	7 s. 11 d.	1.400 s.	6.755 s. 11,5 d. ^b
1376-1377	994 s. 2,5 d.	994 s. 2,5 d.	609 s. 4 d.	433 s. 9,5 d.	549 s. 6 d.	497 s. 6 d.		192 s. 10 d.	3 d.	182 s. 6 d.	6.194 s. 2,5 d. ^c
1377-1378	984 s. 10,5 d.	984 s. 10,5 d.	1.320 s. 8 d.	724 s. 6,5 d.	496 s. 2 d.	427 s. 10 d.		74 s. 6 d.		143 s. 5 d.	6.402 s. 1 d. ^d
1378-1379	844 s. 3 d.	844 s. 3 d.	177 s. 4 d.	301 s.	469 s. 5 d.	352 s. 10 d.	640 s. 2 d.	112 s. 4 d.		130 s. 2 d.	5.971 s. 11 d. ^e
1379-1380	812 s. 6,5 d.	812 s. 6,5 d.	713 s. 9 d.	1.032 s. 3 d.	517 s. 5 d.	303 s. 7 d.	677 s. 11 d.			746 s. 5 d.	6.601 s. 1,5 d.
1380-1381	762 s. 6 d.	762 s. 6 d.	613 s. 6 d.	2.294 s. 1 d.	406 s.	356 s. 6 d.		211 s.		137 s.	3.518 s. 9 d.
1383-1384	774 s. 8 d.	774 s. 8 d.	937 s. 2 d.	4.523 s. 11 d.	471 s. 7 d.	447 s.	654 s. 6 d.	90 s. 3 d.		40 s. 4 d.	8.265 s. 1 d. ^f
1384-1385	934 s. 0,5 d.	934 s. 0,5 d.	368 s. 9 d.	1.806 s. 4 d. ^a	591 s. 10 d.	594 s.	578 s. 6 d.	145 s. 4 d.	6 s. 10 d.	245 s.	7.988 s. 2,5 d. ^g
1385-1386	933 s. 10 d.	933 s. 10 d.	1.678 s. 4,5 d.	62 s.	758 s. 6 d.	398 s. 2 d.	557 s. 3 d.				6.860 s. 5 d.
1389-1390	484 s. 6,5 d.	484 s. 6,5 d.	1.634 s. 2 d.	297 s.	801 s.	545 s. 7 d.	789 s. 11 d.	392 s. 0,5 d.			5.265 s. 11 d. ^h
1391-1392	1.105 s.	1.105 s.	1.323 s. 2 d.	723 s.	829 s. 5 d.	413 s. 9 d.	598 s. 8 d.			393 s. 2 d.	7.638 s. 10 d.
1392-1393	933 s.	933 s.	143 s. 6 d.	98 s.	837 s.	894 s. 2 d.	100 s. 5 d.	61 s. 6 d.		320 s.	6.647 s. 2,5 d. ⁱ
1393-1394	1.255 s. 8 d.	1.255 s. 8 d.	93 s.	434 s.		402 s. 10 d.	181 s.	151 s. 6 d.		721 s.	5.251 s. 1,5 d. ^j
1394-1395	1.672 s. 1 d.	1.672 s. 1 d.	1.043 s. 8 d.		178 s.	236 s. 6 d.	399 s. 3 d.			636 s. 3 d.	4.599 s. 9 d.
1397-1398	1.363 s. 2 d.	1.363 s. 2 d.	530 s. 3 d.	204 s.		726 s. 6 d.	213 s. 5 d.	67 s. 4 d.		203 s. 10 d.	5.734 s. 3 d. ^k
1398-1399	1.331 s. 10 d.	1.331 s. 10 d.	3.735 s. 7 d.	674 s. 2 d.	722 s. 7 d.	392 s. 4 d.	247 s. 4 d.	87 s. 6 d.		227 s. 4 d.	9.777 s. 3 d.
Totals	29.498 s. 8,5 d.	16.387 s.	15.200 s. 5,5 d.	13.608 s. 1,5 d.	8.220 s. 3 d.	7.612 s. 1 d.	5.638 s. 4 d.	1.765 s. 8,5 d.	15 s.	5.526 s. 5 d.	103.472 s. 1 d.

a. Inclou una part de la renda dels censos. b. El sumatori proporcionat pel registre específica 6.785 s. 1,5 d. c. El sumatori proporcionat pel registre específica 6.204 s. 11,5 d. d. El sumatori proporcionat pel registre específica 6.423 s. 1 d. e. El sumatori proporcionat pel registre específica 6.110 s. 1 d. f. El sumatori proporcionat pel registre específica 8.298 s. 4 d. g. El sumatori proporcionat pel registre específica 7.842 s. 10,5 d. h. El sumatori proporcionat pel registre específica 5.055 s. i. El sumatori proporcionat pel registre específica 6.530 s. 11 d. j. El sumatori proporcionat pel registre específica 6.023 s. k. El sumatori proporcionat pel registre específica 6.195 s. 9 d.

Font: ACB, llibres de l'Hospital d'en Colom.

Taula 14. Les despeses de l'Hospital d'en Colom, 1375-1399

	Ordinàries	Extraordinàries	Salaris	Dides	Aniversaris	Vinyes i llaurons	Hort	Llençols pels morts	Altres	Totals
1375-1376	2.357 s.	1.258 s. 7 d. ^a	556 s.	585 s. 11 d.	148 s.	620 s.	186 s. 9 d.	305 s. 4 d.	1.127 s. ^f	7.144 s. 7 d. ^j
1376-1377	2.310 s. 8 d.	622 s. 1 d.	584 s. 8 d.	1.159 s. 10 d.	410 s. 2 d.	668 s. 2 d.	59 s. 1 d.	194 s. 9,5 d.	104 s. ^g	6.113 s. 5,5 d. ^k
1377-1378	2.341 s. 9,5 d.	1.362 s. 5 d.	955 s. 10 d.	933 s. 9 d.	615 s. 8 d.		92 s. 6 d.	185 s. ^d	546 s. 9 d.	7.033 s. 8,5 d.
1378-1379	2.116 s. 11 d.	1.421 s. 5,5 d.	965 s. 2 d.	787 s. 1 d.	639 s. 8 d.			258 s. 9 d. ^e		6.189 s. 0,5 d.
1379-1380	2.093 s. 6 d.	719 s. 8,5 d.	1.145 s. 8 d.	1.340 s. 7 d.	624 s. 4 d.	1.067 s. 4 d.	126 s. 11 d.	95 s. 8 d.		7.213 s. 8,5 d.
1380-1381	2.073 s. 3,5 d.	506 s.	981 s. 4 d.	1.318 s. 5 d.	529 s. 5 d.	529 s. 5 d.	48 s. 7 d.	79 s. 10 d.		6.066 s. 3,5 d.
1383-1384	2.056 s. 3,5 d.	2.169 s. 1 d. ^b	941 s. 10 d.	532 s.	497 s. 2 d.		340 s. 5 d.		77 s. 6 d. ^b	6.614 s. 3,5 d. ^l
1384-1385	2.168 s. 6,5 d.	2.640 s. 3 d.	872 s. 8 d.	743 s. 9 d.	497 s. 2 d.		126 s. 8 d.		150 s. ⁱ	7.199 s. 0,5 d.
1385-1386	2.301 s. 4,5 d.	3.554 s. 6,5 d.	464 s. 6 d.	397 s. 6 d.	436 s.		482 s. 5 d.			7.636 s. 4 d.
1389-1390	2.096 s. 5 d.		1.377 s.	632 s. 8 d.	3.090 s. 1 d. ^c	719 s.	200 s. 7 d.			8.115 s. 9 d. ^m
1391-1392	2.136 s. 5,5 d.	4.129 s. 1 d.	1.495 s. 4 d.	1.095 s. 7 d.			206 s. 3 d.			9.062 s. 8,5 d. ⁿ
1392-1393	1.793 s. 3 d.	3.255 s. 9,5 d.	469 s. 6,5 d.			355 s. 4,5 d.	355 s. 4,5 d.			6.229 s. 4,5 d.
1393-1394	1.439 s.	1.667 s. 8 d.	1.848 s. 2 d.	796 s. 2 d.	545 s. 6 d.	833 s. 2 d.				7.129 s. 8 d.
1394-1395	1.669 s. 6 d.	2.267 s. 10 d.	990 s.	663 s. 6 d.	490 s. 6 d.		782 s. 2 d.		150 s. 8 d.	7.014 s. 2 d. ^o
1397-1398	1.831 s. 8 d.	1.618 s. 8 d.	1.597 s. 5 d.	1.231 s.	238 s. 2 d.	686 s. 4 d.		298 s. 4 d.	162 s. 10 d.	7.664 s. 5 d. ^p
1398-1399	1.846 s. 2 d.	1.266 s. 2 d.	1.342 s.	1.096 s. 8 d.	707 s. 8 d.	1085 s. 6 d.	66 s. 8 d.	919 s. 10 d.	371 s. 10 d.	8.702 s. 6 d. ^q
Totals	32.631 s. 10 d.	28.459 s. 4 d.	16.587 s. 1,5 d.	13.314 s. 5 d.	9.469 s. 6 d.	6.564 s. 3,5 d.	3.074 s. 4,5 d.	2.337 s. 6,5 d.	2.690 s. 7 d.	115.129 s. 0,5 d.

a. Inclou despeses del celler. b. Inclou despeses de llaurons. c. Inclou les despeses extraordinàries. d. També inclou palla. e. També inclou palla i hort. f. Inclou, entre altres entrades soltes, els epígrafs de *morabatis* i de *preveres que canten*. g. Inclou l'epígraf de preveres que canten. h. Inclou despeses en palla i ordi. i. Inclou despeses en palla i ordi. j. El sumatori proporcionat pel registre específica 6.823 s. 7 d. k. El sumatori proporcionat pel registre específica 6.154 s. 7,5 d. l. El sumatori proporcionat pel registre específica 6.614 s. m. El sumatori proporcionat pel registre específica 8.095 s. 9,5 d. n. El sumatori proporcionat pel registre específica 8.976 s. 3,5 d. o. El sumatori proporcionat pel registre específica 7.214 s. p. El sumatori proporcionat pel registre específica 7.788 s. 4 d. q. El sumatori proporcionat pel registre específica 8.689 s.

Font: ACB, llibres de l'Hospital d'en Colom.

Taula 15. Els ingressos de l'Hospital d'en Vilar, 1377-1399

	Censos	Hort	Acabtes i bacins	Deixes	Llútsmes	Blat i vi venuts i lloguers	Agrers i censos en bestiar	Vestidures de morts	Altres	Totals
1377-1378	1.314 s. 6 d.	223 s. 7 d.	739 s. 3,5 d.	414 s. 6 d.	441 s. 4 d.	184 s. 1 d.	445 s. 6 d.	46 s.	1.195 s. 6,5 d.	5.004 s. 4 d. ^d
1378	1.627 s. 7,5 d.	246 s. 1,5 d.	242 s. 7 d.	105 s. 6 d.	47 s.		193 s.		17 s.	2.478 s. 10 d. ^e
1379-1380	231 s. 0,5 d.	352 s. 1 d.	362 s. 4 d.	385 s. 10 d.	2.091 s. 10,5 d.			34 s.		3.457 s. 2 d. ^f
1380-1381 ^a										
1385-1386 ^b	2.474 s. 11 d.	444 s. 3 d.	614 s. 8 d.	265 s. 3 d.	620 s.			278 s. 2,5 d.	339 s. 5,5 d.	5.036 s. 9 d.
1386-1387	1.125 s. 7 d.	719 s. 10 d.	699 s. 7 d.	216 s. 10 d.	522 s. 7,5 d.	623 s.	70 s.	141 s. 6 d.	598 s. 9 d.	4.717 s. 8,5 d. ^g
1387	980 s. 5,5 d.			766 s. 7 d.						1.747 s. 0,5 d. ^h
1387-1388	2.975 s. 2 d.	390 s. 2,5 d.	254 s. 3 d.	401 s. 2 d.	23 s.			389 s. 0,5 d.	1.011 s. 1,5 d.	5.443 s. 11,5 d. ⁱ
1388-1389	596 s. 3 d.	138 s. 10 d.	261 s. 3 d.	153 s. 2 d.					116 s. 1,5 d.	1.265 s. 7,5 d. ^j
1389-1390	178 s. 1 d.	790 s. 9 d.	460 s. 2 d.	893 s. 4 d.	402 s.	270 s.		304 s. 5 d.	1337 s. 3 d.	4.636 s.
1390-1391 ^c		405 s. 1 d.								405 s. 1 d.
1391-1392	1.568 s. 1 d.	640 s. 6,5 d.	588 s. 1,5 d.	293 s. 5 d.	261 s. 8 d.		77 s.	109 s. 11 d.	284 s. 7,5 d.	3.823 s. 4,5 d. ^k
1392-1393	442 s. 3,5 d.	702 s. 1 d.	698 s. 6,5 d.	351 s. 4 d.	214 s.	168 s.	530 s. 3 d.		194 s. 5 d.	3.300 s. 11 d. ^l
1393-1394	1.974 s. 7,5 d.	871 s. 11 d.	580 s. 0,5 d.	467 s. 2 d.	194 s.	300 s.			222 s. 7 d.	4.610 s. 4 d. ^m
1394-1395	1.220 s. 5,5 d.	718 s. 11 d.	1.071 s. 1,5 d.	323 s. 4 d.	245 s. 4 d.	547 s. 6 d.			161 s. 9 d.	4.288 s. 5 d. ⁿ
1397-1398	1.765 s. 11,5 d.	1.102 s. 3 d.	843 s. 11 d.	408 s. 6 d.	239 s.	165 s.	412 s. 6 d.		95 s. 9 d.	5.032 s. 10,5 d. ^o
1398-1399	1.765 s. 11,5 d.	873 s. 2 d.	938 s. 8 d.	393 s. 0,5 d.	437 s.		491 s. 6 d.		480 s. 3 d.	5.379 s. 7 d. ^p
Totals	20.241 s.	8.619 s. 7,5 d.	8.354 s. 6,5 d.	5.838 s. 11,5 d.	5.738 s. 10 d.	2.257 s. 7 d.	2.219 s. 9 d.	1.303 s. 1 d.	6.054 s. 7,5 d.	60.628 s.

a. No disposem dels ingressos. b. Els comptes globals d'aquest exercici (1-5-1385 a 30-4-1386), per epígrafs, han estat localitzats a ACB, Vilar, 1383-1387 (capbreu). c. No disposem del conjunt dels ingressos. d. El sumatori proporcionat pel registre específica 4.904 s. 5 d. e. El sumatori proporcionat pel registre específica 2.511 s. 10 d. f. El sumatori proporcionat pel registre específica 4.452 s. 5 d. g. El sumatori proporcionat pel registre específica 4.720 s. 7 d. h. El sumatori proporcionat pel registre específica 1.738 s. 8 d. i. El sumatori proporcionat pel registre específica 4.707 s. 7 d. j. El sumatori proporcionat pel registre específica 1.245 s. 7,5 d. k. El sumatori proporcionat pel registre específica 4.966 s. 11 d. l. El sumatori proporcionat pel registre específica 3.856 s. 5 d. m. El sumatori proporcionat pel registre específica 4.911 s. 6,5 d. n. El sumatori proporcionat pel registre específica 5.042 s. 10,5 d. p. El sumatori proporcionat pel registre específica 5.374 s. 8 d.

Font: ACB, llibres de l'Hospital d'en Vilar

Taula 16. Les despeses de l'Hospital d'en Vilar, 1377-1399

	Ordinàries	Salaris	Extraordinàries	Celler i vinya	Dides	Hort	Altres	Totals
1377-1378	1.260 s. 2 d.	457 s.	1.441 s. 7,5 d.	381 s. 1 d.	678 s.	164 s. 9 d.		4.382 s. 7,5 d. ^e
1378	1.231 s. 3,5 d.		741 s. 7 d.	148 s. 10 d.			238 s.	2.359 s. 8,5 d.
1379-1380 ^a								
1380-1381	995 s. 3 d.	561 s.	840 s. 5 d.	666 s. 8 d.	1.350 s. 2 d.			4.413 s. 6 d.
1385-1386 ^b	1.011 s. 1 d.	1.114 s. 8 d.	389 s. 6 d.	740 s. 4 d.	830 s. 5 d.	132 s.	529 s.	4.747 s. ^d
1386-1387	1.129 s. 9 d.	1.002 s. 9 d.		870 s. 1 d.	488 s. 4 d.	100 s. 5 d.	963 s. 9 d.	4.555 s. 1 d.
1387	894 s. 3 d.	238 s. 7 d.		443 s.	335 s. 7 d.			1.911 s. 5 d. ^e
1387-1388	2.777 s. 10,5 d.	717 s. 3 d.	1.195 s. 5,5 d.	452 s. 2 d.	953 s.	186 s. 5 d.	598 s. 7 d.	6.880 s. 9 d.
1388-1389	494 s. 6,5 d.		501 s. 10 d.	687 s. 5 d.	197 s. 5 d.	97 s. 6 d.	3.577 s. 10,5 d.	5.556 s. 7 d.
1389-1390	1.546 s. 4,5 d.			1.325 s.				2.871 s. 4,5 d.
1390-1391 ^c	1.139 s. 8 d.							1.139 s. 8 d.
1391-1392	1.352 s. 9,5 d.	1.058 s. 5 d.		768 s.	852 s. 2,5 d.			4.031 s. 5 d. ^f
1392-1393	1.852 s.	1.205 s. 8 d.		875 s. 2 d.	636 s. 8 d.			4.569 s. 6 d. ^g
1393-1394	1.186 s. 6 d.	848 s. 8 d.	1.260 s. 7,5 d.	545 s. 8 d.	156 s. 4 d.	135 s. 6 d.	31 s. 4 d.	4.164 s. 7,5 d. ^h
1394-1395	1.009 s. 7 d.	1.438 s. 10 d.	1.630 s. 5 d.	695 s.	329 s.	199 s. 1 d.	60 s. 8 d.	5.362 s. 7 d. ⁱ
1397-1398	1.029 s. 3 d.	905 s. 7 d.	1.218 s. 7 d.	657 s. 5 d.	549 s. 10 d.	182 s. 10 d.	42 s. 2 d.	4.585 s. 8 d.
1398-1399	951 s. 3 d.	1.454 s.	1.091 s. 2 d.	950 s. 11 d.	597 s. 2 d.	175 s. 2 d.	56 s. 5 d.	5.276 s. 1 d. ^j
Totals	19.861 s. 7,5 d.	11.002 s. 5 d.	10.311 s. 2,5 d.	10.206 s. 9 d.	7.954 s. 1,5 d.	1.373 s. 8 d.	6.097 s. 9,5 d.	66.807 s. 7 d.

a. No disposem de les despeses. b. Els comptes globals d'aquest exercici (1-5-1385 a 30-4-1386), per epígrafs, han estat localitzats a ACB, Vilar, 1383-1387 (capbreu). c. El sumatori proporcionat pel registre específica 4.889 s. 1,5 d. d. El sumatori proporcionat pel registre específica 5.171 s. 1 d. e. El sumatori proporcionat pel registre específica 1.702 s. 5 d. f. El sumatori proporcionat pel registre específica 4.014 s. 4 d. g. El sumatori proporcionat pel registre específica 4.169 s. 1 d. h. El sumatori proporcionat pel registre específica 4.205 s. 7,5 d. i. El sumatori proporcionat pel registre específica 5.352 s. 8 d. j. El sumatori proporcionat pel registre específica 5.329 s.

Font: ACB, llibres de l'Hospital d'en Vilar

Taula 17. Els ingressos de l'Hospital dels Mesells, 1379-1395

	Pa venut	Censos, aniversaris	Venda excedent agrícola	Deixes	Bacins	Entrades, lluïsmes	Deutes vells	Capella	Béns dels morts	Lloguers de cases	Altres	Totals
1379-1380	1.379 s.	512 s. 11 d.	919 s. 1,5 d.	263 s. 11 d.	485 s. 3 d.	348 s. 0,5 d.	198 s. 9 d.	147 s. 0,5 d.	200 s.	76 s. 5 d.	65 s.	4.595 s. 5,5 d. ^a
1380-1381	1.995 s. 9 d.	327 s. 4 d.	286 s. 0,5 d.	422 s. 6 d.	415 s. 2 d.	103 s. 7,5 d.	284 s. 2 d.	123 s. 5 d.		105 s. 6 d.		4.063 s. 6 d. ^b
1381-1382	2.054 s. 6 d.	690 s. 2 d.	634 s. 3 d.	441 s. 8 d.	373 s. 10,5 d.	344 s. 3 d.	963 s. 6 d.	89 s. 6,5 d.		125 s.		5.716 s. 9 d. ^c
1382-1383	1.684 s. 10 d.	876 s. 10 d.	139 s. 4,5 d.	378 s. 10 d.	343 s. 9 d.	288 s. 2 d.		149 s. 6 d.	574 s. 4 d.	33 s. 8 d.		4.469 s. 3,5 d. ^d
1383-1384	2.152 s. 5,5 d.	960 s. 1 d.	365 s. 4,5 d.	382 s. 9 d.	355 s. 6,5 d.	287 s. 9,5 d.	1.300 s. 4 d.	114 s. 10,5 d.	64 s. 11,5 d.	88 s.		6.072 s. 2 d. ^e
1384-1385	2.117 s. 3 d.	987 s. 1 d.	1.534 s. 5 d.	523 s. 3 d.	305 s. 7,5 d.	297 s. 6 d.		116 s. 7 d.	135 s. 11,5 d.	44 s.		6.061 s. 8 d.
1385-1386	2.034 s. 10 d.	983 s. 7 d.	1.332 s. 11,5 d.	337 s. 10 d.	285 s. 4,5 d.	224 s. 4,5 d.		121 s.	41 s. 8 d.	46 s.		5.407 s. 7,5 d.
1386-1387	2.054 s. 6,5 d.	1.004 s. 11 d.	965 s. 7 d.	281 s. 4 d.	309 s. 8,5 d.	293 s.		124 s. 6,5 d.	58 s. 5 d.	30 s.		5.122 s. 0,5 d. ^f
1387-1388	2.067 s. 8 d.	1.043 s. 4 d.	423 s. 8,5 d.	339 s. 3 d.	370 s. 2 d.	68 s. 6,5 d.		142 s. 6 d.	142 s. 5 d.	30 s.		4.267 s. 7 d.
1388-1389	2.109 s. 11 d.	1.059 s. 10 d.	713 s. 9 d.	485 s. 10 d.	387 s. 6 d.			133 s. 11 d.		30 s.		4.920 s. 9 d.
1389-1390	1.805 s. 9 d.	1.059 s. 10 d.	226 s. 5 d.	395 s. 2 d.	312 s. 9,5 d.	826 s. 0,5 d.		116 s. 0,5 d.	249 s. 2 d.	37 s.		5.028 s. 2,5 d.
1390-1391	366 s. 11 d.	1.059 s. 10 d.	90 s. 11 d.	311 s. 5 d.	344 s. 1 d.	148 s.		127 s. 4,5 d.	118 s. 9 d.	36 s.		2.603 s. 3,5 d.

1393-1394	1.611 s. 10 d.	1.055 s. 4 d.	303 s.	534 s. 6 d.	490 s.	281 s. 8 d.	516 s. 6 d.	184 s. 6 d.	7 s. 9 d.	122 s. 6 d.		5.107 s.
1394-1395	1.376 s. 7 d.	1.055 s. 4 d.	19 s. 4 d.	286 s. 5 d.	500 s. 6 d.	187 s. 1,5 d.		130 s. 11 d.			450 s. 6 d.	4.006 s. 8,5 d.
Totals	24.811 s. 10 d.	12.676 s. 5 d.	7.954 s. 3 d.	5.384 s. 8 d.	5.279 s. 4 d.	3.698 s. 1,5 d.	3.263 s. 3 d.	1.821 s. 9 d.	1.592 s. 10 d.	804 s. 1 d.	515 s. 6 d.	67.802 s. 0,5 d.

a. El sumatori proporcionat pel registre específica 3.504 s. 5 d. b. El sumatori proporcionat pel registre específica 3.779 s. 3,5 d. c. El sumatori proporcionat pel registre específica 5.816 s. 9 d. d. El sumatori proporcionat pel registre específica 4.436 s. 1,5 d. e. El sumatori proporcionat pel registre específica 6.531 s. 10 d. f. El sumatori proporcionat pel registre específica 5.122 s. 6,5 d.

Font: ACB, llibres de l'Hospital dels Mesells.

Taula 18. Les despeses de l'Hospital dels Mesells, 1379-1395

	Ordinàries	Celler, vinya i llaurons	Salaris	Capella	Plets judicials	Censals i aniversaris	Obres	Altres	Totals
1379-1380	1.255 s. 0,5 d.	1.014 s. 2,5 d.	505 s. 6 d.	347 s. 6 d.		144 s. 6,5 d.	56 s. 5 d.		3.323 s. 2,5 d. ^a
1380-1381	1.505 s. 3 d.	1.446 s. 1 d.	432 s. 2,5 d.	267 s. 8,5 d.		129 s. 3 d.	67 s. 1 d.	16 s. 8 d.	3.864 s. 3 d.
1381-1382	1.609 s. 2 d.	1.368 s. 3 d.	465 s. 10 d.	223 s. 6 d.	65 s.	139 s. 5 d.	47 s. 2 d.	1 s.	3.919 s. 4 d.
1382-1383	1.593 s. 5 d.	2.030 s. 2 d.	455 s. 4 d.	59 s. 7 d.	1.420 s. 6 d.	140 s. 11 d.		234 s. 9,5 d.	5.934 s. 8,5 d. ^b
1383-1384	1.280 s. 3,5 d.	1.186 s. 9 d.	577 s. 3 d.	93 s. 1 d.	2 s. 2 d.	140 s. 11 d.	5 s. 11 d.	19 s.	3.304 s. 10,5 d.
1384-1385	1.267 s. 3 d.	1.142 s. 9 d.	604 s. 4 d.	95 s. 11 d.		139 s. 5 d.		20 s. 10 d.	3.270 s. 5 d.
1385-1386	1.183 s.	1.605 s. 1 d.	596 s. 2 d.	132 s.		138 s. 5 d.	173 s. 6 d.		3.828 s. 2 d.
1386-1387	1.644 s. 2 d.	1.179 s. 5 d.	705 s. 2 d.	550 s. 6,5 d.		139 s. 5 d.		270 s. 5,5 d.	4.489 s. 2 d.
1387-1388	1.566 s. 11 d.	1.566 s. 11 d.	721 s.			138 s. 5 d.	372 s.		4.365 s. 6 d. ^c
1388-1389	1.521 s. 0,5 d.	918 s. 2 d.	707 s. 8 d.	138 s. 7 d.		138 s. 5 d.			3.424 s. 2 d.
1389-1390	1.709 s. 10 d.	939 s.	781 s. 6 d.	102 s. 5 d.		139 s. 5 d.			3.672 s. 2 d.
1390-1391	1.598 s. 2 d.	1.026 s. 10 d.	766 s. 6 d.	1.019 s. 11 d.	77 s.	138 s. 5 d.			4.626 s. 10 d.
1393-1394	1.558 s. 1 d.	1.449 s. 11 d.	778 s. 10 d.	462 s. 4 d.	504 s. 2 d.	141 s. 6 d.	80 s. 7 d.	138 s. 2 d.	5.113 s. 7 d.
1394-1395	2.039 s. 9 d.	1.115 s. 6 d.	799 s. 9 d.	409 s.		146 s. 5 d.	29 s.	430 s. 3 d.	4.969 s. 8 d.
Totals	21.331 s. 4,5 d.	17.989 s. 0,5 d.	8.897 s. 0,5 d.	3.902 s. 1 d.	2.068 s. 4 d.	1.954 s. 10,5 d.	831 s. 8 d.	1.131 s. 2 d.	58.106 s. 1 d.

a. El sumatori proporcionat pel registre especifica 3.323 s. 6,5 d. b. El sumatori proporcionat pel registre especifica 6.282 s. 2 d. c. El sumatori proporcionat pel registre especifica 4.363 s. 2 d.

Font: ACB, llibres de l'Hospital dels Mesells.

Taula 19. La venda de vi de l'Hospital d'en Colom, 1375-1394

Collita	Venda	Producte	Preu/ quarter	Quarters venuts (litres)	Imposició	Vendes	Guany net
1375	13-6-1376	Vi	16 d.	147,4 (558,6)	24 s. 6 d.		172 s.
1376	28-8-1377	Vi	16 d. ^a	187,2 (743,1)	31 s. 3 d.	1 s. 6 d.	216 s. 10 d.
1377	3-10-1378	Vi	16 d. ^b	141,9 (537,9)	13 s. 4 d.	8 s.	157 s. 11 d.
1378	12-12-1378	Vi	16 d. ^c	39,4 (149,4)	6 s. 7 d.	8 s.	38 s.
1378	8-1379	Vi	8 d. i 6 d.	484,7 (1.837,2)	31 s. 8,5 d.		222 s.
1382	7-1383	Vi	16 d. i 12 d.	1.620,1 (6.140,2)	231 s. 5 d.	8 s. ^f	1.611 s. 5 d.
1384	29-7-1385	Vi	16 d.	667,5 (2.529,8)	111 s. 3 d.	25 s. ^g	778 s. 9 d.
1384	8-1385	Vi	12 d.	343,5 (1.301,9)	43 s.		300 s. 6 d.
1384	8-1385	Vi	8 d.	59,9 (227,2)	4 s. 5 d.		35 s. 6,5 d.
1391	26-4-1392	Vi	16 d. ^d	571,7 (2.166,8)	95 s. 3,5 d. ^e	8 s. ^h	667 s.
1394	1395	Vi	6 d.	658,3 (2.494,9)	41 s. 1,5 s.	8 s. ⁱ	280 s.

a. Dada estimada. b. Dada estimada. c. Dada estimada. d. Dada estimada. e. Dada estimada. f. Dada estimada. g. La despesa afecta aquesta venda i les dues següents. h. Dada estimada. i. Dada estimada.

Font: ACB, llibres de l'Hospital d'en Colom..

Taula 20. La venda de vi de l'Hospital d'en Vilar, 1376-1396

Collita	Venda	Producte	Preu/ quarter	Quarters venuts (litres)	Imposició	Vendes	Guany net
1376	1377	Vi	6 d.	96,1 (364,6)	6 s. ^c		42 s. 1 d.
1392	1393	Vi	6 d.	685,7 (2.598,9)	42 s. 10 d. ^d		300 s.
1393	1394	Vi	6 d. ^a	384 (1.455,4)	24 s.		168 s.
1396	1397	Vi	6 d. ^b	377,1 (1.429,4)	23 s. 7 d. ^e		165 s.

a. Dada estimada. b. Dada estimada. c. Dada estimada. d. Dada estimada. e. Dada estimada.

Font: ACB, llibres de l'Hospital d'en Vilar.

**Taula 21. La venda de productes vitivinícoles
de l'Hospital dels Mesells, 1378-1392**

Collita	Venda	Producte	Preu/ quarter	Quarters venuts (litres)	Imposició	Vendes	Guany net
1378	1379	Vi	8 d. ^a	524 (1.986) ^j	43 s. 7 d.	3 s.	302 s. 9 d.
1380	1381	Vinagre	8 d.	2 (7,58)			12 s. 4 d.
1380	1381	Vi	16 d.	350,76 (1.329,4)	55 s. 8 d.	2 s.	411 s. 8 d.
1380	1381	Vinagre					7 d.
1380	1381	Vinassa					1 s. 10 d.
1381	1382	Vi	10 d. i 8 d.	80,7 (305,7) ^k	8 s. 5,5 d.	4 s. 4 d.	48 s. 8 d.
1381	1382	Vi	10 d. ^b	13,3 (50,4) ^l			11 s. 1 d.
1381	1382	Vi	10 d. ^c	2,5 (9,5) ^m			2 s. 1 d.
1381	1382	Vinagre					1 s. 9 d.
1382	2-6-1383	Vi	10 d.	234,8 (889,9)	24 s. 6 d.	8 s. 10 d.	163 s. 4 d.
1382	25-7-1383	Vi	12 d.	324,2 (1.228,6)	45 s.	4 s. 6 d.	316 s. 8 d.
1382	25-7-1383	Vi	12 d. ^d	44,4 (168,3)			44 s. 5 d.
1382	19-9-1383	Vi	16 d.	98,3 (372,4)	16 s. 3,5 d.		114 s. 8,5 d.
1382	19-9-1383	Vi	16 d. ^e	13,1 (49,7)			17 s. 6 d.
1382	1383	Vinagre	4 d.	10 (37,9)			3 s. 4 d.
1383	1383	Raïm					10 s.
1383	24-6-1384	Vi	16 d.	367,1 (1.391,4)	61 s. 2 d.		428 s. 4 d.
1383	24-6-1384	Vi	16 d. ^f	33,5 (127)			23 s. 7 d.
1383	1-7-1384	Vi	16 d.	256,9 (973,8)	42 s. 9 d.	3 s. 8 d. ^o	299 s. 10 d.
1383	1-7-1384	Vi	16 d. ^g	9,3 (35,1)			12 s. 4 d.
1383	9-7-1384	Vi	16 d. ^h	363,6 (1.377,9)	63 s.		421 s. 9 d.
1383	20-9-1384	Vi	20 d.	73,2 (277,4)	15 s. 3 d.		106 s. 9 d.
1381	1384	Vinagre	3 d. i 4 d.	179,4 (679,8)			51 s. 3 d.
1384	1384	Raïm					17 s. 6 d.
1384	15-7-1385	Vi	12 d.	406,3 (1.540)	50 s. 9,5 d.	6 s.	355 s. 6,5 d.
1384	8-8-1385	Vi	16 d.	424 (1.607)	70 s. 8 d.		494 s. 8 d.
1384	8-8-1385	Vi	16 d.	153,8 (582,7)			205 s.
1384	10-8-1385	Remost	4 d.	29 (110)			9 s. 8 d.
1385	1385	Raïm					12 s. 10 d.
1385	9-8-1386	Vi	16 d.	646,7 (2.450,9)	127 s. 9 d.	9 s.	745 s. 6 d.
1385	10-8-1386	Vinagre	3 d.	35 (132,7)			8 s. 9 d.
1386	1386	Raïm					23 s.
1386	2-7-1387	Vi	8 d.	58,3 (220,8)	4 s. 10 d.	6 s.	28 s.
1386	1387	Vi	8 d. ⁱ	49,5 (187,6) ⁿ			33 s.

1387	1387	Raïm					18 s.
1387	6-4-1388	Vi pica-poll	8 d.	159,9 (604,5)	13 s. 3 d.		93 s. 3,5 d.
1387	18-4-1388	Vi	10 d. i 8 d.	131,2 (497,2)	13 s. 4 d.	12 s.	81 s. 4 d.
1387	27-5-1388	Vi	8 d.	318,9 (1.208,5)	26 s. 6,5 d.	5 s. 8 d.	180 s. 2,5 d.
1387	1-8-1388	Vi	8 d.	391 (1.481,9)	32 s. 7 d.	2 s.	226 s. 1 d.
1387	12-9-1388	Vi	12 d.	177 (670,8)	22 s. 1,5 d.	4 s.	150 s. 10,5 d.
1388	1388	Raïm					11 s. 1 d.
1388	1389	Vinagre	7 s./somada	2 somades			14 s.
1389	1389	Raïm					30 s.
1390	1390	Raïm					16 s. 4 d.
1392	8-9-1393	Vi	12 d.	255 (966,6)	31 s. 10,5 d. ⁿ		223 s. 2 d.
1393	1393	Raïm					10 s. 7 d.
1392	1393	Vinagre	6 s./somada	2 somades			12 s.

a. Dada estimada. b. Dada estimada. c. Dada estimada. d. Dada estimada. e. Dada estimada. f. Dada estimada. g. Dada estimada. h. Dada estimada. i. Dada estimada. j. Dada estimada. k. Dada estimada. l. Dada estimada. m. Dada estimada. n. Dada estimada. o. La despesa afecta aquesta venda i la següent.

Font: ACB, llibres de l'Hospital dels Mesells.

Taula 24. La compra de vins a l'Hospital d'en Colom, 1375-1398 (en litres)*

	Vi vermell	Remost	Vi blanc	Vi grec	Piment	Moscat	Vinagre
1375	376,4						1,4
1376		180					
1377			3,8				
1378			3,8				7,6
1379	47		7,6		7,6		14,4
1380	22,7		7,6				
1381							
1382							
1383	1.071,6						
1384							
1385	12,5						
1386							
1387							
1388							
1389	0,9						
1390							
1391							
1392				3,8			56,9
1393							
1394							
1395							
1396							
1397							
1398						11,4	
Totals	1.531,1	180	22,8	3,8	7,6	11,4	80,3

* Tramut en negre: dades no disponibles.

Font: ACB, llibres de l'Hospital d'en Colom.

Taula 25. La compra de vins a l'Hospital d'en Vilar, 1377-1399 (en litres)*

	Vi vermell	Remost	Vi blanc	Vi grec	Piment	Moscat	Aiguardent
1377	180						1 ampolleta
1378	272						
1379							
1380							1 ampolleta
1381							
1382							
1383							
1384							
1385							
1386							
1387	25		3,8				
1388							
1389	1.323,5						1 ampolleta
1390	107,1			3,8			
1391	310,8		3,8		0,5		
1392						7,6	
1393	60				3,8	3,8	
1394	2.275,3				1,9	0,2	
1395						3,8	
1396							
1397		600					
1398		360			3,8	11,4	
1399						11,4	
Totals	4.553,7	960	7,6	3,8	10	38,2	3 ampolletes

* Tramats en negre: dades no disponibles.

Font: ACB, llibres de l'Hospital d'en Vilar.

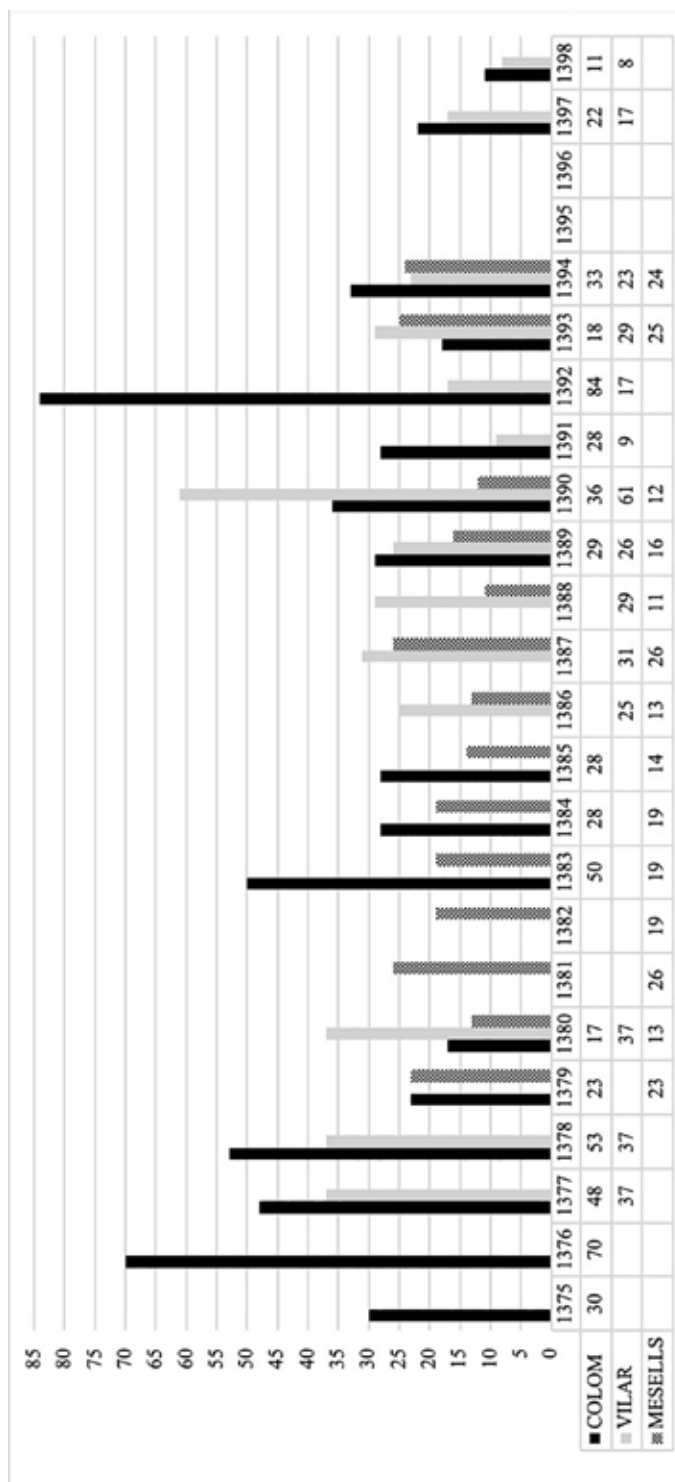
Taula 26. La compra de vins a l'Hospital dels Mesells, 1379-1395 (en litres)*

	Vi vermell	Vi blanc	Piment
1379	125,1	4,9	
1380	875,3	4,9	1,9
1381	1,9	2,9	4,9
1382	576,1		
1383		7,6	
1384		7,6	
1385		7,6	1,9
1386		12,6	3,8
1387	8		
1388			
1389	585,8		
1390	509,8	3,8	
1391			
1392			
1393		11,4	
1394	1.055,5	7,6	
1395	1,9		
Totals	3.739	70,9	12,5

*Tramat en negre: dades no disponibles.

Font: ACB, llibres de l'Hospital dels Mesells

Gràfica 10. Jornals per veremar als hospitals d'en Colom, d'en Vilar i dels Mesells, 1375-1398

Font: ACB, llibres dels hospitals d'en Colom, d'en Vilar i dels Mesells.

Taula 33. Salaris a les vinyes de l’Hospital d’en Colom, 1375-1399,
d. b./dia (n. observacions)

	Arrabassar	Plantar	Eixobrir	Fer colgats	Agostar	Veremar	Fer somades	Tocar muls	Tocar muls de l'hospital	Tocar ases	Tocar rossins	Garbonar sarments	Podar	Magencar	Cavar	Levar la verema	Sense identificar
1375						16 (20)	27 (7)	132 (3)	25 (4)				42 (12)		35 (79)		
1376		18 (23)				18 (47)		168 (4)	30 (1)	144 (3)		14 (1)	36 (21)		26 (51)		
1377	30 (4)	12 (93)			34 (15)	17 (48)		72 (7)	20 (4)				34 (6)	24 (4)	26 (74)		32 (3)
1378						22 (53)			24 (5)	120 (5)			32 (13)	22 (21)	18 (55)		
1379						20 (7)			18 (2)				38 (35)	28 (28)	18 (12)	40 (3)	30 (5)
1380		18 (33)	21 (4)			18 (3)		120 (1)				18 (23)	36 (11)		31 (14)		
1381															40 (79)		
1383						18 (46)	24 (13)		34 (37)								

1384							18 (28)	24 (7)			24 (10)		84 (4)		32 (47)	46 (58)	24 (100)		
1385							18 (28)	24 (11)							24 (3)	48 (30)	37 (103)		
1386															24 (16)		30 (89)		
1389							14 (15)			82 (3)	24 (15)						12 (3)		
1390							10 (36)			78 (1)						44 (10)	14 (86)		
1391					12 (11)		20 (28)			72 (9)				11 (9)	36 (18)	22 (16)	21 (69)		
1392							23 (74)	33 (4)		144 (8)					42 (18)	20 (160)	13 (146)		
1393							20 (18)	24 (3)							42 (21)		12 (11)		
1394							21 (33)	26 (2)		123 (16)					36 (36)	26 (79)	13 (160)	10 (31)	
1395																28 (5)	12 (128)		
1397				11 (15)	11 (14)		20 (22)	26 (16)		99 (12)						36 (40)			
1398				11 (21)	11 (25)		18 (11)	24 (8)		98 (3)				11 (22)	36 (48)	30 (106)	12 (416)		
1399															36 (49)		12 (192)		

Font: ACB, llibres de l'Hospital d'en Colom.

Taula 34. Salariis a les vinyes de l’Hospital d’en Vilar, 1377-1399, d. b./dia (n. observacions)

	Arrebassar	Plantar	Murgonar	Eixobrir	Fer colgats	Agostar	Veremar	Fer somades	Tocar muls	Tocar muls de l'hospital	Tocar ases	Carbonar sarments	Podar	Magencar	Cavar	Levar la verema	Sense identificar
1377			36 (5)										39 (19)				
1378		38 (57)	40 (7)				18 (8)			96 (2)			42 (2)	17,5 (34)	14 (130)		
1380		42 (80)				30 (2)	15 (37)		96 (4)				48 (9)	46 (38)			
1381												20 (8)	48 (8)		36 (15)		
1386		42 (93)					20,5 (17)		108 (1)	36 (6)			48 (4)	49,5 (26)	15 (8)		
1387							14 (31)							42 (71)	8,5 (133)		
1388	27 (63)		20 (21)	9 (138)						19 (9)		12 (14)	44 (20)	27 (95)	10,5 (37)		
1389			12 (27)	12 (6)		30 (21)	20,5 (26)	24,5 (12)		26,5 (6)		8,5 (15)	39 (45)	43 (56)	14,5 (307)		
1390					12 (20)		26 (9)		93 (4)			20 (4)	41 (16)	34 (23)	21 (150)		
1391				12 (15)			26 (9)		93 (4)					38 (48)	8 (31)		12 (2)

Taula 35. Salaris a les vinyes de l’Hospital dels Mesells, 1379-1395, d. b./dia (n. observacions)

	Arrabassar	Plantar	Murgonar	Eixobrir	Fer colgats	Agostar	Veremar	Fer somades	Tocar muls	Tocar muls de l'hospital	Tocar ases	Tocar rossins	Carbonar sarments	Podar	Magencar	Cavar	Llevar la verema	Sense identificar
1379							18 (18)	29,5 (6)	134 (13)	24 (4)				40 (9)	47 (29)		18 (3)	
1380		41,5 (86)		30 (4)	30 (17)		17,5 (12)	36 (3)	94 (20)	17 (5)	72 (5)	84 (1)	19,5 (8)	42,5 (8)	45,5 (55)	37,5 (84)	33 (2)	12 (1)
1381				32,5 (5)	36,5 (11)		22 (26)	27,5 (8)	120 (18)				20 (3)	44,5 (15)	47 (56)	44,5 (84)	30 (12)	
1382	34 (72)			31 (16)	30 (28)		22 (19)	30 (8)	107,5 (42)	36 (6)			25,5 (10)	47,5 (21)	41,5 (74)	39 (123)	33,5 (10)	36 (2)
1383				31 (2)	33 (5)		20,5 (19)	30 (6)	93,5 (24)				22 (6,5)	43 (43)	40 (71)	37,5 (98)	30 (3)	48 (4)
1384				29,5 (8)	30 (4)		18,5 (19)	30 (8)	89,5 (29)				23,5 (9)	44 (40)	42,5 (76)	38,5 (98)	32 (2)	
1385		40 (95)		30 (2)			20 (14)	27,5 (8)	109,5 (15)			108 (1)	20 (2)	42 (2)	48 (55)	32 (121)	36 (5)	36 (5)
1386				32 (7)	40 (2)		20 (13)	24,5 (8)	168,5 (13)		20 (1)		20 (11)	49,5 (64)	53 (46)	45,5 (121)		36 (6)
1387				30 (2)			20,5 (5)	32,5 (9)	114,5 (35)				21 (21)	44 (51)	47 (103)	38,5 (106)	36 (2)	
1388				28,5 (10)			31 (11)	25 (7)	101,5 (9)				20 (3)	72 (1)	42 (42)	38,5 (111)		41 (1)

1389				27 (4)				21,5 (16)	18 (2)	134 (9)				19,5 (11)	42 (38)	38,5 (64)	42,5 (101)		
1390			30 (2)				38 (8)	25,5 (12)	26 (1)	116,5 (8)				24,5 (8)	41,5 (42)	41 (52)	36,5 (102)		
1391										144 (1)				18 (16)	43,5 (36)	32 (33)	40,5 (71)		
1393	17 (88)			10 (18)				23 (25)	30 (5)	144 (8)				18 (11)	43 (20)	47,5 (46)	32,5 (30)		
1394				25 (15)			42 (13)	24 (24)	28 (4)	85,5 (13)					40 (18)	40 (33)	37 (68)	38 (10)	
1395														18 (6)	39 (12)		34 (59)	24 (3)	

Font: ACB, llibres de l'Hospital dels Mesells.

BIBLIOGRAFIA

- ABEL, W. (1973). *Crises agraires en Europe (XIII-XX siècles)*. Paris: Flammarion.
- AGUSTÍ, M. (1617). *Llibre dels secrets de agricultura, casa rústica y pastoril. Recopilat de diuersos autors antichs y moderns, de llenguas llatina, italiana y francesa, en nostra vulgar llengua catalana, per fra Miquel Agustí*. Barcelona: Esteve Libreros.
- ALEXANDRE-BIDON, D.; MANE, P.; WILMART, M. (2014) (ed.). «Vignes et vins au Moyen Âge. Pratiques sociales, économie et culture matérielle», monogràfic de *L'Atelier du Centre de Recherches Historiques*.
- AMADES I GELATS, J. (1951). *Folklore de Catalunya. Cançoner «Refranys de pagès»*. Barcelona: Editorial Selecta - Catalonia.
- ARAGÓ, A. M.; COSTA, M. (1971). *Privilegios reales concedidos a la Ciudad de Barcelona*. Barcelona: Arxiu de la Corona d'Aragó.
- ARAUZ, D. (2021). «Los derechos de la mujer y el menor en la Hispania medieval». A: GARCÍA SÁNCHEZ, J. (dir.). *Fundamentos romanísticos del derecho contemporáneo*. Madrid: Asociación Iberoamericana de Derecho Romano - Boletín Oficial del Estado, v. 2, p. 825-846.
- ARCHETTI, G. (2003) (ed.). *La civiltà del vino. Fonti, temi e produzioni vitivinicole dal Medioevo al Novecento*. Bornato: Centro Culturale Artistico di Franciacorta e del Sebino.
- ARRIZABALAGA, J. (2023). «Assistència hospitalària, pobresa, medicina i bé comú durant l'Antic Règim». A: ZARZOSO, A.; BARCELÓ, J. (ed.). *Barcelona hospitalària: La ciutat i els seus hospitals, segles XIV-XX*. Barcelona: MUHBA, p. 27-44.
- AVENTÍN, M. (2004). «Ordinacions medievals de viles-mercat catalanes sobre el comerç i consum del vi». *Estudis d'Història Agrària*, 17, p. 115-127.
- BANEGAS, R.A. (2016). *Sangre, dinero y poder: El negocio de la carne en la Barcelona bajomedieval*. Lleida: Milenio.

- BANKS, P. J. (1984). «Montjuïc, the Port and the City: a reconsideration». A: *El Pla de Barcelona i la seva història: actes del I Congrés d'Història del Pla de Barcelona, celebrat a l'Institut Municipal d'Història, els dies 12 i 13 de novembre de 1982*. Barcelona: Edicions de la Magrana - Institut Municipal d'Història Ajuntament de Barcelona, p. 113-128.
- BANKS, P. J. (2003). «El creixement físic de Barcelona, segles x-xiii». *Barcelona Quaderns d'Història*, 8, p. 11-33.
- BARCELÓ CRESPI, M. (1996). «El celler de la casa de Bartomeu Albertí (1462)». A: ENSENYAT PUJOL, G.; FULLANA PUIGSERVER, P.; PIERAS SALOM, G.; PONS I PONS, D.; RAYÓ BENNÀSSAR, P. (dir.). *II Jornades d'Estudis Locals: Inca*, 28 i 29 d'abril, 1995. Inca: Ajuntament d'Inca, p. 197-208.
- BARRIO BARRIO, J.A. (1993). «El control del mercado vinícola en Orihuela durante la Baja Edad Media. Siglos XIII-XV». A: GIRALT I RAVENTÓS, E. (coord.). *Vinyes i vins, mil anys d'història: actes i comunicacions del III Col·loqui d'Història Agrària sobre mil anys de producció, comerç i consum de vins i begudes alcohòliques als Països Catalans, febrer del 1990*. Barcelona: Universitat de Barcelona, p. 419-429.
- BATLLE, C. (1981). «La família i la casa d'un draper de Barcelona, Burget de Banyeres (primera meitat del segle XIII)». *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 2, p. 69-91.
- BATLLE, C. (1987). «Las relaciones comerciales de Barcelona con la España musulmana a fines del siglo XII e inicio del XIII». *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval*, 6, p. 107-133.
- BATLLE, C. (1994). «La família i els béns de Pere Marí, escrivà de la reina Constança vers 1300». *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 14, p. 243-258.
- BATLLE, C.; VARELA, E. (1988-1989). «Las relaciones comerciales de Barcelona con el norte de África (siglo XIII)». *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval*, 7, p. 23-52.
- BAUCELLS, J. (2004-2007). *Vivir en la Edad Media: Barcelona y su entorno en los siglos XIII y XIV (1200-1344)*. Barcelona: CSIC-IMF.
- BENNASSAR, B. (1999, reimpressió). *Valladolid au siècle d'or: une ville de Castille et sa campagne au XVIe siècle*. Paris: Éditions de l'École des hautes études en sciences sociales.
- BENET, A. (1993). «El conreu de la vinya al Pla de Bages als segles x-xi». A: GIRALT I RAVENTÓS, E. (coord.). *Vinyes i vins, mil anys d'història: actes i comunicacions del III Col·loqui d'Història Agrària sobre mil anys de producció, comerç i consum de vins i begudes alcohòliques als Països Catalans, febrer de 1990*. Barcelona: Universitat de Barcelona, v. 2, p. 241-264.

- BENITO, P. (2003). *Senyoria de la terra i tinença pagesa al comtat de Barcelona (segles XI-XIII)*. Barcelona: CSIC - IMF.
- BENITO, P. (2013). «L'Almoïna de la Seu de Barcelona: gènesi i formació d'un sistema integrat de comptabilitat (1283-1419)». A: BENITO, H.; SAGUER, E.; JOVER, G. (eds.). *Comptes de senyor, comptes de pagès les comptabilitats en la història rural*. Girona: Biblioteca d'Història Rural, p. 73-92.
- BENSCH, S. P. (1995). *Barcelona and its Rulers, 1096-1291*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BLANCHEMANCHE, P. (2009). «Crues historiques et vendanges en Languedoc méditerranéen oriental: la source, le signal et l'interprétation». *Archéologie du Midi Médiéval*, 27, p. 225-235
- BLÁNQUEZ PÉREZ, J.; CELESTINO PÉREZ, S. (2008) (ed.). *El vino en época tardoantigua y medieval: Simposio Internacional Arqueología del Vino, Museo Arqueológico de Murcia (22-24 de octubre de 2008)*. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid.
- BOIS, G. (1976). *Crise du féodalisme*. Paris: Les Presses de Sciences Po.
- BOLÒS I MASCLANS, J. (1994). «Aportació al coneixement de les terres de conreu a Catalunya a l'Edat Mitjana». *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 14, p. 143-174.
- BONNASSIE, P. *Catalunya mil anys enrera (segles X-XI)*. Barcelona: Edicions 62, v.1.
- BRIDGEWATER, P. (2020). «Car vosaltres havets a veure sobre hospitals»: el Consell de Cent i la construcció de la primera política hospitalària a la Barcelona baixmedieval. Tesis doctoral inèdita. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- BRINGUÉ I PORTELLA, J. M. (2016). «Pastures per als ramats de Barcelona als segles XVI-XVIII». A: RENOM, M. (ed.). *Proveir Barcelona. El municipi i l'alimentació de la ciutat, 1329-1930*. Barcelona: MUHBA-AHCB, p. 135-148.
- BRODMAN, J. W. (1998). *Charity and Welfare: Hospitals and the Poor in Medieval Catalonia (The Middle Ages Series)*. Filadelfia: University of Pennsylvania Press.
- BROUSSOLLE, J. (1955). «Les impositions municipales de Barcelone de 1325 a 1462». *Estudios de Historia Moderna*, 5, p. 3-164.
- BRUGUÉS, I.; JORNET I BENITO, N.; BOADA, Coloma; MUNTANER I ALSINA, C.; CASALS, J. (2019). *Diplomatari de la col·lecció de pergamins del monestir de Santa Clara de Barcelona (1039-1241)*. Barcelona: Fundació Noguera.
- CABESTANY, J. F. (1973-74). «La confraria d'hortolans de Tarragona (1353)». *Boletín Arqueológico*, 121-129, p. 67-83.
- CANTERA MONTENEGRO, E. (2007). «El pan y el vino en el judaísmo antiguo y medieval». *Espacio Tiempo y Forma. Serie III, Historia Medieval*, 19, p. 13-48.

- CARRERAS CANDI, F.; SCHWARTZ LUNA, F. (ed.) (1892). *Manual de novells ardots, vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloní*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona - Institut Municipal d'Història de Barcelona.
- CARRERAS CANDI, F. (1915). *Geografia General de Catalunya. La Ciutat de Barcelona*. Barcelona: Establiment Editorial de Albert Martín.
- CARRERAS CANDI, F. (1923-1924). «Ordinacions urbanes de bon govern a Catalunya (segles XIII al XVIII)». *Boletín de la Real Academia de las Buenas Letras de Barcelona*, 11, p. 303-314.
- CARRÈRE, C. (1967). *Barcelone, centre économique à l'époque des difficultés, 1380-1462*. Paris-La Haia: Mouton.
- CASTELLANO, A. (1991-1993). «L'Església de Sant Llàtzer i l'hospital de leprosos de Barcelona a través de la documentació històrica». *Lambard: estudis d'art medieval*, 6, p. 41-50.
- CASTELLANO, A. (1998). *Pedralbes a l'edat mitjana: història d'un monestir femení*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona - Abadia de Montserrat.
- CATEURA BENNÀSSER, P. (1998). «En los precedentes de la fiscalidad indirecta: la sisa de 1245 en el Reino de Mallorca». *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 19, p. 9-17.
- CATEURA BENNÀSSER, P. (2000). «Mundos mediterráneos: el reino de Mallorca y el sultanato mameluco (siglos XIII-XV)». *Espacio, tiempo y forma. Serie III, Historia medieval*, 13, p. 85-102.
- CHÍA, J. de (1888-1890). *Bandos y bandoleros en Gerona: apuntes históricos desde el siglo XIV hasta mediados del XVII*. Girona: Imprenta y Librería de Paciano Torres.
- CLEMENTE QUIJADA, L. V. (2023). «Trabajadoras autónomas en Castilla durante la Baja Edad Media». *Cuadernos Medievales*, 34, p. 121-136.
- COMET, G. (1992). *Le paysan et son outil: essai d'histoire technique des crééales. France VIIIe-XVe siècle*. Roma: École Française de Rome.
- COROMINES, J. (1980-2001). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial - Caixa de Pensions "La Caixa".
- CORRALES, A. (2022). *De re vinaria: estudi diacrònic del conreu de la vinya, la producció de vi i el seu consum durant l'antiguitat al nord-est de la península Ibèrica (segles VII a. n. e. – VIII d. n. e.)*. Tarragona: URV.
- COSTA I PARETAS, M. M. (1998). «Pergamins del monestir de Jonqueres a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (segle XIII)». *Analecta Sacra Tarraconensia*, 71, p. 213-234.
- CUADRADA, C. (1988). *El Maresme medieval les jurisdiccions baronals de Mataró i Sant Vicenç/Vilassar: (hàbitat, economia i societat, segles X-XIV)*. Mataró: Rafael Dalmau.

- DAVIS, A. (2016). «Hospitals, Charity, and the Culture of Compassion in the Twelfth and Thirteenth Centuries». A: FARMER, S. A. (ed.). *Approaches to Poverty in Medieval Europe Complexities, Contradictions, Transformations*, c. 1100–1500. Turnhout: Brepols, p. 23-45.
- DEL TREPPO, M.; RIERA I SANS, J. (1976). *Els mercaders catalans i l'expansió de la corona catalano-aragonesa al segle xv*. Barcelona: Curial.
- DONAT PÉREZ, L. (2001). «La relació dels jueus de Girona amb la terra». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 42, p. 201-210.
- DYER, C. (1989). *Standards of Living in the Later Middle Ages Social Change in England c.1200–1520*. Cambridge: Cambridge University Pres.
- EMERY, R. (1959). *The Jews of Perpignan in the Thirteenth Century: an economic study based on notarial records*. Nova York: Columbia University Pres.
- FARÍAS, V. (2007). «La proclamació de la pau i l'edificació dels cementiris sobre la difusió de les sagreres als bisbats de Barcelona i Girona (segles XI-XIII)». A: FARÍAS, V.; MARTÍ, R.; CATAFAU, A. (coord). *Les sagreres a la Catalunya medieval (jornada d'estudi organitzada per l'Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, 2000)*. Girona: Biblioteca d'Història Rural, p. 13-84.
- FARÍAS, V. (2009). *El mas i la vila a la Catalunya medieval: Els fonaments d'una societat senyorialitzada (segles XI-XIV)*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- FAVÀ, X. (2001). *Diccionari dels noms de ceps i raïms. L'ampelonímia catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- FELIU, G. (1984). «La toponímia del Pla de Barcelona al segle x». A: *El Pla de Barcelonai la seva història: actes del I Congrés d'Història del Pla de Barcelona, celebrat a l'Institut Municipal d'Història, els dies 12 i 13 de novembre de 1982*. Barcelona: Edicions de la Magrana - Institut Municipal d'Història Ajuntament de Barcelona, p. 101-112.
- FELIU, G. (2016). «Finances, currency and taxation in the 14th and 15th centuries». *Catalan Historical Review*, 9, p. 25-44.
- FERNÁNDEZ-CUADRENCH, J. (2022). «Passejant per la Barcelona del segle XIII. Els orígens dels carrers d'en Copons, d'en Petritxol i d'en Xuclà». *Scrinium*, 1, p. 59-85.
- FERNÁNDEZ TRABAL, J. (1993). «Les ordinacions municipals i la protecció de la viticultura en l'antic territori de Barcelona (s. XIV-XVI)». A: GIRALT I RAVENTÓS, E. (coord.). *Vinyes i vins, mil anys d'història: actes i comunicacions del III Col·loqui d'Història Agrària sobre mil anys de producció, comerç i consum de vins i begudes alcohòliques als Països Catalans, febrer del 1990*. Barcelona: Universitat de Barcelona, p. 315-326.

- FERNÁNDEZ TRABAL, J. (1995). *Una família catalana medieval els Bell-lloc de Girona, 1267-1533*. Barcelona: Abadia de Montserrat.
- FERRER ALÓS, L. (1987). *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya central: segles XVIII-XIX*. Barcelona: Abadia de Montserrat.
- FERRER MALLOL, M. T. (2000). «Esclaus i lliberts orientals a Barcelona. Segles XIV i XV». A: FERRER MALLOL, M.T.; MUTGÉ, J. (coord.), *De l'esclavitud a la llibertat. Esclaus i lliberts a l'edat mitjana: actas del col·loqui internacional celebrat a Barcelona, del 27 al 29 de maig de 1999*. Barcelona: CSIC-IMF, p. 167-213.
- FERRER MALLOL, M. T. (2005). «Els diputats del braç de les ciutats i viles reials de 1359 a 1413. Perfils biogràfics». *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 26, p. 515-549.
- FONT TULLOT, I. (1988). *Historia del clima de España cambios climáticos y sus causas*. Madrid: Instituto Nacional de Meteorología.
- FURIÓ, A. (2017). «La gran depressió baixmedieval. Una mirada des dels Països Catalans». *Recerques: història, economia, cultura*, 72-73, p. 45-103.
- GARCIA ESPUCHE, A. (2008). «Espais urbans de la gent de mar: Barcelona. Segles XIV al XVIII». *Drassana*, 15, p. 36-53.
- GARCÍA HERRERO, M. C. (2008). «Actividades laborales femeninas a finales de la Edad Media: registros iconográficos». A: LACARRA DUCAY, M.C. (coord). *Arte y vida cotidiana en época medieval*. Saragossa: Diputación Provincial de Zaragoza - Institución «Fernando el Católico», p. 17-48.
- GARCIA-OLIVER, F. (2004). «Els cultius». A: GIRALT I RAVENTÓS, E. (dir.). *Història Agrària dels Països Catalans. Edat Mitjana (II)*. Barcelona: Fundació Catalana per la Recerca, p. 301-334.
- GIRALT I RAVENTÓS, E. (2004a). «De conreu de subsistència a conreu comercial». A: GIRALT I RAVENTÓS, E. (dir.). *Història Agrària dels Països Catalans. Edat Moderna (III)*. Barcelona: Fundació Catalana per la Recerca, p. 297-330.
- GIRALT I RAVENTÓS, E. (2004b). «El conreu de la vinya». A: GIRALT I RAVENTÓS, E. (dir.). *Història Agrària dels Països Catalans. Edat Moderna (III)*. Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca, p. 331-393.
- GIRALT I RAVENTÓS, E. (2004c). «L'elaboració del vi». A: GIRALT I RAVENTÓS, E. (dir.). *Història Agrària dels Països Catalans. Edat Moderna (III)*. Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca, p. 395-445.
- GONZÁLEZ DE FAUVE, M. E.; FORTEZA, P. de (2005). «Del beber con moderación. Usos y aplicaciones del vino según los tratados médicos de la España bajomedieval y de la temprana modernidad». *Historia. Instituciones. Documentos*, 32, p. 175-192.

- GUAL CAMARENA, M. (1966). «La lezda de Cambrils 1258». *Butlletí Arqueològic. Reial Societat Arqueològica Tarraconense*, 93-96, p. 113-128.
- GUAL CAMARENA, M. (1967). «Peaje fluvial del Ebro (siglo XII)». *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, 8, p. 155-188.
- GUILLERÉ, C. (2001). «De Torroella de Montgrí a Tossa: les Catalans et la mer (fin XIIIe-XIVe siècle)». *Quaderns de la Selva*, 13, p. 83-108.
- HERNANDO I DELGADO, J. (1998). «Els contractes de treball d'agricultors segons els protocols notariais del segle XIV». *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, 16, p. 123-210.
- HUGUET-TERMES, T; ARRIZABALAGA, J. (2010). «Hospital Care for the Insane in Barcelona, 1400–1700». *Bulletin of Spanish Studies*, 87, p. 81-104.
- IZQUIERDO BENITO, R. (1999). «Normas sobre entrada de vino en la ciudad de Toledo en el siglo XV». *Aragón en la Edad Media*, 14-15, p. 801-812.
- JÁUREGUI, C. (2017). «Institutionen und Institutionalisierung: Wer nutzt welche Einrichtung?». A: NOLTE, C.; FROHNE, B.; HALLE, U.; KERTH, S. (coord.) *Disability History der Vormoderne - Ein Handbuch*. Affalterbach: Didymos-Verlag, p. 364-382.
- JÁUREGUI, C. (2018a). «La red de leproserías catalana y la movilidad de sus enfermos. El caso de estudio de barcelona (s. XIV)». A: COMELLES, J. M.; CONEJO, A.; BARCELÓ I PRATS, J. (coords.) *Imago civitatis: Hospitales y manicomios en Occidente*. Barcelona-Tarragona: UB-URV, p. 89-99.
- JÁUREGUI, C. (2018b). «Inside the Leprosarium: Illness in the Daily Life of 14th Century Barcelona». A: CONNELLY, E.; KÜNZEL, S. (publ.) *New approaches to disease, disability and medicine in Medieval Europe*. Oxford: Archaeopress, p. 78-93.
- JÁUREGUI, C.; SUBIRÀ, M. E.; MONTES SALAS, N. (2023). A: ZARZOSO, A.; BARCELÓ, J. (ed.). *Barcelona hospitalària: La ciutat i els seus hospitals, segles XIV-XX*. Barcelona: MUHBA, p. 207-222.
- JORBA, X. (2006). «Una aproximació al conreu de la vinya a Catalunya a l'època moderna (s. XVI-XVII): l'exemple d'Òdena». *Estudis d'història agrària*, 19, p. 175-208.
- JOVER I AVELLÀ, G.; PONS PONS, J. (2012). *Possessions, renda de la terra i treball assalariat: l'illa de Mallorca, 1400-1660*. Girona: Biblioteca d'Història Rural.
- JUAN VIDAL, J. (1993). «L evolució de la producció vitícola a Mallorca entre els segles XIV i XVII». A: GIRALT I RAVENTÓS, E. (coord.). *Vinyes i vins, mil anys d'història: actes i comunicacions del III Col·loqui d'Història Agrària sobre mil anys de producció, comerç i consum de vins i begudes alcohòliques als Països Catalans, febrer del 1990*. Barcelona: Universitat de Barcelona, p. 409-417.

- JULIÀ BRUGUÉS, R.; RIERA I MORA, S. (2010). «Usos del sòl i activitats productives a Barcelona a partir de l'anàlisi paleoambiental de la llacuna litoral medieval del pla del Palau». *Quarhis*, 6, p. 164-177.
- JUNCÀ RAMON, J. M. (1982). *L' Hospital de Sant Llätzer: notes històriques*. Barcelona: Centre de Documentació i Estudis - Arxiu Històric del Raval.
- JUNCOSA I BONET, E. (2008). «Vinum et evrietas auferunt cor. La condena moral por embriaguez según Francesc Eiximenis». A: CARRASCO MANCHADO, A. I.; RÁBADE OBRADÓ, M. P. (coord.). *Pecar en la Edad Media*. Madrid: Sílex, p. 263-278.
- LABBÉ, T.; GARCIA, J. P. (2014). «Pratiques et évolution de la vinification dans un cellier bourguignon à la fin du Moyen Âge: le cas de la collégiale Notre-Dame de Beaune (fin XIVe-début XVIe siècle)». A: ALEXANDRE-BIDON, D.; MANE, P.; WILMART, M. (2014) (ed.). «Vignes et vins au Moyen Âge. Pratiques sociales, économie et culture matérielle», monogràfic de *L'Atelier du Centre de Recherches Historiques*.
- LANDSTEINER, E. (2019). «Urban Viticulture in Late Medieval and Early Modern Central Europe». A: LANDSTEINER, E.; SOENS, T. (ed.). *Farming the city. The resilience and decline of urban agriculture in European History*. Innsbruck-Viena: StudienVerlag, p. 168-180.
- LEGGERO, R.; MONTANARI, M. (2019). «Two Experiences of Urban Agriculture in Medieval Piedmont. A Comparison of Chieri and Novara (Twelfth and Thirteenth Centuries)». A: LANDSTEINER, E.; SOENS, T. (ed.). *Farming the city. The resilience and decline of urban agriculture in European History*. Innsbruck-Viena: StudienVerlag, p. 29-49.
- LE ROY LADURIE, E. (2005). «Canicule, fraîcheurs, vendanges (France, XVe–XIXe siècles)». *Comptes Rendus Biologies*, 328, 3, p. 213-222.
- LE ROY LADURIE, E.; DAUX, V. (2008). «The climate in Burgundy and elsewhere, from the fourteenth to the twentieth century». *Interdisciplinary Science Reviews*, 33, 1, p. 10-24.
- LINDGREN, Uta (1976). «Narren und Tiere. Über das Verhältnis der Menschen zur vernunftlosen Kreatur». *Sudhoffs Archiv*, 60, p. 271-288.
- LINDGREN, Uta (1987). «¿De qué vivían los hospitales? Los fundamentos económicos de los hospitales de Barcelona de 1375 a 1500». *Anuario de Estudios Medievales*, 17, p. 525-532.
- LLUCH, R. (2005). *Els remences: la senyoria de l'Almoina de Girona als segles XIV i XV*. Girona: Biblioteca d'Història Rural.
- LLUCH, R. (2017). «Alimentar els pobres de la ciutat. El cas de l'Almoina de Girona (segles XIII-XV)». A: SABATÉ, F. *L'assistència a l'edat mitjana*. Lleida: Pagès Editors, p. 81-98.

- LUNA-BATLLE, X. (2011). *Libre de plantar vinyes e arbres...* (Tractat d'agricultura del s. xv). Barcelona: UB - Ministerio de Ciencia e Innovación - Abadía de Montserrat.
- LYNN MARTIN, A. (2001). *Alcohol, Sex and Gender in Late Medieval and Early Modern Europe*. Londres: Palgrave Macmillan.
- MADURELL MARIMON, J. M; GARCÍA SANZ, A. (1973). *Comandas comerciales barcelonesas de la Baja Edad Media*. Barcelona: CSIC.
- MARCÉ, J. (2021). «The Participation of the Hospital of the Holy Cross in the Second-Hand Market through the Notarial Documentation (Barcelona, 1422-1458)». *Rivista dell'Istituto di Storia dell'Europa Mediterranea*, 9/1, p. 207-247.
- MARCÉ, J. (2022). «Pro succurrendo necessitatibus dicti hospitalis». *Els orígens del patrimoni i els mecanismes de finançament de l'hospital de la Santa Creu de Barcelona (s. XV)*. Tesi doctoral inèdita. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- MARCÉ, J. (2023). «Emfiteusi i transformació urbana. Els efectes de la unificació hospitalària en la Barcelona del Quatre-cents». A: CONEJO, A.; BRIDGEWATER, P. (ed.). *The Medieval and Early Modern Hospital: A Physical and Symbolic Space*. Roma: Viella, p. 129-147.
- MARTÍN, F. X. (2009). «La producció de vi i la feina a les vinyes». *S'Auba. Revista d'informació de Sant Lluís (Menorca)*, 2009, 22-26.
- MARTÍNEZ DE AGUIRRE, J. (1999). «Calendario laboral, fiestas y primeras huelgas de constructores en la Navarra medieval (1346-1448)». *Príncipe de Viana*, 216, p. 145-190.
- MAS, J. (1906). *Notes històriques del bisbat de Barcelona*. Barcelona: Tipogràfic J. Vives.
- MAUBERT, Claude-Guy. (1980). «Le mouvement du port de Barcelone pendant l'hiver 1357». *Anuario de Estudios Medievales*, 10, p. 659-689.
- MONSALVATJE, F. (1917). *Los Condes de Ampurias vindicados*. Olot : Impr. y Libr. de Ramón Bonet.
- MORAN I OCERINJAUREGUI, J. (1980). «Notes de toponímia antiga del Pla de Barcelona». A: MASSOT I MUNTANER, J. (coord.). *Homenatge a Josep M. de Casacuberta: Estudis de llengua i literatura catalanes*. Barcelona-Amsterdam: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes - Abadía de Montserrat, v. 1, p. 103-115.
- MUNTANER, C. (2013). *Terra de masos, vila de mar. Vida, economia i territori al castell de Sitges i el seu terme entre els segles XIV i XV (1342-1418)*. Tesi doctoral inèdita. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- MUTGÉ, J. (1996). «Activitat piràtica entre catalano-aragonesos i castellans a la Mediterrània occidental durant el regnat de Jaume II». *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval*, 11, p. 445-456.

- MUTGÉ, J. (2002). *Pergamins del Monestir Benedictí de Sant Pau del Camp de Barcelona, de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (segles XII-XIV)*. Barcelona: CSIC-IMF.
- OLIVÉ I GUILERA, F. (1999). «Els orígens de Sant Andreu de Palomar». *Finestrelles*, 10, p. 27-65.
- ORTI GOST, P. (1994). «La casa i les possessions d'un jurista barceloní segons el seu inventari de béns: Burguet de Sarrià (1338)». *Miscel·lània de Textos Medievals*, 7, p. 323-339.
- ORTI GOST, P. (2001a). «El municipi de Barcelona i les parròquies del seu entorn al segle XIV». *Anuario de Estudios Medievales*, 31, 1, p. 33-48.
- ORTI GOST, P. (2001b). *Renda i fiscalitat en una ciutat medieval: Barcelona, segles XII-XIV*. Barcelona: CSIC-IMF.
- PIFARRÉ, D. (1981). «Dos visitas de comienzos del siglo XIV a los hospitales barceloneses d'En Colom y d'En Marcús». A: RIU, M. (ed.) *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval: volumen misceláneo de estudios y documentos*. Barcelona: CSIC, v. 2, p. 93-150.
- PAPELL TARDIU, J. (2005). «De Valldaura a Santes Creus: el procés de creació i formació d'un monestir cistercenc a la vora del riu Gaià (1150-1226)». A: *Actes del Primer Curs-Simposi sobre el Monaquisme Cistercenc: el Císter: poder i espiritualitat (1150-1250)*. Santes Creus: Arxiu Bibliogràfic, p. 5-34.
- PÉREZ SANTAMARIA, A. (1980). «El hospital de San Lázaro o Casa dels Maladats o Masells». A: RIU, M. (ed.) *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval: volumen misceláneo de estudios y documentos*. Barcelona: CSIC, v. 1, p. 77-115.
- POLONIO LUQUE, G. (2012). *Exportación e importación en y desde el Mediterráneo en la Baja Edad Media. Mercaderes, mercancías y rutas comerciales (1349-1450)*. Tesi doctoral inèdita. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- PUIGFERRAT, C. (2000) «Fam, guerra i pesta a la Plana de Vic, 1374-1376». *Ausa*, 144, p. 73-106.
- RENEDO I PUIG, X. (2002). «Eiximenis i el bon ús del vi». *Estudi General*, 22, p. 251-277.
- RENEDO I PUIG, X. (2007). «Eiximenis, els exemples i l'art de riure». A: MARTÍ, S.; CABRÉ, M.; FELIU TORRENT, F.; IGLÉSIA FRANCH, N.; PRATS, D. (coord.). *Actes del Tretzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes: Universitat de Girona, 9-12 de setembre de 2003*. Barcelona: Abadia de Montserrat - Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, p. 7-34.
- RIAL GARCÍA, S. M. (2009). «Trabajo femenino y economía de subsistencia: el ejemplo de la Galicia moderna». *Manuscrits*, 27, p. 77-99.

- RIERA MELIS, A. (1996). «“Os doy una parcela de tierra para que plantéis una viña de buenas vides y la cultivéis”: el vino en Cataluña, siglos IX-XIII». A: MIRANDA GARCÍA, F. (coord.). *Vino y viñedo en la Europa medieval*. Pamplona: Asociación Cultural Alfonso López de Corella, p. 13-38.
- RIERA MELIS, A. (1998). «“Panem nostrum quotidianum da nobis hodie”. Los sistemas alimenticios de los estamentos populares en el Mediterráneo Noroccidental en la Baja Edad Media». A: DE LA IGLESIA DUARTE, J. I. (coord.). *La vida cotidiana en la Edad Media: VIII Semana de Estudios Medievales: Nájera, del 4 al 8 de agosto de 1997*. Logroño: Instituto de Estudios Riojanos, p. 25-46.
- RICHOU, M. (2015). «El monestir de Sant Pere de les Puel·les de Barcelona u els anys de la fam (1374-1375)». *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, 33, p. 49-73.
- RIU, M. (1982). «Alguns costums funeraris de l'Edat Mitjana a Catalunya». *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 1, p. 29-57.
- RIU, M. (1991-1992). «Alguns problemes de metrologia». A: UDINA I MARTORELL, F. (ed.), *Symposium Internacional sobre els orígens de Catalunya (segles VIII-XI)*. Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres, p. 117-121.
- RIU, M. (1996). «Pesos, mides i mesures a la Catalunya del segle XIII. Aportació al seu estudi». *Anuario de Estudios Medievales*, 26, 2, p. 825-837.
- RIVERA MEDINA, A. M. (2007). «Vid, viñedos y vino en Sefarad: cultivo elaboración y comercio de un vino diferenciador». *Espacio Tiempo y Forma. Serie III, Historia Medieval*, 20, p. 199-233.
- ROCA, J. M. (1920). *Ordinacions del Hospital general de la Santa Creu de Barcelona: any MCCCCXVII*. Barcelona: Associació General de Metges de Llengua Catalana.
- ROCA, J. M. (1928). «Inventaris [I]». *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*, 13, 98, p. 306-316.
- RODRIGO-ESTEVAN, M. L. (2013). «El consumo de vino en el Occidente medieval: consideraciones socioculturales». A: GARCÍA GUATAS, M.; PIEDRAFITA, E.; BARBACIL, J. (coord.). *La alimentación en la Corona de Aragón (siglos XIV-XV)*. Saragossa: Institución Fernando el Católico, p. 101-134.
- ROSE, S. (2011). *The wine trade in medieval Europe, 1000-1500*. Londres/Nova York: Bloomsbury.
- ROVIRA I SOLÀ, M.; RIERA I VIADER, S. (1996). «Les ajudes concedides per la ciutat de Barcelona a Jaume II, 1314-1326», *Barcelona Quaderns d'Història*, 2, p. 35-52.
- RUBIN, M. (1991). *Corpus Christi: The Eucharist in Late Medieval Culture*. Cambridge: Cambridge University Pres.
- RUIZ GÓMEZ, V. (2010). «“Ad bene laborandum”. Del treball pagès a a renda feudal (Terrassa, segles X-XII)». *Terme*, 25, p. 151-178.

- SABATÉ, F. (1993). «El ban de vi a Puigcerdà a la segona meitat del segle XIV». A: GIRALT I RAVENTÓS, E. (coord.). *Vinyes i vins, mil anys d'història: actes i comunicacions del III Col·loqui d'Història Agrària sobre mil anys de producció, comerç i consum de vins i begudes alcohòliques als Països Catalans, febrer del 1990*. Barcelona: Universitat de Barcelona, p. 299-314.
- SALES I FAVÀ, L. (2021). «Leasing, fattening and guarding livestock in times of crises: North-Eastern Catalonia, c.1330–70». *Agricultural History Review*, 69, 2, p. 169-191.
- SALES I FAVÀ, L. (2022). «Mercado ganadero y estratificación social en el medio rural catalán (siglo XIV)». *Historia Agraria*, 87, p. 7-37.
- SALES I FAVÀ, L. (2023). «Encarcelamiento y violencias en un dominio feudal a la luz de los registros de la Baronía de Llagostera (s. XIV)». *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval*, 24, p. 151–179.
- SALES I FAVÀ, L. (2024). «El fogatjament de 1496: noves dades per a l'estudi de l'evolució demogràfica i de l'estructura socioprofessional de la ciutat de Barcelona». A: VÉRDES, P.; ORTI, P. (coord.). *Barcelona, esplendor i crisi del segle XV*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, p. 125-148.
- SALES I FAVÀ, L.; SAPOZNIK, A.; WHELAN, M. (2021). «Beekeeping in late medieval Europe: A survey of its ecological settings and social impacts». *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval*, 22, p. 275-296.
- SALRACH, J. M. (1993). «La vinya i els viticultors a la Catalunya de l'Alta edat mitjana». A: GIRALT I RAVENTÓS, E. (coord.). *Vinyes i vins, mil anys d'història: actes i comunicacions del III Col·loqui d'Història Agrària sobre mil anys de producció, comerç i consum de vins i begudes alcohòliques als Països Catalans, febrer del 1990*. Barcelona: Universitat de Barcelona, p. 117-145.
- SALRACH, J. M. (2001). «La viticultura de la Catalunya Nova després de la conquesta societat i mercat en el segle XII». *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 22, p. 229-256.
- SANAHUJA I TORRES, D. (1997). «Els Burgès, una família de mercaders a la recerca de l'ascens social». *Anuario de Estudios Medievales*, 27, 2, p. 969–988.
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. (1999). «Fiscalidad y finanzas de una villa señorial catalana Castelló d'Empuries, 1381-1382». A: SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. (coord.). *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*. Barcelona: CSIC-IMF, p. 301-362.
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. (2001). «Vino y fiscalidad en la edad media: el caso de los municipios catalanes». A: MALDONADO ROSSO, J. (ed.). *Actas del I Simposio de la Asociación Internacional de Historia y Civilización de la Vid y el Vino*. El Puerto de Santa María: Ayuntamiento de El Puerto de Santa María, p. 403-420.

- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, M. (2016). «Vi i tavernes a la baixa edat mitjana a través de les ordinacions». A: RENOM, M. (ed.). *Proveir Barcelona. El municipi i l'alimentació de la ciutat, 1329-1930*. Barcelona: MUHBA-AHCB, p. 111-122.
- SAPOZNIK, A.; SALES I FAVÀ, L.; WHELAN, M. (2023). «Trade, taste and ecology: honey in late medieval Europe». *Journal of Medieval History*, 49, 2, p. 252-274.
- SEGURA, A. (1981). «Proletarització i decadència. Una aproximació a l'evolució dels gremis pagesos de Barcelona (1723-1823)». *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, 3-4, p. 67-99.
- SERRA, A. (1993). «El vi, la seva importància i la seva elaboració entre el s. XIII-XVI a la Catalunya Central». A: GIRALT I RAVENTÓS, E. (coord.). *Vinyes i vins, mil anys d'història: actes i comunicacions del III Col·loqui d'Història Agrària sobre mil anys de producció, comerç i consum de vins i begudes alcohòliques als Països Catalans, febrer del 1990*. Barcelona: Universitat de Barcelona, v. 2, p. 281-298.
- SLAVIN, P. (2023). «'With a grain of sugar': native agriculture and colonial capitalism in the Frankish Levant, c. 1100–1300». *Crusades*, 22, 1, p. 1-38.
- SOBERÓN, M. (2015). «Les barraques de pescadors a la Barcelona moderna (f. XVI-m. XVII)». *Tribuna d'Arqueologia*, 2012-2013, p. 219-235.
- SOBREQUÉS, J.; RIERA, S. (1984). «La lleuda de Barcelona del segle XII». *Estudis universitaris catalans*, 26, p. 329-346.
- SOTO, R.; JOVER I ABELLÀ, G. (1997). «Els dominis feudals a la Mallorca baixmedieval (segles XIII-XVI)». *Revista d'Història Medieval*, 8, p. 217-274.
- TEY, R. (2023). «Evolució de l'assistència hospitalària a la Barcelona Medieval: del voluntarisme de l'Hospital d'en Colom a l'organització de la Santa Creu». A: ZARZOSO, A.; BARCELÓ, J. (ed.). *Barcelona hospitalària: La ciutat i els seus hospitals, segles XIV-XX*. Barcelona: MUHBA, p. 45-60.
- TO FIGUERAS, L. (1997). *Família i hereu a la Catalunya nord-oriental (segles X-XII)*. Barcelona: Abadia de Montserrat.
- TRAVESSET I QUERALTÓ, M. (1994). «La xarxa hidrogràfica del Pla de Barcelona entre la riera de Magòria i la riera d'Horta». *Finestrelles*, 6, p. 57-69.
- TRENCHS, J. (1993). «El vi a la taula reial documents per al seu estudi a l'època del rei cerimoniós». A: GIRALT I RAVENTÓS, E. (coord.). *Vinyes i vins, mil anys d'història: actes i comunicacions del III Col·loqui d'Història Agrària sobre mil anys de producció, comerç i consum de vins i begudes alcohòliques als Països Catalans, febrer del 1990*. Barcelona: Universitat de Barcelona, p. 343-365.
- TURULL I RUBINAT, M. (1986). «'El mal any primer a Cervera'. Traslats socio-polític i crisi de subsistència (1333)». *Miscel·lània Cerverina*, 4, p. 23-53.
- VALLS TABERNER, F. (1927). «L'Hospital del Coll de Balaguer fundat per l'infant fra Pere d'Aragó». *Estudis Franciscans*, 39, p. 104-110 i 255-279.

- VERDÉS PIJUAN, P. (1994). «Paisatge agrari i abastament a Cervera (1370- 1380)». *Miscel·lània Cerverina*, 9, p. 29-67.
- VINYOLES, T. (1985). *La vida quotidiana a Barcelona vers 1400*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- VINYOLES, T. (1999). «L'utillatge de la llar als darrers segles medievals». *Anuario de Estudios Medievales*, 29, 1, p. 1165–1184.
- VINYOLES, T. (2013). «El rastre dels més desvalguts entre els papers de l'Hospital de Barcelona». *Symma. Revista de Cultures Medievales*, 2, p. 77-101.
- WOOLGAR, C. M. (2019). «Eating, drinking and the dead in late medieval England». *Leidschrift*, 34, 2, p. 35-47

ÍNDIX DE GRÀFIQUES

Gràfica 1. Mitjana mensual d'interns malalts a l'Hospital d'en Colom (juliol 1375 – desembre 1376)	46
Gràfica 2. Mitjana mensual d'interns malalts a l'Hospital d'en Colom (abril 1391- febrer 1393)	47
Gràfica 3. Mitjana mensual d'interns malalts a l'Hospital d'en Colom (maig 1397- febrer 1399)	47
Gràfica 4. Balanç de comptes de l'Hospital dels Mesells.....	61
Gràfica 5. Balanç de comptes de l'Hospital d'en Colom	62
Gràfica 6. Balanç de comptes de l'Hospital d'en Vilar.....	62
Gràfica 7. Mitjana de preus del vi comprat pels hospitals dels Mesells, en Colom i en Vilar (d./quarter), 1375-1394.....	72
Gràfica 8. Cavades a les vinyes dels hospitals dels Mesells, en Colom i en Vilar, 1375-1399 (en jornades)	101
Gràfica 9. Magencades a les vinyes dels hospitals dels Mesells, en Colom i en Vilar, 1375-1399 (en jornades)	103
Gràfica 10. Jornals per veremar als hospitals d'en Colom, d'en Vilar i dels Mesells, 1375-1398.....	159
Gràfica 11. Inici de la verema als hospitals d'en Colom, d'en Vilar i dels Mesells, 1375-1398 (data més primerenca de la collita)	108
Gràfica 12. Salari nominal en els cultius de vinya a partir de les sèries dels hospitals d'en Colom, d'en Vilar i dels Mesells, 1375-1399.....	128

* Els índexs han estat elaborats per Uxue Oribe Fernández.

ÍNDEX DE TAULES

Taula 1. La vinya al Pla de Barcelona (1180-1300). Evidències a partir de la col·lecció de pergamins de la Biblioteca de Catalunya	18
Taula 2. L'arrendament de la imposició del vi a Barcelona (1375-1407	37-39
Taula 3. Administradors de l'Hospital dels Mesells (1379-1395)	44
Taula 4. Administradors de l'Hospital d'en Colom (1375-1399)	45
Taula 5. Administradors de l'Hospital d'en Vilar (1377-1399)	48
Taula 6. Els registres de l'Hospital d'en Colom a l'ACB	51
Taula 7. Abast cronològic dels registres conservats de l'Hospital d'en Colom (ACB).....	51-52
Taula 8. Els registres de l'Hospital d'en Vilar a l'ACB.....	52
Taula 9. Abast cronològic dels registres conservats de l'Hospital d'en Vilar (ACB) ..	53
Taula 10. Els registres de l'Hospital dels Mesells a l'ACB	54
Taula 11. Abast cronològic dels registres conservats de l'Hospital dels Mesells (ACB)	54-55
Taula 12. Els ingressos dels hospitals barcelonins	60
Taula 13. Els ingressos de l'Hospital d'en Colom, 1375-1399.....	146
Taula 14. Les despeses de l'Hospital d'en Colom, 1375-1399	147
Taula 15. Els ingressos de l'Hospital d'en Vilar, 1377-1399.....	148
Taula 16. Les despeses de l'Hospital d'en Vilar, 1377-1399.....	149
Taula 17. Els ingressos de l'Hospital dels Mesells, 1379-1395	150-151
Taula 18. Les despeses de l'Hospital dels Mesells, 1379-1395	152
Taula 19. La venda de vi de l'Hospital d'en Colom, 1375-1394.....	153
Taula 20. La venda de vi de l'Hospital d'en Vilar, 1376-1396	153
Taula 21. La venda de productes vitivinícoles de l'Hospital dels Mesells, 1378-1392.....	154-155
Taula 22. Excedent de vi venut pels hospitals de Barcelona, 1375-1399 (anys de collita, en litres)	67-68

Taula 23. Compres de vi vermell als hospitals de Barcelona, 1375-1399 (en litres)	70-71
Taula 24. La compra de vins a l'Hospital d'en Colom, 1375-1398 (en litres)	156
Taula 25. La compra de vins a l'Hospital d'en Vilar, 1377-1399 (en litres)	157
Taula 26. La compra de vins a l'Hospital dels Mesells, 1379-1395 (en litres) ...	158
Taula 27. La reserva senyorial de l'Hospital d'en Colom, 1375-1399	75
Taula 28. Les reserva senyorial de l'Hospital d'en Vilar, 1377-1399	80
Taula 29. La reserva senyorial de l'Hospital dels Mesells, 1379-1395	83
Taula 30. Jornades de treball invertides en la vinya (1375-1399)	94-95
Taula 31. Les veremes als hospitals d'en Colom, d'en Vilar i dels Mesells (1375-1398)	107-108
Taula 32. Podes de la vinya i fase lunar als hospitals d'en Vilar i dels Mesells (1375-1398)	111-112
Taula 33. Salaris a les vinyes de l'Hospital d'en Colom, 1375-1399, d. b./dia (n. observacions)	160-161
Taula 34. Salaris a les vinyes de l'Hospital d'en Vilar, 1377-1399	162-163
Taula 35. Salaris a les vinyes de l'Hospital dels Mesells, 1379-1395	164-165
Taula 36. Inventari del celler de l'Hospital d'en Colom, c. 1389	137

ÍNDIX DE MAPES

Mapa 1. Els hospitals d'en Vilar, dels Mesells i d'en Colom a les darreries del segle XIV	42
--	----

ÍNDEX ONOMÀSTIC

- Adrover, Francesc, boter, ciutadà de Barcelona, 25
- Ages, Bernat, traginer, 117
- Agulló, Antoni, carnisser, arrendatari de la imposició del vi, 37
- n'Alfonso, treballador de l'Hospital d'en Vilar, 59
- Asbert, Fransoy, 88
- Asbert, Pere, mercader, de Barcelona, 30
- n'Avinent, treballadora de l'Hospital d'en Vilar, 126
- mestre Axemeno, metge, n. 142
- Babota, Gueraldona, tavernera, venedora de vi i veremadora per l'Hospital d'en Colom, 68, n. 179
- Ballet, Antoni, administrador de l'Hospital d'en Colom, 45
- Barberà, Bernat de, treballador de l'Hospital d'en Colom, 116
- Bargalló, Jaume, arrendatari de la imposició del vi, 38
- Bargalló, Pere, arrendatari de la imposició del vi, 38
- Baró, Jaume, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 35, 36, 38
- en Bas, treballador de l'Hospital d'en Colom, n. 476
- en Bayès, treballador de l'Hospital d'en Vilar, 122
- Bellsolà, Bartomeu, arrendatari de la imposició del vi, 37
- en Bernat, metge, n. 142
- Bernat, Pere, ciutadà de Barcelona, 20
- Bernat, Pere, fill, de Barcelona, 20
- Boget, Francesc, gendre i ajudant de Pere Déu, de Barcelona, 139
- Boïgues, Pere, mercader, de Barcelona, 30
- Bonet, Arnau, mercader, arrendatari de la imposició del vi, de Barcelona, 37, 38
- Brunet, Mateu, mercader, arrendatari de la imposició del vi, de Barcelona, 37
- Bufagranyes, Berenguer de, prevere beneficiat de la Seu, administrador de l'Hospital d'en Vilar, 48
- Burgès, família, 21
- Camp, Joan, arrendatari de la imposició del vi, 37
- Canamasses, Bartomeu, administrador de l'Hospital d'en Colom, 45
- Carboners, Berenguer, arrendatari de la imposició del vi, 39
- Carreres, Berenguer, arrendatari de la imposició del vi, 37
- na Cartró, malalta de l'Hospital d'en Colom, 46
- Castany, Pere, arrendatari de la imposició del vi, 37
- Català, Berenguer, prevere beneficiat a la Seu, administrador de l'Hospital dels Messells, 44
- Català, Salvador, arrendatari de la imposició del vi, 39
- Cervera, Joan de, 122
- Cervià, Joan, administrador de l'Hospital d'en Vilar, 48
- Cies, Pere, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 38
- na Cília, contractada per fer tasques domèstiques per l'Hospital del Vilar, 123
- Closelles, Guillem, visitador de l'Hospital d'en Colom, n. 131
- en Clotes, de la Santa Creu d'Olorda, 73

- Codina, Bartomeu, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 38
 en *Colldefrades*, treballador de l'Hospital d'en Colom, 87
 na *Colomera*, muller de Pere Colomer, 79
 Colomer, Francesc, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 37, 38
 Colomer, Pere, barber, 79
 Colom, Joan, canonge, 44
 en *Colom*, orfe de l'Hospital d'en Colom, 123
 Colteller, Guillem, flequer, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 38
 Comes, Guillem, mercader, arrendatari de la imposició del vi, 39
 na *Cortals*, clauera de l'Hospital d'en Vilar, 123
 Cortès, Ferrer, 20
 Cortils, Pere, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 38
 Corts, Pere, hostaler, arrendatari de la imposició del vi, 37
 en *Cuilibet*, Pere, 58
 Curc, Pere de, arrendatari de la imposició del vi, 37
 Descamp, Joan, arrendatari de la imposició del vi, 37, 38
 Descoll, Antoni, arrendatari de la imposició del vi, 38
 Desfeu, Berenguer, oïdor de comptes de l'Hospital d'en Colom, 50
 Desplà, família, 75
 Desplà, Blanca, administradora de l'Hospital d'en Vilar, vídua i hereva de Ramon Desplà, 48
 Desplà, Ferrer, administrador de l'Hospital d'en vilar, 48
 Desplà, Ramon, ciutadà de Barcelona, 75
 Despuig, Bernat, porter reial, 44
 Despuig, Sibil·la, muller de Bernat Despuig, 44
 Desvilar, Pere, canonge de la catedral de Barcelona, 48
 Déu, Pere, boter, de Barcelona, 139
 en *Domingo*, de Castella, 100
 Dominguet, Pere, carnisser, arrendatari de la imposició del vi, 37
 Dosrius, Pere, arrendatari de la imposició del vi, 37
 d'Empúries, Joan I, 123, 128
 Esquiú, Miquel, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 38
 Esteve, Pere, arrendatari de la imposició del vi, 39
 n'Eulàlia, orfe de l'Hospital d'en Colom, 123
 en *Fabregades*, 73
 Fàbrega, Francesc, barquer, 124
 Feixes, Pere, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 39
 Farrell, Antoni, arrendatari de la imposició del vi, 39
 Ferrer, Guillem, n. 412
 Ferrer, Pere, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 37, 39
 Ferrer, Ramon, arrendatari de la imposició del vi, 38
 en *Font*, 96
 na Font, collidora de raïm de l'Hospital d'en Colom, 123
 Font, Bartomeu, arrendatari de la imposició del vi, 37
 Fontcuberta, Julià de, treballador de l'Hospital d'en Vilar, 129, 130
 Fornells, Antoni, oïdor de comptes de l'Hospital d'en Colom, 50
 Franc, Narcís, arrendatari de la imposició del vi, 37, 38
 en *Fransoy*, orfe de l'Hospital d'en Colom, 123

- Gasull, Berenguer, arrendatari de la imposició del vi, 37
- Gasull, Bernat, arrendatari de la imposició del vi, 37
- Gibert, Jaume, arrendatari de la imposició del vi, 38
- Gombau, Jaume, perpunter, 87
- Gonter, Jaume, arrendatari de la imposició del vi, 37
- Gualbes, Ponç de, bisbe de Barcelona, 91
- Gual, Jaume, arrendatari de la imposició del vi, 39
- Guardiola, Francesc, administrador de l'Hospital d'en Colom, 44, 45
- na *Gueraua*, esclava, 20
- madona *Guerau*, 73
- Guerau, Pere, ferrer, 20
- Guillema, muller del ferrer Pere Guerau, 20
- Guillem, Blanca, arrendatari de la imposició del vi, de Perpinyà, 37
- en *Guillermó*, treballador de l'Hospital dels Mesells, 140
- Hostencs, Joan, mercader, arrendatari de la imposició del vi, 37
- Huguet, Guillem, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 37, 38, 39
- Jaume I, rei, 21
- Jaume II, rei, 26
- Jaume IV, de Mallorca, n. 75
- Jaume, Guillem, *el Jove*, mercader, 26
- Joanet, Berenguer, llogat per cavar vinyes i hort a l'Hospital d'en Vilar, n. 383
- en *Jordi*, malalt de l'Hospital dels Masells, 124
- Jover, Jaume, moliner, 87
- Julià, Guerau, arrendatari de la imposició del vi, 37, 38
- Llobet, Antoni, arrendatari de la imposició del vi, 37
- Llobet, Bernat, arrendatari de la imposició del vi, 37
- Llonc, Bartomeu, mercader, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 37, 38
- Llonc, Nicolau, arrendatari de la imposició del vi, 37
- Llorenç, Guillem Pere, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 37
- en *Llorenç*, treballador de l'Hospital d'en Colom, 113
- Lombarda, Bartomeu, paller, arrendatari de la imposició del vi, 39
- Major, Pere, malalt de l'Hospital d'en Colom, 46
- Manlleu, Ramon, de Barcelona, 64
- en *March*, ciutadà de Barcelona, n. 178
- na *Marió*, treballadora de l'Hospital d'en Colom, n. 497
- Martí, Francesc, visitador de l'Hospital d'en Colom, n. 131
- Martorell, Antoni, traginer, de Barcelona, n. 281, 88, 89
- Mates, Berenguer, n. 323
- Mateu, Esteve, administrador de l'Hospital d'en Colom, 44, 45, 75, 76, 77
- Mediona, família, cavallers, 21
- Metge, Joan, de l'Empordà, n. 477
- Miquel, Pere, arrendatari de la imposició del vi, 38
- Mir, Francesc, baster, arrendatari de la imposició del vi, 39
- Moià, Bonanat de, boter, ciutadà de Barcelona, 25
- Montesquiu, (...) de, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 39
- Montjuic, Bernat de, de Sant Gervasi, n. 28
- Noguera, Miquel, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 39

- Nogueres, Antoni, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 38
- Olivella, Andreu, arrendatari de la imposició del vi, 37
- Oliver, Nicolau, administrador de l'Hospital d'en Colom, 45
- Oliver, Pere, carnisser, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 39
- Palom, Francesc, arrendatari de la imposició del vi, 37
- Palom, Joan, arrendatari de la imposició del vi, 37, 38
- Palumbí, Joan, arrendatari de la imposició del vi, 37
- en *Pedrolo*, malalt de l'Hospital d'en Colom, 46
- Peiró, Antoni, arrendatari de la imposició del vi, 37, 38
- en *Pere*, treballador de l'Hospital d'en Vilar, 59
- Pere, Berenguer, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 38
- Perearnau, Bernat, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 38
- Perere, Bernat, d'Alella, 66
- Pere III, rei, 123
- en *Pericó*, orfe de l'Hospital d'en Colom, 123
- Pi, Joan, arrendatari de la imposició del vi, 38
- Planes, Bernat, mercader, de Barcelona, 30
- Pons, Bernat, arrendatari de la imposició del vi, 37
- Puig, Bernat de, mercader, de Barcelona, 30
- Pujol, Arnau, de Cardedeu, 89
- Querol, Vicenç, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 38
- na *Reixac*, serventa de l'Hospital d'en Colom, 58
- Reixac, Ramon, marit de Rumia, treballador de l'Hospital d'en Colom, 59, 119
- Riba, Francesc, mercader, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 37
- Riba, família, podadors, n. 279, 113
- Ribera, Bernat, paller, 30
- en *Ribosa*, treballador de l'Hospital d'en Colom, de Sant Celoni, 100
- Ricard, Ramon, 21
- Ricard, Ramon, fill, 21
- Riera, Antoni, n. 278
- Riera, Bernat, àlies Bartolí, de Calaf, 116
- Riera, Bernat, taverner, arrendatari de la imposició del vi, 39
- Riera, Jaume, taverner, de Barcelona, arrendatari de la imposició del vi, 39
- Riera, Pere, treballador de l'Hospital d'en Colom, de l'Empordà, 103
- Riusec, Francesc, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 38
- en *Roca*, metedor de l'Hospital d'en Colom, 120
- Romangues, Francesc, arrendatari de la imposició del vi, 39
- Rossell/ó, Guillem, administrador de l'Hospital dels Messells i de l'Hospital d'en Vilar (probablement es tracta del mateix individu), 44, 48, 69, n. 202
- Rovira, Bernat, de Barcelona, 88
- en *Rovira*, treballador de l'Hospital d'en Colom, 136
- Rumia, muller de Ramon Reixac, treballadora de l'Hospital d'en Colom, 59
- en *Rux*, esclau de l'Hospital d'en Vilar, 124
- Sabater, Joan, administrador de l'Hospital dels Messells, 42, 44
- Sabrià, Bernat, poller, arrendatari de la imposició del vi, 37
- Sacosta, Tomàs, 29
- Safeu, Jaume, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 38
- Safont, Llorenç, treballador de l'Hospital d'en Colom, 58

- Sala, Ferrer, de Sant Andreu, 73
- Salvador, (...), administrador de l'Hospital d'en vilar, 48
- Santcliment, Jaume, cabiscol, de Provençana, 30
- Santcliment, Pere, germà de Jaume Santcliment, 30
- Santpol, Guillem, arrendatari de la imposició del vi, 38
- Sapila, Bernat, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 38
- Saplana, Antoni, arrendatari de la imposició del vi, 38
- Saragossa, Miquel de, treballador de l'Hospital d'en Vilar, 119
- Sardans, Bernat, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 39
- Sarriera, Berenguer, mercader, arrendatari de la imposició del vi, 35, 37
- Saxa, Bernat, treballador de l'Hospital dels Mesells, 134, n. 531
- en *Secavella*, treballador de l'Hospital d'en Colom, 129
- Serra, Francesc, administrador de l'Hospital d'en Vilar, 48
- Serra, Gabriel, administrador de l'Hospital d'en Vilar, 48
- Serrat, Bernat, administrador de l'Hospital d'en Vilar, 48
- Serrat, Guillem, administrador de l'Hospital d'en Vilar, 48
- Sescorts, Miquel, administrador de l'Hospital dels Mesells, 44
- Sesdeus, Pere, arrendatari de la imposició del vi, 38
- Sesfont, Guillem, canonge, 82, n. 539
- Sitjar, Jaume, mercader/carnisser, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 37, 38
- Soler, Jaume, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 38
- Soler, Peregrí, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 39
- Solzina, Bernat, mercader, arrendatari de la imposició del vi, 35, 37
- Solzina, Pere, arrendatari de la imposició del vi, 37
- Sunyera, Ramon sa, administrador de l'Hospital d'en Marcús, 63
- Sunyer, Berenguer, mercader, arrendatari de la imposició del vi, de Barcelona, 37
- Tallada, Ramon, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 39
- Terrades, Pere, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 38
- Tolrà, Bernat, arrendatari de la imposició del vi, 39
- Torner, Bernat, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 38
- en *Torra*, treballador de l'Hospital d'en Colom, 125
- Torre, Guillem de, mercader, de Barcelona, 26
- Torroella, Jaume, agricultor, 30
- Torres, Pere, arrendatari de la imposició del vi, 39
- Traginer, Jaume, arrendatari de la imposició del vi, ciutadà de Barcelona, 39
- Vallseca, Jaume, de Barcelona, 30
- Valls, Pere, carnisser, arrendatari de la imposició del vi, 37, 38
- Viaria, Berenguer, mercader, arrendatari de la imposició del vi, 37
- De Vic, Berenguer, mercader, arrendatari de la imposició del vi, de Barcelona, 37
- Vilalba, Llorenç de, batlle de Les Corts, 78
- en *Vilanova*, de Provençana, 82

ÍNDIX TOPONÍMIC

- Aguilar, puig (Pla de Barcelona), 29
 Aiguaviva (Provençana), 18, 20
 Alella, 27, 73
 Ardenya, L' serralada, 26
 Badalona, 18, 27, n. 108
 Barcelona, *passim*
 Beguins, Hospital dels, (València), 66
 Berga, 122
 Besòs, riu, 16
 Boada, 18
 Boqueria (Barcelona), 27
 Bòria, plaça de la, (Barcelona), 20, 21
 Borrassà, n. 477
 Bosc, vinya del, (Pla de Barcelona), 83, 84, 85,
 90, 97, n. 379, 102, 105, 108, 112
 Cabrera, 24, 27, 73
 Cabrera d'Anoia, 122
 Cabrera de Mar, 122
 Cadena, portal del carrer de la, (Barcelona),
 44
 Calàbria, 28
 Calaf, 116
 Cambrils, 21
 Campània, La, 28
 Camp de Tarragona, El, 26
 Canyet, carrer d'en, (Barcelona), 122
 Cardedeu, 89
 Carme, carrer del, (Barcelona), 135
 Cassabò (Esplugues), 18
 Castella, 100, 122, 123, 124
 Castelldefels, 27
 Port, castell del, (Barcelona), 17
 Catalunya, *passim*
 Cervera, 122
 Clot, molins del, (Sant Andreu del Palomar),
 18
 Clotes, Les, (Cornellà), 17, 18
 Collblanc (Sants/Provençana), 30
 Collblanc, vinya del, (Sants/Provençana), 43,
 83, 84, 85, 89, 96, 97, 98, 99, 100, 101
 102, 103, 104, 105, 108, 110, 112,
 113, 117, 118, 121, 130
 Creu, coll de la, (Sant Pau del Camp), 18
 Collserola, 29, 73, 142
 Colom, Hospital d'en, (Barcelona), *passim*
 Comes, Les, (Cornellà), 18
 Cornellà, 17, 18, 142
 Corona d'Aragó, *passim*
 Cort Comtal (Santa Eulàlia del Camp), 18,
 19, 20
 Corts, Les, 19
 Ebre, riu, 21
 Empordà, L', 103, 122, 123
 Enforcats, coll dels, (Barcelona), 17
 Esplugues, 18
 Ferrer Bort, mas d'en, (Sant Boi), 135
 França, 28, 123
 Gavarra, coll de la, (Cornellà), 17, 18
 Gavarra, mas, (Cornellà), 17
 Genovesa, vinya de la, 81, 96
 Ginestar (Sant Gervasi), 17, 18
 Ginjoler, carrer del, (Barcelona), 27
 Girona, 26, n. 92
 Girona, vegueria de, 26
 Godai, portal d'en, (Barcelona), 88
 Gornal, torrent, (Cornellà), 17
 Granada, vinya de la, (Sant Gervasi), 17, 18,
 20, 80, n. 278, 111, 117, 120, 122
 Guillerries, Les, 26
 Horta (Pla de Barcelona), 17, 18, 19, 27, 142
 Horta, riera d', (Pla de Barcelona), 29
 Igualada, 122

- Jaforra (Pla de Barcelona), 18
Jonqueres, monestir de, (Barcelona), 19
Lleida, 122
Lliçà, n. 250
Lligalbé (Horta), 17, 18
Llobregat, riu, 16
Llonga, vinya, (Magòria), 81, n. 281, 108, 111, 112, 117
Magòria (Sant Gervasi), 75, 76, 77, 78, 81, n. 279, 88, 89, 91, 105
Magòria, riera de, (Sant Gervasi), 19
Magòria, vinya de, (Sant Gervasi), n. 96, 97, 108
Major, vinya de l'Hospital d'en Colom, (Sarrà), 75, 76, 77, 91, 108, 121
Mallorca, 21, 28, 124
Marcús, Hospital d'en, (Barcelona), 42, 63, n. 202, 87
Mataró, 27
Mercaders, carrer dels, (Barcelona), 122
Mesells, Hospital d'en, (Barcelona), *passim*
Molins Nous, horta dels, (Barcelona), 20
Moneder, forn, (Barcelona), 96, n. 135, 135
Montjuïc (Barcelona), 17, 18, 19, 27, 29, 138
Muntanya Pelada (Horta), 17
Nàpols, 28
Navarra, 123
Carrer Nou de Guillem Ermengol (Barcelona), 20
Plaça Nova (Barcelona), 79
L'Olivera Rodona (Sant Gervasi), 17, 18
Pagesia (Pla de Barcelona), 19
Palamós, 26
Pedró, el (Barcelona), 43, 48, 122
Peira, Turó de la, (Sant Andreu), n. 29
Penedès, el, 100, 122
Pere Desvilar, Hospital d'en, (Barcelona), 42
Perpinyà, n. 38
Barcelona, pla de, *passim*
Forment, porxo del, (Barcelona), 25
Nou del Comú, porxo, (Barcelona), 25
Fontsanta, torrent, (Cornellà), 17
Fornells, pla de, (Pla de Barcelona), 27
Ferrissa, porta, (Barcelona), 27
Portugal, 123
Prat del Llobregat, 27
Pregon, torrent, (Sant Gervasi), 17, 18
Premià, 27
Provença, 123
Provençana, 18, 30, 79, 82, 83
Puigcerdà, n. 122
Puigdemàger (Horta), 17
Quadra (Sants), 18
Rambla (Barcelona), 26, 27, 44
Raval (Barcelona), *passim*
Ribé, mas, (Collblanc), 85
Saltigador (Horta), 17, 18
Sanaüja (Pla de Barcelona), 18
Sanaüja, mas, (Jaforra), 18
Santa Anna, monestir de, (Barcelona), 19
Santa Anna, plaça de, (Barcelona), 26, 74
Santa Anna, porta de, (Barcelona), 27
Santa Coloma de Gramenet, 27
Santa Creu, Hospital de, (Barcelona), 44, 50, n. 279, n. 295, n. 323, 88
Santa Creu d'Horta (Horta), 26
Santa Creu d'Olorda, n. 202, 74
Sant Adrià (Pla de Barcelona), 27
Santa Eulàlia, Hospital de, (Barcelona), 42, 87
Santa Eulàlia de Provençana, 20
Sant Andreu del Palomar, n. 29, 18, 19, 73
Sant Antoni, portal de, (Barcelona), 98
Sant Boi, 27, 122, 135
Sant Celoni, 100
Sant Climent de Llobregat, 27, 74
Sant Feliu de Guíxols, 26, n. 72, 122

- Sant Feliu del Llobregat, 122
 Sant Frutuós, església de, (Montjuïc), 17
 Sant Gervasi de Cassoles, n. 26, 17, n. 28, 18, 19, 75, 79, 80, 142
 Sant Jaume, església de, (Barcelona), 135
 Sant Joan Despi, 87
 Sant Martí de Provençals, 18
 Sant Martí de Provençals, pont de, 87
 Sant Pau del Camp, 18, 19
 Sant Pere de les Puel·les, monestir de, (Barcelona), 121, n. 467
 Sant Pere de Rodes, monestir de, 20
 Sant Pere Més Baix, carrer de, (Barcelona), 21
 Sants, 18, 20, 83, n. 327
 Sants, riera de, (Barcelona), 29
 Saragossa, 123
 Sardenya, 26, 28, 128, 133
 Sarrià, 18, 75
 Serra (Provençana), 18
 Serra (Sants), 18, 20
 La Seu, Hospital de, (Barcelona), 42, 44
 Sicília, 28
 Síria, 28
 Sitges, 27, 70, 73
 Soleràs (Sant Gervasi), 19, 20
 Tàrrrega, 27
 Teià, 27
 Tiana, 27, 70, 73
 Torre Granera, vinya de, (Provençana), 82
 València, 28, 79
 Valldonzella, monestir de, (Sant Gervasi), 19, 76, 88
 Vi, plaça del, (Barcelona), 24
 Vilanova, 113
 Vilanova, vinya d'en, 108
 Canonge Vilar, Hospital del, (Barcelona), 20
 Vilar, Hospital d'en, (Barcelona) , *passim*
 Vilassar
 Vilatrau (Horta), 17, 18
 Vilaverd, 79
 Vinyals (Sarrià), 18

Aquest llibre revela la història del vi
al Pla de Barcelona al final de l'edat mitjana.

A la llum de la comptabilitat de tres
institucions hospitalàries, n'explorem la
producció i el consum del vi. Els hospitals
barcelonins tenien cura de diversos vinyars
situats tant fora com dins de les muralles de
la ciutat. En feien vi per comercialitzar-lo.
També el subministraven de forma regular
als malalts i als treballadors de la institució.

L'estudi suposa una aproximació inèdita a
una activitat i un aliment fonamentals en la
vida quotidiana dels homes medievals.

